تەڭرىتاغ

1987

«تەڭرىتاغ» قەسىدىسى

سەيپىدىن ئەزىزى

ئەسىي جىسمىڭغا ياراشقان «تەڭرىتاغ»،
گۈل چىمەنگە غۇنچە، قۇشتۇك كۆادى باغ.
قوشقوشاق، ناخشاڭ ساداسى ياڭرىسۇن،
ئاسرا باغنى تەگمىسۇن ئىللەت ۋە داغ

«تەڭرىتاغ ئەدەبىياتى مۇكاپاتى» غا ئېرىشكەن ئەسەرلەر:

جەننەتتى ئۆيگە كىرەلىگەن ئۆگەي بالا (ئوچېرك) .... مەمتىمىن ھەزرىت
ئاددىي ــ ئۇلۇغ ئادەم (ئەدەبىي ئاخبارات) .... ھەبىبۇللا مۇھەممەت،
جېلىل ئابدۇراخمان
ئونبەش توپ دەرەخ (ھېكايە) .... ھەبىبۇللا رېقىپ
ھەممىمىز مۇسۇلمان قېرىنداشلار (شېئىر) .... تۆمۈر داۋامەت
خائىن تاغلار (شېئىر) .... ئەخمەتجان ئوسمان
ئانىلىق قەسىدىسى (نەسىر) .... ئەخمەت ئىمىن
ۋەتەن رىشتىسى (ھېكايە) .... مۇھەممەت لېتىپ
مېنى ئايىغىن قىزىم (ھېكايە) .... قادىر ئارسلان
ئەخمەتجان قاسىمى ھەققىدە ھېكايە .... ئابدۇراخمان ئەبەي
تاشچى ئۇستامنىڭ ھېكايىسى (ھېكايە) .... پەرھات جىلان
بىر قاچا سۈيۈقئاش (ھېكايە) .... تۇرسۇن تىلىۋالدى

«تەڭرىتاغ ئەدەبىياتى مۇكاپاتى» باھالاش ھەيئىتى

تەڭرىتاغ تەھرىر ھەيئەتلىرىنىڭ ئىسىملىكى

ھەبىبۇللا رېقىپ، ئەخمەت ئابدۇللا، مۇھەممەت پولات، ھەسەن تىلىۋالدى، ھەبىبۇللا مۇھەممەت، مۇھەممەت روزى يارقىن، ئابلىكىم باقى

تەڭرتاغ

دەۋر روھى، يەرلىك خۇسۇسىيەت
ياشلار ئالاھىدىلىكى، مىللىي ئۇسلۇب

4

1987

بۇ سانىدا

تەڭرىتاغ

ئۈرۈمچى شەھەرلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى
تەرىپىدىن چىقىرىلدى

ئادىمى — ئۇلۇغ ئادەم (ئەدەبىي ئاخبارات) .... ھەبىبۇللا مۇھەممەت، جېلىل ئابدۇراخمان 1
ئالتۇن قېزىش كورۇشى (ئەدەبىي ئاخبارات) .... ۋىيچىڭ (سۇلايمان ئابدۇل تەرجىمىسى) 15
ئوت شەھىرىدىكى ئوتلۇق نەپەسلەر (شېئىرلار)...... ئەخمەت ئىمىن، ئابلىكىم باقى، مۇھەممەت روزى يارقىن، قادىر ئارسلان، ياسىن مۇخپۇل، باۋدۇن نىياز، جېلىل مۇھەممەت، ھەسەن تىلىۋالدى 29
يېڭى زامان شېئىرىيىتىمىزنىڭ تەرەققىيات يولى ھەققىدە قىسقىچە مۇلاھىزە (ئوبزور)...... مۇھەممەت پولات 37
ھەسەلە تىلىك كۆز (ھېكايە)............ مەمتىمىن ھەزرەت 50
ئۆلۈپمۇ تۈپ دەرەخ (ھېكايە) .... ھەبىبۇللا رېقىپ 56
نام چىقىرىش (مىكرو ھېكايە) .... ئىدرىس بارات 60
تەھرىرگە ئەۋەتىلگەن «ئەسەر» (مىكرو ھېكايە) .... مۇھەممەتجان جېلىل 61
ئىككى ھېكايە............ ئالىم مۇقىمىت 63
ۋەتەنداشلار ئارىسىدا (ھېكايە) .... مۇھەممەت لېتىپ 69
ياشلىق چۇقانلىرى (شېئىرلار) .... ئابدۇقادىر جالالىدىن، ئەخمەتجان ئوسمان، غالىپ راخمان، باتۇر روزى، پەرھات ئىلياس، ئەزىزى، ئادىلجان تۇلمىياز 76
ھەسەلە تىلىك تاش بالا (چۆچەك پوۋېست) .... مۇھەممەت روزى يارقىن 79
زويا (داستان) .... نازىم ھېكمەت (ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر تەرجىمىسى) 98
خۇلداق بىر ئەدەبىيات يارىتالىشۇقكى ... (ئايتماتوپ بىلەن سۆھبەت)............پەرھات جىلان تەرجىمىسى 104

1988 - يىلى 1 - سانىدىكى قىسمەن ئەسەرلەر

مەھمۇت قەشقەرى (تارىخىي رومان) .... پەرھات جىلان
ئوتلۇق چەمبەر (تارىخىي رومان) .... خىزمەت ئابدۇللىن
غەزەللەر ۋە شېئىرلار .... ئابدۇلئەزىز مەخسۇم
شېئىرلار .... ئىبراھىم تۇردى
تەۋەككۇل سەپەر (ئىلمىي فانتازىيىلىك ھېكايە) .... ئەركىن ئەمەت

مۇقاۋىدىكى نىياز كېرىم لايىھىلىگەن، تىتۇلنى بايىمز، رىدىنتىشلىق ئىشلىگەن.
ئەقىش ئۇسخىلىرىنى سېتىنىياز ئولمايىت سىزغان.
مەسئۇل كوررېكتور: قېيۇم ئامان، خەلچەم ئابلىمىت.

مەسئۇل مۇھەررىر: ئابلىكىم باقى
مۇھەررىرلەر: پولات ھېۋىزۇللا، ئەركىن نۇر، سەنەۋەر

ئىلىم يولىدا ئەلەم چەككەن ئادەم،
ئەلەم ئەمەس، بەختكە قويىدۇ قەدەم.

— كامالىددىن بىنائىي

1

ھاياتىمدا ھەشەمەتلىك توي، داغلىق ئەربابلارنى قارشى ئېلىش يىغىنى، كاتتا ئەمەلدارنىڭ دەپنە مۇراسىمى دېگەندەك دەبدەبىلىك تۈرلۈك سورۇنلارغا داخىل بولۇشقا كۆپ قېتىم توغرا كەلگەنىدى، بۇنداق سورۇنلار ئادەتتە قاتناشقان ئادەمنىڭ كۆپلۈكى، كەيپىياتىنىڭ جىددىيلىكى، ھەشەمەت داغدۇغىسىنىڭ تولىمۇ يۇكسەكلىكى بىلەن كىشىنى ئىختىيارسىز ھەيرەتتە قالدۇرۇپ «پاھ، بۇ كىمنىڭ شەنىگە ئاتالغان ئىشتۇ؟» دېگەن سوئالنى قويۇشقا مەجبۇر قىلىدۇ. بۇنداق تەنتەنىنى ئۇيۇشتۇرغۇچىلار كۆپىنچە ھاللاردا كۆزلىگەن مەقسەتلىرىگە يېتىشىپ، ئۆزلىرى بارلىققا كەلتۈرگەن ئاشۇ تەنتەنە، سادالىرىغا مەستخۇش بولۇشىدۇ. راستىمۇ-يالغانمۇ بىلمىدىم، قايسىبىر مەشھۇر ئەرباب مەلۇم جايغا خىزمەت تەكشۈرگىلى بارغانىدا، بەزىلەر كاتتا تەنتەنە پەيدا قىلىپ، ياخشىچاق بولۇش ئۈچۈن نەچچە مىڭ دېھقاننى ئىشتىن توختىتىپ ئەپكىلىپ يولنىڭ چېتىگە تۇرغۇزغانىنى ئاز دەپ، يەنە دەرەختىن كېسىۋېلىنغان شاخلارنى نەچچە كېلومېتىر يولنىڭ ئىككى چېتىگە سانجىتقۇزغان. ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، تەبىئەتنىڭ بۇ نەيرەڭۋازلىقىغا ئاچچىقى كەلدىمۇ، تۇساتتىن بوران چىقىپ، سانجىپ قويغان شاخلارنى ئۇچۇرۇپ كېتىپ، بۇ ساختىپەزلەر ئارماندا قالغان. ئىشقىلىپ بۇنداق ئىشلاردا كۆزلەنگىنى پەقەت بىرلا مەقسەت — شان-شۆھرەتتۇر. بۇنىڭغا بەزىلەر ھوقۇق-

ھەرتىۋىسى بىلەن ئېرىشسە، بەزىلەر ئىككى يۈزلىمىلىك، خۇشامەتچىلىك ۋە يالغانچىلىق بىلەن ئېرىشىشكە ئۇرۇنىدۇ.

ھەيلى داھى بولسۇن، قەھرىمان ياكى باشقا كىشى بولسۇن، ئۇنىڭغا شان-شەرەپنى خەلق بېرىدۇ. خەلقنىڭ كۆڭلىدە ئىز قالغۇدەك ئىشلارنى قىلالىغان ئادەملا بۇنداق بەختكە سازاۋەر بولالايدۇ. ئۇنىڭ سىماسى خەلق قەلبىدە مەڭگۈ ياشنايدۇ. مانا، بۇنى ھەقىقىي شان-شەرەپ دەپ ئېيتسا بولىدۇ.

1985 - يىلى ياز، مەلۇم بىر كۈنى ئەتىگەندە «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» باش مۇھەررىر ئىشخانىسىدا جىددىي يىغىن ئېچىلىۋاتاتتى. ئادەتتە بۇ يىغىن شۇ كۈنى مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنىدىغان خەۋەر - ماقالىلەرنى مۇزاكىرە قىلىپ 10 مىنۇتتىلا ئاخىرلىشاتتى. بۈگۈن باشقىچە، پەۋقۇلئاددە بىر مەسىلە كۆپچىلىكنىڭ بېشىنى قاتۇرۇۋاتاتتى. ئەدەبىيات - سەنئەت بۆلۈمىنىڭ مەسئۇلى تۇيۇقسىز كەلگەن ئون نەچچە پارچە مەرسىيە ۋە تەزىيە نامىلەرنى كۆتۈرۈپ كىرىپ مۇزاكىرىگە قويدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى بىرلا كىشى — ئاددىي خەلق ئوقۇتقۇچىسىغا بېغىشلانغانىدى.

ئاددىي ئوقۇتقۇچى ئۈچۈن مەخسۇس بەت ئاجرىتىپ، مەرسىيە ئېلان قىلىشقا بولامدۇ — يوق؟

بۇ كەسكىن مەسىلە ئىدى!

لېكىن كۆپچىلىك تېزلا بىر پىكىرگە كەلدى. «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى يىغىننىڭ قارارىنى ئېلان قىلدى:

«گېزىتتە مۇسىبەت خەۋىرى بېرىلىدۇ. مەرسىيىلەر ئۈچۈن مەخسۇس بەت ئاجرىتىلىدۇ.»

شۇنىڭ بىلەن قايغۇلۇق ئۆلۈم خەۋىرى چاقماق تېزلىكىدە پۈتۈن مەملىكەتكە، تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي - شىمالىغا تارقىلىپ كەتتى.

شۇ كۈنلەردە پوچتا ئىدارىسىنىڭ تېلېگرامما تارقىتىش بۆلۈمى جىددىيلىشىپ كەتتى. ئۇلار گەرچە قايسىبىر چوڭ مەشھۇر زاتنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى ئاڭلىمىغان بولسىمۇ، لېكىن بېيجىڭ، شاڭخەي، قەشقەر، خوتەن، غۇلجا، كورلا... لاردىن توختىماي كېلىۋاتقان تەزىيە تېلېگراممىلىرىنى تاپشۇرۇپ ئالدى. بۇ تېلېگراممىلاردا بىر ئوقۇتقۇچى ئۈچۈن چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرگەنىدى. ئۇلار ھەيران قالدى.

بۇ زادى قانداق كىشىدۇ؟...

1985 - يىل 1 - ئىيۇل، ئۈتتەك قىزدۇرغان قۇياش باشنى قايدۇراتتى. كۈن

ھەددىدىن زىيادە ئىسسىق بولغاچقا، يولدا كېتىۋاتقان ئادەم بىردىنلا چىلىق-چىلىق تەرلەپ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ كېتەتتى. بۈگۈن ئۈرۈمچىنىڭ نەنلياڭ شىنخۇا كىتابخانىسىنىڭ ئالدىدىن سەنڭۈڭبېيغىچە بولغان ئارىلىقتىكى يولنىڭ ئىككى قاسنىقى سانجاق-سانجاق ئادەملەر بىلەن تولغانىدى.

يىراقتىن نەچچە يۈزلىگەن ئادەمنىڭ بارماقلىرى بىلەنلا باشتىن ئاشۇرۇپ ئېگىز كۆتۈرۈلگەن ھالدا ئېلىپ كېلىنىۋاتقان تاۋۇتنىڭ ئۈستىگە يېپىلغان قىزىل يوپۇق، چىڭقى چۈش ئاپتىپىدا چوغدەك تاۋلىنىپ، گويا مەشئەلدەك كۆرۈنەتتى. مەنمۇ سەلدەك ئاقفاق كىشىلەر توپى ئىچىدە كېتىپ بارىمەن. كۆز ياشلىرىم ئىختىيارسىز تۆكۈلمەكتە. مەن كىشىلەر ئارىسىغا قىستىلىپ كىرىپ، دىلىمدا ئىلىم مەشئىلىنى ياندۇرۇشتا يۈرەك قانلىرىنى سەرپ قىلغان ئۇستازىمغا بولغان ئەقىدەمنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن تاۋۇتقا قول سۇندۇم.....

ئاھ، بۈگۈن ماڭا نېمە بولدى؟ شۇنداق پەژغىرىم ئاپتاپلىق ئىسسىقتا نېمىشقىدۇر توڭلاپ كېتىۋاتىمەن، پۈتۈن ئەزايىم تىترىمەكتە. يېنىمدا كېتىپ بارغان چاچلىرىغا ئاق سانجىغاز بىر سالاپەتلىك كىشى:

— ئىسىت، ئىلىم يولىدا تىنىمسىز سوققان بىر يۈرەك ئۇرۇشتىن ۋاقىتسىز توختىدى — دە! — دەپ نالە قىلىۋاتاتتى. تۇرقىدىن باشقا جايدىن خىزمەت بىلەن كەلگەنلىكى چىقىپ تۇرغان بىر زىيالىي سۈپەت ئادەم يېنىدىكىلەردىن:

— بۇ قايسى زاتنىڭ مۇسىبەت مەرىكىسى، — دەپ سورىدى.

ئەھۋالدىن قارىغاندا ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغان بۇنداق ئۆلۈم ئۇزىتىش داغدۇغىسى ئۇنى قاتتىق ھاياجانلاندۇرغان بولسا كېرەك.

— بالام، تاۋۇتتا كېتىۋاتقان بۇ ئۇلۇغ ئىنسان، گودەكلەر قەلبىگە ئۆچمەس ئىز سالغۇچى — مۇئەللىم! — دەپ جاۋاب بەردى ھېلىقى مويسىپىت.

ئادەتتە مېيىت نامىزى مەسچىتنىڭ قورۇسى ئىچىدە چۈشۈرۈلەتتى. بۈگۈن بولسا مەسچىتنىڭ ئىچى-تېشى، ئەتراپى ۋە يېقىن ئەتراپتىكى كوچىلارنىڭ ھەممىسى ئادەم دېڭىزىغا ئايلاندى. پارتىيە، ھۆكۈمەت مەسئۇللىرى، نازىرلار، ئاتاقلىق زاتلار، مەشھۇر ئەربابلار، ئوقۇتقۇچىلار، خىزمەتچىلەر، ئوقۇغۇچىلار... ئومۇمەن ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلىغان بىر قانچە مىڭ كىشى مەسچىت ئەتراپىغا توپلانغانىدى. ئۇلار نامازدىن كېيىن تاۋۇتنى كۆتۈرۈپ ماڭغاندا پۈتۈن كوچا ئاجايىپ ھەيۋەتلىك نامايىش قوشۇنىغا لىق تولدى. ئىختىيارسىز قاتناش توختىدى. نەچچە ئونلىغان شوپۇرلار چوڭ-كىچىك ئاپتوموبىللىرىنى ھەيدەپ كېلىشكەنىدى.

— پاھ، مەرھۇم مۇئەللىم ئاجايىپ ناماز تاپتى، — دېدى ئاپئاق ساقلى

كۆكسىدگە چۈشكەن بىر دامۇللا قايغۇرغان هالدا، ــ مەن ئۆمرۈمدە مۇنداق ئـۇلۇغ
مەرىكىنى كۆرۈپ باقمىغان. رەهمەتلىك ئۆمرىدە قىلغان ساۋاپلىرى ئۈچۈن ئـۇ-
دۇل بېهىشكە كىرگۈسى.

ئۈرۈمچى شەهەرلىك 20 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ شىنجاڭ داشۆنىڭ ئۇدۇلىدىـ
كى ئۆلانبايغا ماڭىدىغان يول بويىغا جايلاشقان. چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىـ
گە (دەرس باشلاشقا) 15 مىنۇت قالغاندا 20 گە يېقىن ئوقۇتقۇچى ئۆز مۇئەلـ
لىمىنىڭ مۇسىبەت خەۋىرىنى يەتكۈزۈشۈپ كۆز يېشى قىلىشىۋاتاتتى.

ــ مۇئەللىمىنىڭ تاۋۇتىنى ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ! ــ دەپ توۋلىدى بىرسى ئۆزىنى
سىرتقا ئېتىپ.

ــ ئاه، مۇئەللىم، قەدىرلىك ئۇستازىمىز! ــ ئوقۇتقۇچىلار ئىختىيارسىز هۆڭـ
رەپ يىغلاپ سىرتقا قاراپ ئېتىلدى. سىنىپلاردا، زالدا، مەيداندا يۈرگەن ئوقۇ-
غۇچىلار هاڭ ـ تاڭ قالدى، ئۇلار دەسلەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئارقىسىدىن يـۈگۈ-
رۈشۈپ سىرتقا چىققان بولسا، ئەهۋالنى بىلگەندىـن كېيىن بىر كېلومېتىردىن ئار-
تۇق يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە قاتار ـ قاتار تۇرۇشۇپ سەبىلەرچە يىغلاشقا باشلىـ
دى. ئۆز مۇئەللىمى يىغلاۋاتسا، ئوقۇغۇچىلىرى قانداقمۇ چىداپ تـۇرالىسۇن!

تاۋۇتنى ئېگىز كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان مۇسىبەت قىرشۇنى يول بـويىدىكى بـۇ
سەبى بالىلارنىڭ هازىسىنى كۆرۈپ ئىچ ـ ئىچىدىن ئازابلىنىپ، ئىختىيارسىز يەـ
نە يىغلاشقا باشلىدى.

پۈتۈن كىشىلەرنىڭ قەلبى قايغۇغا، كۆزى ياشقا تولدى. تۇپراق بېشىداتېـ
گىشلىك قائىدە ـ يوسۇنلار بىجا كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۇستازىمىزنىڭ ئـۆلۈمىنى
ئۆزىتىش مەرىكىسى تېخىمۇ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى. كىشىلەر ئارقا ـ ئـارقىـ
دىن ئۇنىڭغا ئاتىدىغان مەرسىيەلىرىنى ئوقۇشقا باشلىدى. مەن بۇ يەردە پەقەت
بۇ مەرسىيەلەرنىڭ قىسمەن جايلىرىنى ستاتا كەلتۈرۈش بىلەنلا كۇپايىلىنىمەن.

پېشقەدەم شائىر ئابدۇرېهىم ئۆتكۈر مۇنداق يازغانىدى:

شۇڭقار قىلدىن ئۇچقاندەك،
يۇلتۇز كۆچۈپ ئۆچكەندەك.
كەتتى ئارىمىزدىن قەلبى ئويغاق بىر ئىنسان،
ئۇنىڭ ئېتى مۇئەللىم (نېمىدېگەن ئۇلۇغ ئۇنۋان!)

....

تاۋۇتىڭنى باش ئۈستىدە كۆتۈرۈپ ماڭغاندا،
نېمە دېدى بىلەمسەن ئەل ـ جامائەت شۇ جاغدا،

ھۆرمەتلەنگەن بۇ يۇرتتا كىمنىڭ تاۋۇتى مۇنداق،
قايسى ھاكىم، قايسى بەگ، قايسى مەنسەپدار شۇنداق.

ئۆلۈمى ئۈرۈمچىدىكى شۇنچىۋالا نۇرغۇن ئادەمنىڭ كۆزلىرىنى ياشلاپ، قەلبىنى لەرزىگە سالغان بۇ كىمدۇ؟...

بۇ باشقا بىرسى ئەمەس، بەلكى بىر ئاددىي خەلق ئوقۇتقۇچىسى — 30 يىلغا يېقىن ئۆمرىنى كەلگۈسى ئەۋلادلارنى تەربىيەت قىلىشقا سەرپ قىلغان ئابلىمىت سىدىق مۇئەللىم ئىدى.

2

ئابلىمىت سىدىق 1937 - يىلى قەشقەردىكى بىر مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ ئاتىسى مۇھەممەت سىدىق ئاخۇنجان بىلىملىك، ئىلغار پىكىردىكى كىشى بولغاچقا، ئەينى چاغدا شىنجاڭدا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان شىڭشىسەي ئۇنىڭغا زەھەرلىك قولىنى سالىدۇ. ئابلىمىت سىدىق تۇغۇلۇپ ئەمدىلا 40 كۈنلۈك بولغاندا دادىسىدىن يېتىم قالىدۇ، شۇندىن باشلاپ ئۇ ئاتا مېھرىدىن مەڭگۈ جۇدا بولىدۇ.

تاغدەك يۆلەنچۈكى بولغان ئاتىسى جاللات شىڭشىسەينىڭ تۈرمىسىگە كىرىپ قالغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئائىلىسى تۇرمۇشتا قاتتىق قىينىلىدۇ. ئابلىمىت سىدىقنىڭ ئانىسى رابىخان ئاچا تولىمۇ جىگەرلىك، قەيسەر ئايال بولغاچقا، ئىقتىسادىي جەھەتتە ھېچقانداق يۆلەنچۈكى بولمىسىمۇ، ئۈچ نارەسىدە بالىسىنى دوپپا تىكىپ سېتىپ باقىدۇ. رابىخان ئاچا زىيالىي ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققاچقا خېلى ئوبدان ساۋاتى بار ئىدى. شۇڭا ئوقۇشنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشىنەتتى. سىدىق ئاخۇنجان ئاكىمۇ بالىلىرىنى ياخشى ئوقۇتۇپ، يارامىلىق ئادەم قىلىشنى ئارزۇ قىلاتتى. ئابلىمىت سىدىق مەكتەپ يېشىغا يېتىش بىلەن رابىخان ئاچا ئۇنى قەشقەر نوبېشى مەكتەپكە ئوقۇشقا بېرىدۇ. بەزىلەر ئۇنىڭغا:

— رابىخان، ئەھۋالىڭلار شۇنچە نامرات تۇرۇقلۇق بالىڭىزنى ئوقۇتۇپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ ئۇندىن كۆرە بىرەر ھۈنەرۋەنگە شاگىرت بەرسىڭىز، ئۆيۈڭلارغا ياردىمى بولامدۇ، بالىمۇ ھۈنەر ئۆگىنىۋالىدۇ، — دېگەندە ئۇ قەتئىيلىك بىلەن:

— بۇ گەپنى بىر ئېغىزغا ئالدىلا، ئەمدى ئىككىنچى قىلمىسىلا. جېنىم تېنىمدىلا بولىدىكەن، بالىنى ھەرگىز ئوقۇشسىز قالدۇرمايمەن، رەھمەتلىك دادىسىنىڭمۇ ئارزۇسى شۇ ئىدى، — دەيدۇ.

شۇنىڭ بىلەن رابىخان ئاچا يىڭنىنى كېچە-كۈندۈز قولىدىن چۈشۈرمەي دوپپا تىكىدۇ. باشقىلارنىڭ ئۆي ئىشلىرىنى قىلىدۇ. تۇرمۇشنى قىسىپ-تېجەپ

يورۇپ ئابلىمىتنى ئوقۇتىدۇ.

نامراتلىق گۈدەك ئابلىمىتنىڭ قەلبىگە چوڭقۇر ئورناپ كېتىدۇ. ئۇ ئەزەلدىنلا ئويچان، ئەقىللىق بالا بولغاچقا، ئاپىسىنىڭ ھالىغا يېتىدۇ ۋە تىرىشىپ ئوقۇيدۇ. رابىخان ئاچا ئۆز ھايات مۇساپىسىدىكى قايغۇ ـ ئەلەم ۋە ئوڭۇشسىزلىقلارنى ماتانەت بىلەن يەڭگەن ئاجايىپ بىر مەزلۇم ئىدى، ئۇ خېلىلا ساۋاتلىق بولغاچقا ئىشتىن قولى سەل بوشىغان چاغلاردا بالىلىرىغا «گۈلىستان»، «بوستان» دىن پارچىلار ئوقۇپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ بولۇپمۇ گۈدەك ئابلىمىتنىڭ ئېڭىغا مەرىپەت ئۇرۇقلىرىنى چاچىدۇ.

بىر چاغلاردا ئاپىسى گۈلىستاندىن ئوقۇپ بەرگەن: «گۈدەك چاغ، تەربىيە كۆرمىسە ھەركىم، چوڭ بولغاندا ئۇنىدىن قاچىدۇ ئامەت. كۆك چىۋىقنى ئەگمەك تولىمۇ ئوڭاي، قۇرۇسا رۇسلانماس، ئوت كېرەك پەقەت» دېگەن مىسرالار ئۇنىڭ كۆڭلىگە چوڭقۇر ئورناپ كېتىدۇ.

1949 ـ يىلى گۈدەك ئابلىمىتمۇ ئازادلىق تىڭنىنى تەشنالىق بىلەن كۈتۈۋالىدۇ. شۇنىدىن باشلاپ ئۇنىڭ ھاياتىدا يېڭى بۇرۇلۇش ياسىلىدۇ. ئۇ 1950 ـ يىلى سابىق ئۆلكىلىك 2 ـ دارىلمۇئەللىمىنگە كىرىپ، گويا چۆلدە ئۇسساپ چاڭقاپ كەتكەن كىشى سۇغا ئېرىشكەندەك، ئىلىم ـ مەرىپەت دېڭىزىغا شۇڭغۇپ كىرىپ، ھەۋەس بىلەن ئوقۇشقا باشلايدۇ.

شۇ چاغلاردا مۇقىم يۆلەنچۈك بولىدىغان ئادىمى بولمىغاچقا، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى يەنىلا نامرات ئىدى. بۇنى ئوبدان چۈشەنگەن ئابلىمىت ئائىلىسىنىڭ ئىقتىسادىي يۈكىنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن، ھەر قېتىملىق تەتىل مەزگىلىدە كونلۇك ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ كىيىم ـ كېچەك ۋە ئوقۇش ماتېرىياللىرىغا كېتىدىغان خىراجەتنى ھەل قىلاتتى.

ئۇنىڭ يېقىن سەپداشلىرى ئابلىمىت سىدىقنىڭ ئاپىسىنى ئەسلىگەندە: — مېنىڭ تۇنجى ئوقۇتقۇچۇم ئاپام ئىدى، ئۇ مېنىڭ ئېڭىمدا مەرىپەت مەشئىلىنى دەسلەپ ياندۇرغان ئادەم بولىدۇ، دەيدىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىشتى.

كۈنلەر ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆتىدۇ. گۈدەك ئابلىمىتمۇ ئاستا ـ ئاستا چوڭ بولدى. ئۇ دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇغان دەسلەپكى مەزگىللەردىلا ئوقۇتقۇچىلىقنى ئۆزىگە ئۆمۈرلۈك كەسىپ قىلىپ تاللاپ، مۇئەللىمدە بولۇشقا تېگىشلىك پەزىلەتلەرنى ئۆزىدە يېتىلدۈرۈشكە باشلايدۇ.

ئېسىمدە قېلىشىچە، ئۇ بىزگە دەرسكە كىرگەن چاغلاردا:

— ئوقۇتقۇچى — ئوقۇغۇچىلارغا ئۆزىنىڭ بىلىمى بىلەنلا ئەمەس، بەلكى

پۈتۈن قىياپەت، يۈرۈش-تۇرۇش، گەپ-سۆزلىرى بىلەنمۇ بىلىم بېرىدۇ. — دېگەنلىرى ھېلىمۇ ئېسىمدە تۇرىدۇ. ئۇ دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇۋاتقان مەزگىلىدە ئۇنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشى، ئورۇنلۇق گەپ-سۆزلىرى، كەمتەرلىكى بىلەن ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلايدۇ.

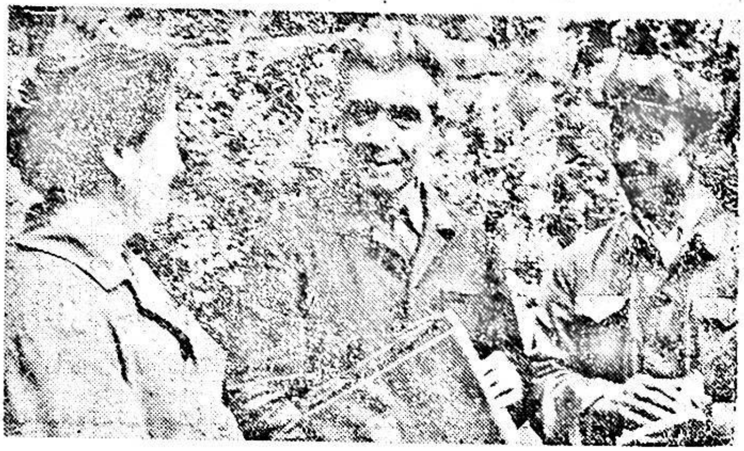

ئابلىمىت سىدىق ئوقۇتقۇچىلار بىلەن بىللە

ئىنسان بالىسى، بولۇپمۇ ئۇ بالاغەتكە يەتكەن مەزگىلدە ئۇنىڭ كاللىسى ئاجايىپ گۈزەل ئارزۇ-ئارمانلارغا تولىمۇباي بولىدۇ. ئۇنىڭ بۇنداق ئىستەكلىرى خۇددى تاڭ سەھەر سۈبھىدە، گۈل-گىيالارنىڭ ياپراقلىرىدا زۇمرەتتەك يالتىراپ تۇرغان شەبنەم تامچىلىرىغا ئوخشايدۇ. ئابلىمىت ئۆزىدىكى ئاشۇنداق ئارزۇنى تولىمۇ يۈكسەك، يېتىش بەكمۇ تەس دەپ ئويلايتتى. شۇڭا بۇ مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن، ئۆزىدە بار بولغان ئىمكانىيەتنى ئىشقا سېلىپ تىرىشىپ ئۆگىنىشكە باشلايدۇ.

3

1985-يىلى 7-ئاينىڭ 16-كۈنى ئۈرۈمچى شەھەرلىك بالىلار كىنو-تىياتىرخانىسىنىڭ يىغىن زالى مۇسىبەت كەيپىياتىغا چۆمگەنىدى. مۇنبەرگە ئابلىمىت سىدىقنىڭ قارا رامكىغا ئېلىنغان چوڭايتىلغان رەسىمى ئېسىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئەتراپى تەرەپ-تەرەپتىن ئەۋەتىلگەن گۈلچەمبىرەك، لەۋھە، تەزىيەنامە، مەرسىيىلەر بىلەن تولغان. يىغىن زالىدا لىققىدە ئولتۇرغان ئادەملەر ئېغىر سۈكۈتكە چۆككەن. سەھنىدە ئۈرۈمچى شەھەرلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى يۇنۇس ھېكىم كۆزلىرىدىن ياش تۆككەن ھالدا تەزىيە نۇتقى سۆزلىمەكتە ئىدى:

— ... مەرھۇم ئابلىمىت سىدىق پىشقان مائارىپشۇناس، ماھارەتلىك باغۋەنىدى. ئۇ مول بىلىم ئىگىلىگەندىلا ۋەتەن ۋە خەلققە كۆپرەك پايدىلىق ئىش قىلىپ بېرىشكە ئىمكانىيەت ھازىرلىنىدىغانلىقىنى چوڭقۇر چۈشەنگەچكە خىزمەتتە يۈكنىڭ ئېغىرىنى كۆتەردى. ئۇ يۈكسەك ئاڭ، ياخشى ئەخلاقىي-پەزىلەت، پىرىنسىپال خىزمەت ئۇسلۇبىغا ئىگە بولۇپ، يولداشلارغا نىسبەتەن ئاقكۆڭۈل، سەمىمىيلىكى، مۇئامىلىدە باراۋەرلىكى، ئاممىلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئىش قىلىشتەك خىسلىتى، چىقىشقاق ۋە خۇشچاقچاقلىقى، راھەت-پاراغەت ئالدىدا باشقىلارنى

ئويلاشتەك ئېسىل پەزىلىتى بىلەن ھەممىنىڭ ئالاھىدە ھۆرمىتىگە ئېرىشكەنىدى.
ئۇ 24 يىلدىن بۇيان ئوقۇتۇشنىڭ بىرىنچى سېپىدىن ئايرىلماي، ئۆزىنىڭ جاپا-
لىق ئەمگىكى بىلەن مىڭلىغان ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ قەلبىگە مەرىپەت مەشئىلى-
نى ياندۇرۇپ تىللاردا داستان بولغۇدەك تۆھپىلەرنى قالدۇرۇپ كەتتى...

توغرا! ئۇنىڭ ئوقۇتقۇچىلىقتىن ئىبارەت بۇ ئاددىي خىزمەت ئورنىدا يا-
راتقان تۆھپىسىنى خۇددى شېكىرتلار يۇنۇس ھېكىم دېگەندەك تىللاردا داستان
بولغۇدەك تۆھپە دەپ ئۇلۇغلاشقا ئەرزىيدۇ. بۇ ھەقتە جۇڭگو ئىنقىلابىنىڭ بىر
قىسمى بولغان ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبىرى ئەخمەتجان قاسىمى مۇنداق
دېگەنىدى: «كىشىلىك جەمئىيەتتە مۇئەللىمنىڭ مېھنىتىدىن پەخىرلىكرەك مېھنەت
يوقتۇر. چۈنكى ئالىم، مۇتەخەسسىس، يازغۇچى، قوماندان، جەمئىيەت، دۆلەت
ئەربابى ۋە باشقىلارنىڭ ھەممىسى ئوقۇتقۇچى مېھنىتىنىڭ مەھسۇلىدۇر.» بۇنىسى
ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق. ئابلىمىت سىدىقنىڭ تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن ئوقۇغۇچىلى-
رىنىڭ ھازىر جەمئىيەتتە ئويناۋاتقان رولىنى كۆزىتىدىغانلا بولساق، بۇنىڭغا مۇ-
ناسىپ جاۋاب تاپالايمىز. ھازىر شىنجاڭدىكى ھەرقايسى جايلاردا، تۈرلۈك ساھە-
لەردە تايانچ رول ئويناۋاتقان كادىرلارنىڭ ئىچىدە ئابلىمىت سىدىقنىڭ قولىدا
بىۋاسىتە ۋە ۋاسىتىلىق ئوقۇمىغانلار يوق دېيەرلىك دېيىشكە بولىدۇ. مەن بۇ ھەق-
تە ئابلىمىت سىدىقنىڭ ھەددىسى زەينەپ سىدىق بىلەن سۆزلەشكىنىمدە ئۇ ماڭا
مۇنداق بىر ئىشنى سۆزلەپ بەردى:

— مەن 1984-يىلى خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن شىنجاڭنىڭ تۇرپان، توق-
سۇن، ئاقسۇ، قەشقەر، خوتەن قاتارلىق جايلىرىغا باردىم، — دەپ سۆز باشلىدى زەينەپ
سىدىق غەمكىن ھالدا، — ئۆزەڭلار بىلىسىلەر، مەن بولسام خېلى كۆزگە كۆرۈنگەن
ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسى. شۇڭا ھەر ھالدا مېنى كۆپىنچە ئادەم تونۇيدۇ ياكى
سىرتىمدىن بىلىدۇ دەپ ئۆزەمگە تەمەننا قويۇپ يۈرەتتىم. بىراق، بۇ قېتىم چەت-
كە چىقىشىم بىلەن مېنىڭ بۇ ئەخمىقانە ئويلىرىم بىت-چىت بولدى. نېمە بول-
دى دېمەمسىلەر، بۇ قېتىم بارغانلا يېرىمدە كىشىلەر مېنى تولىمۇ ئەزىزلەپ،
ھۆرمىتىمنى قىلىشتى. مېنى يوقلاپ ئەھۋال سورىغۇچىلارنىڭ ئىچىدە ھاكىملار،
مۇتەخەسسىسلەر، سىياسىي خىزمەت كادىرلىرى، ئوقۇتقۇچىلار، ئىشچىلار، دېھقانلار
بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىردەك «ئابلىمىت سىدىق مۇئەللىمنىڭ ھەددىسى
كەپتۇ دەپ ئاڭلاپ، سىزنى يوقلاپ كەلدۇق، بىزنىڭ مۇشۇنچىلىك خىزمەت قى-
لىپ، جەمئىيەتكە ھەسسە قوشالىشىمىزدا ئابلىمىت مۇئەللىمنىڭ نۇرغۇن ھەسسىسى
بار، بىز ھەرقانچە قىلساقمۇ ئۇنىڭ بىزگە بىلىم بېرىشتە سىڭدۈرگەن ئەجرىنى

قايتۇرۇپ كېتەلمەيمىز» دېيىشتى. مەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، دائىم ئۆزى ھەق-قىدە سۆز بولغاندا، ئۇدۇل جاۋاب بېرىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، كۈلۈپلا ئۆتكۈزۈۋې-تىدىغان ئىنىمىنىڭ شىنجاڭ تەۋەسىدە شۇنچىۋالا ئابرويى بارلىقىنى كۆرۈپ ئۆزەم-نىڭ باشتىكى ئويلىرىمىدىن خىجىل بولدۇم. شۇنداقلا مۇشۇنداق بىر ئىنىمنىڭ بولغانلىقى بىلەن پەخىرلەندىم. ئابلىمىت سىدىقنىڭ ئوقۇغۇچىسى، ھازىرقى شىن-جاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى قىيۇم باۋ-دۇنمۇ ئۆزىنىڭ مەرھۇم ئۇستازىغا: «يولداش ئابلىمىت شىنجاڭنىڭ مىللىي ما-ئارىپ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپە ياراتقان ئادەم، ئۇنىڭ تۆھپىسىنى سۆز بىلەن تەسۋىرلەش تولىمۇ قىيىن» دەپ تولىمۇ توغرا باھا بەردى.

دەرۋەقە، ئىنسانىيەت تارىخىنىڭ تەدرىجىي تەرەققىي قىلىشى ئالەمشۇمۇل زور ئۆزگىرىشلەردىن تەركىب تاپىدۇ. ئوبيېكتىپ دۇنيادىن قارىغاندا شەخسنىڭ كونترول قىلالايدىغىنى، ھەقىقەتەنمۇ دېڭىزنىڭ بىر تامچىسىدۇر. ئۇلۇغۋار ئىشلار-نى قىلغۇچىلار ھېچقاچان ئۇستازى (مۇئەللىم)نىڭ ئۆزىگە سىڭدۈرگەن ئەجرىگە كۆز يۇمغان ئەمەس.

4

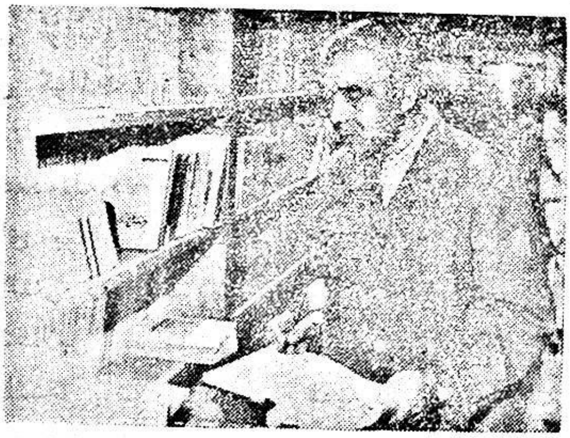
ئابلىمىت سىدىق تەتقىقات ئۈستىدە

ئەگەر ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەرنى ساپ نىيىتىمىز بىلەن كۆزىتىدىغان بولساق، ئۆزلىرىنىڭ ھالال مېھنەت-لىرى بىلەن جەمئىيەت ماشىنىسى-نىڭ نورمال ئايلىنىشىغا ئىزچىل ھەسسە قوشۇۋاتقان تالاي ئىنسانلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. ئۇلار گەرچە ئالەمشۇمۇل نام چىقارغان قەھرى-مانلاردەك پەۋقۇلئاددە ئۇلۇغۋار ئىش-لارنى قىلمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۆزلىرىنىڭ ئادەتتىكى خىزمەت ئورۇنلىرىدا ئۇزۇن يىللار پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۈن-تىنسىز ئىشلەپ بارلىقىنى باشقىلار-غا ئاتا قىلىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ قەلبى خۇددى سەبىي بوۋاقلارنىڭكىدەك غۇبارسىز بولۇپ، قىلغان ئىشلىرىنى ئەزەلدىن مىننەت قىلغان ئەمەس، جەۋر-جاپا چەك-كەن چاغلىرىدا پارتىيىدىن ئاغرىنغان ئەمەس، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئېتىقادى، مەق-سىتىدىن ۋاقىتلىق ئوڭۇشسىزلىق تۈپەيلىدىن ۋاز كەچمەيلا قالماستىن، پارتىيىگە بولغان ئىشەنچىسىدىن قىلچە تەۋرەنمەي، ئىزچىل خەلقنىڭ يۇۋاش كالىسى بولدى.

ئابلىمەت سىدىقنى خۇددى ئاشۇنداق خىسلەتلىك كىشى دېيىشكە تامامەن بولىدۇ.

ئۇ ئۆزىنىڭ قەلبىدە كوممۇنىستلارغا خاس پەزىلەتنى يېتىلدۈرگەن بولۇپ، پارتىيىنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا ئاخىرغىچە سادىق بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىنى جان كۆيدۈرۈپ ئىشلىدى. 1956 - يىلى جۇڭگو كوممۇنىستلار پارتىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىردى.

بىر قېتىم ئۇنىڭ كەسپىي قابىلىيىتىنىڭ خېلى يۇقىرى ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدىغان بەزى يېقىنلىرى ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلغان ھالدا:

— ئابلىمەت، بىزنىڭ مەكتەپكە ئالمىشىپ كەتمەمسەن؟ — دەپ مەسلىھەت بېرىدۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئابلىمەت سىدىق مائارىپ ساھەسىدىن ئايرىلىپ كېتىشنى ھەرگىز تەسەۋۋۇر قىلالمايدۇ - دە، دەرھال بۇ يېقىن ئادىمىگە كەسكىنلىك بىلەن:

— ياخشى كۆڭلۈڭگە رەھمەت. مەن ئوقۇتقۇچىلىقتىن ئىبارەت بۇ خىزمەتنى ئۆمۈرلۈك كەسىپ قىلىپ تاللىۋالغانمەن، — دەپ جاۋاب بېرىدۇ. ئابلىمەت سىدىق دېگىنىنى ئەمەلىيىتىدە كۆرسەتتى. شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇ زېھنىي كۈچىنى ئۆزىنى كەسپىي جەھەتتە مۇكەممەللەشتۈرۈشكە قاراتتى - دە، مىللىي مائارىپنى گۈللەندۈرۈش يولىدا ئۈنۈملۈك ئەمگەكلىرىنى ۋۇجۇتقا چىقىرىدۇ.

شۇ ئارىدا بىر قانچە يىل ئۆتتى. ئابلىمەت سىدىق كەسپىتە ۋە سىياسىي جەھەتلەردە بارغانسېرى پىشىپ يېتىلىپ باردى. مەسىلىلەرگە يولۇققاندا سالماق بولۇشنى ئۆگەندى. بىراق ئۇ ئۆزىنى دەھشەتلىك پاجىئەنىڭ كۈتۈپ تۇرغانلىقىنى ئەسلا ئويلىمىغانىدى. 1966 - يىلى مەملىكەت مىقياسىدا مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلاندى. ھەرىكەتنىڭ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ، ئىشلار باشقىچە تۈس ئېلىشقا باشلايدۇ. يەنى، قەيەردىندۇر چىققان تەتۈر قۇيۇنلار بىردىنلا ئالەمنى مالەم قىلىپ، جاھان ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كېتىدۇ. بۇ تەتۈر قۇيۇنلار ئاخىرى بېرىپ جەمئىيەت ئاتموسفېراسىنىڭ تەكشۈلۈكىنى بۇزۇپ تاشلايدىغان شىددەتلىك بوران - چاپقۇنغا ئايلاندى. ھاياتلىقنىڭ ئىپتىخارلىرى بولغان، بويلىرى پەلەككە تاقاشقان سۇۋادان تېرەكلەر سۇندى، يىلتىزىدىن قومۇرۇلدى. شۇ چاغدا ئابلىمەت سىدىق پەقەت چەت ئەلدە تۇغقىنى بولغانلىقى ئۈچۈنلا، ھېچ گەپتىن ھېچ گەپ يوقلا «چەت ئەلگە باغلانغان ئۇنسۇر» قىلىپ قويۇلۇپ، رېجىم ئاستىغا ئېلىندۇ، چوڭ يىغىنلاردا پىپەن قىلىندۇ. ھەممىدىن قىزىقى شۇكى، مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا يۈكسەك ئابرويى بولغان ئابلىمەت سىدىق ئۈستىدىن

پىكىر بېرىدىغان ئادەم چىقماي قالدى. رېجىم ئاستىغا ئېلىنغاندا، ئاخشاملىرى ئۇنىڭ ئۆيىدىن، ئەھۋال سوراپ كەلگەن ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدۇ.

مەدەنىيەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئابلىمىت سىدىق گەرچە ئۆزى ئازار يەپ، نورمال خىزمەت ئىشلەش ئىمكانىيىتىدىن ئايرىلغان بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا مائارىپنىڭ ۋەيران بولۇشى تۈپەيلىدىن، مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش سۈپىتىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىۋاتقانلىقىغا قاتتىق ئېچىنىدۇ. ئۇ بۇنداق نورمالسىزلىقلارنىڭ كېيىن چوقۇم ئۆزگەرتىلىدىغانلىقىغا چەكسىز ئىشىنىدۇ. شۇنداقلا ئوڭۇشسىزلىقلار ئالدىدا قىلچىمۇ تەۋرەنمەستىن ئىشلەيدۇ. ئۇ بۇ مەزگىللەردە «ئۇيغۇر تىلى گىراممىتىكىسى دەرسلىكى»، «ئوتتۇرا مەكتەپ تىل - ئەدەبىيات دەرسلىكى (بىر تۈتاش دەرسلىك)»نىڭ 80 گە يېقىن تېكىستىنى تۈزۈش، تەرجىمە - تەھرىرلىكىنى ئىشلىدى. تىل - تەتقىقاتى جەھەتتىكى بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدە يازغان بىرمۇنچە ماقالىلىرى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنىپ، ئىنتايىن ياخشى ئىجتىمائىي ئۈنۈم ھاسىل قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئوتتۇرا مەكتەپ تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتۇشىدىكى بەزى قانۇنىيەتلىك مەسىلىلەر ئۈستىدە ئومۇمىي ھەجمى 60 مىڭ خەتلىك بىرمۇنچە ئىلمىي ماقالىلەرنى يېزىپ چىقىدۇ. ئۇنىڭ بۇ ئەسەرلىرى كېيىنكى مەزگىللەردە مائارىپ ئىشلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ئوقۇتۇشنىڭ سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشلەردە ئاجايىپ مۇھىم رول ئوينايدۇ.

بۇ غەۋغالىق دۇنيادىكى ھەرقانداق بىر ئىش «سۇ كېتىدۇ تاش قالىدۇ». «ساپ ئالتۇن ئەخلەت-چاۋا ئارىسىدىمۇ چاقناۋېرىدۇ» دېگەن ئۇيغۇر خەلق ماقالىسىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەنتىقىدىن مۇستەسنا بولغان ئەمەس. ئادەتتە گولدۇرمامىلىق يامغۇر ياغقان كېچىدە «يالت» قىلىپ يانغان شولىسى شۇنداق ھەيۋەتلىك ۋە سۈرلۈك چاقماق پۈتۈن كائىناتنى «ۋاللىدە» قىلىپ يورۇتۇپ تاشلىسىمۇ، ئەمما دەرھال ئۆچىدۇ. ئۇنىڭ ئوينايدىغان رولى پەقەت بىردەملىككىلا بولىدۇ. ئەكسىچە غۇۋا يورۇق چۈشۈرۈپ، پىلىلداپ يېنىپ تۇرغان شام يورۇقىچۇ؟ بۇنىسى باشقا گەپ. شام — ئۆزىنىڭ بارلىقىنى باشقىلارغا ئاتىۋەتكەن. ئۇ تاكى بىر تامچە قالغىچە يېنىپ، ئىنسانلارغا ھاياتبەخش يورۇقلۇق بېرىدۇ. ئابلىمىت سىدىقمۇ ئۆزىدە خۇددى ئەنە شۇ شامدىكىدەك روھنى يېتىلدۈرگەن ئالاھىدە ئىنسان ئىدى.

5

1978 - يىلى مائارىپ سېپىدىكى قالايمىقانچىلىق ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشقا باشلىغان كۈنلەردە ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش شۆيۈەنىدە ئىككى سائەتلىك ئوچۇق دەرس ئۆتكۈ-

زولدى. بۇ ئوچۇق دەرسكە ياش ۋە پېشقەدەم ئوقۇتقۇچىلار، رەھبەرلەر قاتناش-
قانىدى. ھەممىنىڭ كۆزى «ئەڭ سۆيۈملۈك كىشىلەر كىم» دېگەن نەسرنى ئۆ-
تۈۋاتقان بەستلىك، قېشۇما قاش، مۇلايىم كۆزلىرى چاقناپ تۇرغان ئوتتۇرا ياشلىق
ئوقۇتقۇچىغا تىكىلگەنىدى. ئۇ، ئەسەرنىڭ دەۋر ئارقا كۆرۈنۈشى، ئاپتور ۋە ئۇنىڭ
تېپىك ئەسەرلىرى ھەققىدە ئوچۇق چۈشەنچە بەردى. ئارقىدىن ئەسەرنىڭ مەزمۇنى،
تۈزۈلۈشى، بۆلەكلەرنىڭ باغلىنىشى، سۆزلەرنىڭ ئىشلىتىلىشى، باغلىغۇچىلار ۋە ئە-
سەرنىڭ يېزىلىشى ھەققىدە توختالدى...

بۇ دەرسنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلارنىڭ كۆز ئالدىدا بىر قاراپلا ھەممىنى چۈ-
شىنىۋېلىشقا بولىدىغان بىر پارچە رەڭلىك سۈرەت تارتىپ قويۇلغاندەك بولدى.
دەرستىن چۈشۈش قوڭغۇرىقى چېلىندى، ئوقۇغۇچىلار سىنىپتىن چىقىپلا غۇلغۇلا
قىلىشىپ كەتتى:

— تىل - ئەدەبىيات دەرسىنى مانا مۇشۇنداق ئۆتسە بولىدۇ!

— ھەئە، تىل - ئەدەبىيات دەرسىنىڭ بۇنچىۋالا مول مەزمۇنلۇق، كىشىگە
بۇنداق كۆپ بىلىم بېرىدىغان دەرس ئىكەنلىكىنى بۈگۈنكىدەك ھېس قىلمىغان
ئىكەنمەن...

بۇ، ئابلىمىت سىدىقنىڭ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى مەك-
تەپلەردىن بىلىم ئاشۇرۇشقا كەلگەن كەسپداشلىرىنىڭ بەرگەن باھاسى ئىدى.

ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش شۆبىسىنى ئابلىمىت سىدىق-
نىڭ كەسپىي جەھەتتىكى ئىقتىدارىنى ۋە مېتودىكا جەھەتتىكى مۇكەممەللىكىنى
نەزەردە تۇتۇپ، ئۇنى يۆتكەپ كېلىپ تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيە-
لەش خىزمىتىگە قويىدۇ. ئابلىمىت سىدىق خۇشاللانغان ھالدا يېڭى خىزمەتكە
كىرىشىپ كېتىدۇ. تالاي قېتىملاپ دەرس ئۆتىدۇ. كېچىلەپ دەرس تەييارلايدۇ.

بىر قېتىم 14 - ئوتتۇرا مەكتەپ سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى كەچلىك
تاماقتىن قايتىپ ياتىقىغا كىرىپ كېتىۋاتقاندا، تىل - ئەدەبىيات ئىشخانىسىنىڭ
دېرىزىسىدىن يورۇق چۈشۈپ تۇرغانلىقىنى بايقايدۇ. ئۇلار بىرەر سائەتتىن كېيىن
كەچلىك مۇزاكىرىگە چىققاندا ئىشخانا چىرىقىنىڭ يەنىلا يورۇق تۇرغانلىقىنى كۆ-
رۈپ، ئىشخانىغا كىرىدۇ - دە، ھەيران قالىدۇ.

جىمجىت ئىشخانىدا ئابلىمىت سىدىق مۇئەللىم ئالقىنىنى بېشىغا تىرىگىنىچە
ئۈستەل ئالدىدا ئۇخلاۋاتاتتى. بالىلار ئاستا مېڭىپ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىدۇ. ئۈس-
تەل ئۈستىدە تەكشۈرۈپ يېرىملاپ قالغان ماقالە مەشىق دەپتەرلىرى تۇراتتى.
ئابلىمىت سىدىق مۇئەللىم ھەر بىر پارچە ماقالىنى تەپسىلىي ئوقۇپ چىقىپ تۈزى-
تەتتى ۋە كونكرېت پىكىر يازاتتى. ئۈستەل ئۈستىدە يەنە بىر ئىستاكان مۇزلاپ

قالغان قاپىقاسۇ بىلەن بىر پارچە نان تۇراتتى. بالىلار بۇ ھالنى كۆرۈپ، قاتتىق تەسىرلىنىدۇ، ئۆزلىرىنىڭ مۇئەللىمىگە تاماق ئەكىرىپ بەرمىگەنلىكىگە قاتتىق ئۆكۈنىدۇ ـ دە، دەرھال ياتاققا كىرىپ، چاي دەملەپ قەن ـ گىزەك ۋە يۇمشاق توقاچلارنى ئەپچىقىپ قويۇپ قويىدۇ.

ئوقۇغۇچىلار شۇندىن كېيىنلا ئابلىمىت سىدىق مۇئەللىمنىڭ ھەر قېتىم كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ جاپالىق ئىشلەپ تاپشۇرۇق تەكشۈرۈپ، ئەتىكى دەرسكە ئۇلگۈرتۇپ خۇلاسىلايدىغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ.

بىر قېتىم ئابلىمىت سىدىقنىڭ سالامەتلىكىنىڭ ئاجىزلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزگەن مەكتەپ مەسئۇلى مەتسىمىن ئۇنىڭغا ئائىلىسىدە دەم ئېلىشنى، خىزمەت بولسا ئادەم ئەۋەتىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. لېكىن ئۇ كەسكىن رەت قىلىپ:

— بۇنداق جىددىي پەيتتە مەن قانداقمۇ دەم ئالالايمەن، مەن ئىشلىشىم كېرەك. مائارىپ ئىشلىرىمىز بىر كۈن ئالغا ئىلگىرىلىسە، مەن بىر كۈن خاتىرجەم بولىمەن، — دەيدۇ.

مەكتەپ رەھبەرلىكى ئۇنى ساناتورىيىدە داۋالىنىشقا بەلگىلىگەندە ئۇ يەنىلا رەت قىلىدۇ.

ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش شۆبىسىنى مائارىپ نازارىتى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقىغا ئاساسەن، 1981 ـ يىلى ئابلىمىت سىدىققا «ئالاھىدە ئوقۇتقۇچى» دېگەن شەرەپلىك نامنى بېرىدۇ.

ئابلىمىت سىدىق مائارىپ نەشرىياتىدىكى يولداشلار ئارىسىدا

ئابلىمىت سىدىق كېيىنكى چاغلاردا 14 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە يۆتكىلىپ كېلىپ رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئىشلەشكە تەيىنلەنگەندىن كېيىنمۇ ئەزەلدىن دوسكا ئالدىدىن نېرى بولماي، ئوقۇتۇش مىتودىنى ئىزچىل تۈردە ئۆستۈرۈشنى ئەستىن چىقارمىدى.

ئۇ دائىم ئۆزىگە: «بىر ئوقۇتقۇچى ئوقۇغۇچىلارغا ئەسلىدە بىر چىنە سۇ بېرىشنى ئويلىغان بولسا، ئۆزىدە جەزمەن بىر چېلەك سۇ بولۇشى كېرەك» دېگەن تەلەپنى قوياتتى. ئۇ ئۆزى گەرچە تىل ـ ئەدەبىيات ئوقۇتۇشى بىلەن شۇغۇللانـ

سىمۇ، ئەمما ھەر قېتىم ئۆتمەكچى بولغان دەرسىنىڭ ئالدىدا ھەر جەھەتتىن كۆپ تەرەپلىمە تەييارلىق قىلاتتى. شۇڭا ئۇ سوئال سورىغان ھەرقانداق بىر ئوقۇغۇچىنى جاۋابسىز قالدۇرغان ئەمەس.

ئۇ كۆپ يىللاردىن بۇيانقى مىللىي ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپلەردىكى تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتۇشى تەتقىق قىلىنغان نۇرغۇن ئىلمىي ماقالىلەرنى يېزىپ چىقىپ، ياش ئوقۇتقۇچىلارنىڭ كەسپىي سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشتە مۆلچەرلىگۈسىز تۆھپىلەرنى ياراتتى. رادىئودا كۆپ يىل مەخسۇس تېمىدا لېكسىيە سۆزلىدى، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ «ئۇيغۇر تىلى دەرسلىكى» ۋە ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا تەييارلىق قىلىشقا پايدىلىنىش ماتېرىيالىنىڭ گرامماتىكا قىسمىنى تۈزۈپ چىقتى... ئىشقىلىپ، ئۇنىڭ مىللىي مائارىپنى گۈللەندۈرۈش يولىدا ئوينىغان رولىنى سۆز بىلەن تەسۋىرلەپ بېرىش قىيىن. ئۇ ھاياتىنىڭ ئاخىرقى كۈنى (ۋاپات بولۇشىنىڭ ئالدىنقى ئاخشىمى) دوختۇر دەم ئېلىشقا بۇيرۇغان بولسىمۇ، كۆكسىنىڭ قاتتىق سانجىپ ئاغرىشىغا پىسەنت قىلماي، يېزىق ئۈستىلىدە تاكى يېرىم كېچىگىچە يېزىقچىلىق قىلغانىدى.

ھاياتلىقنىڭ ئۆزگەرمەس قانۇنى بويىچە ئادەم ھامان بىر كۈنى ئۆلىدۇ. ئەمما ئۆلۈملەرنىڭ ئەھمىيىتى ئوخشىمايدۇ. بولۇپمۇ ئابلىمىت سىدىقتەك ئوخشاش پۈتۈن ئۆمرىدە ئۆزىنىڭ بارلىقىنى خەلقىنىڭ ئىشلىرىغا ئاتا قىلىپ، كىشىلەر قەلبىنى لەرزىگە سالالىغۇدەك ئىش قىلغان ئادەمنىڭ ئۆلۈمىلا ئاڭلىغان كىشىنىڭ كۆزىنى ياشلاپ، قەلبىنى ئۆرتىيەلەيدۇ. خۇددى گىگانت شائىر ئابدۇراخمان جامى يازغاندەك:

يادىڭدىمۇ، ئېيتچۇ سەن تۇغۇلغاندا،
ھەممە كۈلگەنىكەن، سەن يىغلىغان.
شۇنداق ياشىغىنكى، كېتەر چېغىڭدا،
ھەممەيلەن يىغلىسۇن، سەن ماڭغىن خەندان.

ھالەتنى شەكىللەندۈرەلەيدۇ.

ئېھ، ئۇستاز! بۈگۈنكى بۇ گۈزەل دۇنيا، كەلگۈسىدىكى ئەڭ گۈزەل دۇنيانىڭ مۆجىزىلىرى پۈتۈنلەي سېنىڭ ئەجرىڭگە مەنسۇپ!

ئۈرۈمچى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، 14 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرى، ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپ تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتۇشى تەتقىقات ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇدىرى، مەرھۇم ئابلىمىت سىدىقنىڭ جەسىتى ئۇلامباي ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىندى.

ئالتۇن قېزىش كۆرىشى

(ئەدەبىي ئاخبارات)

ۋېي چىڭ

سۇلايمان ئابدۇل تەرجىمىسى

شىنجاڭنىڭ 3 - قېتىملىق گۈللىنىش دەۋرىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈۋالايلى!

مىنگچە، ئىپەك يولىنىڭ ئېچىلىشى ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش دەۋرى شىنجاڭنىڭ بىرىنچى قېتىملىق گۈللىنىش دەۋرى. بۇ دەۋر ناھايىتى ئۇزاق داۋاملاشقان بولۇپ، تەخمىنەن مىلادىدىن بۇرۇنقى 2 - ئەسىردىن باشلىنىپ 1700 يىلدىن ئوشۇق داۋاملاشقان.

شىنجاڭنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق گۈللىنىش دەۋرى بولسا ئازادلىقتىن كېيىنكى دەۋرنى كۆرسىتىدۇ.

مەن شۇنداق ئېيتالايمەنكى، ئۆزۈم ۋە بارلىق شىنجاڭلىقلار ئەڭ كۆڭۈل بۆلىدىغان ۋە تەلمۈرىدىغان مەسىلە — شىنجاڭنىڭ 3 - قېتىملىق گۈللىنىش دەۋرىنىڭ تېزرەك يېتىپ كېلىشىدىن ئىبارەت. ئېسىمىزدە بولسۇنكى، 2001 - يىلى شىنجاڭنىڭ گۈللىنىدىغان دەۋرىدۇر! بۇ دەۋرگە پەقەت 14 يىللا قالدى. بىز ھازىر شۇ دەۋر پاراۋوزىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاۋاتىمىز.

ھازىرلا بەزى كىشىلەر بىزنىڭ ئاجايىپ گۈزەل، كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان مەنزىرىگە بارىدىغانلىقىمىزنى تەسۋىرلەپ، 21 - ئەسىرگە بارغاندا شىنجاڭ جۇڭگونىڭ كالىفورنىيەسىگە ئايلىنىدۇ، دەپ تەسەۋۋۇر قىلىشىۋاتىدۇ.

تەبىئەت بىزنى سۆيىدۇ

نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيان ئىنسانلارنىڭ بايقىغان كان بايلىق تۈرى 200 خىلغا يەتمەيدۇ. دۆلىتىمىزدە ھازىرغىچە بايقالغان كان بايلىقى 150 خىل، لېكىن، شىنجاڭنىڭ ئۆزىدىلا بايقالغان كان بايلىقى 121 خىل، بىر ئۆلكە، بىر رايوندا مۇنداق كۆپ خىل كان بايلىقىنىڭ بولۇشى، ئىلگىرىمۇ، ھازىرمۇ ۋە باشقا جايدىمۇ كۆرۈلۈپ باقمىغان. شۇڭلاشقا، شىنجاڭ ئۆزىنى كان بايلىقتا دۇنيا

بويىچە ئالدىنقى قاتاردا دېيىشكە تامامەن ھەقلىق. دۆلىتىمىزدە زاپاس مىقدارى ھازىر تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان كان بايلىقلىرى 135 خىل بولۇپ، شىنجاڭدىلا تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغىنى 67 خىل، بۇ ئاساسەن دۆلىتىمىزدىكىنىڭ يېرىمىغا توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدىكى 7 خىل كان بايلىقىنىڭ ساقلىنىش زاپاس مىقدارى دۆلىتىمىز ئىچىدە 1 - ئورۇندا تۇرىدۇ. 17 خىل كان بايلىقى غەربىي شىمال بويىچە ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدۇ. شىنجاڭدا 76 ناھىيە بولۇپ بۇنىڭ 56 سىدە ئالتۇن بار. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ پروفېسسور چەن ۋېيجاڭ «شىنجاڭنىڭ ئالتۇن ئىشلەپچىقىرىش ئىستىقبالى خېيلۇڭجياڭدىنمۇ ياخشى» دېگەن.

مېنىڭچە، ئەگەر بىز شىنجاڭنىڭ يەر ئاستى كان بايلىقلىرىنى ئۈنۈملۈك ئېنىقلاپ چىقساق يەنە قانچىلىك كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرىدىغان يېڭىلىقلار چىقار؟ دېمەك، مانا مۇشۇ يېڭىلىقلارنى ياراتقۇچىلار دەل ھۆرمەت ۋە ئىززەتكە ئىگە بولۇشقا تېگىشلىك گېئولوگ خىزمەتچىلىرىدۇر.

مانا مۇشۇ كۆپ يەر ئاستى بايلىقلىرىنى ئېنىقلاپ چىقىشىمىز بىزنىڭ 3 - قېتىملىق گۈللىنىش دەۋرىگە قىلغان سوۋغىمىز بولغۇسى.

بىز شىنجاڭلىق بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن بۇنىڭدىن پەخىرلەنمەي تۇرالامسىز؟ سىز يەنە گېئولوگ خىزمەتچىلىرىگە چوڭقۇر ھۆرمەت ۋە ئىززەت بىلدۈرۈپ ئۇلارغا سۆيۈنمەي تۇرالامسىز؟ ئۈزۈپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، ئەگەر ئۇلارنىڭ 30 نەچچە يىللىق جاپالىق ئەمگىكى بولمىغان بولسا بىزنىڭ بۇ بايلىقلاردىن بەھرىمەن بولۇشىمىز مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

تيەنخۇ جېڭى

1987 - يىلى چاغاندىن كېيىن، مەن شىنجاڭ رەڭلىك مېتال گېئولوگىيىلىك قىدىرىپ تەكشۈرۈش شىركىتى تارمىقىدىكى 704 - گېئولوگ ئەترىتىگە بېرىپ شىنجاڭنىڭ بايلىقىنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاۋاتقان كىشىلەرنى زىيارەت قىلدىم، تەشۋىقات بۆلۈم باشلىقى ماۋشۇمىڭ بىلەن ئۇنىڭ ياردەمچىسى چېنجەنپىڭ مېنى ناھايىتى قىزغىن قوبۇل قىلدى. مەن ئەترەت مېھمانخانىسىدا ئەترەت قۇرغۇچىلاردىن خۇي شىڭدې، جاۋشىمىڭ، جاۋدىيەنجا قاتارلىق 3 ئىنژېنېر بىلەن كۆرۈشتۈم. ئىككىنچى كۈنى مەن ئۇيغۇر ئىنژېنېر ئابدۇشۈكۈر بىلەن سۆھبەتلەشتىم.

ئۇلار گېئولوگ خىزمىتىگە قاتناشقاندا تېخى كىچىك باللار ئىدى. ھازىر ئۇلارنىڭ يېشى 40 — 50 كە بېرىپ قالدى. بىراق سىز ئەينى يىللارنى تىلغا ئالغىنىمىزدا ئۇلار خۇددى باشقىدىن ياشىرىپ قالغاندەك كۆزلىرىدىن نۇر چاقناپ، چىرايىدىن ئىللىق نۇر ياغاتتى. ئۇلارنىڭ سۆزىدىن ناھايىتى كۆپ جاپا - مۇشەققەتلەرنى

بېشىدىن ئۆتكۈزگەنلىكىنى، نۇرغۇن قىممەتلىك نەرسىلەرنى قۇربان قىلغانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى. ئەمما ئۇلار بۇنىڭدىن پەخىرلىنەتتى.

704 - ئەترەت قۇرۇلغاندا ئادىمى 100 گە يەتمەيتتى. پەقەت 3 ماشىنىسى بار ئىدى. كۆپ ھاللاردا پىيادە مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. يول يۈرگەندىمۇ تۈپ-تۈز ئاسفالىت يول ياكى تۈپتۈز يايلاقتا ئەمەس، بەلكى ئادەمزات بېرىپ باقمىغان قاقاس چۆلدە، تومۇز ئىسسىق، جاندىن ئۆتىدىغان سوغۇق، باش - ئايىغى يوق قۇملۇقتا، ئېگىز - پەس تاغ يوللىرىدا ھەم تار، ھەم قاراڭغۇ جىلغىلاردا مېڭىشقا توغرا كېلەتتى، دائىم دېڭىزدەك زەھەرلىك يىلان، يىرتقۇچ ھايۋانلارغا يولۇقۇپ قالاتتى. يامغۇر بىلەن بوران ئۇلارنىڭ ھەمراھى ئىدى. ئاچ قېلىش، ئۇسسىز قېلىشلار ئادەتتىكى ئىش ئىدى، بەزىدە ھاياتىمۇ تەھدىتكە ئۇچرايتتى. ئۇلار يولغا چىققاندا خالتىسىغا بىر - ئىككى پارچە قۇرۇق نان سېلىۋالاتتى. ئەمما قايتىشىدا نەچچە 10 كىلو ئېغىرلىقتىكى كان ئەۋرىشكىسىنى كۆتۈرۈپ كېلەتتى. مانا بۇ جاپامۇ؟ ھەقىقەتەن جاپا. بىراق ئۇ ۋاقىتتا خەلقىمىزنىڭ قەلبىدە لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان بىر پارچە ئوت بار ئىدى، بۇ ئوت يېڭى جۇڭگونى باي، قۇدرەتلىك قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئارزۇسى ئىدى. ئۇلار ھەر كۈنى 30 — 40 كىلومېتىر يول يۈرۈپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئاخشىمى فارا چىراق ئاستىدا كان ئەۋرىشكىلىرىنى تەتقىق قىلاتتى. بەزى ۋاقىتلاردا ئەۋرىشكە ئۈستىدە تالاش - تارتىش قىلىپ ۋارقىرىشىپ كېتەتتى، ئەمما بۇ ئۇلارنىڭ دوستلۇقىغا تەسىر يەتكۈزمەيتتى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ نىشانى بىر - دە!

60 - يىللاردىكى تەبىئىي ئاپەت ھەممىمىزگە ئۇنتۇلغۇسىز بالايى - ئاپەت ئېلىپ كەلدى. پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە ئوخشاش گېئولوگ خادىملىرىمۇ جاپالىق، ئاچارچىلىق كۈنلەرنى باشتىن كەچۈردى. قۇمۇل ئەسلىدىنلا ئاشلىقى يېتىشمەيدىغان رايون بولغاچقا، ئۇ چاغلاردا ھەر بىر ئادەم كۈنىگە ئازراقلا قورۇلغان سەي ۋە زاغرا يەيتتى، ئاچلىق كىشىلەرنى ئوزۇق ئىزلەشكە، قورساق تويغۇزۇش ئۈچۈن ئەقىل ئىشلىتىشكە مەجبۇر قىلدى. شۇڭا ئۇلار دالىدا بولسۇن ياكى ماكانىدا بولسۇن، قورساق تويىدىغانلىكى نەرسىلەر بولسا يېدى، ئۇسسىغاندا بەزى ئوت - چۆپلەرنىڭ يىلتىزىنى شورىدى.

مانا مۇشۇنداق قىيىنچىلىق شارائىتتا 704 - ئەترەت قۇمۇلنى تەكشۈرۈپ بولۇپ يەنە ئۈرۈمچى، يىراقراقى گەنسۇ چېگرىسىغىچە تەكشۈردى. ئۇلار تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندا رايون ئايرىمايتتى. ئۇلار پەقەت كان بايلىق، يەر قۇرۇل-

مىسىنى بويلاپ تەكشۈرۈش ئېلىپ باراتتى، نەچچە چوڭ كاننى ئاشۇ قىدىرىنچىلىق ۋاقىتلاردا تاپقان. 58 - يىلدىن 86 - يىلغىچە بولغان 28 يىلدىن بېرى 704 - ئەترەت دەسلەپكى قەدەمدە تەكشۈرۈپ ھۆكۈم چىقارغان كان ئورنى 670، تەكشۈرۈپ ئېنىقلىغان مېتال ۋە غەيرىي مېتال كېنى 38، بۇنىڭ ئىچىدە تۆمۈر، مانگان، ۋولفرام، ۋانادىي تىتان، مىس، ئالتۇن، مەرمەرتاش، سىگىرتاش، ھاك تاش يەنە ساسىتىسى تېشى بار. رەسمىي ئېچىپ تاپشۇرۇپ بەرگەن كاندىن 20سى بار. ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى: 704 - ئەترەت شەرقىي شىنجاڭدا ئەڭ بۇرۇن ۋولفرام كېنى تاپقان. شۇندىن تارتىپ شىنجاڭدا ۋولفرام كېنى يوق دېگەن سۆزگە خاتىمە بەرگەن.

مۇشۇ كانلار ئىچىدە ھەممىدىن بەك تىلغا ئېلىشقا تېگىشلىكى تيەنخۇ تۆمۈر كېنى بولسا كېرەك.

لەنجۇدىن يولغا چىقىپ يۈمىندىن قۇمۇلغىچە بولغان ئارىلىقتا ئاسماندا ئۇچار قۇشلارنى، يەردە قۇرت - قوڭغۇزلارنى كۆرگىلى بولمايدىغان سۇسىز قۇرغاق چۆل بار. تيەنخۇ كېنى مانا مۇشۇ قاقاسلىقتا نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيان تىنچ ئۇخلاپ كەلگەن. 60 - يىلى 704 - ئەترەت بۇ كاننى تەكشۈرۈپ بايقىغان. شۇندىن ئېتىبارەن بۇ كاننى ئېچىشتا بىرنەچچە قېتىم ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىغان.

دەسلەپتە بۇ كاننىڭ يېنىدا يامان سۇ تۆمۈر كېنى بولغاچقا، بۇ كاننىڭ رولى تازا جارى بولمىغان، 5 يىلدىن كېيىن، يەنى 65 - يىلى بۇ كاننى ئومۇميۈزلۈك ئېچىش جېڭى باشلانغان، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن گېئولوگ سېپىدىكى تايانچ كۈچلەردىن نۇرغۇن خىزمەتچىلەرنى 704 - ئەترەتكە يۆتكەپ كەلگەن. مۇشۇ جەڭدە 704 - ئەترەتنىڭ بۇرغىلاش دۈيى چوڭقۇرلۇقى 1012 مېتىرلىق رېكورتنى ياراتقان. 704 - ئەترەتنىڭ قوشۇنى زورىيىپ ئادىمى 1000 دىن ئاشقان.

لېكىن بۇ كاننى ئېچىش ئاسانغا چۈشمىدى. بىر مەيدان سىياسىي بوران - چاپقۇن تۇيۇقسىز بۇ يەرگىمۇ كېلىپ، كاننى ئېچىشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئىش توختاپ قالدى. بۇ كان ئورنى ئاستا - ئاستا جىمجىت خارابىلىققا ئايلاندى. ئەمما ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن جاندىن كېچىشكە رازى 704 - ئەترەت گېئولوگ خىزمەتچىلىرى بۇ سىياسىي بوران - چاپقۇننى بىر نەچچە قېتىم بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ قايتىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ، تۈرلۈك توسالغۇلارغا قارىماي، بىرلەپ - ئىككىلەپ قايتىدىن تيەنخۇ كېنىغا بېرىپ خىزمەت قىلدى. 70 - يىلى بۇ كاننى

دەسلەپكى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش ئەھۋالىدىن دۆلەتكە دوكلات يازدى.

سىز بۇ كاننىڭ زاپاس مىقدارىنىڭ 110 مىليون توننا ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟

يېقىندا يامان سۇ تۆمۈر كېنىنىڭ زاپىسىمۇ بىر يەرگە يىغىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن شىنجاڭنىڭ پولات - تۆمۈر سانائىتىنىڭ ئالدىدا خام ئەشيا مەسىلىسى مۇھىم بىر گەپ بولۇپ قالدى. شۇندىن تارتىپ تىيەنخۇ كېنى ئۆمىزنىڭ زاپاس بايلىقى بىلەن باشقىلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى، تىيەنخۇنىڭ مۇھىملىقى نامايان بولدى. بىزنىڭ بۇ كان بايلىقىنى ئېچىپ ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشىمىزنىڭ كېيىنكى ئەسىرنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئىستىراتېگىيىلىك رولى بولۇپ، بىز يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن شىنجاڭنىڭ 3 - قېتىملىق گۈللىنىش دەۋرىگە بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ. پولات - تۆمۈر سانائىتى بىر دۆلەت سانائىتىنىڭ ئاساسى، ئەگەر پولات - تۆمۈر سانائىتى پىشكەللىككە ئۇچرىسا باشقا سانائەتلەرگە بىۋاسىتە تەسىر يېتىدۇ. ھەتتا باشقا سانائەتلەرنى ۋەيران قىلىدۇ، ئاپتونوم رايونىمىز تىيەنخۇ تۆمۈر كېنىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈۋاتىدۇ ھەمدە ئۇنىڭ شىنجاڭ خەلقىغە بالدۇرراق بەخت ئېلىپ كېلىشى ئۈچۈن ۋە كاننىڭ ئاخىرقى تەكشۈرۈشىنى تېزرەك ئېلىپ بېرىپ ئۇنى ئېچىش ۋە ئىشلىتىشكە ئاساس يارىتىش ئۈچۈن مەلۇم مەبلەغ ئاجرىتىپ بەردى. ھازىر تىيەنخۇ تۆمۈر كېنى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ پولات - تۆمۈر سانائەت بايلىق خامئەشياسىنىڭ 2 - جەدىسى بولۇپ قالدى (1 - جەدىسى يامان سۇ كېنى ئىدى).

60 - يىلى تېپىلغان بۇ كان 28 يىلنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى.

دېمەك، تىيەنخۇ كېنىنى تەكشۈرۈش، ئېنىقلاشتا يۇقىرىدا تونۇشتۇرغان ئىنژېنېرلار ئۆزلىرىنىڭ تېگىشلىك تۆھپىسىنى قوشتى ۋە كۆپ تەر ئاققۇزدى. بىز بۇلارنى، شۇ يىللىكى جاپاكەش ئىشچىلارنى ئۇنتۇلمايمىز.

ئالتۇن قېزىش كۆرىشى

ئالتۇن قېزىش توغرىسىدىكى مەلۇماتنى مەن قومۇلدىن ئىگىلىگەن ئەمەس، بەلكى ئۈرۈمچىگە قايتىپ 704 - ئەترەتنىڭ سابىق باش ئىنژېنېرى (ھازىر گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش شىركىتىنىڭ باش ئىنژېنېرى) ياڭشىڭزۇدىن قوشۇمچە ئىگىلىدىم.

مەن 704 - ئەترەتنى زىيارەت قىلغاندا ئۇلارنىڭ 79 - يىلىدىن باشلاپلا ئالتۇن ئىزلىگەنلىكىنى ھەمدە ئالتۇن كېنىنى تاپقانلىقىنى ئۇققانىدىم.

(بۇ كانغا « ئالتۇن ئۇۋىسى » دەپ نام قويۇلغان، بۇ نام نۇرغۇن كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلغان).

تەزكىرىدە يېزىلىشىچە، قەدىمدىن تارتىپ بۇ يەردە كىشىلەر ئالتۇن قازغان، قازغۇچىلار كۆپ بولغاندا 1000 ئادەمگە يەتكەن. ئۇلار ئەڭ كۆپ بولغاندا يىلىغا نەچچە 100 سەر ئالتۇن قازالىغان. ئالتۇن قېزىش مىڭگونىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا ئاستا - ئاستا توختاپ قالغان، چۈنكى بۇ ئالتۇنلار خام ئالتۇن ياكى تاش ئالتۇن بولغاچقا، ئالتۇن قېزىشمۇ ناھايىتى مۇشەققەتلىك بولاتتى. ئالتۇننى تاشلارنىڭ ئاستىدىن، تاش قېتىدىن، ئومۇمەن تاش ئىچىدىن ئېلىشقا توغرا كېلەتتى. شۇڭلاشقا ئالتۇن قېزىش توختاپ قېلىپ بۇ كان ھازىرغىچە ساقلىنىپ قالغان. بۇ كاننى ئاخىرى 704 - ئەترەت تەكشۈرۈپ، ئېنىقلاپ تاپقان.

50 - يىللارنىڭ بېشىدا سوۋېت ئىتتىپاقى مۇتەخەسسىسلىرى بۇ كاننى تەكشۈرۈپ: بۇ يەر ئەسلىدە 19 - ئەسىردىكى ئاسىيا بويىچە ئەڭ چوڭ ئالتۇن كېنى ئىكەن، ئەمما ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان كۆپ قېزىلىپ كەتكەچكە ئېھتىمال ئالتۇن زاپىسى تۈگەپ كەتكەن بولسا كېرەك. شۇڭلاشقا بۇ كاننى قايتا ئېچىش ھاجەتسىز، دەپ ھۆكۈم چىقارغان.

لېكىن، 704 - ئەترەتتىكى گېئولوگ خادىملىرى: «گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش — بىر خىل چوڭقۇر ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدىغان پەن. چەت ئەللىك مۇتەخەسسىسلەرنىڭ بىر ئېغىز تەۋەككۈل گېپى بىلەن بىر كان ئورنىنى يوققا چىقارساق بولامدۇ؟» دېيىشكەن.

بۇ ئالتۇن كېنىغا ئەڭ دەسلەپ جاۋدەنجا بىلەن ئابدۇشۈكۈر بىر نەچچە ئۇستىلارنى ئېلىپ كەلگەن. جاۋدېيەنجا بىلەن ئابدۇشۈكۈر ئىنچىكە تەكشۈرۈش ئارقىلىق بۇ جاينىڭ تاش قاتلىمى ئارىسىدا ئالتۇن بار دەپ ھۆكۈم چىقارغان ھەمدە چوڭقۇرىسىغا قازغاندا دېگەندەك تاش قاتلىمى ئارىسىدا ئالتۇن بارلىقى دەسلەپكى قەدەمدە سېزىلگەن، بۇ نەتىجە بۇلارنى ئىلھاملاندۇرغان. تەكشۈرۈش جەريانىدا بىر ئۆڭكۈرگە يولۇققان، بۇ ئۆڭكۈر ناھايىتى قورقۇنچلۇق، سۈرلۈك ئىدى. ئەمما تېزرەك نەتىجىگە ئېرىشىش ئۈچۈن جاۋدېيەنجا بىلەن ئابدۇشۈكۈر ئاغامچا بىلەن ئۆڭكۈرگە چۈشۈپ قارا چىراق بىلەن يەر قاتلىمىنى تەپسىلى تەكشۈرۈپ خاتىرىلەپ، يەر ئاستى قاتلىمىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ تەكشۈرۈشكە 1 - قوللۇق ماتېرىيال تەييارلىدى.

بۇ « ئالتۇن ئۇۋىسى » نى تەكشۈرۈش ۋە ئېچىشتا يولداش جاۋدېيەنجا ئالاھىدە تۆھپە ياراتقان. ئۇ كان ئېچىشتا كونا رامكىلارنى بۇزۇپ ئۆتۈپ

تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلىشنى ئىنچىكە ئىشلەپ، ئاخىرى بۇ كاننىڭ ھاسىل بولۇش قانۇنىيىتىنى ئىزدەپ تاپتى ھەمدە يەر قاتلىمىنىڭ چوڭقۇر جايلىرىدىن نەچچە كان تومۇرلىرىنى تاپتى. ھازىر بىر يېڭى ئالتۇن كېنى ۋە يەنە بىر كان زاۋۇتى لايىھەلەنمەكتە. شۇنداقلا جاۋدىيەنجاننىڭ باشچىلىقىدا نەچچە ئون زىيالىي ياش 3 يىل ئىچىدە بۇ جايدىن 2000 سەردىن ئوشۇق ئالتۇن قازغان.

مەن مۇخبىر بولغانلىقىم ئۈچۈن، زىيارەت قىلغان ئادەمنىڭ كەمتەرلىك قىلىشىنى ياقتۇرمايمەن، بىراق ئالتۇن قېزىش كۆردىشىدىن ئۇچۇر بەرگەن ئىنژېنېر ياڭشىگزۇ ھەقىقەتەن كەمتەر ئادەم. ئۇ ھازىر 704 - ئەترەتتىن يۆتكىلىپ شىركەتتە باش ئىنژېنېرلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتىدۇ. ئۇنىڭ بالا - چاقىسى تېخى قۇمۇلدا، ئۆزى ھازىر ۋاقىتلىق رەڭلىك مېتال ئىدارىسىنىڭ مېھمانخانىسىدا تۇرۇۋاتىدۇ. بىز شىنجاڭنىڭ رەڭلىك مېتال سىستېمىسى ۋە 704 - ئەترەتنى تىلغا ئالغىنىمىزدا، ئۇ بىزگە باشقىلارنىڭ ئىش - ئىزلىرىنى ھارماي - تالماي سۆزلەپ بېرىدۇ. ئەمما ئۆزى ئۈستىدە گەپ بولغاندا ناھايىتى ئاز سۆزلەيدۇ، بۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئالىيجاناب پاك ئەخلاقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. مەن باشقىلاردىن ئىگىلىشىمچە يولداش ياڭشىگزۇ شىنجاڭنىڭ گېئولوگىيىلىك خىزمىتى نەزەرىيىسىگە ئالاھىدە تۆھپە قوشقان. ئۇ يۇننەنلىك بولۇپ، كىچىكىدىن تارتىپلا ھايۋانات ۋە ئۆسۈملۈكلەرنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى، ئۇ بىر بىئولوگىيە ئالىمى بولۇشقا بەل باغلىغانىدى. ئۇ تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن مەزگىل يېڭى جۇڭگو ئەمدىلا قۇرۇلغان ۋاقىت بولغاچقا، دۆلەتكە گېئولوگ خادىملىرى تازا ئېھتىياج ئىدى. ئۇ مەلۇماتلىق، ساغلام بولغاچقا گېئولوگ قوشۇنىغا تاللاندى. ئىككى يىل ئىچىدە داشۆنىڭ 4 يىللىق دەرسىنى ئوقۇپ تۈگەتتى. يازلىق ۋە قىشلىق كانىكۇل چاغلىرىدا نەق مەيدانغا بېرىپ پراكتىكا قىلدى. 50 - يىللاردا ئۇ ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن شىنجاڭغا كېلىپ ئالتاي تاغلىرىدا كەم ئۇچرايدىغان مېتاللارنى ئىزدەش بىلەن شۇغۇللاندى. 704 - ئەترەت قۇرۇلۇپ سىرتتىن تايانچ كۈچلەرنى يۆتكەۋاتقان چاغدا، شىركەتكە يۆتكىلىپ كېلىپ خىزمەت ئىشلەۋاتقان يولداش ياڭشىگزۇ ئۆزلۈكىدىن تەلەپ قىلىپ ئۈرۈمچىدىن قۇمۇلغا باردى.

ئۇ شۇنداق دەيدۇ: بۇرۇن بىر دۆلەتنىڭ باي، قۇدرەتلىك بولۇشىنى شۇ دۆلەتنىڭ ئوق، قورالىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى بىلەن ئۆلچەيتتى. ھازىر ئالتۇن زاپىسىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى بىلەن ئۆلچەيدىغان بولدى.

دۆلىتىمىزدە تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا مەبلەغ يېتىش-

مەسىلىك ئېغىر. شىنجاڭدا بولسا بۇ مەسىلە تېخىمۇ گەۋدىلىك. كېيىنكى ئەسىردە دۆلىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى غەرب تەرەپكە يۆتكەش، شىنجاڭدا ستىراتېگىيىلىك ئۆزگىرىش ياساش ئۈچۈن بىزدە چوقۇم يېتىشكىدەك مەبلەغ بولۇش كېرەك. ئۇنداق بولمىغاندا غەربنى ئېچىش، شىنجاڭدا ستىراتېگىيىلىك ئۆزگىرىش ياساش قۇرۇق گەپ بولۇپ قالىدۇ. شىنجاڭنىڭ زېمىنى كەڭرى، قاتناش ئارقىدا، مۇساپە يوللىرى ئۇزۇن بولغاچقا نۇرغۇن مەھسۇلاتلار رىقابەتلىشىش كۈچىنى يوقاتقان. مەسىلەن، شىنجاڭنىڭ پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتى تېخى ئارقىدا. بىز ئەگەر بەزى ئاز ئۇچرايدىغان مېتاللارنى كۆپلەپ قازغىنىمىزدا، يەنە كېلىپ ئۇنى نەچچە مىڭ چاقىرىم ھەتتا نەچچە تۈمەن چاقىرىم يىراق جايغا ئاپىرىپ پىششىقلاپ ئىشلىگىنىمىزدە ئۇنىڭ ئىقتىسادىي پايدىسى ئۆزلۈكىدىن تۆۋەنلەيدۇ. ئەگەر ئۇنى ۋاقتىدا ئىشلەتمەي ساقلاشقا توغرا كەلسە ئۇ يەنە نۇرغۇن ئىسكىلاتلارنى ئىگىلەپ بىزگە يەنە ئىقتىسادىي زىيان سالىدۇ. ئەمما كۆپلەپ ئالتۇن قازغاندا ئۇ بىزگە يۈز ھەسسىلەپ پايدا ئېلىپ كېلىدىكى ھەرگىز زىيان سالمايدۇ.

ئالتۇن قىممەت باھالىق مېتال، ئۇنىڭ ئۆزى ئۆلمەس پۇل. پىششىقلاپ ئىشلەش سەنئىتى ئاددىي، تەننەرقى تۆۋەن. ئالتۇن ئېغىر ماددا بولۇپ يۇقىرى قىممەتكە ئىگە. ھەر قانداق بىر بانكا ئالتۇننى ئىشلىتىشكە زۆرۈر ئېھتىياجلىق. شۇڭلاشقا بۇنىڭدا قاتناش مەسىلىسى، ئىسكىلات مەسىلىسى مەۋجۇت ئەمەس. ھازىر ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشتا مەبلەغكە ئېھتىياج بولۇۋاتىمىز، كېيىنكى ئەسىرگە بارغاندا دۆلىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش نۇقتىسى غەربكە ۋە شىنجاڭغا يۆتكىلىدۇ. ئۇ چاغدا شىنجاڭنىڭ پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتى خېلى تەرەققىي قىلىدۇ. بۇ ۋاقىتتا بىز كۆپلەپ باشقا مېتاللارنى قازساق، ئۆز جايىمىزدا پىششىقلاپ ئىشلىسەك، ئۆز جايىمىزدا ئىشلەتسەك، ترانسپورت - توشۇش ئىشلىرى قىسقىراپ تەننەرقىمۇ تۆۋەنلەيدۇ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمىمۇ يۇقىرى بولىدۇ. شۇڭلاشقا، مېنىڭچە شىنجاڭدا گېئولوگىيە خىزمىتىنىڭ نۇقتىسىنى ئالتۇن تەكشۈرۈش، قېزىشقا قويۇش. ئالتۇن تېپىش ئاساس، باشقا كان بايلىقلىرىنى تېپىش قوشۇمچە بولۇشى كېرەك.»

ئۇنىڭ بۇ چوڭقۇر مەغزىلىق بايانى مېنى قايىل قىلدى. ئۇ يەنە ماڭا مەملىكىتىمىز ۋە شىنجاڭنىڭ ئالتۇن ئىزدەش قىزغىنلىقى ئۈستىدە سۆزلەپ بەردى.

قەدىرلىك جۇڭگولى بىلەن دۇڭ بىۋۇ دۆلىتىمىزنىڭ ئالتۇن ئىشلەپچىقىرىشىغا

ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلگەن ھەمدە يولداش ۋاڭجېنغا بۇ خىزمەتنى تۇتۇشنى ھاۋالە قىلغان. «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، يولداش ۋاڭجېن مەلۇم داشۆنىڭ پروفېسسورىنى تەكلىپ قىلىپ بىرلىكتە دۆلىتىمىزنىڭ شەرقىي ۋە غەربىنىڭ ئالتۇن ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى تەكشۈردى. يولداش ۋاڭجېن بولۇپمۇ شىنجاڭنىڭ ئالتۇن ئىشلەپچىقىرىشىغا ئالاھىدە دىققەت قىلدى. 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن مەركەز ۋە گوۋۇيۈەن ئالتۇن ئىشلەپچىقىرىشقا كۈندىن - كۈنگە ئېتىبار بەردى. گوۋۇيۈەندە ئالتۇن قېدىرىپ تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. بۇ رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى مەملىكەت بويىچە ئالتۇن ئىشلەپچىقىرىشقا رەھبەرلىك قىلىدۇ ۋە خىزمەتلەرنى ماسلاشتۇرىدۇ. يېقىنقى ئىككى يىلدىن بۇيان مەملىكەت بويىچە ئالتۇن خىزمەت يىغىنى چاقىرىلدى.

دۆلىتىمىزنىڭ نىشانى مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ئىقتىسادنى ئىككى قاتلاش. شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادى ئاجىز بولغاچقا، مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ئىقتىسادى تەرەققىي قىلغان ئۆلكە ۋە رايونلار بىلەن مۈرىنى - مۈرىگە تىرەپ بىرلىكتە ئالغا ئىلگىرىلەش ئۈچۈن كۈرەش نىشانىسىنى ئىككى يېرىم قاتلاشنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ ئۇلۇغۋار نىشاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايون رەڭلىك مېتال شىركىتىگە «يەتتىنچى بەش يىللىق پىلان ئاخىرىغىچە 50 مىڭ سەر ئالتۇن، مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە 300 مىڭ سەر ئالتۇن ئىشلەپچىقىرىش» ۋەزىپىسىنى چۈشۈردى. بۇ شەرەپلىك ۋە مۇشەققەتلىك ۋەزىپىنى غەلىبىلىك ئورۇنلاش ئۈچۈن، پۈتۈن شىنجاڭدىكى بارلىق گېئولوگ خىزمەتچىلىرى رايون چەكلىمىسىگە ئۇچرىماي، ئۆزئارا ھەمكارلىشىپ، زور كۆلەملىك ھەيۋەتلىك ئالتۇن قېزىش جېڭى باشلىۋەتتى. بۇ بىر مەيدان جەڭنىڭ ئاخىرقى غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن شىنجاڭنىڭ بىر مىليون 650 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر زېمىنىدا تۆت قوشۇن جەڭ قىلىپ بارماقتا. ئۇلار: يەر - كان مىنىستىرلىك سىستېمىسىنىڭ گېئولوگ ئەترىتى، رەڭلىك مېتال سىستېمىسىنىڭ (704 - ئەترەتمۇ بۇنىڭ ئىچىدە) گېئولوگ ئەترىتى. يادرو سانائىتى مىنىستىرلىكىنىڭ گېئولوگ ئەترىتى، قوراللىق قىسىم باش ئەترىتىنىڭ ئالتۇن قېزىش قىسمىدىن ئىبارەت.

بۇ 4 قوشۇن ئۆزئارا ھەمكارلىشىپ كۈرەش قىلىپ بۇرۇنقى ئالتۇن تاۋاقنى كۆتۈرۈۋېلىپ تىلەمچىلىك قىلىدىغان ۋەزىيەتكە خاتىمە بەردى. نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيان قاتتىق ئۇيقۇدا ياتقان ئالتۇنجان ئويغىنىپ سۈزۈك ئالەمگە ئۆز نۇرىنى چاقناتتى، بۇنىڭ بىلەن شىنجاڭ خەلقىنى باياشاتلىققا ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن، پات ئارىدا يېتىپ كېلىدىغان شىنجاڭنىڭ 3 - قېتىملىق

گۈللىنىش دەۋرى ئۈچۈن يېڭى بىر يول ئېچىلدى.

باش ئىنژېنېر بىر خىل ئاۋازدا سۆزلەۋاتاتتى. ئەمما مەن ئۇنىڭ ئىچ-ئىچىدىن ھاياجانلىنىۋاتقانلىقىنى سەزدىم. چۈنكى ئۇ ئاشۇ 4 قۇشۇنىنىڭ بىردەك يەنى رەڭلىك مىتال سىستېمىسىغا رەھبەرلىك قىلىدۇ-دە! بىز ناھايىتى ئۇزاق سۆھبەتلەشتۇق. ئۇ مېنى مېھمانخانا دەرۋازىسىغا ئۇزىتىپ چىققاندا تالادا قار يېغىۋاتقانىكەن. بۇ 87-يىلدىكى تۇنجى قار ئىدى. بۇ ۋاقىتتا مەن پۈتۈن زېمىندىن ئالتۇن قېزىشقا ئاتلىنايلى! ئالتۇن قېزىشقا ئاتلىنايلى! ...دېگەن سادانى ئاڭلىغاندەك بولدۇم.

بىراق...

مەيلى 704-ئەترەتتىكى 4 نەپەر ئىنژېنېر بولسۇن، تەشۋىقات بۆلۈم باشلىقى ماۋشۇمىڭ بولسۇن ياكى ئىنژېنېر ياڭشىڭزۇ بولسۇن، ھەممىسى دېگۈدەك قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئۆزلىرىنىڭ ئەندىشىسى — گېئولوگ خىزمىتىدە ئىز باسارلار مەسىلىسىنىڭ ناھايىتى ئېغىر بىر مەسىلە ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ ئۆتۈشتى.

مۇنداق بولۇشتا بىۋاستە سەۋەب 10 يىللىق مالىمانچىلىق بولدى. ياڭشىڭزۇنىڭ سۆزى بويىچە ئېيتقاندا، بىزنىڭ ئىختىساسلىق كىشىلىرىمىز ئوتتۇرىدا ئۈزۈلۈپ قالغان، 10 يىللىق مالىمانچىلىقتا گېئولوگ خادىملىرى تەربىيىلەنمىدى، ھازىرقى گېئولوگ خادىملىرى ياشلىرى ياش، قېرىلىرى — قېرى بولۇپ ئوتتۇرىدا بىر ئەۋلاد ئۈزۈلۈپ قالغان. شۇڭلاشقا پېشقەدەم گېئولوگ خادىملىرى سالامەتلىكى يار بەرمىسىمۇ 1-سەپتە ئىشلەشكە توغرا كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ ۋاقىت چىقىرىپ ئولتۇرۇپ نەچچە ئون يىللىق گېئولوگ خىزمەتلىرىنى خۇلاسىلەش، تەتقىق قىلىش، بەزى قانۇنىيەتلىك نەرسىلەر ئۈستىدە ئىزدىنىشىگە ۋاقىت يار بەرمەيۋاتىدۇ، ئەگەر ياشانغانلارنىڭ ھەممىسى تەتقىقات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانسا ياشلار تېخى پىشىپ يېتىشمىگەن، شۇڭا ئۇلاردىن تازا خاتىرجەم بولغىلى بولمايدۇ. گېئولوگىيە خىزمىتى بىلەن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشنىڭ مۇناسىۋىتىنى سۆزلىسەك قائىدە بويىچە گېئولوگىيە خىزمىتى ئىقتىسادىي خىزمەتتىن ئاز دېگەندە 10 يىل ئىلگىرى مېڭىش كېرەك، شۇنداق قىلغاندila ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش تەرەققىياتىنى ئىشەنچلىك تەبىئىي بايلىق بىلەن كاپالەتلەندۈرگىلى بولىدۇ. بىز ھازىر 10 يىل ئارقىدا قالدۇق، باشقا دۆلەتلەر 10 يىل ئالدىدا كەتتى، مۇنداق سېلىشتۇرغاندا باشقىلاردىن 20 يىل ئارقىدا قالدۇق، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ. بۇ مەسىلە بىزنى چوڭقۇر ئويغا سالماي قالمايدۇ، بىز پەرقنى كېمەيتىپ، باشقىلارغا يېتىشىۋېلىشىمىز ئۈچۈن قەدىمىمىزنى تېزرەك ئېلىشقا توغرا كېلىدۇ، بۇمۇشەققەتلىك ۋەزىپىنى

ئورۇنلاشتا باشلانغان گېئولوگىيە خادىملىرى ھەم ياش گېئولوگىيە خادىملىرى ۋە يېڭى تولۇقلانغان ياش گېئولوگىيە خادىملىرىغا تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەمما گېئولوگىيە مەكتەپلىرىگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئىنتايىن قىيىن، بەزى گېئولوگىيە پېنىنى ئوقۇغان ستۇدېنتلار دائىم ئۆز كەسپىنى ئۆزگەرتىۋېتىدۇ ياكى بولمىسا بىرنەچچە يىل ئىشلەپ كەسىپ ئۆزگەرتىپ باشقا ئورۇنغا كېتىدۇ. يولداش ئابدۇشۈكۈر ناھايىتى ئېچىنغان ھالدا: 50 - يىللاردا تەربىيىلەنگەن ھەر مىللەت گېئولوگ خادىملىرىدىن ھازىرغىچە ئۆز ئورنىدا تەۋرەنمەي ئىشلەۋاتقانلاردىن يالغۇز ئۆزىلا قالغانلىقىنى ئېيتتى. ئابدۇشۈكۈر داشۆدە ئوقۇمىغان بولسىمۇ ئۇنىڭ 3 ئوغلىدىن ئىككىسى داشۆنى پۈتتۈرگەن. ئەمما ئۇلارنىڭ بىرسىمۇ، گېئولوگ كەسپىدە ئوقۇمىغان. ئۇ كىچىك ئوغلىنى گېئولوگ كەسپىنى ئوقۇشقا دەۋەت قىلغان بولسىمۇ ئوغلى ئۇنىمىغان. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە: بىر يىللاردا يوقىرىدىن ئۇلارنىڭ ئەترىتىگە ئىككى ستۇدېنت تەقسىم قىلغان. بىراق ئۇلار بۇ ئەترەتكە بېرىشقا زادى ئۇنىمىغان، ئاخىرى كەلمىگەن.

ئېيتماقچى گېئولوگىيە خىزمىتى ئىنتايىن مۇھىم، ئەمما كىشىلەر بۇ خىزمەتنى ئىشلەشنى ياقتۇرمايدۇ. بۇنىڭدىكى سەۋەبنى كۆپ تەرەپتىن كۆرۈشكە توغرا كېلىدۇ. گېئولوگىيە خىزمىتى بىلەن شەخسلەرنىڭ نام - ئاتاق چىقىرىشى ناھايىتى تەس. لېكىن ھەممىدىن مۇھىمى گېئولوگىيە خىزمىتىنىڭ جاپالىقلىقىدا، بۇ خىزمەتنى ئىشلىگەنلەر بىر يىلنىڭ يېرىمىدا دېگۈدەك شەھەرلەردىن يىراق بولغان، ئادەمزات يوق چۆل - جەزىرىدە تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. يەنە كېلىپ ماددىي ۋە مەنىۋى تۇرمۇش شارائىتى ناچار، ھاۋا كېلىماتى ئوسال. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ خىزمەت بىلەن شۇغۇللانغان ئادەمدە ئۆزىنى باشقىلار ئۈچۈن قۇربان قىلىدىغان روھ بولۇشى كېرەك. شۇڭلاشقا گېئولوگىيە خىزمىتىدىن نۇرغۇن كىشىلەر يالتىيىدۇ.

704 - ئەترەت 30 نەچچە يىلدىن بۇيان نۇرغۇن كانلارنى تاپتى، دۆلەتكىمۇ نۇرغۇن پايدا ياراتتى. ئەمما ئۇلارنىڭ تۇرمۇش شارائىتى يەنىلا ئادەتتىكىدەك، مەسىلەن: ئولتۇراق ئۆيلىرىنى ئالساق، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بىر نەچچە بىنا سالغان، بۇ بىنا پەقەت بىر بۆلەك كونا ئىشچى ۋە كادىرلارنىڭ ئۆي مەسىلىسىنىلا ھەل قىلالىغان، بىراق 1 - سەپتە كۆرەش قىلىۋاتقان ياش خىزمەتچىلەر ئەترەتتىن يىراق بولغان يېزا ئىگىلىك مەيدانىدىكى بىر قەۋەتلىك ئۆيلەردە ئولتۇرماقتا، بويتاقلار بولسا تېخىچە ئەترەت قۇرۇلغاندا سېلىنغان كونا كېسەك ئۆيلەردە ئولتۇرماقتا. بويتاقلار ياتاقلىرىدا يېتىپ، تورۇستىكى چاشقانلارنىڭ ئۇياق-بۇياقتا مېڭىپ مەشرەپ قىلغانلىرىنى كۆرگەندە «قاچانمۇ يېڭى بىنالارغا كۆچەرمىز»

دەپ يۈرەك سۆزلىرىنى ئېيتىشاتتى. ئۆي بولمىغاچقا ياشلارنىڭ توي قىلىشىمىز قىيىنغا چۈشەتتى.

سۆزلەنمەسە بولمايدىغان يەنە بىر ئىش — مائاش مەسىلىسى بولۇپ، بۇ مەسىلە 704 - ئەترەتتىكى بارلىق كادىر ۋە تېخنىك خادىملارنىڭ 20 نەچچە يىلدىن بۇيان ھەل بولمايۋاتقان مەسىلىسى، بۇ مەسىلىنىڭ قاچان ھەل بولىدىغانلىقى تېخى نامەلۇم.

704 - ئەترەتنىڭ ئۇ يېنىدا يەر - كان ئىدارىسىنىڭ 6 - ئەترىتى بار. بۇ ئىككى ئەترەتنىڭ قىلىدىغان خىزمەت خاراكتېرى، تارتىدىغان جاپاسى ئوخشاش، ئەمما مائاش ئۆلچىمى ئوخشاش ئەمەس، بۇرۇن ئىشچى - كادىر ھەممىسىنىڭ مائاشى ئۇلاردىن تۆۋەن ئىدى، كېيىن ئىشچىلارنىڭ مائاشى ئۇلار بىلەن ئوخشاش قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. لېكىن كادىر - تېخنىك خادىملارنىڭ مائاشى ئۇلاردىن يەنىلا تۆۋەن، ھازىر 704 - ئەترەتتىكى كادىر - تېخنىك خادىملارنىڭ مائاشى ئۇلاردىن بىر دەرىجە تۆۋەن. رايون ياردەم پۇلى ئۇلارنىڭ 32%، ئامما 704 - ئەترەتنىڭ 23%، تازىلىق پۇلى بىر پەسىلدە ئاران 5 يۈەن، بىر سىنىپنى پۈتتۈرۈپ بىللە خىزمەتكە قاتناشقان ستۇدېنتلارنىڭ ئىككى ئورۇندىكى مائاش ئۆلچىمى ئوخشاش ئەمەس.

بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن 704 - ئەترەتتىكى يولداشلار يۇقىرىغا 20 نەچچە يىلدىن بۇيان ئاز قاتىرىمىغان، ئەمما نەتىجە بەرمىگەن. بۇنىڭدىن ئەترەتتىكى بەزى يولداشلار ئاغرىنىپ، مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى قالايمىقانچىلىق، تەشكىلسىزلىك ھالەتتىن پايدىلىنىپ بىر بۆلەك ئادەملەر ئەترەتتىن ئايرىلىپ گەنسۇغا كېتىپ قالغان.

كېلىچىكىمىز پارلاق

مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، بىز 704 - ئەترەتتىن ئۈمىد يۇلتۇزىنى كۆردۇق، باشقا ئىشلار قانداق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، بىزنىڭ پېشقەدەم بىر ئەۋلاد گېئولوگ خادىملىرىمىزدىن جاۋشەنلىڭ، جاۋدىيەنجا، ئابدۇشۇكۇر، باش ئىنژېنېر ياڭشىگۇيلار ياشىنىپ ھالغا چۈشۈپ قالماي، ئىشىنى توختاتماي، شىنجاڭنىڭ گېئولوگ خىزمىتى ئۈچۈن كېچە - كۈندۈز باش قاتۇرۇپ قان - تەرىنى ئاققۇزماقتا. مەن ياشلارغىمۇ ئۈمىدنى باغلىدىم. مەسىلەن: شىن ماۋچىڭ، خەن يى، شۇكەيجىن، ساۋجىڭجۇڭ قاتارلىق ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئۆز لوكىدىن شىنجاڭغا كەلگەن، بۇلاردىن بەزىلىرى پارتىيىگە قوبۇل قىلىنىپ ھالقىلىق خىزمەت ئورۇنلىرىدا ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرۇۋاتىدۇ.

مەن خەنيى، ساۋجىڭجۇن، يۇچاڭجۇن قاتارلىق ياشلار بىلەن ئۇچۇق - يورۇق سۆھبەتلەشتىم.

خەنيى ئەمدىلا 23 ياشقا كىرگەن، يۈننەنلىك نازۇك بىر قىزچاق ئىدى، ئۇ شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەت قىلىش ئۈچۈن ئاتا - ئانىلىرىغا مەسلىھەت سالماي ئىشنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن خەۋەرلەندۈرگەن. شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىنمۇ ئاتا - ئانىسىنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن خەت - چەكلىرىدە ياخشى تەرەپلەرنىلا يازغان.

يۇچاڭجۇن ئاددىي - ساددا يۈرىدىغان بىر ياش بولۇپ، ئۇ ئۆز خىزمىتىنى ئىشلەشتىن سىرت، قۇمۇل تارىخىنى تەتقىق قىلاتتى ھەم سالامەتلىك ۋە ئوزۇقلۇق ئۈستىدە ئىزدىنەتتى، ئۇ ھەر كۈنى تەنھەرىكەت ئويناپ ئاشقازان كېسىلىنى داۋالايتتى، ئۇ يەنە خەت ئارقىلىق ئوقۇيدىغان ئەدەبىيات سىنىپىدا ئوقۇيتتى. كىتاب كۆرۈشنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى، ئۇ ئىدىيىسىدىن ئۆتمىگەن بەزى ئىشلار توغرىلىق كۆپرەك قايناتتى، قايىنىشىنىڭ ئاساسىمۇ بار ئىدى. مەن ئۇلاردىن ئۇدۇللا:

— سىلەر 704 - ئەترەتتە خاتىرجەم ئىشلەۋېرەمسىلەر؟ — دەپ سورىدىم. شاۋخەن ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدى، شياۋيو جاۋاب بەرمىدى، شياۋساۋ سەل تۇرۇۋېلىپ:

— ئازراق ئەندىشىمىزمۇ بار، — دەپ جاۋاب بەردى.

— ئۇنداقتا سىلەر گېئولوگ كەسپى بىلەن شۇغۇللانغىنىڭلارغا پۇشايمان قىلامسىلەر؟

— ياق! — دەپ جاۋاب بەردى. شياۋساۋ بۇ سوئالغا قىلچە ئىككىلەنمەستىن: پۇشايمان قىلمايمىز، بىزنىڭ پۇشايمان قىلىدىغان ۋاقتىمىز تېخى كەلمىدى ... ئۇلارنىڭ پۇشايمان قىلمايمىز دېگەن كەسكىن جاۋابىدىن ئۇلارنىڭ كەلگۈسىگە زور ئۈمىد باغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ياش دوستلار، كەلگۈسى ھەقىقەتەن سىلەرگە مەنسۇپ. بىز كەلگۈسىگە نەزەر تاشلىغىنىمىزدا، كەلگۈسىنىڭ قانچىلىك گۈزەل ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولىدۇ.

7 - بەش يىللىق پىلاننىڭ 11 - ماددىسىدا مەخسۇس گېئولوگ تەكشۈرۈش خىزمىتى سۆزلەنگەن بولۇپ، سۆز بېشىدىلا گېئولوگ خىزمىتىنى زور كۈچ بىلەن كۈچەيتەيلى، دەپ يېزىلغان ھەمدە بۇنىڭدىكى بەزى سىياسەت -

تەدبىرلەر كىشىنى ئىلھاملاندۇرىدۇ. 10 - تەدبىردە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، شۇنىڭ بىلەن بىرگە بىر بۆلۈك گېئولوگ تەكشۈرۈش نەتىجىلىرىنى ئالاھىدە ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىش يېزىلغان. 3 - ماددىسىدا ناھايىتى ئېنىق قىلىپ: دالىدا ئىشلەيدىغان ئەترەتلەرنىڭ قۇرۇلۇش بازىسىنى ياخشى قۇرۇش، تەدرىجى ھالدا دالىدا ئىشلەيدىغان ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ خىزمەت شارائىتى ۋە تۇرمۇش شارائىتىنى ياخشىلاشنى ئوتتۇرىغا قويغان.

ئىسلاھات دۆلىتىمىزگە، مىللىتىمىزگە پۈتمەس - تۈگىمەس كۈچ - قۇۋۋەت ئېلىپ كەلدى، ئىسلاھات گېئولوگىيە خىزمىتىنىمۇ ئۇچقاندەك راۋاجلاندۇردى.

ئەگەر بىز نەزىرىمىزنى يەنىمۇ يىراقراقتا تاشلىساق كەلگۈسى ھەققەتەن كىشىنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىدۇ. 21 - ئەسىردە جۇڭگونىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش نۇقتىسى غەرب تەرەپكە يۆتكىلىدۇ. ئۇ ۋاقىتتا ئاسىيا بىلەن ياۋروپا يوللىرىمۇ تەلتۆكۈس تۇتىشىدۇ، شىنجاڭنىڭ 3 - قېتىملىق گۈللىنىش دەۋرى چاقماق تېزلىكىدە نامايان بولۇپ خەلقى - ئالەمگە تونۇلىدۇ، شۇ ۋاقىتتىكى شىنجاڭنى يىپەك يولى دەۋرىگە، ھازىرقى دەۋرىمىزگە سېلىشتۇرىدىغان بولساق ئۇ دەۋر چەكسىز باياشادلىققا تولغان، نەچچە ھەسسە تەرەققىي تاپقان دەۋر بولۇپ قالىدۇ.

بىز بىر مەيدان داغدۇغىلىق ئالتۇن قېزىش جېڭى ئېلىپ بېرىۋاتىمىز، بىزنىڭ بۇ ئىشلىرىمىز ئالتۇندەك قىممەتلىك، بىزنىڭ مۇساپىمىز ئالتۇنغا ئوخشاش پارلاق نۇرىنى چاچىدۇ!

(بۇ ماقالىدا يولداش ماۋشۇمىڭ بەزى ماتېرىيال بىلەن تەمىن ئەتتى، ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىمەن).

(بېشى 111 - بەتتە)

— كۆڭۈلدىكىدەك بولدى. بىز ئەمدى غەيرىي رەسمىي تەشكىلات، سۇپىتىدە ب د ت م پ م بىلەن دائىمىي ئالاقىدا بولىمىز. ئەمدى قەيەردە يىغىلىمايلۇق، يىغىنلىرىمىزغا ب د ت م پ م ۋەكىللىرىمۇ ئىشتىراك قىلىدۇ ۋە مۇناسىۋەتلىك مەلۇماتلىرىمىزنى ئۆز مەتبۇئاتىدا بېسىپ چىقىرىدۇ. بۇنىڭدىن سىرت، ب د ت م پ م ئۇچرىشىشلىرىمىزنى تەشكىللەشتىمۇ بىۋاسىتە ياردەم بېرىدىغان بولدى.

كېڭىشىمىزنىڭ يەنە بىر ۋەزىپىسى دۇنيادىكى ئۆزىگە ئوخشاش باشقا غەيرىي رەسمىي تەشكىلاتلار بىلەن ھەمكارلىشىش. بىز يېقىندا «رىم كلۇبى» ۋە دۇنيا پەن ۋە سەنئەت ئاكادېمىيىسى بىلەنمۇ ئالاقە ئورناتتۇق.

سۆھبەتنى ئەنۋەر جۆرەبايېۋ ئېلىپ باردى (1987 يىل) «شەرق يۇلتۇزى» 1987 - يىلى 7 - سانىدىن پەرھات جىلان تەرجىمە قىلدى.

(ئاخىرى كېيىنكى ساندا)

ئوت شەھىرىدىكى ئوتلۇق نەپەسلەر

(شېئىرلار)

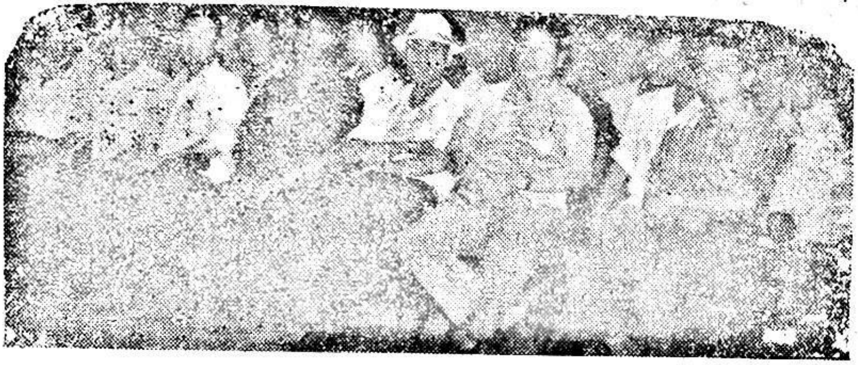

ئۈرۈمچى شەھەرلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ھەبىبۇللا رېقىپ باشچىلىقىدىكى ئۈرۈمچى شەھەرلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى ياش يازغۇچىلار ۋەكىللەر ئۆمىكى 7 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 26 - كۈنىگىچە تۇرپاندا تۇرمۇش ئۆگىنىش، ئىسلاھات تېمىسىدا ئىجادىيەت ئېلىپ بېرىش، قەدىمي ئاسارە - ئەتىقىلەرنى ئېكىسكۇرسىيە قىلىش پائالىيىتى ئېلىپ باردى.

تۆۋەندە بىر قىسىم شائىرلارنىڭ تۇرپاندىكى ئەدەبىيات - سەنئەت كېچىلىكىدە ئوقۇغان شېئىرلىرىنى باستۇق.

ئېخ، تۇرپان، نە ئۈچۈن تىنىقىڭ ئوتلۇق

ئەخمەت ئىمىن

بىر چاغلار كۆرۈۋېدىم تىلسىم تاغدا،
ئۆمۈچۈك تور باغلىغان تاغ كۆزىنى.
شۇ قېلىن تور قاپلىغان غارغا قاراپ،
ئۇيلىغان بىر رۇباشىنىڭ گۈل يۈزىنى.

ئاچقاندەك شۇ جانانىنىڭ چۈمبىلىنى،
قايرىغان غار ئاغزىنىڭ تورلىرىنى.
ئىچىگە كىرگەن ئاستا كۆرگەن تامام،
سۇرىنى، زۇلمىتىنى، سىرلىرىنى.

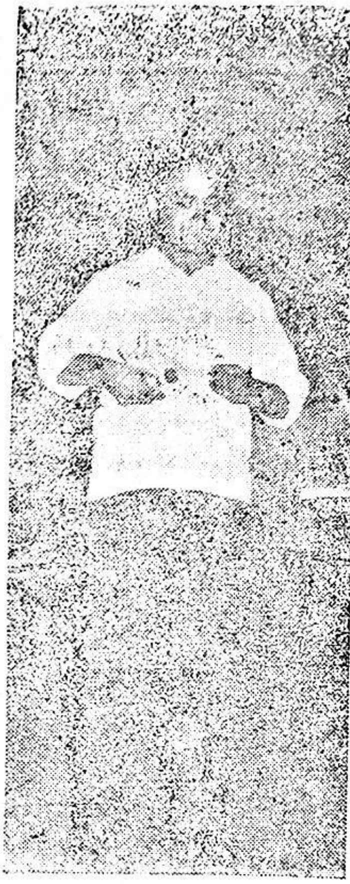

ئارىدىن ئۆتتى پەقەت نەچچە كۈنلا،
بوپقالدىم مەن بىر دەردكە بەنت ـ مۇپتىلا.
قىيىندى سەۋدايى دەرد ئىچ ـ ئىچىمدىن،
تاپمىدىم ئەمىنلىكىنى ھېچ زادىلا.
جىسمىمدا ماگمىدەك ئوت يېلىنجايدۇ،
يۈرىكىم كاۋاپ كەبى بىژىلدايدۇ.
ئىچىمدىن ئاھ ـ پىغانىم ئۆرگە تېپىپ،
ئاھ، زەئىپ تىنىقىممۇ غىژىلدايدۇ.
تور كەبى چىرمىدى دەرد ئىدرىكىمنى،
ھېچكىمگە ھېچ ئېيتمىدىم دىل سىرىمنى.
دەردىمگە داۋا ئىزدەپ قىلدىم سەپەر،
رىڭگىمگە تەمكىنلىكتىن قىلىپ گىرىمنى.
قالمىدى مەن چىقمىغان بوغدا كۆلى،
يۈرۈگقاش، كۆنچى ھەتتا سايرام بويى.

باسمىدى يۈرىكىمنىڭ ئوتلىرىنى،
سالقىنلىق ھەتتا قارلىق تاغنىڭ سۈيى.
ئاقىبەت قىلدىم نىدا بىر ئىنسانغا:
يوقمىدۇ بۇ دەردىمگە ھېچبىر داۋا؟
شۇنچە جان يۈرىشىمدۇ ئەركىن تىنىپ،
نە ئۈچۈن يېتىشمەيدۇ ماڭا ھاۋا؟
ئۇ دېدى: ئىچىڭدە گەر بولسا ئوتۇڭ،
ھاۋانىڭ ئوتى بىلەن تاپار شىپا.
زەھەرنى زەھەر بىلەن يوقاتقاندەك،
بىر يولى سەندىن يوتەر دەردۇ ـ جاپا.
شۇ ئاقىل سۆزى بىلەن كەلدىم بۇيان،
سەۋدالىق سىرلىرىممۇ بولدى ئايان.
ئالدىرىما سوئال قويۇپ، بۇرادىرىم،
مەن ساڭا بىرلەپ ـ بىرلەپ قىلاي بايان.
تەڭرىتاغ بولسا ئەگەر گىگانت ئوچاق،
بۇ ماكان چوغ تاشلىغان گۈلەخ ئىكەن.
پاھ، پاھ، پاھ! ئىچىممۇ ئوت، سىرتىممۇ ئوت،
باشىمغا كەلدى قوشلاپ دەرد ـ غەم دېگەن.
بۇيلۇقنىڭ جىراسىدىن ئاققان شەربەت،
بۇ ئوتقا بەرسە بەرھەم ئەجەب ئەمەس.
شۇ ئويدا باستىم ئاياغ باغرى تامان،
يەنە شۇ سەۋدالىقتا مەن مەس ـ ئەلەس.
بىناگاھ ئۆزۈمزاردىن كەلدى شەپە،
بۇرۇلدۇم، بىر قاراپلا قېتىپ قالدىم.
دەرىخا! نە مۆجىزە، نە كارامەت،
بىلمەيمەن يەنە قانداق چۇقان سالدىم.
ئالدىمدا تۇرار جانان ـــ قەددىناسىم،
كۆزىدە مېھىر ئوتى ئۇچقۇن چېچىپ.
قاپقارا قۇندۇز چېچى شۇڭگىدەك ئۇزۇن،
لەۋلىرى سايىۋا كەبى جۇلالىنىپ.
يۈگۈردۈم، ئۆمۈر كەلدى قۇچاق ئېچىپ،

ئۇ سۆيدى، مەنمۇ سۆيدۇم قىينىپ - قىينىپ.
ئوتلۇق لەۋ، ئوتلۇق قۇچاق باستى تەپنى،
ئوتلىرىدىم ئوتلۇق تەنگە كەتتى سىڭىپ.
ھە، ئەمدى دەردلىك سەۋدا كەتتى مەندىن،
يۈرىمەن يارىم بىلەن ئەركىن تىنىپ.
ۋە لېكىن بۇ ماكانغا مەن بەك ھەيران،
نېمانچە ئۆرتىنىدۇ ئوتتەك يېنىپ.
مېنىڭغۇ ئۆرتىلىشىم ئوت پىراقتىن،
بۇ يەرچۇ، ئۆرتىلىدۇ نە سەۋەبتىن.
نە ئۈچۈن تىنىقلىرى بۇنچە ئوتلۇق،
مەستىمۇ يا مۇستەملىستىن، مەي سەلەبتىن.
بىر چاغلار يالقۇنتاغدا ئۆرلىگەن ئوت
بۇ جاينىڭ قەلبىگە ئوت ياققانمۇ يا؟
ئوت يۈرەك ھارارىتىن سوۋۇتماق بوپ
كارىزدا مۇزدەك سۇلار ئاققانمۇ يا؟
بىلمىدىم، بىلەلمىدىم، نە سەۋەبتىن
تۇرپاننىڭ تىنىقلىرى بۇنچە ئوتلۇق.
سوئالغا سۈكۈت قىلىش گۇناھ ئىمىش
جان دوستۇم، بەرگىن جاۋاب، بەرگىن تولۇق.

قۇياش تۇققان شەھەر بۇ

ئابلىكىم باقى

ھە دوستۇم مەندىن سوئال سوراپ قالدىڭ،
تەپەككۇر مەنزىلىمنى تىراپ قالدىڭ.
تۇرپاننىڭ خاسىيەتلىك سىرلىرىدىن،
تور ياساپ يۈرىكىمنى ئوراپ ئالدىڭ.

ئالەم ئۇ ئالقاندىكى ئالما بولسا،
تۇرپان ئۇ مەركىزىدىكى زىناقمىكىن؟
يالقۇندىن، ئىسسىق ئوتتىن، ھارارەتتىن،
باشلىنىپ رىۋايەتلەر يىراقمىكىن.

يەر - ئانا، زېمىن گويا جانان ئىكەن،
سەييارىلار ئارىسىدا سەيىر ئەتكەن.
پىقىراپ بىر پەدىگە ئۇسسۇل ئويناپ،
قۇياشنى رۇخسارىغا جەلپ ئەتكەن،

زەرقۇياش كۆيەر ئىكەن يەر ئىشقىدا،
ئوت بولۇپ، گۈلخان بولۇپ، يالقۇن بولۇپ.
يەر ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئۆرتەر ئىكەن،
ناز بىلەن قىيا بېقىپ ھەم تولغۇنۇپ.

ھەر سەھەر سۆيگۈ پىراق ئاسمىنىدا،
كۈن يەرگە ئەجدىرھادەك ئوت چاچاركەن.
زېمىننىڭ ۋۇجۇدىغا ئوتلار يېقىپ،
مۇھەببەت ۋىسالىغا يول ئاچاركەن.

ئەسىرلەر داۋام ئەتكەن ساداقەتتىن،
يېيىپتۇ زېمىن كۈنگە قۇچىقىنى،
كۆپ ئۆتمەي ئۇ قۇياشتىن ئېغىر بوي بوپ،
ئېچىپتۇ تۇنجى ئەۋلاد يۇچىقىنى.

ھە، يەرنىڭ تۇنجى ئوغلى تۇرپان ئىكەن،
قۇياشنىڭ تۇنجى ئوغلى تۇرپان ئىكەن.
شۇڭلاشقا تەپتى ئۇنىڭ ئاتەش گويا،
تۇرپاننى دېمەك قۇياش تۇغقان ئىكەن.

رىۋايەت ئېلىنسىمۇ ئىناۋەتكە،
گۇمانىم يول بەرمەيدۇ رىۋايەتكە.
قۇياشتا قانداق قىلىپ ھايات بولسۇن؟
يەر بەرداش بېرەلمەس ئۇ ھارارەتكە.

قاراپ باق تۇرپان قىزىق تونۇردەكلا،
سۆيگۈنىڭ ئوچىقىدا چوغدەك كۆيگەن.
ھەر ئىنسان يۈرىكىدە بىردىن قۇياش،
ئانا يۇرت ـ دىيارىنى دىلدىن سۆيگەن.

ئات مىنىپ، قىلىچ تۇتۇپ، تۇغ ئوينا تقان،
پالۋانلار قەلبىدىكى قايسى يالقۇن.
ھەيرانىمەن مەنمۇ تۇرپان يالقۇنىغا،
ئاشۇ سىر تىپىرلايدۇ ياساپ دولقۇن.

سۆيگۈ شارابى

مۇھەممەت روزىيارقىن

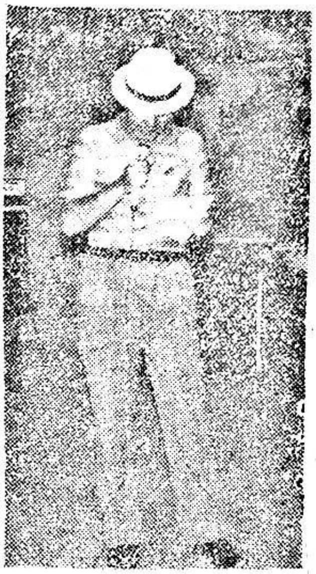

ئىچكىنىمدە سەن ئۇزاتقان مەينى مەن،
ئىپتىخارلىق ئىلكىدە ياندى بويۇم.
كۆزلۈرۈمدە چاقنىدى شادلىق نۇرى،
ئىككى مىڭ يىل ئالدىغا كەتتى ئويۇم.
ئۇ زامان ئەجداد بوبوكتۇر تاغ كەبى،
ئىدىقۇت گوياكى ئاۋات باغ كەبى.
ھەر كۈنى قوينىدا مېھنەت، كەشپىيات،
ئۆزگۈلەر ئۇ چاغدا تېخى بىر سەبى.
ئىدىقۇتتا يارىلىپ ئىچكۈ ـ شاراب،

ئەھلى سوردى كەڭ جاھاننىڭ پەيزىنى،
دوستلىرىنى قىلدى مەسغۇش، شادىمان،
دۈشمىنىگە ئۇردى خەنجەر، نەيزىنى.
تۆھپىسىگە تېپىتتى ئالقىش تەگرىتاغ،
چالدى بۇرغا جۆر بولۇپ ئۇرخۇن بويى.
ئىلى، ئالتاي، ئامۇ، بالقاش، ئارالنىڭ،
كۈنى تۇغدى. قىزىدى ياشلىق تويى.
كەلدى خەننىڭ ئەلچىسى، ئىچتى شاراب،
جان ـ تېنىگە كەتتى شۇدەم ئوت تاراپ.
قىلدى خەننى مەھلىيا بۇ خاسىيەت،
بۇ دىيارغا قىزىنى تۇتتى ئاتاپ.
ھىندى، پارىس بولدى مەيگە خېرىدار،
كەلدى يونان مەرتلىرىمۇ ئات سېلىپ.
ۋە لېكىن غەلىبە شارابى ئىچمىدى،
كەتتى ئاخىر دەرت يۇتۇپ، ھەسرەت چېكىپ.
قالدى ئۇ تارىخ بولۇپ، ئۆتمۈش بولۇپ،
ۋە لېكىن تۆچمەيدۇ تۆھپەڭ مەڭگۈگە.
ئىچسە كىم مەينى قەدەھكە تولدۇرۇپ،
تولغۇسى قەلبى، ۋۇجۇدى سۆيگۈگە!

ئاتەش كۆيلەر

ياسىن مۇخپۇل

جەڭگە چۈشكەندە يىگىت ئىچسە شاراب،
بولغۇسى ياۋنىڭ شۇئان ھالى خاراب.

چۈنكى مەرتنىڭ يۈرىكى چوغ ماگمىدەك،
بولمىسا ئەل سانىماس باتۇر ئاتاپ.

كىم ئاتا قىلغان شارابقا خاسىيەت،
يار ئىكەن ئاتەش ئۇنىڭغا تا ئەبەد.
ئوتنى ئوت باسقاندا لەززەت سورىمىغىن،
ئوت شاراب كەتسۇن ۋۇجۇدۇڭغا تاراپ.

چەڭدە غالىپ چەڭچىلەر سورۇن تۈزۈپ،
ئىچسە مەينى مەستۇ ـ مۇستەغرەق بولۇپ.
تولىمۇ ئالەمچە شادلىق قەلبىگە،
بۇندا كۆي ساز نەغمىگە قىلغاي تاۋاپ.

چەڭدە چالغاندا تەبىلۋاز بۇرغىنى،
ياۋ قاچار ئاڭلاپ ئاجايىپ ئۇرغىنى.
شۇندا مەردانىلار سىلىپ قىلىچ چۇقان،
ياۋنى يەكسان ئەيلىگەن ھەريان ساۋاپ.

يەردە ئوت، ئاسماندا ئوت، دىللاردا ئوت،
بۇ زىمىندىن تارىغان ئالەمگە ئوت.
بىلمىسا ئاتەش يۈرەك سازەندىدە،
نەغمىسى قانداق كېتەر ئەلگە تاراپ.

يالقۇنتاغنى سۆيگەن مېنى سۆيگەندەك

قادىر ئارسلان

جانان بىلەن سەپەر قىلىپ تۇرپانغا،
كېلىپ قالدىم مېھرى ئوتلۇق ماكانغا.
ھاياجاندىن تومۇردا قان ئۇرغىدى؛
يالقۇنتاغقا ھۆرمەت بىلەن باققاندا.

شوخ تەبەسسۇم ئۆچتى بىردىن چېھرىدىن،
لەۋلىرىنى پۇرۇشتۇردى شۇندا يار.
دېدى رەنجىپ: نېچۈن كەلدۇق، ئېيتقىنا،
قاقاس تاغدا ساڭا نېمە لەززەت بار؟!

دېدىم ئاڭا: كەلگىنىمدە بۇندا مەن،
بولدۇم گويا ئۆز ئانامنى كۆرگەندەك.
بولاي دېسەڭ ئۆمرۈمنىڭ ھەمراھى،
يالقۇنتاغنى سۆيگىن مېنى سۆيگەندەك.

قارىغىنا، يالقۇنتاغنىڭ جىسمىدا،
ئوت ـ يالقۇنلار نېسىپ ئەتكەن ئەڭنى بار.
قىزىل تۇپراق، قىزىل تاشتا مەرتلەرنىڭ،
چەڭدە تۆككەن قانلىرىنىڭ رەڭگى بار.

شانلىق تارىخ گۇۋاھچىسى يالقۇنتاغ،
ئەلگە كۆيگەن يۈرەكلەردىن چۇغلانغان.
ئەرك ئۈچۈن، ھۆرلۈك ئۈچۈن تارىختا،
ئاڭا سانسىز مەرت يىگىتلەر توپلانغان.

ئۇ كۆتۈرگەن باتۇرلارنى بېشىدا،
ئوغلانلىرىم ھەرگىز ئارتقا يانما دەپ.
يالقۇنتاغنىڭ خىتابىدىن مەدەت ئېلىپ،
چەۋەندازلار ياۋنى قىرغان ئالغا دەپ.

شۇڭا دەيمەن كەلگىنىمدە بۇندا مەن،
بولدۇم گويا بىر تارىخنى كۆرگەندەك.
بولاي دېسەڭ ئۆمرۈمنىڭ ھەمراھى،
يالقۇنتاغنى سۆيگىنىم مېنى سۆيگەندەك.

چىن گۈزەلنى كۆردۇم تۇرپاندا

جېلىل مۇھەممەت

بىر گۈزەلنى كۆردۇم بۇ يەردە،
ئاي ھەم كۈننى تۇغاركەن بەندە.
جاندىن ئەسەر قالمىدى تەندە،
شۇ گۈزەلنىڭ لىۋىدىن سۆيگەندە.

يارغول بويى، بۈيلۈق بېغىدا،
ئەركىلەپ، كۈلۈپ ئوينىشى گۈزەل.
قىيا بېقىپ يۈرەك قېتىغا،
كۆز بىلەن ئوت يېقىشى گۈزەل.
جاھانىمغۇ تەڭداشسىز گۈزەل،
قەلبى دۇنيانىڭ ئاندىنمۇ گۈزەل.
شۇ گۈزەلنىڭ ئىشقى ئوتىدا،
ئاۋارىدۇرمەن ئېيتىپ مەن غەزەل.
يەتمىگەچە ۋىسالىغە ئەمدى،
ئوتتا تاشلاپ كۆيدۈردى گۈزەل.

لەۋلىرىنىڭ خۇمارى تۇتۇپ،
قاچانغىچە ئېيتىمەن غەزەل.

گۈزەل - گۈزەل ئىشقىڭدا گۈزەل،
قاچانغىچە ئېيتارمەن غەزەل.

يالقۇننىڭ سېرى

باۋۇدۇن نىياز

سوراركەن كىشىلەر تۇرپان ھەققىدە:
- «ئوت يۇرتى» دېگەن نام يارالغان قانداق؟
نېمىشقا بۇ جاينىڭ تاغلىرى يالقۇن،
شۆھرىتى جاھانغا تارالغان قانداق؟

- يارالغان دوستلىرىم بۇندان ھابارەت،
دانكونىڭ قەلبىدەك ئوتلۇق قەلبىتىن.
سۆيۈملۈك دىيارى ئانا ماكانغا،
ئاشىقى بىقارار باتۇر خەلقىتىن.

ياشىغان بۇ جايدا تالاي قەھرىمان،
زۇلمەتلىك دەۋرگە ياغدۇرۇپ نەپرەت.
شۇڭلاشقا تىنىمسىز لاۋۇلدايدۇ ئوت،
شۇ ئوتتىن چاچرىغان دۈشمەنگە لەنەت.

ھازىرمۇ تۇرپاندا يالقۇنجايدۇ ئوت،
تارقىتىپ زېمىنگە ئىللىق ھارارەت.
شۇ ئوتتىن نامايان تۇرپان خەلقىنىڭ،
بەختىيار دەۋرگە چەكسىز مۇھەببەت.

يالقۇنتاغ باغرىدا تۇغۇلغاچقا مەن،
يالقۇننىڭ تەپتىدە تاۋلانغان جىسمىم.
ئانا يۇرت باغرىنى كەلدىم سېغىنىپ،
باغلانغاچ يالقۇنغا مۇھەببەت رىشتىم.

قۇم چەشمىلىرىگە سوئال

ھەسەن تىلىۋالدى

قۇم دېگىنىزى يارالغانىمكىن،
تاغۇ - تاشنىڭ گۇمۇرۇلىشىدىن،
قۇملار ھەريان تارالغانىمكىن،
بورانلارنىڭ گۈرۈلدىشىدىن.

باياۋانغا ئاشنا يار بولۇپ،
ياتقان قۇمنىڭ ماكانى نەدە؟
يىلان كەبى سىلجىپ، ئۆچۈرۈپ،
شامال ئۇنى ئېپ كېتەر نەگە؟

ئەلمىساقتىن بارمىتى بۇ قۇم،
يا ئەرشىدىن چۈشكەنمۇ ئېقىپ؟
ئېمەپ قۇياش ھارارىتىنى،
ياتار يەرگە كۆكسىنى يېقىپ.

ئۇنىڭدا بار قانداق كارامەت.
شىپا بولار نەجان يۈرەككە.
مۈزلىغاننى ئەللىتىپ قوينى،
تومۇزلاردا ئۇخشار چېچەككە.

كۆپ ئەسىرلەر ياتتى كومۇش قۇم؛
ئانا يەرگە قويۇپ باغرىنى.
سىڭىپ كەتتى كوچى تۇپراققا،
قىيالماستىن يۈرەك پارىنى.

ئانــا يۇرتنىڭ ھېكمىتى نەدە،
پەزىلىتى، ھىممىتى نەدە؟
ھەر گىياسى زەررە قۇمىنىڭ،
خاسىيىتى، قىممىتى نەدە؟

سوئاللاردىن ـ سوئال تۇغۇلار،
تەقەززا ھەم ئاڭلاشقا جاۋاب.
ھامىلدارمۇ تەڭرىتاغ قۇمغا،
نەزەر سالار چۆللەرگە قاراپ.

ئېيتىڭلارچۇ قۇم چەشمىلىرى،
بۇ سوئالنى سوراي سىلەردىن.
ئانا يۇرتقا بولغان سۆيگۈنى،
دەپ بېقىڭلار ئالدىڭلار نەدىن؟

ئالدۇق بۇنى تۇرپان خەلقىدىن،
يالقۇنلىغان ئوتلۇق قەلبىدىن.
يەرلەر چاك ـ چاك يېرىلسىمۇ گەر،
تونۇر كەبى ئاتەش تەپتىدىن.

ئاتەش دىللار سۆيەركەن يالقۇن،
قىلچە پەسەن قىلماسكەن ئوتقا.
بەرگەچ ئۇلار سۆيگۈ ـ مېھرىنى،
ئەسىرلەردىن بۇ ئىسسىق يۇرتقا.

ئەتىۋارلاپ كەپتۇ بۇ جاينىڭ،
ھەر گىياسى زەررە قۇمىنى.
ئۇلارنى ھېچ قورقۇتالماپتۇ،
تەبىئەتنىڭ دەھشەت بورىنى.

سۆزلەپ كەلسەك رىۋايەتلەردىن،
ئۇلىناركەن تارىخ ئۇزاققا.
ئارزۇيىمىز شۇ ئەجدادىمىزدەك،
سىڭىپ كەتسەك بىزمۇ تۇپراققا.

يېڭى زامان شېئىرىيىتىمىزنىڭ تەرەققىيات يولى ھەققىدە قىسقىچە مۇلاھىزە

مۇھەممەت پولات

ھەر قانداق بىر مىللەت ئەدەبىياتىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە راۋاجلىنىشى شۇ مىللەت خەلقىنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىيات تارىخىدىن ئايرىلمايدۇ. ئۇ مىللەت ھاياتىدىكى تارىخىي بۇرۇلۇش ۋە ئىجتىمائىي كۆتۈرۈلۈش ھالىتىگە ئەگىشىپ بارلىققا كېلىپ مىللىي روھ ۋە مىللىي ئېڭىنىڭ ھەقىقىي ئۇرغۇغان دەۋرىدىلا ئۆسۈپ راۋاجلىنىدۇ.

سۇن جۇڭشەن باشچىلىقىدىكى شىنخەي ئىنقىلابى شىنجاڭدا ئالاھىدە زور تەسىر قوزغىدى. 1911 ـ ۋە 1912 ـ يىللىرى تۇرپان ۋە قۇمۇل دېھقانلىرى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ چىڭ خاندانلىقىنىڭ شىنجاڭدىكى قالدۇق كۈچلىرى بىلەن ئەكسىيەتچى فېئوداللىق تۈزۈمىنىڭ جاھىل مۇرتىلىرىغا قاقشاتقۇچ زەربە بەردى. ئۆكتەبىر ئىنقىلابى بىلەن شىنجاڭغا ئىلغار ئىدىيە ۋە ئىلغار مەدەنىيەت ئېقىپ كىرىشكە باشلىدى. 1919 ـ يىلدىكى شانلىق «4 ـ ماي» ھەرىكىتى جۇڭگو خەلقىنىڭ فېئوداللىزم ۋە جاھانگىرلىككە قارشى ئەنئەنىۋى كۈرىشىنى يېڭى باسقۇچقا كۆتۈرۈپ، فېئوداللىق ئەخلاق ۋە مەدەنىيەتكە شىددەتلىك ئوت ئېچىپ، يېڭىلىق ۋە ئىلغارلىق بىلەن مىللىي ئويغىنىشنى زور كۈچ بىلەن تەرغىپ قىلدى. بۇ ھال شىنجاڭ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ يېڭى ئىدىيە، يېڭى مەدەنىيەتكە بولغان تەلپۈنۈشى بىلەن ئازادلىق ۋە تەڭلىككە بولغان قىزغىن ئىنتىلىشىنى يېڭى پەللىگە كۆتەردى. ئۇيغۇر يېڭى زامان شېئىرىيىتى ئەنە شۇنداق ئىلغار ئىجتىمائىي شارائىت ئاستىدا شەكىللەندى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھازىرغىچە بولغان ئاتمىش نەچچە يىللىق تەرەققىيات تارىخىدا تۆۋەندىكى بىرقانچە مۇھىم باسقۇچلارنى بېسىپ ئۆتتى.

بىرىنچى باسقۇچ، 1920 ـ يىلدىن 1935 ـ يىلغىچە بولغان 15 يىللىق ۋاقىتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ۋاقىت ئاساسەن ئۇيغۇر يېڭى زامان شېئىرىيىتىنىڭ شەكىللىنىش ۋە تەشكىل تېپىش باسقۇچىدۇر. بۇ باسقۇچنىڭ ئاساسلىق ۋەكىللىرى ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، قۇتلۇق شەۋقى، نىمشېھىت، ئەنۋەر ناسىرى، ئايۇپ مەنسۇرى

قاتارلىق كىشىلەردىن ئىبارەت. بۇ دەۋر شېئىرىيىتىنىڭ ئاساسلىق تېمىسى ئويغىنىش ۋە مەرىپەتنى تەشۋىق قىلىش، تەڭلىك ۋە ئەركىنلىككە ئىنتىلىشتىن ئىبارەت بولۇپ، يۇقىرىقى شائىرلار ئۆز ئەسەرلىرىدە بۇ ئومۇمىي ئىجتىمائىي مەزمۇننى نۇقتىلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ، كونىلىق ۋە مۇتەئەسسىپلىكنى قامچىلاپ، يېڭى مەدەنىيەت، يېڭى ئىدىيە، يېڭى مۇناسىۋەتلەرنىڭ كېڭىيىشىگە يول ئېچىپ، خەلقنىڭ مەنىۋى ئويغىنىشىنى ئىلگىرى سۈردى. بۇ شائىرلاردىن ئابدۇخالىق ئۇيغۇر ئادەتتىكى مەرىپەتچىلىك ئىدىيىسى بىلەن باشلانغۇچ دېموكراتىك پىكىرلەر دائىرىسىدىن بىرىنچى بولۇپ چىقىپ، تەڭلىك ۋە ئەركىنلىك ئىدىيىسىنى ئىجتىمائىي ئازادلىق ئىدىيىسى بىلەن باغلاپ، ئىنقىلابىي كۈرەش تېمىسىنى شېئىرىيەتكە ئېلىپ كىردى. ئۇ شىنجاڭنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى يەرلىك خاقانلىرى ياڭزېڭشىنىڭ ۋە جىن شۇرېنلارنى ۋە ئۇلارنىڭ يەرلىك ئەمەلدارلىرىنى قىلچىمۇ ئەنسىتمەي، ئۇلارنى شېئىرىي شەكىلدىن پايدىلىنىپ مەسخىرە قىلىپ، ۋەھىمە ئىچىدە ئالاقزادە قىلىۋەتتى.

ئابدۇخالىق ئۇيغۇر ئۆز دەۋر تۇرمۇشىنى ئىلغار، ئىنقىلابىي دۇنياغا قاراش ۋە ئۆزىگە خاس ئالاھىدە بەدىئىي ئىستېتىك نۇقتىدىن تۇرۇپ كۆزەتتى. ئۇ ھايات رېئاللىقىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ھەممە گۈزەل ۋە ئالىيجاناب نەرسىلەرنى تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن مەدھىيىلەپ، ھەممە رەزىل ۋە خۇنۇك نەرسىلەرنى شەپقەتسىز پاش قىلدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە دۇنيادا ئەڭ ئۇلۇغ ۋە مۇقەددەس نەرسە ئىنسان ۋە ئۇنىڭ ھاياتى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا قايناپ تۇرغان چەكسىز مەنىۋى كۈچ ئىدى. رەزىللىك ۋە پەسكەشلىكنىڭ يۇقىرى پەللىسى بولسا ئىنساننى خورلاش، ئۇنىڭ ئازادلىق ۋە ئەركىنلىكىنى دەپسەندە قىلىش، ئۇنىڭ ياشاش ھوقۇقىنى بوغۇپ، ئۇنى ئۆز ئىرادىسىنىڭ قۇلىغا ئايلاندۇرۇۋېلىشقا ئۇرۇنۇش ئىدى. شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ ھايات غايىسى بىلەن بەدىئىي ئەقىدىسىنى ئىنسان ۋە ئۇنىڭ شەخسىيىتىنى خورلايدىغان ھەممە رەزىللىكلەرنى، ئۇنىڭ ياشاش ھوقۇقى بىلەن ھايات ئىرادىسىنى يەنچىيدىغان ھەرقانداق غالچىلىق ۋە تەلۋىلىكلەرنى ئىنسان ۋۇجۇدىدىكى مەنىۋى كۈچنىڭ ئىسيان ۋە زورلۇق ئارقىلىق سۇندۇرۇشتىن ئىبارەت ئىنقىلابىي جاسارەت ئۈستىگە قۇردى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ خىل ھايات ئەقىدىسىنى ئەدەبىي ئىجادىيىتىگە باشتىن - ئاخىر سىڭدۈردى. ئۇنىڭ ئاجايىپ شېئىرلىرى خورلانغان ۋە دەپسەندە قىلىنغان ھامىيسىز كىشىلەرنىڭ ئازادلىق ۋە ئەركىنلىككە بولغان قىزغىن ئىنتىلىشىنىڭ، ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ھەممە رەزىللىكلەرنى بېسىپ چۈشۈشكە قادىر بولغان قۇدرەتلىك مەنىۋى كۈچى بىلەن ئىنقىلابىي كۈرەش جاسارىتىنىڭ لىرىك ساداسى سۈپىتىدە جاراڭلاپ، ھوقۇق ۋە ئەركىندىن ئايرىلغان مىڭلىغان ئادەملەرنى ئاياققا تۇرغۇزدى. ئۇ تۇرپان دېھقانلار

ھەرىكىتىنىڭ رەھبەرى ۋە تەشكىلاتچىلىرىنىڭ بىرى سۈپىتىدە قوراللىق كۈرەشكە بىۋاسىتە قاتنىشىپ، ئۆز سەپداشلىرى بىلەن مۈردىنى - مۈردىگە تىرەپ جەڭ قىلدى. ئىنقىلاب مەغلۇپ بولۇپ، شىڭ شىسەينىڭ باندىت قوشۇنى تەرىپىدىن تۇتقۇن قىلىنغاندىن كېيىن، ئەقىدىسىدىن قىلچە تەۋرىمەي دۈشمەننىڭ قانلىق قىلىچى ئاستىدا قۇربان بولدى. ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، ئۇيغۇر يېڭى زامان ئەدەبىياتىنىڭ بايراقدارى سۈپىتىدە شېئىرىيىتىمىزنىڭ مەزمۇنىنى ئىلغار، ئىنقىلابىي ئىدىيەلەر بىلەن بېيىتىپ، ئۇنى دەۋرنىڭ ھەقىقىي ساداسى، مىللەتنىڭ ئەقلىي ۋە روھىغا ئايلاندۇردى. ئۇ ئۆزىنىڭ يالقۇنلۇق ئىنقىلابىي ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى ئارقىلىق ئۆز خەلقىنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ئۆچمەس شانلىق مۇنار تىكلىدى.

ئۇيغۇر يېڭى زامان شېئىرىيىتىنىڭ تەرەققىيات تارىخىنىڭ ئىككىنچى باسقۇچى، 1935 - يىلدىن 1949 - يىلغىچە بولغان ۋاقىتنى يەنى ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن تارتىپ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانغا قەدەر بولغان ۋاقىتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ دەۋر ئۇيغۇر يېڭى زامان شېئىرىيىتىنىڭ مەزمۇن ۋە شەكىل يېقىدىن تېخىمۇ يۈكسەلمىش، تېما ۋە ئەكس ئەتتۈرۈش دائىرىسى يېقىدىن تېخىمۇ بېيىمىش ۋە كېڭەيمىش دەۋردۇر.

30 - يىللارنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدىن باشلاپ جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ چەنتيەنچيۇ، ماۋزېمىن، لىنجىلۇ قاتارلىق مۇنەۋۋەر ئەزالىرى شىنجاڭغا كېلىپ ئورۇنلاشتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كوممۇنىست سەپداشلىرىنى تەشكىللەپ ۋە ئۇيۇشتۇرۇپ، ۋەتەننىڭ ئازادلىقى ئىدىيىسى بىلەن كوممۇنىزم غايىسىنى كەڭ تۈردە تەشۋىق قىلىپ، ئىلغار، ئىنقىلابىي مەدەنىيەتنىڭ كېڭىيىشى ۋە ئومۇملىشىشىنى ئىلگىرى سۈردى. بۇ ھال ئۇيغۇر يېڭى زامان شېئىرىيىتىنىڭ چىنلىق ۋە جەڭگىۋارلىقىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇپ، ئۇنى شىنجاڭ جەمئىيىتىدىكى رېئال ئىجتىمائىي زىددىيەتلەر بىلەن خەلقنىڭ تەڭلىك ۋە ئازادلىق غايىسىنى بىۋاسىتە ئەكس ئەتتۈرۈش يولىغا باشلىدى. بۇ دەۋرنىڭ كۆرۈنەرلىك ۋەكىللىرى نىمشېھىت، لۇتپۇللا مۇتەللىپ، ئىبراھىم تۇردى، قۇربان ئىمىن، تۇرغۇن ئالماس، ئەلقەم ئەختەم، ئۆتكۈر، بىلال ئەزىزى، نۇربوساقوۋ، ئابلىز نازىرى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. بۇ شائىرلار ئۆز دەۋر رېئاللىقىنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ، ئەينى يىللار شېئىرىيىتىنىڭ ئاساسىي تېمىسى بولغان ئازادلىق ۋە تەڭلىك غايىسى بىلەن ئىنقىلابىي كۈرەش ئىدىيىسىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، ئۈمىد ۋە جاسارەت پارلاپ تۇرغان يالقۇنلۇق شېئىرلارنى يېزىپ، خەلقنىڭ كۈرەش ئىرادىسىگە ئىلھام بەردى.

تالانتلىق ئىنقىلابىي شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئۆزىنىڭ شېئىرىي ئىجادىيىتىدە

شېئىرىيىتىمىزنىڭ ئەينى يىللاردىكى ئورتاق تېمىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈشـتىن باشقا يەنە مەملىكەت ۋە پۈتۈن دۇنياغا يۈزلىنىپ ياپونغا قارشى ئۇرۇش ۋە فاشىزمغا قارشى كۈرەش تېمىلىرىنىمۇ نۇقتىلىق ئەكس ئەتتۈردى. ئۇ مىللىي شېئىرىيىتىمىزگە بىرىنچى بولۇپ لېنىنىزم ئىدىيىسى بىلەن كوممۇنىزم غايىسىنى ئېلىپ كىرىپ، شېئىرىيىتىمىزنى تېخىمۇ جەڭگىۋار ئىنقىلابىي مەزمۇنلارغا ئىگە قىلدى. ئۇ «يىللارغا جاۋاب» ناملىق شېئىرىدا ئۆزىنىڭ خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن بارلىقىنى بېغىشلاشتەك ئىنقىلابىي ئىرادىسى بىلەن ھەرقانداق مۇشەققەتلەر ئالدىدىمۇ تىز پۈكمەي ئىنقىلابىي كۈرەشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرىدىغان قەھرىمانلىق جاسارىتىنى ئىپادىلىسە، «خىيالچان تىلەك» ناملىق شېئىرىدا ئۆزىنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا بولغان خۇشاللىق ۋە ئىپتىخارلىق تۇيغۇسى بىلەن ئۇنىڭغا بولغان ئۈمىد ۋە ئىشەنچىنى ئەكس ئەتتۈردى. ئاخىرىدا ئۇ، ئۆز شېئىرلىرىدا كەۋدىلەندۈرۈلگەن ھايات غايىسىگە سادىق بولۇپ، ئىنقىلابىي ياشلار تەشكىلاتى ــ «ئۇچقۇنلار ئىتتىپاقى» نىڭ كۈرەش پائالىيىتىگە بىۋاسىتە قاتنىشىپ، دۈشمەن تۈرمىسىدە قەھرىمانلارچە قۇربان بولدى.

شائىر تۇرغۇن ئالماس ئۆزىنىڭ «تەنلىرىم ياپراق» ناملىق شېئىرىدا ئەينى يىللار تۇرمۇشىنى، ئۇنىڭ ئۆزىدە ئويغاتقان ئازابلىق تۇيغۇ ۋە تەسىراتىنى لېرىك يول بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ، دەرد ـ ئەلەمدىن نەپەسى بوغۇلۇپ، يۈرىكى قىسىلغان مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ ئورتاق روھىي قىياپىتىنى ئوبرازلىق ئېچىپ بەردى.

ئۇيغۇر يېڭى زامان شېئىرىيىتىنىڭ تەرەققىيات تارىخىنىڭ ئۈچىنچى باسقۇچى، 1949 ـ يىلدىن 1966 ـ يىلغىچە بولغان 17 يىلنى، يەنى مەملىكەت ئازاد بولغىنىدىن تارتىپ مەدەنىيەت ئىنقىلابىغىچە بولغان ۋاقىتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ۋاقىت يېڭى زامان شېئىرىيىتىمىزنىڭ ماھىيەتلىك ئۆزگىرىش باسقۇچىغا قەدەم قويغان، مەزمۇن، شەكىل، ئۇسلۇب ۋە ئۇسۇل جەھەتلەردە ئۈزلۈكسىز يېڭىلىنىپ، سوتسىيالىستىك مىللىي ئەدەبىيات خاراكتېرىگە ئىگە بولۇپ، دەۋر تۇرمۇشىنىڭ ھەقىقىي سەنئەتلىك ئىنكاسىغا ئايلانغان دەۋردۇر.

1949 ـ يىل شىنجاڭدىكى ھەرقايسى مىللەت خەلقلىرىنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشىدا ھەل قىلغۇچ يىل بولدى. ئەسىرلەردىن بۇيان خەلقىمىزنىڭ يەلكىسىنى بېسىپ كەلگەن سىنىپىي زۇلۇم ۋە مىللىي زۇلۇم تۈۋرۈكى ئاغدۇرۇلۇپ ئۇلۇغ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلدى. خەلقىمىزنىڭ ئەسىرلىك ئارزۇسى ئىشقا ئېشىپ، ئىجتىمائىي تەڭلىك ۋە مىللىي باراۋەرلىكنىڭ قۇدرەتلىك سىياسىي ئاساسى تۇرغۇزۇلدى. خەلقىمىز ھاياتىدا يۈز بەرگەن بۇ دەۋر خاراكتېرلىك ئۆزگىرىش

ئازاد ۋە بەختىيار ھاياتىنىڭ يېڭى زوق ـ شوقى ئىنتەنۋى مىللىي شېئىر ـ
رىيىتىمىزنى تېخىمۇ كۆپ ماھىيەتلىك مەزمۇنلار بىلەن بېيىتىپ،
ئۇنىڭ ئاممىۋىلىقى ۋە جەڭگىۋارلىقىنى تېخىمۇ يۇقىرى
كۆتەردى. شېئىرىيىتىمىز ئۆز دەۋرى تۇرمۇشىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، خەلقىمىز ھايا ـ
تىدىكى يېڭى ئۆزگىرىش، يېڭى مۇناسىۋەتلەرنى ئىستېتىك نۇقتىدىن تونۇپ ۋە
ئىگىلەپ، ئازاد بولغان بەختىيار ئادەمنىڭ شادلىق ھېسسىياتىنى، ئۇنىڭ ئىس ـ
تىقباللىق يېڭى دۇنيا قۇرۇشتىكى غەيرەت ـ جاسارىتىنى كۈيلىدى. خەلقىمىزنىڭ
سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشتا قولغا كەلتۈرگەن غايەت
زور نەتىجىلىرىنى، ئۇلارنىڭ مەنىۋى دۇنياسىدا بارلىققا كەلگەن يېڭى ئۆزگىرىش ـ
لەرنى مەدھىيىلىدى. شۇنداق قىلىپ بىزنىڭ شېئىرىيىتىمىز خەلق تەقدىرى بىلەن
چەمبەر چەس باغلانغان، ئۇنىڭ قاينام ـ تاشقىنلىق ھاياتىدىن كۈچ ۋە ئوزۇق
ئالىدىغان، ئۆزىنىڭ يېڭى مەزمۇن، ئىجادىي سەنئىتى بىلەن خەلقنىڭ ئەقلىي
ۋە ئەخلاقىي تەربىيىلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، كوممۇنىستىك ئاڭغا ئىگە يېڭى
كىشىلەرنى يېتىشتۈرىدىغان سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات بولۇپ قالدى، شائىرلىرى ـ
مىزدىن نىم شېھىت، ئىبراھىم تۇردى، تۇرغۇن ئالماس، ئەلقەم ئەختەم، تېيىپجان
ئېلىيوپ، ئابدۇكېرىم خوجا، غەنىزات غەيۇرانى، مۇھەممەت رەھىم، رەھىم قاسىم،
مۇھەممەتجان سادىق، ئابدۇسالام توختىلار شېئىرىيىتىمىزنىڭ بۇ تەرەققىيات دەۋ ـ
رىنىڭ كۆرۈنەرلىك ۋەكىللىرىدۇر. شائىر نىم شېھىتنىڭ خەلقىمىزنىڭ بەختىيار
يېڭى ھاياتى كۈيلەنگەن «ئالدىدا» ناملىق شېئىرى بىلەن، ۋەتەنپەرۋەرلىك ھېسسى ـ
ياتى بىلەن تولۇپ تاشقان «سېغىندىم» ناملىق شېئىرى، شائىر ئىبراھىم تۇر ـ
دىنىڭ يېڭى دەۋردىن يېڭى ھاياتىي ئىستىقبالىنى تاپقان بەختىيار ئۇيغۇر ئايا ـ
لىنىڭ مۇرەككەپ تۇرمۇش سەرگۈزەشتىلىرى تەسۋىرلەنگەن «خۇماخان» ناملىق
يىرىك داستانى، شائىر ئەلقەم ئەختەمنىڭ ئازاد بولغان بەختىيار خەلقنىڭ
شادلىق ھېسسىياتى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن «ئاتقاندا تاڭ» ناملىق شېئىرى، شائىر
تېيىپجان ئېلىيوپنىڭ ئىپتىخارلىق ھېسسىغا تولغان يېڭى دەۋر كىشىسىنىڭ روھىي
دۇنياسى ئېچىپ بېرىلگەن «ئەمدى كەلدى پەيتىمىز» ناملىق داستانى بىلەن
دۆلەت ئورگانلىرىمىزدىكى قۇرۇق گەپ مەستانىلىرىنىڭ ساتىرىك ئوبرازى يارى ـ
تىلغان «ۋالاقتەككۇرۇپنىڭ ئۆلۈمى» ناملىق ساتىرىسى، شائىر رەھىم قاسىمنىڭ
يېزىلاردىكى سوتسىيالىستىك يېڭى كىشىلەرنىڭ لىرىك ئوبرازى يارىتىلغان
«چولپان» ناملىق داستانى، شائىر مۇھەممەتجان سادىقنىڭ دەۋرگە بولغان قاي ـ
ناق مۇھەببەت بىلەن تولغان «سالام تارىمدىن» ناملىق شېئىرى بىلەن دېھقان
ئەمگەكچىنىڭ ئۇلۇغلۇقى تەسۋىرلەنگەن «نان» ناملىق شېئىرى، شۇنداقلا ئۇنىڭ

خەلقىمىزنىڭ ناخشا ۋە شېئىر بىلەن بىر پۈتۈن نەرسىگە ئايلىنىپ كەتكەن جەڭ-گىۋار تارىخىي سەرگۈزەشتىلىرىنىڭ لېرىك مەنزىرىسى سىزىپ بېرىلگەن «ئۇيغۇر ناخشىلىرى» ناملىق شېئىرى شېئىرىيىتىمىزنىڭ ئەنە شۇ تەرەققىيات دەۋرىنىڭ كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەمۇنىلىرىدۇر. بۇ ئەسەرلەر مەزمۇنىنىڭ يېڭى ۋە ئىجادىيلىقى، بەدىئىي شەكىل ۋە بەدىئىي ئىپادە قىلىش ۋاسىتىلىرىنىڭ باي ۋە خىلمۇ-خىللىقى، ھېسسىيات ۋە لېرىك يالقۇنىنىڭ كۈچلۈك ۋە قايناقلىقى بىلەن شۇ ئاپتورلار ئىجادىيىتىنىڭلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن سوتسىيالىستىك مىللىي شېئىرىيىتىمىزنىڭمۇ ئىجادىي مۇۋەپپەقىيىتى ھېسابلىنىدۇ. يېقىنىدا ئىسمى ئاتاپ ئۆتۈلگەن شائىرلاردىن تېيىپجان ئېلىيوپ، رەھىم قاسىم، مۇھەممەتجان سادىقلارنىڭ بۇ يىللاردا كىتابخانلارغا بەرگەن بەدىئىي مېۋىسى ئالاھىدە مول، شېئىرىيىتىمىزنىڭ مەزمۇن ۋە بەدىئىي تەرەپتىن تېخىمۇ يۈكسىلىشى ۋە مۇكەممەللىشىشىگە قوشقان ئىجادىي تۆھپىسى گەۋدىلىك ۋە كۆرۈنەرلىك بولدى. شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ تۇرمۇشىمىزنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە ئوخشاش نەزەر ئاغدۇرۇپ، ئۇنىڭدىكى شېئىرىي قىممەتكە ئىگە بولغان ماھىيەتلىك نەرسىلەرنى ئۆز ۋاقتىدا سېزىپ ۋە ئەكس ئەتتۈرۈپ، شېئىرىيىتىمىزنى يېڭى بىر مەزمۇن كەڭلىكى دائىرىسىگە باشلاپ كىردى. ئۇنىڭ ئىجادىي ئەمگىكى بىلەن سوتسىيالىستىك مىللىي شېئىرىيىتىمىزنىڭ مۇھەببەت ۋە ۋاپا، ئىنتېرناتسىئونالىزم ۋە خەلقلەر دوستلۇقى تېمىلىرى تېخىمۇ چوڭقۇر ۋە تېخىمۇ يېڭى ئىجادىي مەزمۇنغا ئىگە بولۇپ، بەدىئىي ساتىرا تۈردە كۆرۈنەرلىك يېڭىلىنىش بارلىققا كەلدى. شائىر رەھىم قاسىم ئۆزىنىڭ چىن ۋە قايناق شېئىرىي ھېسسىيات، جىددىي ۋە كەسكىن خاراكتېرلار توقۇنۇشى بىلەن جانلىنىپ تۇرىدىغان «چولپان» داستانى بىلەن يېڭى زامان شېئىرىيىتىمىزنىڭ داستانچىلىقىنىڭ ئەنئەنىۋى سەۋىيىسىدىن زور دەرىجىدە ھالقىپ ئۆتۈپ، داستانچىلىقىمىزنى يېڭىچە بىر خىل ئىجادىي - بەدىئىي سەۋىيىگە كۆتەردى. شائىر مۇھەممەتجان سادىق چاچما شېئىرنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى ئەنئەنىۋى مىللىي شېئىرىيىتىمىزنىڭ بەدىئىي ئۆزگىچىلىكلىرى بىلەن ئىجادىي ھالدا بىرلەشتۈرۈپ، ئەركىن تۈزۈلۈش، ئىزچىل ھېسسىيات ۋە مۇزىكىلىق ئېنىقلىققا ئىگە بولغان ئالاھىدە بىر خىل چاچما شېئىر فورمىسى ئۈستىدە ئىزلىنىپ، شېئىرىيىتىمىزنى شەكىل تەرەپتىن تېخىمۇ بېيىتتى.

ئوڭچىلارغا قارشى كۈرەشتىن كېيىن، ئېلىمىز بويىچە كوممۇنالىشىش ۋە چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش ھەرىكىتى باشلاندى. سولچىللىق ۋە ئومۇمنىڭ قىلمىشىتىش شامىلى مەملىكەتنى قاپلاپ رېئاللىق ئورنىغا ھېسسىيات، ئوبيېكتىپ تەرەققىيات قانۇنىيىتى ئورنىغا بىردەملىك سىياسىي قىزغىنلىق دەسسىتىلدى. ئېلىمىزنىڭ

سىياسىي تۇرمۇشىدا پەيدا بولغان بۇ خىل نورمالسىزلىق يېڭى زامان شېئىرىيىتىمىزنىڭ تېخىمۇ گۈللەپ - ياشنىشىغا سەلبىي تەسىر كۆرسەتمەي قالمىدى. شېئىرىيىتىمىز بىر مەزگىل تۇرمۇش ۋە رېئاللىقتىن ئايرىلىپ، سىياسىي ھەرىكەت ۋە سىياسىي تەشۋىقات تەلىپىنى ئاساس قىلىدىغان، تۇرمۇش مەنتىقىسىگە ئۇيغۇن بولمىغان خىيالىي ۋەقەلەرنى توقۇپ چىقىرىدىغان ئىدىيىلىزملىق ئىجادىيەت يولىغا كىرىپ قالدى. كېيىنچە پارتىيىمىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت سىياسىتىنى يېڭىدىن تەڭشىشى ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەتتىكى بەزى ئەمەلىي مەسىلىلەرنى نەزەرىيىۋى تەرەپتىن ئەتراپلىق شەرھلەپ بېرىشى بىلەن، بۇ خىل ناتوغرا كەيپىيات تۈزىتىلىپ شېئىرىيىتىمىز قايتىدىن ساغلام راۋاجلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. بىزنىڭ شېئىرىيىتىمىز قايتىدىن خەلق ئىچىگە، ئۇنىڭ قاينام - تاشقىنلىق تۇرمۇش ئەمەلىيىتى ئىچىگە قايتتى. شۇنىڭ بىلەن شېئىرىيىتىمىزنىڭ بۇ يېڭى تەرەققىيات دەۋرىنىڭ ئىككىنچى باسقۇچى باشلاندى. شائىرلىرىمىزدىن نىم شېھىت، تۇرغۇن ئالماس، ئەلقەم ئەختەم، تېيىپجان ئېلىيېۋ، رەھىم قاسىم، مۇھەممەتجان سادىقلارنىڭ شېئىرىي ئىجادىيىتى بۇ يىللاردا ھەقىقىي بالاغەتكە يېتىپ، سوتسىيالىستىك مىللىي شېئىرىيىتىمىزنىڭ ئالدىنقى ۋەكىللىرىدىن بولۇپ قالدى. 50 - يىللارنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا شېئىرىيەت ئىجادىيىتى سېپىگە كىرىپ كەلگەن مەمتىلى زۇنۇن، مۇھەممەت شاۋۇدۇن، ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر، تۇرغان شاۋۇدۇن، بوغدا ئابدۇللا، قۇربان بارات قاتارلىق ئاپتورلار شېئىرىيىتىمىزنىڭ بۇ يېڭى تەرەققىيات باسقۇچىدا ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنۈپ، كىتابخانلارنىڭ قىزغىنلىقىنى قوزغىغان بىرمۇنچە ياخشى ئەسەرلەرنى ياراتتى. شائىر تېيىپجان ئېلىيېۋنىڭ «يويۇخۇاتەيگە زىيارەت»، «ئۆستەڭدىن خەت»، «پېشقەدەم جەڭچىنىڭ نەسىھىتى» ناملىق شېئىرلىرى، شائىر ئابدۇكېرىم خوجىنىڭ «ئايخان» ناملىق باللادىسى، شائىر رەھىم قاسىمنىڭ «ياشىسۇن قىزىل گۈل ئىشچاننىڭ قولى» ناملىق سېكىلى، ياش شائىر مەمتىلى زۇنۇننىڭ «ئېيتقىنا قەشقەر» ناملىق شېئىرى، ياش شائىر تۇرغان شاۋۇدۇننىڭ «ئوت ھارۋىسى» ناملىق شېئىرى، ياش شائىر بوغدا ئابدۇللانىڭ «ئاينىڭ كىچىك مېھمىنى» ناملىق باللادىسى، ياش شائىر قۇربان باراتنىڭ «قىزىل گۈل» ناملىق داستانى قاتارلىق ئەسەرلەر شېئىرىيىتىمىزنىڭ ئاشۇ يىللاردا قولغا كەلتۈرگەن ئەڭ ياخشى مۇۋەپپەقىيەتلىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ شېئىرلار دەۋر روھىنى، زامانىسى كىشىلىرىنىڭ باي ۋە مۇرەككەپ روھىي دۇنياسىنى، ئۇلارنىڭ ھاياتنى قايتا قۇرۇشتا قولغا كەلتۈرگەن غايەت زور نەتىجىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ، ئەينى يىللار رېئاللىقىنىڭ مەزمۇن ۋە ماھىيىتىنى ئوبرازلىق ھالدا چوڭقۇر ئېچىپ بەردى.

يېڭى زامان شېئىرىيىتىمىز تەرەققىيات تارىخىنىڭ ئۈچىنچى باسقۇچى، 1966 - يىلدىن 1976 - يىلغىچە بولغان ئون يىللىق مەدەنىيەت ئىنقىلابى دەۋرىگە توغرا كېلىدۇ. بۇ دەۋر ئىچكى قالايمىقانچىلىق دەۋرى، ھەممىنى بۇزۇش، ھەممىنى يوق قىلىش دەۋرى بولۇپ، غالجىرانە سىياسىي ئەسەبىيلىك بۇ دەۋرنىڭ تۈپ روھىنى تەشكىل قىلىدۇ. بۇ دەۋردە شېئىرىيەت خەلق ۋە ئۇنىڭ ئالىيجاناب تۇيغۇلىرىنى ئەسەبىيلەرچە قارىلايدىغان «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ۋە ئۇنىڭ فاشىستىك دىكتاتۇرىسىنى تەلۋىلەرچە مەدھىيىلەيدىغان رېتىمسىز كانايغا ئايلاندى. شۇڭا ئۇ يىللاردا يارىتىلغان شېئىرلارنىڭ بىرەرسىمۇ تارىخ سىنىقىدىن ئۆتەلمىدى. «4 كىشىلىك گۇرۇھ» تار - مار قىلىنىشى بىلەنلا، شۇنچە جاراڭلىق تۈۋلانغان بۇ خۇنۇك مۇقاملار گويا بورانغا يولۇققان قامغاقتەك بىردەمدىلا توزۇپ تۈگىدى. شۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ھۆكۈمرانلىقى دەۋرىدىكى شېئىرىيىتىمىز ئۆزىنىڭ مەيدانسىزلىقى، غايىسىزلىقى، ئەقىدىسىزلىقى ۋە تەمسىزلىكى بىلەن شېئىرىيەت تارىخىمىزنىڭ ئەڭ خۇنۇك ۋە ئەڭ ئۇياتلىق بىر سەھىپىسىنى تەشكىل قىلىدۇ.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، ئېلىمىزنىڭ يېڭى سەنئەت باھارى باشلاندى. بىزنىڭ شائىرلىرىمىز يېڭىدىن قەد كۆتۈرۈپ، ئىدىيىنى ئازاد قىلىپ، تېمىدا چەكلەنگەن رايونلارغا دادىل بۆسۈپ كىرىپ، ئىدىيە ۋە بەدىئىلىكتە مۇئەييەن سەۋىيىگە ئىگە بولغان بىرمۇنچە مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىپ، يېڭى تەرەققىيات دەۋرىمىزنىڭ جەڭگىۋار شېئىرىيىتىنى ياراتتى. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ يېڭى زامان شېئىرىيىتىمىز ئۆز تەرەققىيات تارىخىنىڭ بەشىنچى دەۋرىگە، يەنى ئۆز تارىخىنىڭ ئەڭ پارلاق باسقۇچىغا قەدەم قويدى.

بىزنىڭ شېئىرىيىتىمىز خەلقىمىزنىڭ «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ھۆكۈمرانلىقى دەۋرىدىكى ھاياتىي سەرگۈزەشتىلىرىنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ، چېكىدىن ئاشقان سول لۇشيەن ئۈستىدىن غەزەپ بىلەن شىكايەت قىلدى. يېڭىدىن ھايات يولىغا ئېرىشكەن، ئىنسانىي قەدىر - قىممىتىنى قايتا تاپقان مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ شانلىق ھېسسىياتىنى، ئۇلارنىڭ دەۋر ۋە كەلگۈسىگە بولغان قايناق مۇھەببىتىنى كۈيلىدى. ئومۇمەن، بىزنىڭ شېئىرىيىتىمىز دەۋر ھاياتىنىڭ ھەممە ساھەسىگە كىرىپ، زامانىسى كىشىلىرى تۇرمۇشىنىڭ ئەڭ تىپىك، ئەڭ ئەھمىيەتلىك كۆرۈنۈشلىرىنى، ئۇلارنىڭ ھېس - تۇيغۇلىرىنىڭ ئەڭ نازۇك، ئەڭ مۇرەككەپ ھالەتلىرىنى تەسۋىرلەپ، دەۋر قىياپىتىنىڭ ئۆزىگە خاس لېرىك مەنزىرىسىنى سىزىپ بەردى. شېئىرىيىتىمىزنىڭ چىنلىق، گۈزەللىك ۋە جەڭگىۋارلىق

ئەنئەنىسى قايتىدىن ئەسلىگە كەلدى. شېئىرىيىتىمىزنىڭ بۇ يېڭى تەرەققىيات دەۋرىدە ئۆتكۈر، تېيىپجان ئېلىيېۋ، ئىمىن تۇرسۇن، جاپپار ئەمەت، رەھىم قاسىم، مۇھەممەتجان سادىق، مەمتېلى زۇنۇن، مامۇت زايىت، ھاجى ئەھمەت، مىرزايىت كېرىمى، ئابلىمىز ھوشۇر، روزى سايىت، مۇھەممەتجان راشىدىن، تۇرسۇنئاي ھوسەيىن، ئابدۇللا سۇلايمان قاتارلىق شائىرلار مول ئىجادىي مېۋە بەردى. ئۇلار ئۆز ئەسەرلىرىدە تارىخ ۋە رېئاللىققا ئوخشاش نەزەر ئاغدۇرۇپ، شېئىرلىرىنىڭ تېماتىك مەزمۇنىنى ئۆزلۈكسىز بېيىتىپ ۋە كېڭەيتىپ، كىتابخانلارنىڭ مەنىۋى تەربىيىلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە مۇناسىپ تۆھپە قوشتى. ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدىغىنى شۇكى، بۇ يىللار ئىچىدە يېڭى دەۋر شېئىرىيىتىمىزنىڭ بوغدا ئابدۇللا، قۇربان بارات، ئوسمانجان ساۋۇت، ئارسلان، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم، ئابلىكىم خېۋىر، تاھىر تالىپ، قاسىم سىدىق، ئابلەت ئابدۇللا، ئابدۇرېھىم ئابدۇللا، مۇختەر مەخسۇت، ياسىن زىلال، مۇھەممەت خېۋىر قاتارلىق ئاپتورلاردىن تەشكىل تاپقان ئالاھىدە بەدىئىي دىت ۋە ئۆزگىچە ئىجادچانلىق روھىغا ئىگە يېڭى بىر ئەۋلاد ئۆسۈپ يېتىلدى. بۇ كىشىلەرنىڭ بىر قىسمى شېئىرىيەت ئىجادىيىتىدە خېلى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە بولغان، كىتابخانلارغا ئۈزبدان تونۇلغان تالانتلىق شائىرلار، يەنە بىر قىسمى 70 - يىللارنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدىن باشلاپ قولىغا قەلەم ئالغان ياش شائىرلار بولۇپ، ئۇلار زورۇر ئىلمىي ۋە بەدىئىي تەربىيىلىنىشتىن ئۆتكەن، تەبىئەت ۋە جەمئىيەتنىڭ مەزمۇن ۋە ماھىيىتىنى ئىلمىي تەسەۋۋۇر قىلالايدىغان، مۇئەييەن ئىجادىي ئاڭلىقلىققا ئىگە بولغان، بەدىئىي تەپەككۇردا بارغانسېرى كەڭلىك ۋە چوڭقۇرلۇققا قاراپ ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتقان ئىستىقباللىق يېڭى كۈچلەردۇر. ئۇلارنىڭ پىكرى چوڭقۇر، ھېسسىياتى قايناق، يېڭىلىق ۋە ئىجادىيلىققا ئىنتىلىشى كۈچلۈك بولۇپ، ئۇلار ھەر بىر شېئىرىدا بىر يېڭى ھاياتىي ھېكمەتنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. ئۇلار كىشىلەرنىڭ پىكرىنى تەكرارلىمايدۇ، ھېچكىمنىڭ كەينىدىن ئەگەشمەيدۇ. ھەر قانداق ۋاقىتتا ئۆز گېپىنى قىلىپ، ئۆز ناخشىسىنى ئېيتىدۇ. ئۇلار ئىجتىمائىي تۇرمۇش ۋە كىشىلەر مۇناسىۋىتىنى ئىستېتىك نۇقتىدىن، گۈزەللىك نۇقتىسىدىن كۆزىتىپ، ھەممە نەرسىنى ئوبراز ئارقىلىق سۆزلەپ، ئوبراز ئارقىلىق چۈشەندۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىدە غۇرۇر ۋە ئىپتىخارلىق تۇيغۇسى، ئىشەنچ ۋە ئۈمىدۋارلىق تۇيغۇسى، دۇنيانى ئۆزگەرتىشكە قادىر بولغان ئۇلۇغۋار ئىنساننىڭ ھاياتنى يېڭىلاش ۋە ئۇنى قايتا قۇرۇش ئىرادىسى ئەكس ئېتىدۇ. كونا دۇنيا، كونا ئەخلاق، كونا مۇناسىۋەتلەرگە قارشى ئىسيان ۋە غەزەپ ئوتى لاۋۇلدايدۇ. بۇ كىشىلەرنىڭ قايناق ھېسسىيات، قۇدرەتلىك تەسەۋۋۇ-

رىدىن تۇغۇلغان ئاجايىپ شېئىرلىرى سوتسىيالىستىك مىللىي شېئىرىيىتىمىزگە يېڭى روھ، يېڭى مەزمۇن بېغىشلىدى. ئۇنى تېخىمۇ كەڭ، تېخىمۇ ئۇنۇملۇك لىرىك سەنئەت زېمىنىغا باشلاپ، كىتابخانلار كۆز ئالدىدا يېڭى بىر مەنىۋى ئالەم ئاچتى.

شائىر بوغدا ئابدۇللا، داستانى «مەلىكە ئامانىسا» دا تارىخىي تېمىغا مۇراجىئەت قىلىپ، ئۆز خەلقىنىڭ ئۈمىد ۋە غايىسىنىڭ سېھرىي ساداسى، مۇرەككەپ ھايات سەرگۈزەشتىلىرىنىڭ سەلتەنەتلىك خاتىرىسى بولغان ئون ئىككى مۇقامنى ئۆزىنىڭ بەخت ۋە خۇشاللىقى دەپ بىلىدىغان ئالىيجاناب مەلىكىنىڭ باي ۋە مۇرەككەپ روھىي دۇنياسىنى ئېچىپ بەردى. شائىر داستانىدا ئۆزىنىڭ تارىخىي چىنلىق تۇيغۇسىنى بۈگۈنكى رېئاللىقتىن كەلگەن قايناق ھېسسىياتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، ئانا سەنئەتنىڭ خاسىيىتى بىلەن ئۇنى ياراتقۇچى ئىجادكار ئەۋلادنى ئۇلۇغلاپ، دەۋرىمىز كىتابخانىنىڭ كەلگۈسىنى يارىتىشتىكى ئىنقىلابىي جاسارىتىگە ئىلھام بەردى.

شائىر قۇربان بارات ئۆزىنىڭ لىرىكىسىنىڭ قايناقلىقى بىلەن ئايرىلىپ تۇرىدىغان «ئاپەتلىك يىللاردىن ئاچچىق خاتىرە» ناملىق سىكلىدا خەلقىمىز قەلبىگە مەڭگۈ ئۆچمەس ئەلەم تامغىسىنى بېسىپ كەتكەن زۇلمەتلىك يىللارنىڭ، مىللىي روھ ۋە مىللىي ئەقىل يىمىرىلگەن ئاپەتلىك يىللارنىڭ خۇنۇك مەنزىرىسىنى سىزىپ بەردى. ھايات چىنلىقى بىلەن سەنئەت گۈزەللىكىنىڭ لىرىك بىرلىكى زېمىنىدا تۇغۇلغان بۇ سىكلىنىڭ ھەر بىر مىسراسىغا شائىرنىڭ ئەلەم ۋە ھەسرەت، غەزەپ ۋە ئىسيان، ئۈمىد ۋە ئىشەنچ تۇيغۇسى سىڭدۈرۈلگەن بولۇپ، ئۇ كىشىگە غەزەپلىك ئادەمنىڭ ئەلەملىك كۆيىنى، ئىنسان ۋە ئۇنىڭ ھاياتى ھەققىدىكى ئازابلىق تەشۋىشىنى ئەسلىتىدۇ.

شائىر ئوسمانجان ساۋۇت ئۆزىنىڭ شېئىرى ئىجادىيىتىدە تېمىنىڭ مەزمۇنىنىڭ خاسلىقى يولىغا قاراپ مېڭىپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە ئىنسانىي ئەخلاق يۈكسەكلىكى ئىدىيىسىنى ئۇقتىلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ يېڭى تەرەققىيات دەۋرى شېئىرىيىتىمىزدە ئۆزىگە خاس ئىز قالدۇردى. ئۇ «قۇياش قەسىدىسى»، «ۋەتىنىم سۈت بەردىڭ ھالال ۋە ئاپئاق»، «تۇزاڭ قەسىدىسى»، «يۈرىكىمنى تۇتىمەن ساڭا» قاتارلىق شېئىرلىرىدا يېڭى ھاياتىي ھېكمەت ۋە ئۆزگىچە ئىجادىي سەنئەت ئارقىلىق ئۆز لىرىك قەھرىمانىنىڭ باي ۋە ئالىيجاناب روھىي دۇنياسىنى، ئۇنىڭ ھايات ۋە ئادەملەرگە بولغان مۇھەببەت ۋە تەشنالىق ھېسسىياتى بىلەن تولغان پاك ۋە يارقىن قەلبىنى يورۇتۇپ بەردى. بۇ شېئىرلاردا ئۇنىڭ لىرىك قەھرىمانى بەزىدە ئۆزىنىڭ ھەممە نەرسىسىنى مېھرىبان ئانىسىغا بېرىپ

ئۇنىڭدىن ھېچنەرسە كۈتمەيدىغان ۋاپادار پەرزەنت، ئۇنىڭ بەختى ۋە شەرىپى ئۈچۈن ھاياتىدىن كېچىشتىن يانمايدىغان جەسۇر ئوغلان سۈپىتىدە ئىزتىتۇرىغا چىقسا، بەزىدە ئىنسان ۋە ئۇنىڭ ئەقىدىسىنى قەدىرلەشنى ئۆزىنىڭ مەڭگۈلۈك ھايات غايىسى قىلغان، ئۆزىنىڭ تىرىكلىك مەنىسىنى گۈزەللىكنى سۆيۈش ۋە رەزىللىكتىن نەپرەتلىنىشتە ھېس قىلىدىغان ئۇلۇغۋار ئادەم سۈپىتىدە قەد كۆتەردى.

شائىر ئارسلان ئۆزىنىڭ ئانا يۇرت مۇھەببىتى تېمىسىغا بېغىشلانغان «ئاتۇش سۈرەتلىرى» ناملىق سىكلىدا ئۆز يۇرتىنىڭ شانلىق تارىخىنى ئەينى يىللاردىكى ئازابلىق رېئاللىققا باغلاپ، پارلاق كەلگۈسى ھەققىدە تەسەۋۋۇر قىلىپ، كىتابخان كۆز ئالدىدا ئۆزگىچە بىر لىرىك مەنزىرە ئاچتى. ئاپتور ئانا يۇرتى مىسالىدا ئۆز خەلقىنىڭ ئۆتمۈشى ۋە رېئاللىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ مەرتلىكى ۋە جاسارىتىدىن غۇرۇر ۋە ئىپتىخارلىق ھېس قىلسا ئەلەم ۋە ھەسرىتىدىن ئازاب ۋە ئۆكۈنۈش تۇيغۇسىغا چۆمىدۇ. لىرىك قەھرىماننىڭ بۇ خىل مۇرەككەپ تۇيغۇ ۋە تەسىراتلىرى سىكلىنىڭ بەدىئىي ئېقىمىدا بىر پۈتۈن نەرسىگە ئايلىنىپ، يېڭى بىر شېئىرىي مەزمۇننى بارلىققا كەلتۈرۈپ، لىرىك قەھرىمان ئوبرازىغا تېخىمۇ يارقىنلىق بېغىشلايدۇ.

شائىر ئەبەيدۇللا ئىبراھىم شېئىرىي ئىجادىيىتىدە تېماتىك مەزمۇننىڭ جانلىق ۋە رېئاللىققا ئېرىشىش يولىدا تىرىشىپ ئىزلەندى. ئۇ مىللىي تۇرمۇشىمىزنىڭ كىچىك ۋە ئادەتتىكى كۆرۈنۈشلىرى ئىچىدىن ناھايىتى چوڭ شېئىرىي مەزمۇن تېپىپ، ئۇنى ئۆزىگە خاس بەدىئىي روشەنلىكتە يورۇتۇپ، ئۆز ئەسەرلىرىنى يېتەرلىك خاسلىق ۋە ئۆزىگىچىلىككە ئىگە قىلدى. ئاللىقاچان ئىستېمالدىن قالغان كونا خوتەن قەغىزىنى بۇ دەۋر كىشىلىرىلا ئەمەس، بەلكى ئۆتمۈشنىڭ شاھىدى بولغان ئالدىنقى ئەۋلاد كىشىلىرىمۇ ئۇنتۇپ قالدى. ئۇنىڭ ھازىر پەقەت مۇزېي ماتېرىيالى بولۇشتىن باشقا ھېچقانداق قىممىتى قالمىدى. شائىر ئەبەيدۇللا ئىبراھىم «خوتەن قەغىزى» ناملىق شېئىرىغا ئاللىقاچان ئۇنتۇلغان، تارىخ بولۇپ قالغان مۇشۇنداق بىر نەرسىنى تېما قىلىپ تاللاپ ئالدى. ئۇ ھاياتى ئاللىقاچان ئۆچۈپ تۈگىگەن قەدىمىي خوتەن قەغىزىگە يېڭى رەڭ، يېڭى ھېكمەت، يېڭىچە ھاياتىي مەنا بېرىپ، ئۇنى ئىجادىي سەنئەت كۆكىدە قايتا جەۋلان قىلدۇرۇپ، ئۇنى خەلقىمىزنىڭ شانلىق مەدەنىيىتى بىلەن يۈكسەك ئەقىل - پاراسىتىنىڭ يالدامىسىغا، ئىنسانىيەتنىڭ ئەقلى راۋاجلىنىشىغا قوشقان بۈيۈك تۆھپىسىنىڭ يىمىرىلمەس مۇنارى دەرىجىسىگە كۆتەردى. شۇنداق

قىلىپ ئۇ كونا، ئەھمىيەتسىز بولۇپ كۆرۈنىدىغان بۇ ئادەتتىكىچە تېمىنى ناھايىتى زور يېڭى ئىجادىي مەزمۇنغا ئىگە قىلىپ، زامانىمىز كىشىلىرىنىڭ مىللىي ئىپتىخارلىق تۇيغۇسىنى ئۇرغۇتۇش مەقسىتىگە يەتتى.

شائىر ئابلىكىم خېۋىر يېقىنقى يىللاردىن بۇيان باللادا ئىجادىيىتى بىلەن ئىزچىل شۇغۇللىنىپ، يېڭى دەۋر شېئىرىيىتىمىزنىڭ بوش ۋە ئاجىز ئورۇندا تۇرۇپ كېلىۋاتقان بۇ ئەھمىيەتلىك ساھەسىنىڭ يۈكسىلىشى ۋە راۋاجلىنىشىغا مۇناسىپ تۆھپە قوشتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەنئەنىۋى ئەخلاق تېمىسىغا بېغىشلانغان «ئاتا» باللادىسىدا پەرزەنت ئىشقىدا ئوت بولۇپ يانغان ئەمگەكچان ئاتىنىڭ، ئاددىي، لېكىن ئەھمىيەتلىك تۇرمۇش كۆرۈنۈشلىرى بىلەن، كىتابخانىنى شېرىن ئەسلىمە ۋە ئازابلىق ئويكۆنۈش قاينىمىغا تاشلايدىغان لېرىك تەپسىلاتلار زېمىنىدا ئايان بولىدىغان جانلىق بەدىئىي ئوبرازىنى يارىتىپ، ئۆزىنىڭ پەرزەنتلىك بۇرچى بىلەن ئەنئەنىۋى ۋارىسلىق تۇيغۇسىنى روشەن گەۋدىلەندۈرۈپ بەرسە، لېرىك تىراگېدىيە بىلەن ئاخىرلىشىدىغان «چىمەن قىرغاق» ناملىق باللادىسىدا خەلقلەر دوستلۇقى ۋە ئورتاق ئىرادە بىرلىكىنىڭ ئومۇمىي ئىنسانىيەتنىڭلا ئەمەس، بەلكى كونكرېت شەخسنىڭمۇ ھاياتى، بەختى ۋە مەنىۋى كامال تېپىشىنىڭ مۇستەھكەم ئىجتىمائىي ئاساسى ئىكەنلىكىنى يورۇتۇپ بەردى.

ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، يۇقىرىقى شائىرلار ئۆزلىرىنىڭ ئىجادىي ئىزلىنىشى، ئىجادىيەت ئىستىلى، ئۆزىگە خاس رەڭ ۋە پۇراققا ئىگە بولغان يېڭى ئىجادىي ئەسەرلىرى بىلەن سوتسىيالىستىك مىللىي شېئىرىيىتىمىزدە ساقلىنىپ كېلىۋاتقان تۇرغۇنلۇق ۋە بىر خىللىق ھالىتىنى دەسلەپكى قەدەمدە بۇزۇپ تاشلىدى. بۇ بىزنىڭ سوتسىيالىستىك مىللىي شېئىرىيىتىمىزنىڭ ئۆزىنىڭ ئوتتۇز نەچچە يىللىق تەرەققىيات تارىخى جەريانىدا قولغا كەلتۈرگەن ئەڭ زور، ئەڭ ئەھمىيەتلىك ئىجادىي ئۇتۇقىدۇر.

بىزنىڭ يېڭى زامان شېئىرىيىتىمىز ناھايىتى ئۇزۇن، ناھايىتى مۇرەككەپ تەرەققىيات يولىنى بېسىپ ئۆتۈپ، بۈگۈنكى سەۋىيىگە ئېرىشىپ خەلقىمىزنىڭ ئەقلىي ۋە روھىنىڭ دەسلەپكى لېرىك ساداسىغا ئايلاندى. لېكىن، ئۇ ئۆزىنىڭ خېلى بۇرۇنلا ئېرىشىشى مۇمكىن بولغان بەدىئىي - غايىۋى يۈكسەكلىكىگە تېخىچە يېتەلىگىنى يوق. بۇنىڭ توپ - ۋەجى شۇنىڭدىكى، بىزنىڭ شېئىرىيىتىمىزدە بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ توپ پرىنسىپى بولغان يېڭىلىق ۋە ئىجادىيلىق پرىنسىپى تېخى تولۇق ئەمەلىيلەشمىدى. قېلىپبازلىق ۋە تەقلىدچىلىككە بېرىلگەن، شوئارۋازلىق ۋە نەسىھەتگويلۇق خاھىشىدىن قۇتۇلالمىغان يارامسىز نەرسىلەر ئىلمىي ھالدا جىددىي تەنقىد قىلىنىپ، يارىتىلغان ۋە كەشپ قىلىنغان، ئۆزىنىڭ يېڭىلىقى

ۋە ئۆزگىچىلىكى بىلەن كىتابخانىنى ھەقىقىي زوقلاندۇرىدىغان ئىجادىي نەرسىلەر يېتەرلىك دەرىجىدە رىغبەتلەندۇرۇلمىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، بىزنىڭ بىر مۇنچە ئاپتورلىرىمىز ھايات ۋە ئادەملەرنى ئۆزلىرىنىڭ قاتمال چۈشەنچە ۋە ساددا ئەقىدىلىرى بويىچە باھالىدى. ئۇلارنىڭ تەپەككۇر پائالىيىتى ھامان قانداقتۇر بىر سىياسىي ئۇقۇمغا، ئابستراكت ئۇقۇم ۋە چۈشەنچىلەرگە باغلاندى. شۇڭا ئۇلار ئادەم ۋە ئۇنىڭ تۇرمۇشىنى ئەسلى ماھىيىتى بويىچە مۇرەككەپ ۋە زىددىيەتلىك ھالىتى بويىچە تەسەۋۋۇر قىلالمىدى. ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشىنىڭ مەزمۇنى، ماھىيىتىنى ئۆزلەشتۈرۈشى ئەنە شۇنداق يۈزە، بەدىئىي تەسەۋۋۇرى بىلەن ئىستېتىك تەلەپى ئەنە شۇنداق ھالسىز ۋە تۆۋەن بولغانلىقتىن، ئۇلار رېئال ھاياتتا، كىشىلەرنىڭ باي ۋە مۇرەككەپ روھىي دۇنياسىغا، ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن قەلب خانىلىرىغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، شېئىرىي قىممەتكە ئىگە بولغان يېڭى، ماھىيەتلىك نەرسىلەرنى تاپالمىدى. شۇڭا ئۇلارنىڭ يازغانلىرى كۆپىنچە ھاللاردا تەبىئەت ۋە جەمئىيەتتىكى ئوبيېكتىپ ۋەقە ۋە ھادىسىلەرنىڭ نەزمى كۆچۈرمىسىگە، كىشىلەر مۇناسىۋىتىنىڭ ماھىيەتسىز كۆرۈنۈشلىرىنىڭ جانسىز سۈرىتىگە، كىشىلەر تەرىپىدىن ئاللىقاچان يورۇتۇپ بولۇنغان كونا شېئىرىي پىكىرلەرنىڭ يېڭىچە تەكرارىغا، كىتابخانلارغا ئوبدان تونۇشلۇق بولغان ئادەتتىكى تۇرمۇش ھەقىقەتلىرىنىڭ زېرىكەرلىك بايانىغا ئايلىنىپ قالدى.

بىزنىڭ خەلقىمىز ھازىر يېڭى بىر تەرەققىيات دەۋرىگە قەدەم قويدى. ئىنسانىنىڭ سۇبيېكتىپ پائالىيەتچانلىقى بىلەن ئەقلىي راۋاجلىنىشىغا توسقۇن بولىدىغان ھەممە نەرسىنى ئۆزگەرتىش، دۇنياغا ۋە رېئاللىققا يۈزلىنىپ، ئىنسانىيەت ئەقىل - پاراسىتىنىڭ يۈكسەك چوققىسىغا قاراپ تىنىمسىز ئىلگىرىلەش بۇ دەۋرنىڭ توپ ئالاھىدىلىكى، شۇڭا بىزنىڭ ھازىرقى كىتابخانلىرىمىزنى ئەدەبىيات تارىخىمىزنىڭ ھەرقانداق تەرەققىيات دەۋرىدىكى كىتابخانلارغا ئوخشاتقىلى بولمايدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كىشىلىك قەدىر - قىممىتى بىلەن ئىنسانىي بۇرچىنى تولۇق چۈشىنىپ يەتكەن، ئازاد ۋە ئەركىن پىكىرگە ئادەتلەنگەن، ھەقىقىي يېڭى، ئىجادىي سەنئەتنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدىغان مەدەنىيەتلىك كىشىلەردۇر. ئۇلار بىزنىڭ شېئىرىيىتىمىزدىن ئۆزىدە بولمىغان يېڭى نەرسىلەرنى، كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ ھېكمەت ۋە پەلسەپىسىنى، ئۆزلىرى تېخى تولۇق ھېس قىلىپ يەتمىگەن يېڭى بەدىئىي ئالەمنىڭ لىرىك تەسۋىرىنى كۈتىدۇ. بىزنىڭ شېئىرىيىتىمىز، ئۆز كىتابخانلىرىنىڭ بۇ تەلىپىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلىپ، كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ باي ۋە خىلمۇ - خىللىقىغا يۈزلىنىپ، ئۆز خەلقىنىڭ روھىي ۋە ۋىجدانىنىڭ ھەقىقىي لىرىك ساداسى بولغان يېڭى ۋە ئىجادىي ئەسەرلەرنى كۆپلەپ ياراتقاندىلا ئاندىن سوتسىيالىستىك مىللىي شېئىرىيىتىمىزنى تېخىمۇ ئۈستۈرۈش ۋە يۈكسەلدۈرۈش مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ.

«خىسلەتلىك» كۆز

(ھېكايە)

مەھەممەتئىمىن ھەزرەت

بۈگۈنكى ئولتۇرۇش ۋالىنىڭ ئۆيىدە بولىۋاتاتتى. بۈگۈن ئەتىگەن ئاپتونوم رايوننىڭ مۇھىم رەھبەرلىرىدىن بىرى خىزمەت تەكشۈرۈپ كەلگەن بولۇپ، ۋالى بۇ رەھبەرنى كەچكە ئۆز ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ قويغانىدى. چۈشتىن كېيىنلا ۋالىنىڭ ھويلىسىغا شەھەردىكى ئەڭ ئۇستا ئاشپەزلەردىن بىر نەچچىسى يىغىلدى. كەچكە يېقىن ئېيتىپ قويغان مېھمانلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك كېلىشتى. تاشقىرىقى ئۆيدە سەنئەت ئۆمىكىنىڭ بەش-ئالتە نەپەر سازەندىسى سازلىرىنى تەڭشەپ، ئىچكىرىكى ئۆيدىن «ھە!» دەپ بۇيرۇق چىقىشى بىلەن رەھبەرلەرنىڭ ئالدىغا كىرىپ ئۆزلىرىنىڭ سەنئەت ماھارەتلىرىنى تەنتەنە قىلىشقا تەييارلىنىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئىچكىرىكى ئۆيدە بولسا ۋىلايەتتىكى مۇھىم ئىدارە-جەمئىيەتلەرنىڭ رەھبەرلىرى ۋە يېقىن ئەتراپتىكى بىر نەچچە ناھىيىنىڭ باشلىقلىرى ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇق تەرتىپى بويىچە ئولتۇرۇشقان بولۇپ، تۆردىكى ئورۇن بوش ئىدى. ۋالىغا ئۆز كۆڭلىنى ئەڭ يېقىن تۇتۇپ يۈرىدىغان H ناھىيىسىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى ئادىل 60 كىلومېتر يولنى كىچىك ماشىنا بىلەن بېسىپ بۇ ئولتۇرۇشقا بۇرۇنلا ئولگۈرۈپ كەلگەنىدى. ئۇ، ئاق كۆڭلەككە ئورالغان سېمىز قورسىقىنى سىلاپ تۇرۇپ گاھ تالاغا، گاھ ئۆيگە كىرىپ مېھماندارچىلىققا خىزمەت قىلغۇچىلارنى ئىشقا بۇيرۇپ ئورۇنلاشتۇرۇۋاتاتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئارتۇقچە سېمىزلىكىگە قارىماي ناھايىتى چاققان ۋە تېتىك ئىدى. ئاپتونوم رايوندىن كەلگەن رەھبەر ۋالىنىڭ ھەمراھلىقىدا ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ھەممەيلەن گۈررىدە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدىكى خېلى بىرقىسىملار ئۆزىنىڭ ھوقۇقى ۋە مەرتىۋىسىگە تەھدىت ياكى ئامەت ئېلىپ كېلەلەيدىغان باشلىقلىرى ئالدىدا ئۆزىنى قانداق تۇتۇشنى، چىرايىغا قانداق تەبەسسۇم يۈگۈرتۈشنى كۆپ تەجرىبىدىن ئۆتكۈزگەن كىشىلەر ئىدى.

ھەممەيلەن خۇشاللىق، ھاياجان ۋە بەخت تۇيغۇسى ئىچىدە باشلىق بىلەن كۆرۈشتى. باشلىق بولسا تۆردىن ئورۇن

ئالدى. داستىخانغا بۇ ۋىلايەت تەۋەسىدە بولىدىغان بارلىق يەل-يېمىشلەر چىقتى، لازۇ-نېمەتلەر ئارقا-ئارقىدىن تارتىلدى. ئولتۇرۇشنىڭ كەيپىياتى قىزغىن بولدى. ئىچىشمۇ باشلىنىپ كەتتى.

ئادىل باشتىلا بوتۇلكىنى قولىغا ئېلىۋالغان بولۇپ، تەرلەپ-پىشىپ ساھىپخانلىق قىلىۋاتاتتى. يېشى ئەللىكلەرگە يېقىنلاپ قالغان بۇ ئادەمنىڭ قېلىن قاشلىرى ئاستىدىكى كولۇپ تۇرغان كۆزلىرى مېھمانلارنى ئۈزلۈكسىز يەپ-ئىچىشكە ئۈندەپ تۇراتتى. ئۇ بىر تەرەپتىن ھاراق قۇيغاچ بىر تەرەپتىن تەرلەپ تۇرغان چېكە ۋە بويۇنلىرىنى سۈرتۈپ تۇراتتى. بىر چاغدا باشلىق ئادىل تۇتقان رومكىغا ئۆزرە ئېيتىپ:

— ئاشقازىنىم ياخشى ئەمەس، مەن ئەمدى بولدى قىلسام، — دېدى. ئادىل باشلىققا قىلىدىغان تەكەللۇپ سۆزلىرىنى تېپىپ ئاغزىنى ئېچىپ بولغىچە، دەررۇلا سەھىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى:

— بىزنىڭ مىللىي شىپاخانىدا ناھايىتى بەلەن دورىلارنى ياسايدۇ. ھەتتا مەركەزدىكى بەزى باشلىقلارمۇ بىزدىن دورا ئالدۇرۇپ يەيدۇ. سىلىگە مەشەدە دورا ياسىتايلى، — دېدى ئالدىراپ. باشلىق بولسا:

— رەھمەت، — دەپ كۈلۈپلا قويدى. ئۇنىڭ دورا ياساتقىش نىيىتى بارمۇ-يوقمۇ، بۇنى ھېچكىم بىلەلمەيدى. ئەمما ئادىل ئۆزى جاۋاب بېرىشكە تېگىشلىك گەپكە سەھىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئالدىپەشلىك قىلىپ گەپ ئارىلىغانلىقىغا ئۇنىڭ تازا خۇيى تۇتتى، قىزغاندى. شۇنداقتىمۇ بۇ يەردە ئەدەبىنى ساقلىماي بولمايتتى، ئادىل چاندۇرماي خۇشخۇي ھالدا رومكىلارنى ماڭدۇرۇۋەردى، شۇ ئارىدا داستىخانغا تونۇر كاۋىپى كەلتۈرۈلدى، باشلىق كاۋاپ يەپ ئولتۇرۇپ:

— كاۋاپ تولىمۇ مېزىلىك پىشۇرۇلۇپتۇ، — دېدى مەمنۇنىيەتلىك بىلەن ۋالىغا قاراپ. باشلىقنىڭ ماختىشىنى ئاڭلىغان ئادىل «يالت» قىلىپ ۋالىغا قارىدى، ئۇنىڭ چىرايىدا ئىپتىخارلىق تەبەسسۇمى پارلىغان ئىدى. ۋالى بولسا باشلىققا:

— تەييارلىغان غىزالىرىمىز ئىشتىھالىرىنى تارتقان بولسا بىز مىننەتدارمىز، — دېدى تەكەللۇپ بىلەن. ئادىل ۋالىنى «بۇ ئۆزلىرىنىڭ شەرىپى، ئۇچۇن مانا مۇشۇ ئافۇشۇجى تەييارلىغان كاۋاپ» دەيدۇ دەپ ئويلىغانىدى. ۋالى ئادىلنىڭ ئۆزىگە تىكىلگەن كۆزلىرىگىمۇ دىققەت قىلمىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ۋالىدىن رەنجىمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۆزىدىن يۇقىرى تۇرىدىغان باشلىقلاردىن رەنجىيدىغان خاراكتېر يېتىلگەن ئەمەس. ئەمما ئۇ، ۋالى ئۆزىنى چىن كۆڭلىدىن ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ؛ بۇلتۇر ئۈرۈمچىدە ئېچىلغان بىر قېتىملىق باشلىقلار يىغىنىدا

ھەر قايسى ۋىلايەت، ئوبلاستلاردىن كەلگەن ۋالى، شۇجىلار ئارىسىدا چاقچاق بولۇپ، كىمدۇ بىرسى «كىم ئەتە كەچلىك تاماقىمىزغا تونۇر كاۋىپى ئەكېلەلەيدۇ؟ شەرتى ئىسسىق بولۇشى كېرەك» دېدى. بىر نەچچەيلەن «مەن ئەكېلەلەيمەن» دېيىشتى - يۇ، كاۋاپنىڭ قىزىق پېتى بولۇشىغا ھۆددە قىلالمىدى، بىزنىڭ ۋالىيىمىز «بولدى، ئەتە كەچ مەن ھەممىڭلارنى قىزىق تونۇر كاۋىپى بىلەن مېھمان قىلاي» دېدى، ئۇ شۇ كېچىسىلا ئۇدۇل ئادىلغا تېلېفون بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتقانىدى. ئادىل كېچىسىلا ئادەم بۇيرۇپ سېمىزلىكى ئوتتۇراھال قويدىن ئىككىنى تاپتۇردى. ئايروپىلان بېلەتىگىمۇ ئادەم ماڭغۇزۇۋەتتى، ئەتىسى ئادىل ئىككى قوي بىلەن بىر كاۋاپچى ئۇستىنى ماشىنىغا سېلىپ، ئايرودرومنىڭ يېنىدىكى بىر مەھەللىگە كەلدى. ئۇ، ئۇيەدان تونۇردىن ئىككىنى تېپىپ ئۆزى ئۇستىدە تۇرۇپ كاۋاپنى پىشۇرغۇزدى، ئايروپىلان بېلىتىمۇ كاۋاپ بار يەرگە ئېلىپ كېلىندى. ئايروپىلان ئۇچۇشقا 15 مىنۇت قالغاندا كاۋاپ تونۇردىن ئېلىندى - دە، ئالدى بىلەن داستىخانغا، ئاندىن قات - قات سولياۋلارغا ئوراپ تاغارغا سېلىندى، 10 مىنۇت ئىچىدە كىچىك ماشىنا ئايروپىلاننىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى. كاۋاپ پىشۇرغان ئۇستا ئايروپىلان بېلىتى بىلەن ئايروپىلانغا چۈشتى، كاۋاپمۇ ئايروپىلانغا سېلىندى. ئۈرۈمچىگە مىڭ كىلومېتىردىن ئارتۇقراق يىراق بولغان بۇ شەھەردە پىشۇرۇلغان كاۋاپ تېخى سوۋۇمايلا ئۈرۈمچىدىكى ۋەدىلەشكەن باشلىقلارنىڭ ئاغزىغا تەگدى. ۋالى يىغىندىن قايتىپ كەلگەندە ئادىلغا:

— ئەگەر كاۋاپ ۋاقتىدا يېتىپ بارمىغان بولسا باشقىلار ئالدىدا يۈزۈم چۈشەتتى، تازا ئوبدان ئەسقاتتىڭىز، — دېدى مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ. كېيىن ۋالى بىر نەچچە سورۇندا «ئادىل قولىدىن ئىش كېلىدىغان كادىر» دەپ ماختاپ قويدى، ۋالىنىڭ ماختاشلىرى كىشىلەر ئارىسىدا خېلى ئۈنۈم بەردى، «ئاشۇ ۋىلايەتكە ئۆسىدىكەن» دېگەن مىش - مىش گەپلەرمۇ بولدى. يىراقىراق مەنپەئەتنى كۆزلىگەن بەزى «ئەقىللىق» ئادەملەر ئادىلنىڭ ئۆيىگە خېلى ساپاسى بار سوۋغا - سالاملارنى ئېلىپ كېلىشكىمۇ ئۈلگۈردى. شۇڭا ئادىل «ۋالى ھازىر مېنى ماختىمىغان بىلەن كۆڭلىدە بىلسە بولىدى» دەپ، ئۆز - ئۆزىگە تەسەللى بەردى.

ئولتۇرۇشنىڭ كەيپىياتى ياخشى بولدى. بىرپەسدە ساز چېلىنغاندىن كېيىن سۆھبەت باشلاندى. ئۈرۈمچىدىن كەلگەن باشلىق ئۆزىنىڭ يېقىندا ياپونىيىگە چىقىپ كەلگەنلىكىنى، ياپونىيىدىكى تەرەققىياتلارنى، ياپونىيە بىلەن مەملىكىتىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئوتتۇرىسىدىكى پەرق-

لەرنى سۆزلەپ بەردى. ھەممەيلەن ئۇ-
نىڭ سۆزىنى دىققەت بىلەن ئاڭلىدى،
ئۇ يەنە، بۇ ۋىلايەتتە تۆتنى زامانىۋى-
لاشتۇرۇش ئۈچۈن نېمە-نېمىلەرنى قى-
لىش كېرەكلىكىنىمۇ سۆھبەت تەرىقىسى-
دە ئېيتىپ ئۆتتى، ئاندىن:
— ھەممىدىن يۇقىرى-تۆۋەن رەھ-
بەرلەرنىڭ خىزمەتتە ماسلىشىشى مۇھىم،
ئىتتىپاق بولۇڭلار! — دېدى. بۈگۈنكى
خۇشاللىقتا ھاراقنى كۆپ ئىچىپ كەي-
پى ئوبدانلا تەڭشىلىپ قالغان ئادىل
دەرھال پاراڭغا قوشۇق سالدى:
— بىز ۋىلايەت رەھبەرلىرى بىلەن
ناھايىتى ئوبدان ماسلىشىپ ئىشلەيمىز، —
دېدى ئۇ لەۋلىرىنى يالاپ مۇلايىم
ئاۋازدا، — مەسىلەن، ئۈچ ئاي ئىلگىرى
ۋالى بىر ئادەمنىڭ نوپۇسىنى شاڭخەن
نوپۇسقا ئالدۇرۇپ، تەبىئىي كېمەيگەن
ئىشتاتتىن بىرىنىڭ ئورنىغا سەپلەپ،
ئوقۇتقۇچىلىققا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشقا
تەستىق سېلىپ، ماڭا ئەۋەتكەن ئىكەن.
ناھىيىلىك پارتكومدىكى بەزى رەھبەر-
لەر «ۋالىنىڭ كېلىنىنىڭ سىڭلىسىنى
دەپ قانۇن-تۈزۈمنى كۆزگە ئىلماسلىق،
قانۇنغا خىلاپ» دەپ يوپۇزا قىلىشىپمۇ
باقتى. ۋالىنىڭ يۈز-ئابرويىنى بىز
قىلمىساق كىم قىلىدۇ دەيلا، قارشىلىق-
لارغا، پىتنە-پاساتلارغا پەرۋا قىلماي،
ئۇ ئايالنى ھەپتە ئىچىدە خىزمەتكە ئور-
ۇنلاشتۇرۇۋەتتىم.........
ۋالىنىڭ كاتىپى سەگەكلىك بىلەن

«ئە ـ ھە!» دەپ قاتتىق بىر يۆتىلىپ
قويدى، ئادىل ۋالىغا بۇرۇلدى-دە،
ۋالىنىڭ غەزەپ بىلەن ئالايغان كۆزلى-
رىنى كۆرۈپ زۇۋانى تۇتۇلدى، ۋالى
باشلىققا گەپنى باشقا تەرەپتىن باشلاپ،
سۆھبەتنىڭ تېمىسىنى ئەپچىللىك بى-
لەن يۆتكەپ كەتتى. ئەمما باشلىقنىڭ
كەيپىياتى بىر ئاز يامانلاشقانىدى.
دېمەك، ئولتۇرۇشنىڭ قىزغىن كەيپىياتىمۇ
بۇزۇلدى. ئادىلنىڭ قوللىرى تىترەيتتى.
ئۇنى قارا تەر بېسىشقا باشلىدى. ئول-
تۇرۇش ئۇزۇن داۋام قىلمىدى. باشلىق
مېھمانخانىغا كەتتى. ئادىل قايتىدىغان
چاغدا ئادەملەر ئارىسىدا قىستىلىپ يۈ-
رۈپ ۋالىغا قول ئۇزاتتى، ئۇ ۋالى بى-
لەن قول ئېلىشىپ خوشلاشماقچى ئىدى.
ۋالى ئادىلغا قول بەرمىدى، ئۇنىڭ چى-
رايىغىمۇ قارىمىدى. ئادىل كىچىك ما-
شىنىسىغا ئولتۇرۇپ ئۆز ناھىيىسىگە
قايتتى. ئۇنىڭ كۆڭلى چىۋىن يەۋالغان-
دەك غەش ئىدى. ئۇ ۋالىنىڭ ئالايتقان
كۆزلىرىنى ھەر قېتىم كۆز ئالدىغا كەل-
تۈرسە يۈرىكى بىر جىغىلدايتتى. ئۇ ئۆم-
رىدە ۋالىنىڭ بۇنداق غەزەپ بىلەن
ئالايتقان كۆزلىرىنى كۆرگەن ئەمەس.
ئۇنىڭ نى-نى ئارزۇلىرى بار ئىدى.
ھەممىسى ۋالى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشات-
تى. ئادىل قايسى بىر يىلى شىنجاڭ
يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتۇتىدا ئۈچ ئاي-
لىق بىر كۇرسقا ئوقۇغانىدى. يېقىن-
قى يىللاردا ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرگەن

كەسىپ ئەھلىلىرىنى ئۆستۈرۈپ، رەھبەرلىك ئورگانلىرىغا قويۇش توغرىسىدىكى گەپلەر چىقىشقا باشلىغاندا، ئادىل نۇرغۇن يوللارنى مېڭىپ ئالىي مەكتەپنىڭ دىپلومىنىمۇ ئېلىۋالغانىدى. ئەمدى ۋالىي بىرلا كۆچىسە ۋىلايەتتە مۇھىم ھوقۇق قولغا كېلىشىدە گەپ يوق ئىدى. ئۇ، ھەتتا يۇقىرىغا ئۆزىنىڭ يېشىنىڭ خاتا يېزىلىپ قالغانلىقى توغرىسىدا ئىلتىماس يېزىپ، بىرىنچى شۇجىنىڭ تەستىقى بىلەن يېشىنى 48 ياشتىن 45 ياشقا چۈشۈرۈپ بولغان، ئۇنىڭ ئۆز ئىستىقبالى ئۈچۈن چەككەن جاپالىرى، تۆلىگەن ئىقتىسادىي بەدەللىرى ئازمۇ؟ ۋالىنىڭ بىر كۆز ئالايتىشى ھەممىنى كۆپۈككە ئايلاندۇردى. ئادىل ئويلىغانسېرى دېمى سىقىلىپ، بېشى قېيىشقا، كۆزى قاراڭغۇلىشىشقا باشلىدى. ئۇ، ئۆيگە كىرگەندە ئايالى ئالدىراپ ئالدىغا چىقتى. ئادىل ئايالىغىمۇ گەپ قىلماي-لا كىرىپ تەييار سېلىنغان ئورۇنغا كىرىپ ياتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ۋالىنىڭ قورقۇنچلۇق چىرايى كەتمىدى. ئۇ ئىمكان بار ئۇخلىۋېلىش ئۈچۈن كۆزىنى چىڭ يۇمۇپ ياتتى، ئۇ ئۆزىنى گويا چۈش كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلدى، ئۇنىڭ خىياللىرى گادىرماچ ئىدى، ئۇنىڭ ئوڭى بىلەن چۈشى ئارىلىشىپ كەتكەندەك ئىدى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ قولىغا «ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ H ناھىيىسىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى يولداش ئادىل ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلدى، خىزمەت كۈتۈپ تۇرسۇن» دېگەن مەزمۇندىكى ھۆججىتى تۇتقۇزۇلدى، بۇ ھۆججەتنى كۆرگەن ئادىلنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قالدى، نەپەس ئېلىشى قىيىنلاشتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى، ئۇ بارا-بارا ھېچنېمىنى سەزمەس بولۇپ قالدى. بىر پەستىن كېيىن، ئۇنىڭ كۆز ئالدى يورۇشقا باشلىدى، ئۇ قانداقتۇر ئۆزىگە تونۇش بولغان بىر زىياپەت زالىغا كىرىپ كەلدى. بۇ يەردە ئۆزىنىڭ ئورنىغا يېڭىدىن كەلگەن شۇجىنىڭ شەرىپىگە قارشى ئېلىش زىياپىتى بېرىلىۋېتىپتۇ. نۇرغۇن تونۇش چىرايلار، تونۇش كۆزلەر... ھەممىسىدە شادلىق كۈلكىسى جىلۋە قىلىپ تۇراتتى. ئۇستەل-ئۇستەللەردە رومكا سوقۇشتۇرۇلۇۋاتاتتى. تېخى تۈنۈگۈنلا «بىز ھاياتىمىزمۇ، ماماتىمىزمۇ سىز بىلەن بىللە بولىمىز» دەپ رومكا كۆتۈرۈشكەن ئادەملەرنىڭ بىرمۇنچىلىرى ئۇنى كۆرمەسكە سالدى. بەزىلەر ئۇنىڭغا قاراپ مەسخىرىلىك كۈلۈپ قويدى. يەنە بىرنەچچەيلەن تەكەللۇپ بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ قويۇش ئۈچۈن ئۇستەللەرگە تەكلىپ قىلىشتى. ئادىلغا بۇ ئادەملەرنىڭ يۈزسىزلىكلىرى ئېغىر كەلدى. ئۇ بۇ ۋىجدانسىز ئادەملەرگە كۆڭلىدە مىڭ لەنەتلەرنى ئوقۇپ، زىياپەت زالىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ جەمئىيەتتىن مېھرى قايتتى. ھەممە نەرسە نەپرەتلىك بولۇپ تۇيۇلدى. ئۇ ئۆيىگە كىرىپ كەلدى. ئۇنى كۆرگەن كىچىك ئوغلى يۈگۈرۈپ كېلىپ:

— دادا ئۆيدىكى تېلېفوننى ئىككى ئادەم كېلىپ ئېلىپ كەتتى، — دېدى. ئادىل تېلېفون قويۇلغان ئۈستەلگە قارىدى. تېلېفون يوق ئىدى. تېلېفون سىمىلا قاپتۇ. ئۇ سافاغا كېلىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ بېشى قېيىشقا باشلىدى. ئۇ سافاغا يۆلىنىۋالدى. شۇ پېتى قانچىلىك ئولتۇرغانلىقى ئۇنىڭ ئېسىدە يوق. بىر چاغدا ئايالى سىرتتىن كىرىپ كەلدى - دە، ھۆكرەپ يىغلىغان پېتى ئادىلنىڭ ئۇدۇلىدىكى سافاغا ئۆزىنى ئاتتى. ئادىلنىڭ سەپرايى ئۆرلىدى:

— ئەمدى ساڭا نېمە بولدى؟ — دەپ ۋارقىرىدى ئايالىغا. ئۇنىڭ ئايالى يىغلاپ تۇرۇپ:

— بۈگۈنكى تويدا مېنىڭ ئورنۇم پەگاھقا چۈشۈپ قالدىغۇ، يەنە تېخى بەزى كۆرەلمەس ئاياللار ماڭا تەنە قىلىشىپ: «ئاينىڭ ئىرى بېشى قاراڭغۇ، ئون بېشى يورۇق بولىدۇ. بەزىلەر شەھەرگە پاتماي قېلىۋىدى، مانا ئەمدى ئورنى پەگاھتا بولۇپ قالدى» دېيىشىپ شاڭخو قىلىشتى. مەن ئەمدى يۈزۈمنى كۆتۈرۈپ قانداق يۈرىمەن؟ تېخى شوپۇرمۇ يۈزسىز بولۇپ كېتىپتۇ. «تويغا ماشىنىدا ئاپىرىپ قويۇڭ» دېسەم، «ماشىنىنىڭ مېيى يوق» دەپ تەتۈر قاراپ تۇرىدۇ... — دېدى. كۆپ يىغلاپ ئۇنىڭ سۈزمە قاپاقلىرى لەشتەك ئىششىپ كەتكەنىدى. شۇ ئارىدا ناھىيىلىك پارتكومنىڭ گۇندىيۈەنى كىرىپ كەلدى - دە:

— بۇ ئۆيگە يېڭىدىن كەلگەن شۇجى كۆچۈپ كىرمەكچى ئىكەن، سىلىگە باشقا ئۆينى تەييارلاپ قويدۇق. باشلىقلار بۇ قارارنى سىلىگە يەتكۈزۈپ قويۇشۇمنى ئېيتقانىدى، — دەپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئادىلنىڭ يەنە بېشى قېيىشقا باشلىدى. ئاندىن يۈرىكى پىچاق سانجىلغاندەك چىمىلداپ ئاغرىپ كەتتى. كۆزلىرى قاراڭغۇلاشتى. ئۇ ئايالىنى چاقىرماقچى بولۇۋىدى، ئاغزىغا گەپ كەلمىدى. كېيىن ئۇ ھېچنېمىنى سەزمىدى. ئۇ ھوشىدىن كەتكەنىدى...

ئەتىسى ئەتىگەن ئادىلنىڭ ئاللىقاچان جان ئۈزگەنلىكىنى تۇنجى بولۇپ ئۇنىڭ ئايالى بايقىدى. ئۆي ئىچىدە يىغا - زارە كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. بىر پەستىلا ناھىيىلىك دوختۇرخانىدىن دوختۇرلار كېلىشتى. ساقچى ئورۇنلىرىنىڭ قانۇن دوختۇرلىرىمۇ يېتىپ كەلدى. ئۇلار تەكشۈرۈپ «ئاشۇجى ھايات ۋاقتىدا يوشۇرۇن يۈرەك مۇسكۇللىرىنىڭ قېتىشىش كېسىلىگە گىرىپتار بولغان. قاتتىق ھاياجانلىنىش ياكى چۆچۈش نەتىجىسىدە يۈرىكى سوقۇشتىن توختىغان» دەپ خۇلاسە چىقاردى.

ئادىل ھاياتتا ھېچقانداق ۋەھىمە ھېس قىلماي، خۇشال - خۇرام ياشاپ كەلگەنىدى. ئەمما ۋالىنىڭ بىر قېتىملىق كۆز ئالايتىشى ئۇنىڭ جېنىنى ئېلىپ قويدى. بۇ نېمىدېگەن خىسلەتلىك كۆز! نېمىدېگەن خىسلەتلىك ئالىيىش.

ئادىلنىڭ جىنازىسىنى كۆتۈرۈپ ئورغۇن ئادەملەر كوچىدىن ئۆتۈشتى. 50 يىلدىن بېرى كىچىك دوقمۇشتا ئولتۇرۇپ

(ئاخىرى 68 - بەتتە)

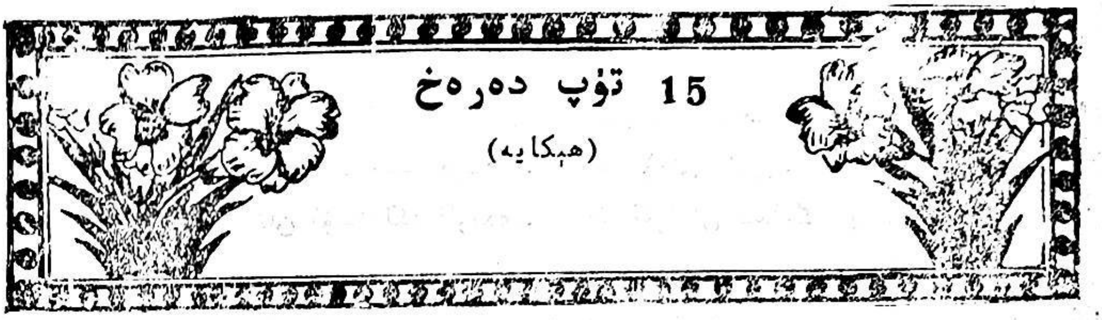

15 تۈپ دەرەخ

(ھېكايە)

ھەبىبۇللا رېقىپ

بۇ 15 تۈپ دەرەخ، 15 قەيسەر يىگىتنىڭ خاتىرە مۇنارى.

ئەسلىدە بۇ جاي دەرەخسىز سايلىق ئىدى. 40 يىلدىن بۇيان بۇ دەرەخلەر كىچىك نوتىلاردىن كۆچەتكە، كۆچەتتىن باراقسان يوغان دەرەخكە ئايلىنىپ كىچىكرەك بىر پارچە ئورمانلىقنى بەرپا قىلىپتۇ.

× ×

1947 - يىل 18 - سېنتەبىر، تاڭ سەھەر.

ناھىيە بازىرىنى ئوراپ تۇرغان سېپىلغا بىرمۇنچە چېرىكلەر چىقىۋالغانىدى. ئەسلىدە شەھەرنىڭ تۆت قوۋۇقىدا ئىككىدىن سەككىز چېرىك قاراۋۇللۇق قىلاتتى. بۈگۈن بولسا ھەر بىر قوۋۇقنىڭ ئىچىدە تۆت، تېشىدا تۆتتىن سەككىز چېرىك پەيدا بولۇپ قالغانىدى. كىشىلەر بۇ ئۆزگىرىشتىن قانداقتۇر بىرەر ۋەھىمىنى سەزگەندەك ئۆيلىرىگە بېكىنىۋېلىپ، تالا - تۈزگە چىقماي ئولتۇرۇشاتتى. سەھەردىن بازارلىق سودا ئۈچۈن كەلگەن دېھقانلارمۇ بىر خىل سۈرلۈك كەيپىياتنى كۆرۈپ سودىلىرىنى تېز پۈتتۈرۈپ، ئۆيلىرىگە كېتىۋېلىشقا ئالدىرايتتى.

سائەت 11 ئەتراپىدا شەھەر ئىچىدىكى گازارمىغا تولۇق قوراللانغان ئەسكەرلەر يۈگۈرۈشۈپ چىققىلى تۇردى. ئۇلار، بىر دەمدىلا بۇ كىچىك ناھىيە بازىرىدىكى بارلىق دۇكان، ھويلا، ساراي ۋە مەسچىتلەرنىڭ ئالدىغا بىردىن ئەسكەر قويۇپ، دۇكانلارنى مەجبۇرىي تاقاتتۇرۇۋەتتى. سودا - سېتىق قىلىۋاتقان دېھقانلارنى ھەيدەپ كىشىلەرنىڭ ھويلىلىرىغا كىرگۈزۈۋېتىپ، ئىشىك - دەرۋازىلارنى يېپىپ سىرتقا چىقماسلىققا بۇيرۇدى.

ھەممە كىشى ساراسىمىگە چۈشكەنىدى.

ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ خىلمۇ - خىل پەرەزلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، غۇلغۇلا قىلىشاتتى:

— ياشلار پارتىزانلىرى① كېلىپ قالدىمۇ - يە؟

— كەلسە كەلگەندۇ.

— ياقەي، باشقا بىر ئىش بولسا كېرەك. زادى نېمە ئىش بولغاندۇ؟ ئە-

① 1947 - يىل تۇرپان رايونىدا نەچچە ئون ياش يىگىتلەر تاغلارغا چىقىۋېلىپ، گومىنداڭ قوشۇنلىرى بىلەن كۈچ سېلىشتۇرمىسىدا زور پەرق بولسىمۇ، پەقەت ئۆزلىرىنىڭ قەيسەرلىكىگە تايىنىپلا ئايلىنىپ يۈرۈپ جەڭ قىلغانىدى. بۇ يەردە ئېيتىلغان ياشلار پارتىزانلىرى ئەنە شۇلارنى كۆرسىتىدۇ.

جەيمۇ سۇرلۇك بولۇپ. كەتتىغۇ جاھان!

— ھەي... نېمىلا بولسا، ئاللا-تائالا بەندىسىنىڭ ئىشىنى ئاسان قىلىدۇ.

— ...

بىر سائەتكىچە ئەدە شۇ تەرىزدە دەككە-دۇككە ئىچىدە بىئارام بولۇپ تۇرغاندا غەرب تەرەپتىن ئۇشتۇمتۇت ئېتىلغان ئېغىر پىلىموت ئاۋازى ئاڭلىنىپ بىر-ئىككى مىنۇتتىن كېيىن يەنە جىمىپ قالدى.

× ×

ھەممىلا يەردە ئەنسىزچىلىك ھۆكۈم سۈرەتتى. كىشىلەر ئاغزىدا ھەر خىل گەپ.

— 2-ئاينىڭ 25-كۈنى ئۈرۈمچىدە ھۆكۈمەتكە تەلەپ قويغان ئاممىنى ئوققا تۇتۇپ بەش ئادەمنى ئېتىپ تاشلاپتۇ.

— ئەخمەتجان قاسىمى جاڭ بۇجاڭغا تەلەپ قويۇپ، ھۆكۈمەت ئەسكەرلىرىنىڭ زوراۋانلىقىنى توختىتىشنى مۇراجىئەت قىپتۇ.

— مەسئۇت سابىرى ئۆلكىگە رەئىس بولغىدەك، گومىنداڭنىڭ بۇ غالچىسى رەئىس بولسا خەلققە ئاراملىق بولمايدۇ.

— ئەخمەتجان ئەپەندىم جاڭ بۇجاڭغا: 11 بىتىم بۇزۇلدى. بىز غۇلجىغا كېتىمىز، بىتىمنىڭ بۇزۇلغانلىقىغا سىلەر جاۋابكار دەپ قويۇپ غۇلجىغا كېتىپتۇدەك.

— ئابدۇشۇكۇر ئاخۇنۇمنى كېچىدە پايلاقچىلار تۇتۇپ كېتىپتۇ.

— ئابدۇقادىر ھەمدۇللا دوختۇرنى بىرسى ساقچىغا چېقىپتىكەن، شۇندىن بۇيان ئۇنىڭ ئىز-دېرىكى بولماپتۇ.

— كۆكيار، ئۆرتەڭ ئېغىزى قاتارلىق جايلاردا نەچچە مىڭ ياش توپلىنىپ، ھۆكۈمەت ئەسكەرلىرىنىڭ كۆرگەنلىكىنى كۆرسىتىپتىمىش.

— ...

× ×

ئوما مەزگىلى.

گومىنداڭنىڭ زۇلمىغا تاقەت قىلالمىغان تۇرپان، پىچان ۋە توقسۇن ياشلىرى قوزغالدى. پىلىموت، ئاپتۇمات، ئوۋ مىلتىقى، توزلەنگەن ئوغاق، تاياق-توقماقلار بىلەن قوراللانغان نەچچە مىڭ كىشىلىك ياش دېھقان قوشۇنى تاغدا تۈرۈۋېلىپ، گومىنداڭ چېرىكلىرى بىلەن تىركەشمەكتە ئىدى.

ئۇلار تاغقا چىقىۋالغاندىن كېيىن يېمەك-ئىچمەك مەسىلىسى جىددىي ئىش بولۇپ قالدى. ئالدىنقى بەش-ئون كۈن ئىچىدە ھەركىم ئۆزى ئېلىپ كەلگەن نان-توقاچ ۋە تالقانلىرى ھەم قېرى-چۆرىلەر بوشۇرۇنچە ھال سوراپ ئېلىپ كەلگەن ئۈن-گۆشلەر بىلەن ئوزۇقلىنىپ ئانچە قىينىلىپمۇ كەتمىدى. لېكىن، جەڭ باشلىنىپ ھۆكۈمەت ئەسكەرلىرى ھەممە يېزىلارنى، ئېغىز-ئۆتەڭلەرنى قامال قىلىۋالغاندىن كېيىن ئاشلىق قىيىنچىلىقى مانا مەن دەپلا چىقىپ قالدى.

پىچانلىق قوزغىلاڭچىلارنىڭ باشلىقى، ناھىيىلىك ياشلار رەھبىرى ۋە ناھىيە ھاكىمى خېلىل ئىبراھىم تەشكىلاتنىڭ مۇھىم ئەزالىرىدىن بىرى بولغان ناھى-

يىلىك 2 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇدىرى
ياسىن رىقىپقا دەرھال تەشۋىقات ۋارا-
قىلىرىنى كۆپلەپ يېزىپ، دېھقانلار ئارى-
سىدا تەشۋىق قىلىپ قوزغىلاڭچىلارنىڭ
ئاشلىق تەمىناتىنى ھەل قىلىش ۋەزىپى-
سىنى تاپشۇردى.

بۇ ۋەرەقىلەرنىڭ ئۈنۈمى زور بولدى،
قول ئىلكىدە ئانچە ـ مۇنچە بارلىكى كى-
شىلەر، جۈملىدىن باشقا چاغلاردا بېخىل-
لىق قىلىدىغان چوڭ بايلارمۇ ئۆزلۈكى-
دىن كىيىم ـ كېچەك، يېمەك ـ ئىچمەكلەرنى
يەتكۈزۈپ بەردى.

بۇنىڭ بىلەن قوزغىلاڭچىلار ئۇ يەر-
بۇ يەرلەردە ئايلىنىپ يۈرۈپ، يەنە بى-
رەر ئايدەك كەسكىن ئېلىشتى. بىراق،
كۈچ سېلىشتۇرمىسىدىكى پەرق تۈپەيلى
ياشلار چېكىنىپ، غۇلجا تەرەپكە ئۆتۈپ
كەتتى. بۇ جەرياندا بىر قىسىم ياشلار
قۇربان بولدى، ئاز بىر قىسمى يارىلىنىپ،
گومىنداڭ ئەسكەرلىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ
قالدى.

× ×

تۇتۇنۇلار ساقچى ئىدارىسىنىڭ سولاق-
خانىسىدا ئېغىر قىيناشلارغا دۇچ كەلسى-
مۇ، چىدام بىلەن بوي بەرمەيتتى.

— ئېيتە، سىلەرنىڭ باشلىقىڭلار كىم؟

— ...

— ھەمراھلىرىڭلار كىملەر؟

— ...

تاراسلاپ ئۇرۇلغان سىم قامچىلار بىر-
دەمدىلا سوراققا تارتىلغۇچىنى قانغا بو-
يۇۋەتتى. ئۇ، جاۋاب بەرمەيتتى.

— ئېيتامسەن ـ يوق؟!

— ...

پاژ قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ مەھ-
بۇس ھوشىدىن كەتتى. ئۇنىڭ كۆكرىكى-
نىڭ سول تەرىپىگە قىزىتىلغان داغمال
يېقىلغانىدى. ھېچنەرسىگە ئېرىشەلمى-
گەن جاللاتلار ئۆزلىرىنىڭ غالچىسى مەت-
نىياز تۆتۈرنى ئىشقا سالدى. مەتنىياز
تۆتۈر بۇ مەھبۇس بىلەن بىر ۋاقىتلار-
دا بىر مەكتەپتە ئىشلىگەن، مۇناسىۋىتى-
مۇ خېلىلا ياخشى ئىدى.

— ياسىن ئەپەندى، — دېدى مەت-
نىياز تۆتۈر، — ئىقرار قىلساڭ بول-
مامدۇ؟! ھۆكۈمەتكە قارشى ئىش قىلىپ
قويۇپسەن، كىم يوليورۇق بەرگىنىنى دەپ
بەرسەڭلا، مەن سېنى ئۆزەم تىلىۋالىمەن،
ئادەم دېگەن ئەقىلسىزلىق قىلمايدىغان،
كېيىن پۇشايمانىنى...

— تۇفى! — بىر پارچە قان ئارىلاش
تۈكۈرۈك ياسىن ئەپەندىنىڭ ئاغزىدىن
چىقىپ مەتنىياز تۆتۈرنىڭ يۈزىگە چاپ-
لاشتى. بۇنىڭ بىلەن تەڭلا، تەييار تۇر-
غان جاللاتلار ئۇنى سىم قامچا بىلەن
ئۇرۇپ يەنە ھوشسىزلاندۇرۇۋەتتى...

× ×

كىشىلەرنىڭ ئىشىكلىرى ئالدىدا تۇر-
غان قۇراللىق چېرىكلەر كاناي ئاۋازى
بىلەن تەڭلا تىزىلىپ گازارمىغا كىرىپ
كېتىشتى. ئەمما، ھويلىلارغا مەجبۇرىي
كىرگۈزۈۋېتىلگەن كىشىلەر دۇشۇ ئىككى

سائەت ئىچىدە ئالاقزادە بولۇپ كەتكەچكە، ھېچكىم تالاغا چىقىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى.

چوڭلارغا قارىغاندا، يەنىلا ئۇششاق باللار جۈرئەتلىك ئىكەن.

ئەنە، كوچىدا بىر بالا كۆرۈندى. يەنە بىرسى، يەنە بىرسى، بىردەمدىلا كوچىلار باللارنىڭ ئۇيان - بۇيان چېپىشلىرى بىلەن جانلىنىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى بولسا، باللىرىدىن ئەنسىرەپ يۈرەكلىرى سۇ بولغان ھالدا ئۇلارنى قوپاللىق بىلەن چاقىرىشاتتى. شۇ ئەسنادا يۇقىرىقى قوۋۇق چوڭ مەسچىت يېنىدا تۇرغان باللار:

— چوڭ مەسچىت ئالدىغا بىر ئېلان چاپلىنىپتۇ. ئۇنىڭدا بوگۈن ئېتىلغان 15 ئادەمنىڭ ئىسمى بار ئىكەن، خېلىل ھاكىم، ياسىن ئەپەندىلەرمۇ شۇ 15 كىشى ئىچىدە باركەن، — دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ ئۆيلىرىگە يەتكۈزدى.

ئادەملەر تۇركۈملەپ، بۇ 15 كىشى ئېتىلغان جاي مۆرۈن تەرەپكە قاراپ سەلدەك ئېقىشقا باشلىدى. بىردەمدىلا بۇ سايلىق ئادەم دېڭىزىغا ئايلاندى.

ئاپتاق ساقاللىق بوۋايلار يۇم - يۇم يىغلىشىپ ئايەت ئوقۇيتتى. ئاق چاچلىق مومايلار، ئانىلار باشلىرىغا قۇم - توپا چېچىپ، چاچلىرىنى يۇلۇشۇپ يىغلايتتى، ھوشىدىن كېتەتتى...

ئەرلەر، ئاياللار، باللار، ئىش قىلىپ ھەممە، ھەممە ئادەملەر بۇ 15 جەسەتنى ئايلىنىپ توختىماي يىغلايتتى.

گومىنداڭ ساقچىلىرى ئۇلارنى تارقاپ كېتىشكە بۇيرۇپ بىرنېمىلەرنى دەيتتى.

بۇ 15 جەسەتنىڭ ئىگىلىرى ئادەت بويىچە ئۇلارنى ئۆيلىرىگە ئېلىپ كېتىپ، يۇيۇپ - تاراپ يەرلىككە قويدى.

× ×

15 ياش ئېتىلغان كېچىسى ئۇلارنىڭ دوستلىرى، شۇ سايلىققا 15 دۆۋە تاش توپلىغان. ئەتىسى مەتنىياز تۆتۇر ئادەم باشلاپ كېلىپ، تاشلارنى تەرەپ - تەرەپكە چېچىۋەتكەنىدى. بۇ ئىش نەچچە قېتىم تەكرارلانغاندىن كېيىن، ئۇلار ئاخىرى بۇ يەرگە 15 تۈپ كۆچەت تىكىپ قويغان.

× ×

40 يىل ئۆتكەندىن كېيىن، مەن بۇ يەرگە كەلدىم. ئالدى بىلەن 15 نەپەر ياشنى ياد ئېتىپ سايلىقتا ئۇلارغا ئاتاپ دۇئا - تىلاۋەت قىلدىم. 40 يىل ئىلگىرى تىكىلگەن 15 تۈپ كۆچەت مانا ئەمدى يوغان دەرەخ بوپتۇ - دە، ئۇنىڭ ئەتراپىمۇ زور ئورمانلىققا ئايلىنىپتۇ. ھەر يىلى 9 - ئايدا ئۇرغۇن كىشىلەر بۇ يەرگە كېلىپ ئازادلىق يولىدا قۇربان بولغانلارنى ئەسلەپ دۇئا قىلىدىكەن.

مەن قايتىشىمدا ئاستا شىۋىرلىدىم: قېرىنداشلار، خاتىرجەم يېتىڭلار، ئارزۇ-ئارمانلىرىڭلارغا بىز ۋارىسلىق قىلىمىز. ياتقان يېرىڭلار جەننەتتە بولسۇن!

نام چىقىرىش

ئىدرىس بارات

ئۇ نۇرغۇن ماقالىلەرنى يازدى. ئەۋەتمىگەن گېزىت-ژۇرنال رېداكسىيىلىرى قالمىدى. ھېچيەردىن ئۈچىرى بولمىدى. ئۇ ئۆز نامىنىڭ مەتبۇئاتلاردا كۆرۈلۈشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتى. مەتبۇئاتلاردا نامى چىقىپ تۇرىدىغان تەلەيلىك كىشىلەرگە بەكمۇ ھەسلىكى كېلەتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بىر ئولتۇرۇشتا، ئۇ مەلۇم بىر ژۇرنالنىڭ مۇھەررىرى بىلەن تونۇشۇپ قېلىش پۇرسىتىگە مۇيەسسەر بولدى. ئۇ، مەتبۇئاتتا ئەسەر ئېلان قىلىش ئۈچۈن مۇھەررىرلەردىن تونۇشلىرىنىڭ بولۇشى كېرەك دېگەن گەپلەرنى چىتتىن-پىتتىن ئاڭلاپ قالغانىدى. شۇڭا ئۇ ھېلىقى مۇھەررىرنىڭ پېشىنى چىڭ تۇتۇش قارارىغا كەلدى-دە، ئۇنىڭغا تەشەببۇسكارلىق بىلەن تونۇشلۇق بەردى. ئۆز ھەۋىسىنى ۋە ئارزۇ-ئۈمىدلىرىنى ئىزھار قىلدى. ئەشۇ ژۇرنالغىمۇ بىرقانچە قېتىم ماقالە ئەۋەتكەنلىكىنى، لېكىن ھېچقانداق ئۈچۈرى بولمىغانلىقىنى ئەسكەرتىپ ئۆتتى. مۇھەررىر «سورۇشتۇرۇپ باقايلى» دېگەن جاۋابنى بەردى. ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتكەندە، بۇ ھەۋەسكار ھېلىقى مۇھەررىرنى ئىزدەپ كەلدى. مۇھەررىر بۇ ھەۋەسكارنىڭ ئەسەرلىرىنى «سورۇشتۇرۇپ بېقىش» قا تېخى ۋاقىت چىقىرالمىغانىدى. ئەمما مۇھەررىرنىڭ بۇ ھەۋەسكارنى قارشى ئېلىش قىزغىنلىقى ئۈستۈن بولدى، ھەتتا ئۆيىگە باشلاپ مېھمان قىلدى. ئۇلار ئىچىشىپ، قىزىشىپ، بەزى گەپلەرنى ئېغىزدىن چىقىرىشقا ئىمزا تارتمايدىغان دەرىجىگە يەتكەندە، مۇھەررىر بىر پارچە ماقالە چىقاردى. ئۇ ماقالە مۇھەررىرنىڭ ئىجادىيەت مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى كەڭ جامائەتچىلىككە تونۇشتۇرىدىغان ماقالە ئىدى. قارىغاندا، بۇ مۇھەررىرنىڭ ئۆز نامىنى چىقىرىش قىزغىنلىقى ھېلىقى بىچارە ھەۋەسكارغا قارىغاندا كۈچلۈكرەك بولسا كېرەك. بۇ ئۆز-ئۆزىنى ماختاپ يېزىلغان ماقالە ھەقىقەتەن تازا كېلىشتۈرۈپ يېزىلغانىدى. مۇھەررىر سالماقلىق بىلەن دېدى:

— سىز بۇ ماقالىنى ئۆز نامىڭىز بىلەن ×× رېداكسىيىگە ئەۋەتىمسىز، ئۇلار گەپ - سۆزسىز باسىدۇ. بىزمۇ سىزنىڭ ماقالىلىرىڭىزدىن بىرنى تاللاپ ژۇرنىلىمىزغا باسىمىز. ئادەت كەلسە قوش كەپتۇ، دەپ نامىڭىز ئىككى مەتبۇئاتتا بىرافلا چىقىدىغان بولدى - دە! قېنى، مۇۋەپپەقىيىتىڭىز ئۈچۈن بىر رومكىدىن كۆتۈرۈۋېتەيلى!

ھەۋەسكار رومكىنى كۆتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، سەل - پەل ئويلاندى - دە، تۇز كۆڭۈللۈك بىلەن سوراپ قالدى:

— سىزنىڭ ماقالىڭىز مېنىڭ نامىمدا چىقسا، قەلەم ھەققىنى...

— ئۇنىڭدا چاتاق يوق، — دېدى مەرت مۇھەررىر ھەۋەسكارنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ، — قەلەم ھەققى ئەلۋەتتە سىزنىڭ نامىڭىزغا بارىدۇ، ۋاقتى كەلگەندە، ئاشپۇزۇلدىن بىر جوزىنى كۆتۈرەلەيمىز - دە. مۇۋەپپەقىيىتىمىزنى ئورتاق تەبرىكلەيمىز!

ھەۋەسكار مەتبۇئات مۇنبىرىگە قەدەم تاشلاش خۇشاللىقى بىلەن ئۇزاپ چىققاندا، مۇھەررىر مۇنۇ گەپنى ئالاھىدە جېكىلەشنى ئۇنتۇمىدى:

— ئۇنتۇماڭكى، بۇ ماقالىنىڭ ئاپتورى سىز، ئۇ سىزنىڭ ئىجادىي ئەمگىكىڭىزنىڭ مەھسۇلى ۋە قەلەم قابىلىيىتىڭىزنىڭ نامايان قىلىنىشى، ئەمما، باشقا گەپلەرنى ئىنىسى - جىنىغا تىنمايسىز جۇمۇ. دوست بار يەردە دۈشمەن بار...

شۇنداق قىلىپ، ھېلىقى ھەۋەسكارمۇ ناملىق بولۇپ قالدى. ھېلىقى ژۇرنال مۇھەررىرىنىڭ شەرەپلىك نامىمۇ ئاخشام قاراڭغۇسىدا ئېتىلغان پوجاڭزىنىڭ يورۇقىدەك، ئەدەبىيات مۇنبىرىنىڭ ئاسمىنىدا پات - پات غىل - پال كۆرۈنۈپ قالىدىغان بولدى...

تەھرىرگە ئەۋەتىلگەن «ئەسەر»

مۇھەممەتجان جالىل

ئۇ ھەر كۈنى دېگۈدەك خەت - چەكلەرنى تارقىتىش بۆلۈمىگە ئۆزى بېرىپ ئېلىپ كېلەتتى. بۈگۈن ئۇنىڭ كۈتكىنىدەك ئىش بولدى. ئۇ، قولىدىكى كونۋېرتلار ئىچىدىن، پوچېركىسى ئۆزىگە بەش قولدەك تونۇش بولۇپ كەتكەن بىر كونۋېرتنى سۇغۇرۇپ ئالدى. ئۇ، بۇ كونۋېرت ئىچىدە گويا ئالتۇن - كۆمۈش قاچىلانغاندەك كۈچلۈك ھاياجانلانغانىدى، ھاياجاندىن قوللىرى دىرىلداپ تىترىمەكتە ئىدى...

مانا، ئۇ كونۋېرتنىڭ ئاغزىنىمۇ ئاچتى. ئىشخانىدا ھېچكىمنىڭ يوقلۇقى، قانداقتۇر ئۇنىڭغا بىر خىل كۆڭۈل ئازادىلىكى ئېلىپ كەلگەندى.

«دوستۇم ئىسكەندەر، ياخشىمۇ سەن؟ — دەپ ئاستا ئوقۇشقا باشلىدى ئۇ خەتنى، — ئۆتكەندە، بىز يەرگە كەلگىنىڭدە تاپىلىغان بويىچە بۇ ئەسەرنى تەھرىر بۆلۈمىگىلار نامىغىلا ئەۋەتتىم. ئەمدى، ئەسەرنى ساڭا بىر قۇر تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي:

ئۇلار گۆشىدىن ئىككىنى، ئالمى سورتلۇق نەشپۈتتىن ئۈچ يەشىك، ھەر بىرى بەش كېلودىن كېلىدىغان بېلىقتىن بەشنى، يەنە...... — ئوقۇپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئۇ كۆڭلىدە خېلى ئىشلارنى ئەپلەشتۈرىسەن-دە تاز، دەپ تىللاپ قويدى ئىچى كۆيۈپ، — بۇلارنىڭ ھەممىسىنى سەن كېتىپ بىر نەچچە كۈندىن كېيىنلا ئەۋەتەۋەتكەنىدىم، ئېھتىمال بۇ ۋاقىتچە ساڭا تېگىپمۇ بولغاندۇر.

بىز ئىلگىرى پۈتۈشكەندەك، ئەسەرلىرىمنى قوبۇل قىلساڭلا، سېنى مانا شۇنداق مول «ئەسەر»لەر بىلەن تەمىنلەپ تۇرىمەن...»

ئۇ، چەكسىز سۆيۈنۈش ئىلكىدە بۇ قۇرلارنى قايتا-قايتا ئوقۇدى. ئوقۇسا-ئوقۇسا ئۇ «ئەسەر»لەر ئۆزگىرىپ، يېڭىچە مەزمۇنلار بىلەن بېيىپ قالاتتى.

ئۇ، بىردىن ئەقىل تاپقاندەك بولدى-دە، ھېلىقى كونۋېرتلار ئارىسىدىن ئۆزىگە قالتىس ھوزۇر بېغىشلايدىغان «ئەسەر» تېپىلىپ قالارمىكىن دېگەندەك قىلىپ، جىددىيلىك ئىچىدە خۇددى ئالدىغا تاشلاپ بېرىلگەن دانلارنى تاتىلاپ يەۋاتقان مېكىياندەك كونۋېرتلارنى ھەر تەرەپكە چېچىپ، ماتىلاشقا باشلىدى...

(بېشى 75 - بەتتە)

لوپ قارىشى، كۆيۈمچانلىقى ئىدى. مۇھاجىر قىزشۇ تاپتا قەلبىدە دولقۇنلىنىۋاتقان ھاياجىنىنى سۆز بىلەن ئىپادىلەپ رەھمەت ئېيتىشقا ئاجىزلىق قىلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ مېڭىسىدە نۇرغۇن ھېسياتلىق پىكىرلەر، قىزغىن مەدھىيىلەر جەۋلان قىلدى، ئۇ ھاياجان ئىلكىدە ئۆز-ئۆزىگە شىۋىرلىدى: «ئاھ ۋەتىنىم! سېنىڭ قوينىڭدا نەكىلا بارسام ئۆزەمنى چىمەنزار باغچىدا ساياھەت قىلىۋاتقاندەك، ئەتراپىمدا خۇش-پۇراق گۈللەر ئېچىلىۋاتقاندەك، بۇلبۇللار سايراۋاتقاندەك سەزدىم، نەگىلا بارسام ئۆز يۇرتۇم، ھېچكىم مېنى يات كۆرمىدى، ۋەتەن سىرتىدىكى ئۇساق قىزىنىڭ، سەن تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن پەرزەنتلىرىڭدىن ئىسسىق ھارارەت كۆردى، مېھرىبانلىق كۆردى، قىزىڭنىڭ ساڭا بولغان تەشنالىقى قانمايدۇ، — سېنى ئۇنتۇمايدۇ، دېھقان ئاكامنى ئۇنتۇمايدۇ، شەپقەتلىكلارغا رەھمەت!»

بوغالتىر كۆڭلەكنى ئېلىپ ئۇنىڭغا ئىككى قوللاپ سۇندى.

— بولمىدۇ، مەن كۆينەكنى قايتۇرۇۋالاي، مېنىڭ بىغەملىكىمنى كۆرمەمسىز، دېھقان ئاكامنىڭ ئىسمىنىمۇ سورىۋالماپتىمەن، مۇمكىن بولسا، ئۇنى چاقىرىپ بەرسەڭلار بىللە تۇرۇپ رەسىمگە چۈشۈۋالسام، — دەپ تەلەپ قىلدى قىز. ئۇنىڭ تەلىپى قاندۇرۇلدى. ئەتىسى سەھەر قۇياشنىڭ چوغدەك نۇرى كائىناتنى قاپلىغاندا ئۇ، نۇردۇن ئاكا ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ئابلىز، مېھمانخانا خادىملىرى بىلەن بىللە قايتا-قايتىلاپ خاتىرە رەسىمگە چۈشتى، شۇنىڭدىن كېيىنلا مۇھاجىر قىزنىڭ كۆڭلى قەرەل تاپتى......

١

ئىككى ھېكايە

ئالىم مۇقىمىت

مېھىر

— خوتۇن كىشىگە شۇنچىۋالا قىلىپ كەتكەن بارمۇ؟ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراۋەرسەڭ شىللىڭگە مىنىدۇ، ئەھلى ـ ئەجدادىمىزدىن خوتۇنغا قول بولماي، خوتۇنلارنى قولىدەك ئىشلىتىپ كەلگەن ئەرلەر ـ بىز! سېنىڭ ئارىمىزدىن راسا بىر بوشاڭ چىقىپ قالغىنىڭنى ... قارىغاندا، خوتۇنىڭغا تومۇرىڭنى تۇتقۇزۇپ قويغان ئوخشايسەن؛ قارىسام، تۈنۈگۈن تونۇر بېشىغا چىقىپ قاپسەن، بۈگۈن كۆكتات ئادالاپ ئولتۇرىسەن، تاڭلا بەش كۈندە خوتۇنۇڭ ئۇسىمىغا بۇيرۇسا شاپاشلاپ چاپىدىغان ئوخشايسەن. بېجىرىدىم ئەركەك بولالىڭ خوتۇنىنىڭ گېپىگە كىرمە! ... ئىمىر ھەمزى دادىسىنىڭ چالۋاقاشلىرىغا ئىنىدىمىگەن بولسىمۇ ئىچىدە ئىستىھزا قىلىپ ئولتۇراتتى. دادىسى بارالىڭ ئاستىدىكى سۇپىنىڭ گىرۋىكىدە ھاسىسىنى مەيدىسىگە تىرەپ ئولتۇرۇپ، ئوغلىغا «ئەرلەر ھۆكۈمرانلىق تەلىماتى»نى بېرىۋاتاتتى. دادىسى ئەدەپ كەتكىلى تۇرغاندا ئىمىر ھەمزى ئارانلا:

— پەقەت يېتىشەلمىگەندە قارىشىپ قويىمەن ـ شۇ؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ تازا تاۋى يوق، — دېيەلىدى.

— ھېم ... ھېمە ... ھى! ... — ئىمىرنىڭ دادىسى كۆلگەندە ساقاللىرى ھاسىسىغا تايىنىپ تۇرغان قوللىرىنى چوتكىلاپ تۇراتتى، — خوتۇن كىشى ئاغرىۋېلىپ ئۆز ئىشىغا ئېرىنى ئۆگىتىۋالىدۇ. تولا مېھرىڭنى تۆكۈپ ئىشىنىپ كەتمە، «ئۇنىڭ تاۋى يوق»، — دېدى بوۋاي ئوغلىنىڭ سۆزىنى دوراپ، — مەن ئاتمىشتىن ئېشىپمۇ يەرنى ئويۇۋەتكۈدەك گۈسۈلدەپ ماڭىمەن، ئەمدى ئوتتۇزغا كىرگەن بىر ياش شىرنىڭغا چۈشكەن چىۋىندەك تولغىنىپ ياتسا، قانداق گەپ بۇ؟! باشقا كىيگەن تۇماقىڭمۇ تويەسىنى قېقىشتۇرۇپ مويىنى تۈزەپ كىيىدۇ. خوتۇن ـ خەق دېگەننىمۇ «تويەسىنى قېقىپ» تۇرمىساڭ، ئۆلۈمتۈك بولۇۋالىدۇ.

— دادا! — دېدى ئىمىر ھەمزى يېلىنغان ئاۋازدا، — ياڭيۇنى كېلىنىڭىز سىزگە قورۇما شورپا قىلىپ بېرەيلى، دادام ئوپېراتسىيەدىن يېڭى چىقتى. ئۆكەم ماغدۇر، قۇۋۋەت بولىدىغان غىزا قىلىپ

بېرەيلى دېۋىدى، شۇڭا بولارنى ئاقلاپ ئولتۇرىمەن.

— ھىم... — دېدى بوۋاي ئۇنى ئۆچۈپ، ئۇ بىر ھازا شوكلەپ ئولتۇرغاندىن كېيىن يەنە سۆز ئالدى:

— سەن دېگەن ئەر كىشى، ئۆزەڭگە چۈشلۇق ئىشىڭ بار. كۆكتاتلارنى مېھرىنىسا ئۆزى ئادالىسا بوپتىكەن... ئەھلىمەھەللىنىڭ سۆز - چۆچەكگە قالسا ئەركىشى ئۇچۇن سەت ئەمەسمۇ.

— دادا، سىز دوختۇرخانىغا كىرمەستە، مېھرىنىسا قاچان ماڭا ئۆي ئىشىنى قىلىشقا يول قويغان؟ ئۇ سىزگە قان بەرگەندىن كېيىن ئاجىزلاپ كەتتى.

— ماڭا؟!

— ھەئە، سىزگە، مېھرىنىسانىڭ قېنى توغرا كېلىپ قېلىپ شۇ بەردى. قانىنى مەن بېرەي دېسەم، كېلىنىڭىز ئېتىمىز - ئېرىقنىڭ ئىشىنى قىلىدىغان ئادەم ئاجىزلاپ كەتسە بولمايدۇ دەپ ئۇنىمىدى... شۇندىن بۇيان ئېلىك - سېلىق يۈرىدۇ، شۇڭا...

— مەزلۇم خەق دەرۋەقە ئاجىز كېلىدۇ، — دېدى بوۋاي ئوغلىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — كۆڭلى يورۇسا جېنى يايرايدۇ. مەن ھال سوراپ چىقاي، ئاپاڭ رەھمەتلىك پىنىدە سالغان ئۇگرىنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. كېسەلگە شىپا بولىدۇ، قورداقنى قويۇپ ئۇگرە قىلىڭلار.

بوۋاي ئورنىدىن تۇرۇپ مېھرىنىسا ياتقان ئۆيگە قاراپ ماڭدى.

1984 - يىل 5 - ئاي.

دىلدا ۋە تىلدا

زۇلپىيە ئېرىدىن، قاتتىق قول، كۆيۈمسىز، دەپ نارازى بولۇپ يۈرگەن كۈنلەردە، ئىنسان قەدرى - قىممىتى، ۋاپادارلىق، بولۇپمۇ ئاياللارنىڭ ئېتىبارى توغرىسىدا پاساھەتلىك، دىل ئېرىتىپ سۆزلەيدىغان يالقۇن ئىسىملىك بىر يىگىت ئۇلارنىڭ ئىشخانىسىغا يۆتكىلىپ كەلدى. يېڭى كەلگەن بۇ يىگىت كىنولاردا ئىجابىي رولدا چىقىدىغان ياش ئارتىسلارنىڭ چىرايىدەك يېقىملىق چىرايلاردىن، تەقى - تۇرقى كېلىشكەن ئىدى. يىگىت بۆلۈمدىكى قىز - چوكانلارغا بەكمۇ ئېتىبار بىلەن قارايتتى؛ ئۇلارنىڭ يېڭى مودىدا كىيىپ كەلگەن كىيىملىرىنى مۇبارەكلەيتتى، باھالايتتى، ئۇلارنىڭ ئائىلىۋى گەپلىرىنى، كىيىم - كېچەك، ھەر خىل رەخت، ھەتتا پەرداز بۇيۇملىرىغىچە قىلىشقان سۆزلىرىنى دىققەت بىلەن تىڭشايتتى ۋە مۇۋاپىق مەسلىھەت - تەكلىپمۇ بېرەتتى. مانا بۇ ئىجىللىقى بىلەن بۆلۈمدىكى ئاياللارنىڭ قىزىقىشىغا، ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي يالقۇننىڭ نەزىرى ئىشخانىدىكى ئەڭ چىرايلىق، زىلۋا، بە-

بىراق، خىيالچان، قانداقتۇ بىر ئىچكى
كۆچىنىڭ تەسىرىدىن تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا
ئاچچىق ئۆكسۈپ قويىدىغان چوكان ــ
زۇلپىيەگە ئاغدۇرۇلدى.

ــ تووا! ــ دېدى يالقۇن بىر كۈنى
زۇلپىيەنىڭ ئۈستىلى يېنىغا كېلىپ، ــ
جىمغۇرلۇق قىزلارغا بىر خىل لاتاپەت
بېغىشلايدىكەن، مىسكىنلىك كىشىنىڭ
خەيرىخاھلىقىنى قوزغاپ قويىدىكەن، سىز
بىلەن بىر مۇڭداشقىم كېلىپ تۇرىدۇ. خۇش-
خۇي تۇتۇڭا ئۆزىڭىزنى، خاپىلىق تارت-
قۇچىلىكى بارمۇ ــ بۇ جاھاننىڭ ...

يالقۇننىڭ سۆزىگە جاۋابەن زۇلپىيە
مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. زۇلپىيەنىڭ ئىن-
دىمەي ئولتۇرغانلىقىدىن يالقۇن نېرىقى
بۆلۈكدا ئولتۇرغان چوكاننىڭ ئۈستىلى-
يېنىغا كەتتى. زۇلپىيە ئەسلىدە يالقۇن-
نىڭ مۇئامىلىسىگە ئېرىنىڭ مۇئامىلىسى-
نى سېلىشتۇرۇپ، ئۆز خىيالىغا بېرىلگەن-
ىدى: يولدىشى خىزمەت بىلەنلا بولۇپ
كېتىپ، زۇلپىيە بىلەن بىردەم مۇڭدى-
شىپ ئولتۇرۇشقا چولىسى تەگمەيتتى.
زۇلپىيە ئېرى بىلەن بىردەم ـ يېرىم دەم
مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇشنى بەكمۇ خالايتتى.
ئېرى ئىشتىن قايتىپ كەلگەندە ئۇنىڭ-
دىن ئەھۋالىنىشىنى تاما قىلاتتى. لېكىن
ئېرى «ئىشخانا» قىلىۋالغان ئايرىم ئۆ-
يىگە بېكىنىۋېلىپ، قانداقتۇ گېئومېترىك
سىزىقلار بىلەن ھەپىلىشىپ كېتەتتى. تا-
ماق ۋاقتىدىمۇ زۇلپىيە سورىغان سوئال-
لارغا خۇددى ئاڭقىرالمىغاندەك تاققا ـ

تۇققا جاۋاب بېرەتتى. زۇلپىيە بۇنداق
چاغلاردا ئېرىدىكى سالقىنلىقتىن ھەرخىل
گۇمانلىنىپ ئۆز قەلبىنى ئازابلايتتى.
ئۇنىڭ ئۈستىگە «باللىق ئۆي بازار،
بالىسىز ئۆي مازار» دېگەندەك بۇ جە-
ھەتتىكى قىزغىنلىقتىن بۇ ئائىلە مەھ-
رۇم بولغاچقا زۇلپىيە يالغۇزلۇق ئازابىنى
چېكىشكە مەجبۇر ئىدى. ئۇنىڭغا پەقەت
ئېرىنىڭ سايىسى ھەمراھ بولۇۋاتقاندەكلا
بىلىنەتتى. بۇنداق خورلۇققا چىدىمىغان
زۇلپىيە ئاخىرى ئېرىنى ئۆزىدىن تارتىپ
كېتىۋاتقان ئاشۇ چېرتيوژلارنى يوقىتىد-
ۋەتمەكچى بولدى ۋە دەسلەپتە ئېرىنىڭ
رايىنى سىناپ كۆرۈش ئۈچۈن چېرتيوژ-
لارنى باشقا يەرگە تىقىپ قويۇپ، ئۇنىڭ
ئورنىغا باشقا قەغەزلەرنى كۆيدۈردى ـ دە،
كۈلىنى ئېلىپ قويۇپ ئېرىگە كۆرسەتتى.
ئايلاپ ئىجادىي ئەمگىكى، قان ـ تەرى
سىڭگەن ھاياتىدىنمۇ قىممەتلىك بىلگەن
زامانىۋى ئىنشائاتنىڭ چېرتيوژى كۆي-
دۈرۈلدى دەپ ئىشەنگەن زۇلپىيەنىڭ
ئېرى، ھاياتىدا ئۇنجى قېتىم ياخشى
كۆرگەن، بىراق ئۇ مېھنىتىنىڭ قەدرىگە
يەتمىگەن سۆيۈملۈك ئايالىنى غەزەپ
بىلەن بىر كاچات سالدى. ئېرىدىن ۋە
ئۆز چاقچىقىدىن بۇنچە دەھشەتلىك رە-
ھىمسىز ئاقىۋەت كۈتمىگەن زۇلپىيە قىرش-
لاپ ئەلەم دەستىدىن يامانلاپ ئاتا ـ
ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كەتتى. بىراق، ئۆزى
ياخشى كۆرۈپ تەككەن ئېرىنى نومۇس
كۈچىدىن قارىلاشقا پېتىنالماي ئاتا ـ

ئانىلىرىغا «ئېرىم ئۇزۇن مۇددەتكە كاماندىروپكىغا كەتتى، بەك جىددىي بولغاچقا سىلەر بىلەن خوشلىشالمىدى» دەپلا سەۋەب كۆرسەتتى...

— ئۇھ! ... — دەپ ئېغىر تىنىدى زۇلپىيە خۇددى ئەلەمنى ئاشۇ بىر تىنىقتىلا چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك. ئاياللارنىڭ تىۋىشلىرىغا دائىم ھوشيار تۇرىدىغان يالقۇن دەرھال يەنە زۇلپىيەنىڭ ئۈستىلى يېنىغا كەلدى ۋە ئورۇندۇقنى سۈرۈپ ئەكېلىپ زۇلپىيەگە روبىرو ئولتۇرغاندىن كېيىن ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك بىر خىل تەرىزدە:

— ئىسسىت! خورلۇق، زۇلۇم ئىچىدە خازان بولۇۋاتقان چوكانلارغا ئېچىنىمەن. مەزلۇم خەق ئەمەسمۇ، ئاجىز دېگەن گەپتە!؟ يۈرىكىڭىزدىكى ئەڭ سەممىمي گەپلىرىڭىزنى ئاڭلاشقا مۇھتاج ۋە ھەقلىق. شۇ چاغدىلا ئۇلار كۆيۈمچان ئېرىدىن جېنىنىمۇ ئايىمايدۇ. تۇغمەس ئۆي ئىشى، پەرزەنت چوڭ قىلىشتەك تۇرمۇشنىڭ ئېغىر يۈكى ئۇلارنىڭ زىممىسىدە تۇرغاندا، زالىم ئەرنىڭ تۇرغان ـ پۈتكىنى بىر يۈك ... ياردەملەشمىسۇن ـ ماقۇل، ئۇلارنىڭ ياخشى كۆڭلىنى، تەلەپ ـ ئارزۇسىنى، ئەجىر ـ ئەقىدىسىنى چۈشىنىش كېرەكتە! شۇنى ئېيتىش كېرەككى، ئەرلەرنىمۇ ئايال ئانا تۇغقان ئەمەسمۇ؟ ئەڭ ئۇلۇغ تۆھپە ئاياللارغا مەنسۇپ... — مېھرىبانلىق بابىدىن ئېيتىلىۋاتقان بۇ گەپلەر زۇلپىيەنىڭ ئەرلەردىن سوۋۇغان كۆڭلىنى ئاپتاپتەك ئىللىتىماقتا ئىدى. ئاخىرى ئۇ يالقۇننىڭ سۆزىنى «توغرا» دەپ تەستىقلىدى. شۇنىڭ بىلەن يالقۇنغا زۇلپىيەنىڭ قەلب ساداسى ئاشكارا بولدى ۋە كۈندە دېگۈدەك بىرەر نۆۋەت زۇلپىيەنىڭ ئۈستىلى يېنىدا ئۇنىڭ «ئەسكەن» كۆڭلىنى «ئاۋۇتۇش»نى ئادەت قىلىۋالدى.

تامچىمۇ ئۈزۈلمەي تېمىۋەرسە تاشنى تېشىدۇ. ئاخىرى يالقۇننىڭ شېرىن سۆزلىرى زۇلپىيەنى ئۆزىگە تارتماي قالمىدى، ئۇلار خىزمەتتىن بىللە قايتىدىغان، كىنو ـ تىياتىرلارغا بىرگە بارىدىغان، نۆۋەتتە كەلگەندە باغچىلاردا ئىستىراھەت قىلىدىغان بولدى. ئەرلىك ـ ئائىلىلىك زۇلپىيە بۇنداق سەيلى ـ ساياھەتلەردىن قورۇنسىمۇ، يالقۇننىڭ ئاياللارنىڭ تەسىرچان قەلبىنى ئوينىتىدىغان سۆھبىتى ۋە قىزغىن مۇئامىلىسى ئۇنىڭ مەيلىنى ئىختىيارسىز مايىل قىلاتتى. يالقۇن يوق چاغلاردا بولسا، ۋىجدانىنىڭ كىچىككىنە بىر چوغى قەلبىنى كۆيدۈرۈپ، مۇرەككەپ ھېسلار قاينىمىغا كىرىپ قالاتتى.

بىر كۈنى ئۇلار بازارنىڭ قايناق ئادەملەر ئېقىمى ئىچىدە كېتىۋېتىپ، كىيىم تىكىش دۇكىنىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە يالقۇن تۇيۇقسىزلا، كىشى قورققۇدەك ئەلپازدا قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. زۇلپىيەمۇ چۆچۈپ كەتتى. يالقۇن ماگىزىن پەلەمپىيى يېنىدا سۆزلىشىپ تۇرغان ئەر ۋە ئايالغا چەكچىيىپ قالغانىدى. ئەر ئايالغا بىر نېمىلەرنى دەپ قويۇپ

ماگىزىندىن ئىچىگە كىرىپ كەتتى. ئايال ماگىزىن تەرەپكە قاراپ تۇراتتى. ياڭقۇن غەزەپ بىلەن ئايالنىڭ قېشىغا كەلدى ـ دە، غەزەپ بىلەن ئايالنىڭ مۈرىسىدىن قامالاپ ئۆزىگە قارىتىپ تارتتى، «ۋاي!» دەپ توۋلىۋەتتى چۆچۈپ كەتكەن ئايال.

— رەسۋا قانجۇق! كىمنى ساقلاپ تۇرىسەن ؟! — دېدى ياڭقۇن ئەسەبىي ئەلپازدا.

تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن بۇ ئەھۋالدىن ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپ قويغان ئايال چۈشىنىكسىز چەكچىيىش بىلەن ياڭقۇنغا قاراپ تۇراتتى. يولدىكى ئۆتكۈنچىلەر بىردەمدىلا بۇلارنى ئوراپ چەمبەر ھاسىل قىلدى.

— ئېيتە! ھازىر سېنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ ماگىزىنغا كىرىپ كەتكەن قايسى ئىپلاس ـ ئۇ؟! — دېدى ياڭقۇن ۋارقىراپ، ئايالنى سىلكىپ. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن زۇلپىيە دائىم كۆرۈپ يۈرگەن مېھىر ئۇچقۇنلىرى ئەمەس، بەلكى يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ غالجىرلاشقان ۋاقتىدىكى ياۋۇزلۇق ئوتى ياناتتى.

ئەتراپقا ئولاشقان كىشىلەرنىڭ ئەيىبلەك قاراشلىرىدىن ئېسىگە كەلگەن ئايال ئېرىنىڭ تەلۋىلىكىدىن نومۇس قىلىپ شەلپەردەك قىزاردى ۋە:

— ياڭقۇن، نېمە بولدىڭىز!؟ نېمانچە سەتلىشىش — بۇ!؟ ئاكامنى ساقلاپ تۇرىمەن، بېيجىڭدىن قايتىپ كەپتۇ، يەڭگەمىزگە كىيىم تىكتۈرمەكچىكەن، بويى ـ تۇرقىمىز ئوخشاش بولغاندىكىن ماڭا ئۆلچەتمەكچى، شۇڭا ئاكام بىلەن بىللە كەلدىم، — دېدى ئۇ ئوتتۇرىدىكى چۈشەنمەسلىكنى يېشىشكە ئالدىراپ.

ياڭقۇن ئايالنى قامالاپ تۇرغان قولىنى قويۇۋەتتى. تۇيۇقسىز باشلانغان تىراگېكومېدىيە تېزلا ئاياغلاشتى. كىشىلەر ھەر خىل مۇھاكىمىلەر بىلەن ئۆز يولىغا تارقىدى. بۇ چاغدا ماگىزىنغا كىرىپ كەتكەن كىشى چىقتى. ياڭقۇن ئالدىراش بېرىپ ھېلىقى كىشى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى ۋە «ئاكا!» دېگەن سۆزنى تەكرار ـ تەكرار دەپ، تىنچلىق-ئامانلىق سوراشتى. ئۇنىڭ چىرايىدا يەنە بۇرۇنقى خۇشخۇيلۇق، سۆزلىرىدە قىزغىنلىق پەيدا بولدى.

زۇلپىيە نېمىشكىدۇر شۈركىنىپ كەتتى. بۇ شۈركىنىش ئەمەس، تاسادىپىي ئىخلاسى قايتقان كىشىنىڭ سەسكىنىشى ئىدى.

زۇلپىيە ئۆيگە قايتىش يولىدا ئۆز ئۆيى تەرەپكە ئىختىيارسىز كېتىپ بارغىنىنى تۇيمىدى. ئۇ، ئەتراپىدىن ئۆتۈشۈپ تۇرغان كىشىلەرنىڭ كەيپىياتى، تەقى ـ تۇرقىغا نەزەر سېلىپ مىجەز ـ خۇلقىنى بىلگۈسى كەلدى. بىراق، ئالدىراش كېتىپ بارغانلارنىڭ نېمە ئىشنى بارلىقىنى، خۇشخۇي كېتىپ بارغانلارنىڭ خۇشاللىقىنىڭ سەۋەبىنى، غەمكىن كىشىلەرنىڭ نېمە دەردى بارلىقىنى، كىمنىڭ ساختا، كىمنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىنى بىلىپ بولمىدى. ئاخىرى، ھەممىسى چىرايىدىن جىددىيلىك ئىپادىلىنىپ تۇرى-

دىغان ئېرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئېرىنىڭ چىرايىدىكى جىددىيلىك خاپىلىقتىن ئەمەس، ئۆز كەسپىگە بولغان مەسئۇلىيەتچانلىقىدىن، ئائىلىۋى مۇھەببەتنىڭ گۈك - مۈكسىز، زېرىكەرلىك بولۇپ قېلىشىدىكى سەۋەب جەمئىيەت ئىشى بىلەن ئائىلىۋى ئىشلارنى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلالمىغانلىقىدىن، ئاخىرىدا ئېرىنىڭ قەلبىنى تەلتۆكۈس چۈشىنىپ يېتەلمەي سىرتقى مۇھىتقا ئىنتىلىدىغان بولۇپ قالغانلىقىدىن ئىكەنلىكىنى ئەيىبكارلارچە ھېس قىلىشقا باشلىدى ۋە يەنە ئاياللىق غۇرۇرىدىكى قەيسەرلىكى بىلەن ئېرىنىڭ يامان تەرەپلىرىنى ئەسلەشكە تىرىشىپ باقتى، بىراق ئېرىنى ئەيىبكار قىلىدىغان چۈشەنچىلەر بىر - بىرلەپ ئۆزىنى دالدىغا ئالماقتا ئىدى...

زۇلپىيە باققال دۇكىنى ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ نېمىشكىدۇر مېۋە - چېۋە ئالغۇسى كەلدى ۋە پوستى قاتتىق، مېغىزى تاتلىق، ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىدىغان سالامەتلىككە پايدىلىق مېۋىلەردىن ياڭاق، بادام، گازىر ئېلىپ سومكىسىغا قاچىلىدى.

زۇلپىيە ئۆيگە كىرگەندە ئېرى كۆكتات ئادالاپ ئولتۇراتتى. ئۇ خۇددى ھېچ ئىش بولمىغاندەك زۇلپىيە ئەتىگەن ئىشقا ئۆيدىن كېتىپ قايتىپ كەلگەندەك چاندۇرماي قارشى ئالدى ۋە:

— سىز ياخشى كۆرىدىغان ياپما ئېتەيلى، دەپ توخۇ گۆشى ئەكىلىۋىدىم، — دېدى.

— مەنمۇ سىز ياخشى كۆرىدىغان مېۋىلەردىن ئەكەلدىم. پوستى قاتتىق، مېغىزى تاتلىق، لېكىننىزە... ئازراق ئەجىر قىلىپ يەيمىز - دە، — دېدى زۇلپىيە مەنىلىك كۈلۈپ قويىدى ۋە ئېرىنىڭ ئالدىدىكى پەشتامىنى يېشىۋاتقىنىدا ئۇنىڭ تونۇش ھىدى نەپەسگە ئۇرۇلدى. ئۇ پەشتامىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا تارتتى..

زۇلپىيەگە قەدىردان ئائىلىسىدىن، سۆيۈملۈك يولدىشىدىن، قەدىرناس ئوچاق بېشىدىن ئۇنىڭ قەلبى ئېھتىياجلىق بولغان يېقىملىق ھىد كېلىۋاتقاندەك ئىدى.

بېشى 55 - بەتتە

ياماقچىلىق قىلىۋاتقان بىر بوۋاي كونا كۆزەينىكى ئاستىدىن جىنازا كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقانلارغا قارىدى - دە، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا كېتىۋاتقان بىر بالىدىن سورىدى:

— كىم ئۆلۈپتۇ، بالام؟

— ئاشۇجى، — دېدى توپ ئىچىدە كېتىۋاتقان يىگىت. ئۇ ئۆتۈپ كەتتى. بوۋاي:

— ئادىل؟ — دېدى ئۆز - ئۆزىگە. — ھەي، ئۇنىڭ دادىسى كۆپ ناھەقچىلىككە ئۇچرىغان ئادەم ئىدى. شۇڭا بالىسىنىڭ ئىسمىنى ئادىل دەپ قويغان. ۋادىرەيخا... ئادىل ئۆمرىدە ئادىللىقنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەي ئالەمدىن ئۆتتى.

بوۋاي شۇگەپنى قىلدى - دە، گويا دۇنيادا ھېچ ئىش بولمىغاندەك، تېكىستى يوق ناخشىسىنى غىڭشىپ ئولتۇرۇپ قولىدىكى كونا پەتىنكىنى ياماشقا باشلىدى.

شۇنداق قىلىپ، ئادىل ۋاقىتسىز ئۆلۈپ كەتتى. ئۇنى ئۆلتۈرگۈچى «خىيالەتلىك» كۆز ئىدى.

1986 - يىل 4 - نويابىر

ۋەتەنداشلار ئارىسىدا

مۇھەممەت ئىمىن

ئاۋغۇست كېچىلىرىنىڭ بىرى، ھاۋا سۈپسۈزۈك، مەيىن شامال ئۇرۇپ تۇراتتى. ئاسماندىكى ھىلال ئاي جاھانغا ئاجىزغىنە نۇرىنى چېچىپ بىر تەرەپكە ئاستا - ئاستا ئۈزمەكتە. بىر قىز مۇھاجىرلار مېھمانخانىسىنىڭ ھويلىسىدا ئاسمانغا قاراپ جىمجىت تۇراتتى. قىزنىڭ چىراي - شەكلى ۋە ئۈستىبېشىدىن مۇھاجىر قىزى ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

ئۇ ئاسماندىن كۆزىنى ئېلىپ ئۇيغۇر پوسۇنىدا سېلىنغان ئۈچ قەۋەتلىك بىناغا نەزەر ئاغدۇردى، بىنا ئۈستىدىكى نەقىش ۋە گۈمبەزلەر ئاي نۇرىدا كۆزنى قاماشتۇراتتى. بىنا ئالدىدىكى گۈللۈكتە ھەر خىل گۈللەر تەكشى بوي تارتىپ تولىمۇ چىرايلىق ئېچىلغانىدى. مۇھاجىر قىز رەڭگا - رەڭ جىلۋە قىلىپ، خۇش پۇراق چېچىپ تۇرغان گۈللەرنى كۆرۈپ، پۇراپ تويمايتتى، گۈللۈكنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى فونتاننىڭ ئېگىز ئېتىلىپ چىققان سۇلىرى يۇمران گۈللەرگە سېپىلىپ ئىسسىق ھاۋانى سوۋۇتۇپ كىشىگە ئارام بېرەتتى، ئۇ فونتان سۈيىدە، يۈز - كۆزىنى يۇدى.

شەرق تەرەپتە ئېتەك يايغان ئۈزۈم بارىڭىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئوتچاقناپ كەتتى، باراڭنىڭ ئاستىدىكى ساپىقىدا ساڭگىلاپ تۇرغان سۈپسۈزۈك، رەڭدار ئۈزۈملەر ئېلېكتىر چىراقلىرىنىڭ نۇرىدا گويا مەرۋايىتتەك جۇلالىنىپ، خۇش ھىدى دىماققا گۇپۇلدەپ ئۇرۇلاتتى. قىزنىڭ ئۈزۈملەرگە ئىشتىياقى قوزغالغان بولسا كېرەك، ئورۇندۇقنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، بىر ساپاق قىزىل سايىۋىنى ئۈزۈپ ئاندىن ئۇنى سۇدا چايقىۋېتىپ، ئۈستەلگە كېلىپ ئولتۇرۇپ يېيىشكە باشلىدى.

بۇ قىز، بۈگۈن كەچتىلا بۇ شەھەرگە كەلگەن. تاماقتىن كېيىن ئۇ، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ساياھەتكە كەلگەن چەتئەللىكلەر، مۇھاجىر قېرىنداشلار بىلەن بىللە ئالدىنقى ھويلىنىڭ ئۈزۈم باراڭلىقى ئاستىدا ئولتۇرۇشۇپ يەرلىك سەنئەتچىلەرنىڭ شوخ ئىلھام بەخش ئويۇنلىرىنى كۆردى. ئۇ ھاياجاندىن ئۆزىنى باسالماي قالدى... ئويۇن ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئۇخلىماقچى بولۇپ ياتقىنىغا

كىردى، يېتىپ باقتى، ئۇيقۇسى كەلمىدى، ئاخىر مېھمانخانىدا ھويلىسىغا چىقتى... ئۇ، ئەتە چوڭ تەبرىتكە چىقىدۇ، ئادەملەر قايىنىمىغا كىرىپ سەيلە، ساياھەتنى باشلايدۇ، بۇ ساياھەت تېخىمۇ قىزىقارلىق، ئەھمىيەتلىك بولۇشى تەبىئىي، شۇڭا قەلبىدە شېرىن تۇيغۇ پەيدا قىلغان ئانا ۋەتىنى ھەققىدىكى تەسىراتلىرىنى خاتىرىلىشى كېرەك، شۇنداق قىلمىسا ئۇنىڭ كۆڭلى تىنمايدۇ، ئۇيقۇسى كەلمەيدۇ.

ئۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ، مېھمانخانىغا قاراپ سالماق قەدەم تاشلىدى...... بۇ ئاخشىمى شەھەرگە ئانچە يېقىن بولمىغان سىمېنت دېھقان مەھەللىسىدىكى نۇردۇن ئاكىنىڭ ئۆيىدە تويىنىڭ مەسلىھەت چېيى بولۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ داغدۇغىسىمۇ خېلى ئۇزۇنغىچە داۋام قىلدى. نۇردۇن ئاكا ئوغلىنىڭ مۇبارەك تويىنى كېيىنكى يەكشەنبىدە ئۆتكۈزۈشكە كېلىشتى، ئەتە ئۇ بازارغا كىرىپ رەخت سېتىۋېلىشى كېرەك ئىدى.

نۇردۇن ئاكا 55 ياشلاردا بولۇپ ھەم ئېگىز بويلۇق، كەڭ يەلكىلىك ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ نۇرلۇق كۆزلىرىدىن، دائىم تەبەسسۇم كەتمەيتتى. ئۇ بۈگۈن ئادەتتىكىدىن بۇرۇنراق ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ئايالىغا بالىلىرىنى ئويغىتىشنى تاپىلاپ قويۇپ، ئېغىلغا كىردى، ئات، ئېشەكلەرگە ھەلەپ بەردى، كالا ـ قويلارنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇۋەتتى. ئېغىلدىن چىقىپ، ھەر كۈندىكى ئادىتى بويىچە ئوغۇللىرىنى باشلاپ ئېتىزغا چىقتى. سۆرۈندە بىر پەس ئىشلىۋېتىپ قايتىپ كېلىشتى، ماللارغا ئوت ئالغىلى كەتكەنلەرمۇ پەيدا بولۇشتى، سۈتلۈك چايمۇ تەييار بولغانىدى. ھەممەيلەن ئۈزۈم بارىڭى ئاستىغا كېلىپ، مەئىشەتلەر بىلەن تولغان جوزىنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ ناشتا قىلىشتى.

بۇ ئۆيدە بالىلارنىڭ كىچىكى سەككىز ياشلىق بولۇپ، ئاپىسىنىڭ ھېمايىسىدا ئەركىلىگۈسى كېلىپ تۇراتتى، ئۇ شۇ تاپتا قاچىسىغا قەن ـ گېزەك سېلىپ بېرىلمىگىنى ئۈچۈن نانىنى تەتۈر چايناپ ئولتۇراتتى. بۇنى سېزىپ ئولتۇرغان نۇردۇن ئاكا ئۇنى تېنەتتى:

— ھە، ئابلىزىز، ئاق ناننىڭ شۈپۈرى بارمىكەن. تېز بول، تاماقىڭنى يەۋېلىپ ھەممە ئاناڭنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ھەسەل قاچىسىنى ئەپچىق. يەنە نېمىسى كەمكەن قاراپ باق، پۇل بەرسە ئالما جۇمۇ، — دېدى ئۇ دۇئا ياندۇرۇپ داستىخاندىن تۇرۇۋېتىپ.

نۇردۇن ئاكىنىڭ تۆت ئوغۇل، ئىككى قىزى بار ئىدى، ئىككى ئوغلىنى ئۆيلىدى، ئىككى قىزىنى ياتلىق قىلدى، ھازىر كېلىن، نەۋرىلىرى بىلەن 11 جان ئىدى. مۇشۇ جاننىڭ گېلىلا نۇردۇن ئاكىنى، يەتكۈدەك تەرلەتمەيدۇ، راست، ئۇ بىر ۋاقىتلاردا بالىلىرىنىڭ قورسىقىنىمۇ توزۇك باقالماي، كۆڭلىنى سېرىقتال ئۆتكەزگەنىدى، پەقەت يېقىنقى يىللاردىن

بۇيانلا قەددىنى كۆتەردى، ئارت-ۇق كې-
لەۋاتقان بالىلىرى ئەسقاتتى، بىرسى بىر
ئىشنىڭ بېشىنى تۇتتى، بۇ ئۆيدە دېھ-
قانمۇ، ئىشچىمۇ، تىجارەتچىمۇ... مەيدانغا
كەلدى. ئىشنىڭ ئىپىنى تېپىۋالغاندا باي-
لىق بۇلاق سۈيىدەكلا ئاقىدىكەن، ئۇرۇش-
تالاش، يىغا - زارە قايناپ كەلگەن بۇ
ئائىلىدە ئەمدى شاد - كۈلكە، ناخشا -
ناۋا ياڭراپ كەتتى، توي — تۆكۈن ئەۋج
ئالدى ......

قول ئۇزارغانسېرى نۇردۇن ئاكا غۇلاچ-
نى كەڭ يايدى، بوز ئاچتى، كارىز چاپ-
تى، دۇكان ئاچتى. ئەمدى ئۇنىڭ قولى-
غا مىڭلاپ، ئون مىڭلاپ پۇل كىرىدىغان
بولدى.

بەزى كىشىلەر قولىغا پۇل كىرسە
ئۇيقۇسى قاچىدۇ، قاقتى - سوقتى قىلىپ
بىرنى ئىككى قىلىشنىڭ كويىغا چۈشىدۇ،
نۇردۇن ئاكىمۇ قولىغا كىرگەننى چىڭ
تۇتىدۇ، لېكىن ئۇ پۇلنى خەجلەيدىغان
يەرگە ئايىمايدۇ، ھەممىدە ئانا ئىگە -
چاقىسىز ئايال، بۇ ئايالغا نۇردۇن ئاكا
ئۆز ئاتىسىدەك كۆيۈمچانلىق كۆرسىتىپ
كەلمەكتە. ئۇ يەنە يېقىنقى ئىككى يىل
ئىچىدە يېزىمىزدىكى ئۆستەڭ كۆۋرۈكنى
رېمونت قىلدۇردى، جاڭگالغا بۇلاق چاپ-
تۇرۇپ، قۇرغاق ئېتىزدا ئوت - چۆپ
ئۈندۈردى... نۇردۇن ئاكىنىڭ بۇنداق خا-
لىس ئىشلىرى دوقمۇشتا بىر ئۇچراپ
تۇرىدۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي ئابلىزىز ھەممىدە ئا-
نىنىڭ ئۆيىدىن قايتىپ چىقتى. ئۇ چاي،
تۇزى ئاز قاپتۇ دەپلا ئۆيگە كىرىپ كەت-
تى، ئوغلىنىڭ باتناپ قالغانلىقىنى سەز-
گەن ئانا بالىسىنىڭ ئارقىسىدىن پايپاس-
لاپ ئۆيگە كىردى.

نۇردۇن ئاكا ئېشەك ھارۋىسىنى يېتى-
لەپ دەرۋازا ئالدىغا كېلىۋىشىگە ئايالى
چاقىرىپ قالدى:

— ھەي، توختىسىلىچۇ، ئابلىزىز باتناپ
قاپتۇ. خەققە پۇلنى ئايىمايدۇ، ئۆزەڭ خەج-
لە دەپ بىزگە پۇلمۇ بەرمەيدۇ — دەيدۇ،
ئۇنى بازارغا ئېلىۋالسىلا...، — دېدى.

— مەيلى، چاقىر ئۇنى، مەن بازاردا
ئۇنىڭغا پۇل خەجلەشنى ئۆگىتىپ قوياي، —
دېدى ئۇ چىرايىنى ئاچماي.

بازار مولچىلىق ئىدى، بازارلاردىكى
نېمەتلەرنىڭ تولىلىقىدىن، رەڭمۇ - رەڭ-
لىكىدىن كۆزۈڭ قامىشىدۇ، كوچىدا
سانجاق - سانجاق ئادەم، تىجارەت ھەم-
مىلا يەردە قىزىپ كەتكەن، بازاردىن ھەر
قانداق كېرەكلىك نەرسىنى ئېلىش مۇم-
كىن، بۇنداق قاينام - تاشقىنلىققا تولغان،
ئاۋات بازارلار ئاز ئۇچرايدۇ.

مۇھاجىر قىز چۈشتىن بۇرۇن ساياھەت
نۇقتىلىرىدىكى پائالىيەتلىرىنى ئاخىرلاش-
تۇرۇپلا بازارغا كەلدى، ئۇ، ئۆزىگە قى-
زىق تۇيۇلغان، چەتتە كۆرگىلى بولماي-
دىغان نەرسىلەرگە، ئىشلارغا قىزىقسا كې-
رەك، بولۇپمۇ كاۋاپچى باللارنىڭ خۇش-
خۇي ۋە جاراڭلىق توۋلاشلىرى، ناۋاي،

سامسىپەزلەرنىڭ ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي، خېرىدار قىچقىرىشلىرى، ئاشپەز ئۇستىلارنىڭ لەگمەن تارتىشلىرى ئۇنى جەلپ قىلىۋالدى، بۇ ئادەملارنىڭ مەززىلىك، خۇشپۇراق ھىدى ئۇنىڭ ئىشتىيىنى قوزغىدى، كاۋاپتىن بەش زىخ يەپ باقتى، ئىككى سامسا ئالدى. شىرنىسى ئېقىپ تۇرغان مېۋىلەرنىمۇ ئېلىپ يېدى، ئۆپكە-زاسوي، ھېسىپلارنىمۇ يېمەي كەتسەك بولامدۇ، تېخى تىلىڭدا قالمىغان بىلەن دىلىڭدا قالىدۇ - دە!

مۇھاجىر قىز، دېڭىز — ئوكيانلارنىڭ نېرىسىدىكى يىراق يۇرت — كانادادا تۇغۇلغان جۇڭگولۇقنىڭ ئەۋلادى، سەبىي، ئوماق ۋاقىتتىلا ئۇنىڭ دادىسى ئالەمدىن ئۆتتى، ئۇ كۆز يۇمۇش ئالدىدا قىزىنى يېنىغا چاقىرىپ: «قىزىم مەن جۇڭگولۇق، كىندىك قېنىم ئانا يۇرتۇم — جۇڭگودا تۆكۈلگەن، مەن ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ۋەتىنىمنى سېغىنىپ ئاي - يۇلتۇزلارغا قارايتتىم، مەن ئاي - يۇلتۇزلارغا قاراۋاتقاندا قېرىنداشلىرىممۇ قاراۋاتقاندۇ — ھەي، ئاي، يۇلتۇزلار! سىلەرلا دۇنياغا ئورتاق، قېرىنداشلىرىم بىلەن بىللە سىلەرگە قارىغانلىقىمنى، يۇرتداشلار بىلەن يۈرەكلىرىمىزنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى يەتكۈزۈپ قويۇڭلار، — دەپ نالە قىلىپ — كۆڭلۈمنى ئارامىغا چۈشۈرەتتىم. بىر كۈنى ئارمىنىمغا يېتەرمەن دەپ ئۆزەمنى گوللاپ يۈردۈم، ئەمدى مېنىڭ — ئادا قىلالمىغان قەرزىم ساڭا قالدى، تېز چوڭ بول قىزىم، ئىشقا ياراپ پۇل تېپىپ، يۇرتىمىزنى كۆرۈپ، تۇپرىقىمنى سۆيۈپ كەل، تەكلىماكان پەرزەنتى — ئىكەنلىكىڭنى ئۇنتۇپ قالما» دەپ ۋەسىيەت قىلغانىدى.

مۇھاجىر قىز، ئۆزىنىڭ ئارزۇسىغا ئايلانغان ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتىنى قەلبىدە چىڭ تۇتتى، شوخ، بەگباشلىقىنى تاشلىدى، تىرىشىپ ئوقۇدى، ئوقۇپ يۈرۈپ، ئىشلىدى، ئوقۇشى تۈگەپ خىزمەت ئورنىغىمۇ ئىگە بولدى، ئۇ ئائىلىسىنى قامداپ يۈرۈپ، چەتئەلدىكى بىرمۇنچە بەخت ۋە كىشىنى جەلپ قىلىدىغان تۇرمۇش شارائىتىدىن ۋاز كېچىپ، يۈگۈلاپ - مولاپ پۇل توپلاپ، يول راسخوتى ھازىرلىدى... ئارىلىقنى يىراق كۆرمەي سەپەرگە ئاتلاندى، توپىسىنى يۈزىگە سۈرتۈشكە تەشنا بولغان ۋەتىنىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدى. ئۇ، بېيجىڭدە سەيلە - ساياھەت قىلدى، تيەنجىن، نەنجىن، شاڭخەي... لەرنى ئارىلىدى، گۈزەل تاغ - دەريالىرى، باغۇ - بوستانلىرى ئۇنى مەھلىيا قىلىۋالدى، قەدىمىي ئاسارە - ئەتىقىلىرى، يادىكارلىقلىرى ئۇنىڭغا ئۇلۇغ مىللەتنىڭ ئۇزۇن، داغدۇغىلىق تارىخىنى ئەسلەتتى، يېڭى يۈكسىلىش تەرەققىياتلار ئۇنىڭ غۇرۇرىغا ئىلھام بەردى، تەسىراتلىرى ئۇنتۇلغۇسىز ئىدى...

نۇرغۇن ساياھەتچىلەر «جۇڭگوغا كېلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىنى سەيلە - ساياھەت قىلمىسا، ۋەتەننىڭ يېرى-

نىمىنى كۆرمىگەنلىكتەك بىلمەيىن باراۋەر»
دېيىشەتتى. بۇ سۆز ھەقىقەتەن راست
ئىدى. ئۇ بۇ يەرگە كەلگەنلىكىگە قەۋەتلا
رازى بولدى، كۆرمىگەن، ئاڭلىمىغان —
مەززىلىك تائاملارنى يېدى، چېگرا رايون-
ىنى، خەلق تۇرمۇشىنى كۆردى، چۈشەنچىسى
ئاشتى.

تۇيۇقسىز ئۇ، بىرنېمىنى يوقىتىپ قوي-
غاندەك چۆچۈپ ئورنىدا تۇرۇپ قالدى.
پېشانىسىدىن مۇنچاقتەك تەرلەر ئېقىپ ۋۇ-
جۇدى تىترەپ كەتتى، ئۇ بايا خۇشاللىقتا،
نەپسىگە بېرىلىپ، پىلاننىڭ سىرتىدا پۇل
خەجلەپ قويغانىدى، يول خىراجىتى
كېمىيىپ قالسا، بولامدۇ؟ ئەمدى بىرسىگە
چىش يېرىپ بىرنەرسە دېيىشنى ئويات
ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭ بېشى گاڭگىراپ، نېمە
قىلارىنى بىلمەي بىر ھازا تۇرۇپ قالدى.

مۇھاجىر قىز يانچۇقلىرىنى، سومكىسى-
نى ئاقتۇرۇپ باقتى، ئۇنىڭدا ئارتۇقچە
نەرسە يوق ئىدى. ئاخىرى ئۇ، كىيىپ
قويغان ئۆزى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان كۆڭ-
لىكىنى ساتماقچى بولدى، مۇھاجىر قىز
بۇنداق ئىشنى زادىلا قىلىپ باقمىغا-
نىدى. شۇڭا ئۇ، كۆڭلەكنى بوغچىسىدىن
چىقىرالماي بازاردا كۆپ ئايلاندى، خو-
تۇن كىشى-خوتۇن كىشىنىڭ قاياشى
دەپتىكەن، ئۇنىڭ ئالدىدىن كېلىۋاتقان
بىر ئايالنىڭ چىرايى ئۇنىڭغا ئىللىق
كۆرۈندى!

— كۆڭلەك ساتامسىز، ئالامسىز؟ —
ئۇ قىزىرىپ-تاتىرىپ مۇشۇ سۆزنى —
ئارانلا قىلالىندى.

بىر ئايال كۆڭلەكنى كۆرۈپ باقماقچى
بولدى، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن قېرىشقاندەك
كۆزنى يۇمۇپ-ئاچقىچە ئىككىسىنى ئوتتۇ-
رىغا ئېلىپ ئادەملەر يىغىلىشقا باشلىدى...

× × ×

نۇردۇن ئاكا بۈگۈنكى سودىسىدىن
قەۋەتلا رازى، ئۇ ئانچە ئاۋارە بولمايلا
تويلۇق رەخت-پەچەكنى ئېلىپ، سومكىسىنى
توشقۇزۇۋالدى؛ ئىككى كىلو ھەسەلمۇ
ئالدى، ئەمدى ئۇششاق-چۈششەكلەردىن
ئاز-تولا ئالسىلا بولاتتى. ئۇ ئابلىزنى
ئەگەشتۈرۈپ، بازارنىڭ ئاۋات يېرىگە كىر-
دى، گۆش شورپىسىنىڭ مەززىلىك ھىدى
ئۇلارنىڭ قەدىمىنى توختىتىپ قويدى، ئۇ-
لار ئاشپۇزۇلغا كىرىپ، گۆش يەپ،
شورپا ئىچىپ خۇمارىدىن چىقتى. ئۇلار قاي-
تىش نىيىتىگە كېلىشىپ كېلىۋاتاتتى، ئال-
دىدىلا بىرمۇنچە ئادەمنىڭ غۇژمەك بولۇ-
ۋالغانلىقىنى، نېمىنىدۇر تالىشىۋاتقانلى-
قىنى، بەزىلەرنىڭ كۈلۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆ-
رۈپ، بېشىنى تۇرنىدەك سوزۇپ ئوتتۇرىغا
قارىدى، ئوتتۇرىدا مۇھاجىر قىز تۇراتتى،
ئۇ قىزىرىپ يەرگە كىرىپ كېتەي دەپ
قالغان، بىر ئايال بىر كۆڭلەكنى
يېيىۋالغانىدى، كۆڭلەكنىڭ ياقىسى تو-
لىمۇ كەڭ ئىدى، بۇ ھالنى كۆرگەن بە-
زى بىكار ئېغىزلار ئاغزىغا كەلگىنىنى
سۆزلەپ، كۈلۈشەتتى، سۆز توگىمەيتتى.

نۇردۇن ئاكا بۇ ھالنى كۆرۈپ ئارىغا
قىستىلىپ كىرىپ كۆڭلەكنى ئېتىشكىلا قولىغا

ئېلىنۋالدى، گەپ - سۆز قىلماي يانچۇقىدىن بەش يۈەنلىك، ئون يۈەنلىك پۇللارنى چىقىرىپ مۇھاجىر قىزنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— تالالمۇبىلىك سىڭلىم، — دەپ سەممىي چىراي بىلەن مېيىقىدا كۈلدى، مۇھاجىر قىزنىڭ كۆز چاناقلىرىدا ياش ئەگىدى، ئادەملەرمۇ ئۇلارغا تىكىلگەن ئىدى، مۇھاجىر قىز ئويلىنىپ تۇرمايلا بەش يۈەنلىك پۇلغا قولىنى ئۇزاتتى، نۇردۇن ئاكا ئۇنىڭغا ئون يۈەنلىكنى توغرىلىدى، مۇھاجىر قىز يەنىلا بەش يۈەنلىكنى ئالدى-دە، يۈگۈرۈپ دېگۈدەك توپتىن چىقىپ كەتتى. نۇردۇن ئاكا چاقىرىپ قوغلاپ باقتى، ئەمما يېتىشەلمىدى. ئۇ ئابلىمىزنى يېتىلەپ كېتىۋېتىپ سورىدى: سەن مېنىڭ بۇ كۆڭلەكنى نېمىشقا سېتىپ ئالغىنىمنى بىلدىڭمۇ؟ ئابلىمىز ئاستىغا قاراپ كۈلدى، ئۇ، تارتىنىپراق ئەركىلەپ سۆزلىدى:

— پۇلىمىز بارلىقىنى كۆز - كۆز قىپچۇ، بىز باي - ھە ئاتا، مەنمۇ ....

نۇردۇن ئاكا قاھ - قاھلاپ كۈلۈۋەتتى، كېيىن جىددىي تۈسكە كىرىپ ئابلىمىزنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— ئوغلۇم، سەن بىلەمسەن، ئۇ قىز ناھايىتىمۇ يىراق يەردىن ئانا يۇرتىنى سېغىنىپ كۆرگىلى كەلگەن، بۇنىڭغا نۇرغۇن - نۇرغۇن پۇل كېتىدۇ، ۋەتىنىنىڭ، يۇرتىنىڭ مېھرى گويا ئاتا - ئانىنىڭ بالىسىغا، بالىنىڭ ئاتا - ئانىسىغا بولغان مېھرىگە ئوخشاش بولىدۇ، قارىغاندا ئۇ قىزنىڭ پۇلى ئۆكسۈپ قالغاندەك قىلىدۇ، بىز بۇ كۆڭلەكنى ئىشلىتەلمىسەكمۇ ئۇنى ئالساق قىز ئارزۇسىغا يېتىدۇ. بىلدىڭمۇ؟ ئۇنتۇما ئوغلۇم، بىز بۈگۈن بىر پاتمان ئالتۇنغا سېتىۋالغۇسىز بىر ئىشنى قىلدۇق.

نۇردۇن ئاكا ھاياجانلانغانىدى، ئابلىمىزمۇ ئاتىسىنىڭ سۆزلىرىگە چۈشىنىپ، تەسىراتلار قاينىمىدا ئويغا پاتقانىدى.

— ئۇ قىز نېمە دېگەن ئىنساپلىق، ئاق كۆڭۈل - ھە، سەن ئۇنىڭدىن ئۆگەن: — دەپ قوشۇپ قويدى نۇردۇن ئاكا كوچىدىن قايرىلىۋېتىپ.

— ئۇنىڭدىن ئۆگەنسە بولامدۇ، ئاتا؟ — ئەجەبلىنىپ سورىدى.

— بولماي، گۈزەل ئەخلاق، ياخشى پەزىلەتنىڭ يۇرت - دۆلەت چېگرىسى بولمايدۇ، ھەممىگە ئورتاق، ئۇنى ئۆزەڭدىن يىراق كۆرسەڭ، — نۇردۇن ئاكىنىڭ يۈزىدە تەبەسسۇم جىلۋىلەندى، — مانا، ئاتاڭدىن ئۆگەن، پۇلنى خەجلەيدىغان يەرگە چوقۇم خەجلەش كېرەك، خەجلىمەيدىغان يەرگە بىر پۇڭمۇ ئىسراپ قىلماسلىق كېرەك. ئۇقتۇڭمۇ؟

— ئۇقتۇم، مەن ئەمدى ئوقۇشلۇق كىتاب ئېلىۋالسامىلا بولىدى، — دېدى. ئاتىسىغا ھەۋەسلىنىپ قاراپ، ئۇنىڭ قەلبىدە ئاتىسىغا چەكسىز ھۆرمەت تۇيغۇسى ئويغانغانىدى.

— ھە بەللى، شۇنداق قىل، جۇر

كىتابخانىدىن كىتاب ئېلىۋېلىپ مېھمانخانىغا كىرىپ، ئۆتۈپ كېلەيلى!

ئۇلار مەزمۇت قەدەم تاشلاپ ئالدىغا يۈرۈپ كەتتى.

مۇھاجىر قىز — ھەمراھلىرى ئارىسىدا ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتىنى تولۇق ئىشقا ئاشۇرغانلىقى بىلەن ئاجايىپ خۇشال ئىدى. ئۇنىڭ ئانا ۋەتىنى ھەققىدىكى تەسىراتلىرىمۇ چوڭقۇر بولدى، بولۇپمۇ ئاددىي، سەممىي، ئاق كۆڭۈل، دېھقانىنىڭ يېقىملىق ئوبرازى ئۇنىڭ خىيال ئېكرانىدىن زادىلا نېرى بولمايتتى، ئۇنى ئويلىسىلا قەلبى سۆيۈنۈپ، ۋەتەنداشلىرىغا بولغان مۇھەببىتى بۇلاقتەك ئۇرغۇپ چىقاتتى. دېھقانىنىڭ ئۆز ئاتىسىدەك كۆيۈمچانلىق كۆرسىتىپ، پۇلنى زورلاشلىرى، نۇرلۇق كۆزلىرىدىن مېھرىبانلىق نۇرلىرىنى ياغدۇرۇپ كۈلۈشلىرى، سىڭلىم دەپ چاقىرىشلىرى ھازىرلا يۈز بېرىۋاتقاندەك، دېھقان ئۇنىڭ كەينىدىن قالماي كېلىۋاتقاندەك، يەنە بىر كۆرۈۋېلىش تەشنالىقى بىلەن كەينىگە قاراپ قوياتتى. لېكىن ئۇ يوق ئىدى، ئۇ، بۇجايدىكى سەيلە ـ ساياھىتىنى كۆڭۈللۈك ئاخىرلاشتۇردى. بۇ يەردىن كېتىدىغانلىقىنى ئويلىسىلا، ئۆزىگە مېھرىبانلىق كۆرسەتكەن دېھقانىنىڭ ئىسمىنى سورىۋالمىغانلىقىغا قاتتىق ئۆكۈنەتتى.

مۇھاجىر قىز كەچلىك تاماقتىن چىقىپلا مېھمانخانىدىكى خىراجەتلىرىنى ھېسابلىۋېلىش ئۈچۈن ئىشخانىغا قاراپ ماڭدى، بۇسۇغىدىن ئاتلاپ كىردى ـ دە، ئورنىدا قېتىپ تۇرۇپ قالدى. دېھقانغا سېتىۋەتكەن ھېلىقى كۆڭلەكنى بوغالتىرنىڭ ئۈستەلى ئۈستىدە چىرايلىق قاتلاقلىق تۇراتتى.

— كېلىڭ سىڭلىم، بۈگۈندىن ئەجەبلەنمەڭ، — بوغالتىر قىزنىڭ ھالىتىنى سەزگەندەك، — نۇردۇن ئاكا ئەزەلدىن ئۆزىنى ئويلىمايدىغان، خالىس، سېخىي ئادەم. ئۇ، تۈنۈگۈنلا كۆڭلەكنى ئەكىلىپ بەرگەن، قېنى تاپشۇرۇۋېلىڭ، — دېدى كۆڭلەكنى سۈرۈپ قويۇپ.

— مەن ... مەن ... ساتقانغۇ ....

قىزنىڭ يۈزلىرى چىمىلداپ كەتتى.

— توغرا، سىز ساتقان، نۇردۇن ئاكام سىزنىڭ قىسىلىپ قېلىپ ساتقانلىقىڭىزنى ياد ئېتىپ، قېرىنداشلىرىنى يوقلاپ كەلگەنلىكىڭىزدىن خۇشال بولدى، بۇيولدا ھەر ۋاقىت سىزگە ياردەم قولىنى سۇنىدىغانلىقىنىمۇ بىلدۈردى.

مېھمانخانىمىزمۇ سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزدىن خەۋەر تاپتى، ۋەتەنگە بولغان مۇھەببىتىڭىزنى تولۇق چۈشەندى، سىزگە ئېتىبار بېرىشنى مۇۋاپىق تاپتى. مېھمانخانىدىكى بارلىق خىراجىتىڭىزنى كۆتۈرۈۋېتىشنى قارار قىلدى.

بوغالتىر ئىسسىق مېھرىنى ياغدۇرۇپ، كۈلۈپ قارايتتى، ئۇنىڭ مېھرى ۋەتىنىنىڭ مېھرى، ئۇنىڭ كۈلۈشلىرى ۋەتىنىنىڭ كۈ-

(ئاخىرى 62 ـ بەتتە)

چېچىلغان يۇلتۇز

ئابدۇقادىر جالالىدىن

ئابدۇقادىر جالالىدىن 1964 - يىلى 3 - ئايدا، قەشقەر كونا شەھەر ناھىيەسىنىڭ بەشكېرەم يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1982 - يىلى بەشكېرەم ئوتتۇرا مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ، قەشقەر پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىنغان. 1986 - يىلى ئوقۇشنى تاماملاپ، ئۈرۈمچى تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ.

ئۇنىڭ شېئىرلىرى 1982 - يىلدىن باشلاپ مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنغان بولۇپ، ھازىرغىچە «قەشقەر گېزىتى»، «قەشقەر ئەدەبىياتى»، «تارىم»، «شىنجاڭ گېزىتى»، «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»، «تەڭرىتاغ» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا 50 پارچىدىن ئارتۇق ئەسىرى جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتى.

يىقىلىش

كېچىلەرنى سۈرەپ،
كېتىۋاتسام قۇياش ئالدىغا،
يولۇمنى توستى،
تالاي كۆزلەر
لەۋلەر
يۈرەكلەر.

سۇنۇلدى ماڭا،
مۇھەببەتنىڭ ئىلاھى قولى.
كۆردۈم ئۆزۈمنى،
خۇمارلىق كۆزلەرنىڭ جىيەكلىرىدە.

بارغانسېرى زورايدى بىر كۆز،
يىقىلدىم ئىچىگە،
مېنى بىلەن ھالسىراپ.

تۇل ئانا

زەڭگەر دېڭىز ئاھ ئۇرغان چۈشتە،
زەڭگەر كۆڭلەك كىيگەن بىر ئانا،
بالىسىنى يېتىلەپ،
بارار كولرەڭ ساھىلنى بويلاپ،
زەڭگەر كۆزلۈك تۇتۇپ قولىدا.

لەرزان شامال قۇچاقلىرىدا،
تەۋرىنىدۇ زەڭگەر رەڭ دولقۇن،
يەلپۈنىدۇ زەڭگەر رەڭ كۆڭلەك.
كاھى ئۆرلەپ
كاھى پەسىيىپ
دولقۇنلايدۇ ئانىنىڭ كۆكسى؛
زەڭگەر
زەڭگەر
زەڭگەر رەڭ چۆل،

ئېچىلىدۇ قەدىمىي ناخشا،
ئىشىقكەندە ئۆرتەنەر يۈرەك.
ئاق بۇژغۇنلار
شاماللارغا مىنگەشىپ پات - پات،
سىڭىپ كېتەر زەڭگەر كۆزلۈككە...

زەڭگەر دېڭىز
كولرەڭ سەيلىگاھ
زەڭگەر كۆزلۈك، زەڭگەر رەڭ ساما.
زەڭگەر - زەڭگەر
زەڭگەر رەڭ دۇنيا.

ئۇيقۇدىكى پەرىزات

ئۇنتۇلۇشىمنى ساقلاپ،
ياتقىنىمدا بەھۇزۇر ئۇخلاپ،
ئۆتۈپ كەتتى ئاي،
چىرايىمغا كۆلەڭگە تاشلاپ.
چىرايىمدىن،
قىسقىنىمنى ئاقتۇرۇپ شامال،
پەرقىرايدۇ شاپاشلاپ.
كاھىدا
ناخشا تىلەر جىمجىتلىقىمدىن.
ھەر سەھەر،
سىرلىرىمنى ئالالماي سەندىن،
كېتىدۇ چولپان،
ساھىلىمدىن كۆكۈمنى باشلاپ.

چۆكۈپ كەتكەن سوئاللار

—1—

ئۆز ئۇفۇرلاپ،
مەڭزىمدىكى ھال رەڭنى يۇيۇپ،
يۈرىكىمنى سۈرەپ
دومىلايدۇ تامچە - تامچە ياش،

—2—

ساما ئايلىنىپ،
نەگە بارار تامچىلارغا مىنگەشىپ؟

چۈكۈپ كەتتى ھاپالىمىز،
مۇنائىلەرىدىم بولۇپ خادا تاغى.

— 3 —

دېڭىزلارنىڭ تەكتىگە،
شۇڭغىسامۇ چىقمەدى ئۆلچەم،
دولقۇنلاردا لەيلەيدۇ بۇزغۇن،
شامالارغا بولۇپ ئويۇنچۇق.

— 4 —

ھەر ئاخشامدا،
داللا قىلىپ كۆكۈمنى،
پاكلىنىدۇ يۇيۇلۇپ قۇياش.

زاھىد

شېئىرلارغا ئوراپ دىلىمنى،
يوروپ كەتتىم......
قونالغۇلار قالدى ئۆزاقتا،
چەكتىم

شائىر

ھىلال ئايغا
ئېسىپ قويدۇڭ
يۈرىكىڭنىڭ سوقۇشلىرىنى
يوروپ كەتتىڭ...
ئولتۇردۇڭ
دولقۇنلارنىڭ ئۇستىدە،
سارالڭ شامالغا ياندىشىپ يىغلىغ،
يەنلىمەدىڭ...
سېنى چۆرىشەيدۇ چولپان؛
پاتتىڭ سوزۇلۇپ
ئۇستىدە
پىچاق بىلىنمىنىڭ...
ئويغانسا كۆكۈم،
يالڭاچلاندى بوران
ئۇستىدە كارىۋىتىڭنىڭ،
تارتىندىڭ نەچۈن؟

تەشۋىش

بۇ دۇنيا
تۆرەلدى بىر تال قوۋۇرغامدىن.
بوغىزىمدا بىر ئاخشا
تېپىمچە...

كۆرسەم يورۇق روجەكلەرنى..
ئالالمىدىم دەم
كۆز يېشىمنىڭ ئارىسىدا ئۈنچىزۇقۇپ،
ئۈنىمەيلا خوشلاشتىم شۇڭا.
ئىلاھ، سۆيەت، تالانتلار،
چىللار مېنى تەرەپ - تەرەپتىن.
كۆلكە
ھەسرەت
چۆقانلار بىلەن
قىزىل
سېرىق
ياپېشىل نۇرلار،
كىرەلشىپ
كىرپىكىمگە تۇتۇشىدۇ نۇرلار.
كۆزلىرىمدىن ئويۇقتىمچە،
ئويۇقتىن كۆزۈمگىچە،
لەيلەيدۇ نەزىرىشىم يوللار.

شېئىر تىمساقتا:

ئەخمەتجان ئوسمان

تەشۋىشىمنى يۇدۇپ كېلىمەن
بۇ يولدا
ئەلەمساقتىن قىيامەتكىچە.

قۇشلار

ئاشكارىلايمەن
قۇشلار تىلىدا
پەسىللەرگە سىرىمنى،
ياساپ كەلدىم خۇشلۇقلۇمنى
خۇشلۇقىدا قۇشلارنىڭ.
ئوخلاپ قالسام چاڭگىلىرىدا
چۆشەيمەن
ئۇلار دائىم چۆشىگەننى.
مەن تۇغۇلدۇم ئۇلارنى دەپ،
قۇشلارمۇ
تۇغۇلىدۇ ئارمانىمدا.
ئەي، سەن خۇدا!...
ئېلىپ كەت مېنى بۇ دۇنيادىن
قالسا ئوزۇلۇپ
ئاخشىلىرى قۇشلارنىڭ.

ياقىنىمدا ھەر ياققا تېنەپ،
يىراق ئويۇقتىن،
كۆتۈرۈلدى يۈرىكىم.
يۈكلۈردۈم
يۈرىكىمدىن نۇرالغۇ ئىمزدەپ.

بارىمەن يەنە...

ئىزلاردىن تۇتۇلۇپ،
يېتىنى سانسىز كىرىمەن يوللار.
قويۇنىغا ئەگەشتۈرۈپ ئۇلارنى،
خىيالىمغا ئارتىپ قويدى شامالار.
يايدىم
بۇ تەرەپتىن ئۇ تەرەپكىچە،
بىر - بىرىگە ئۇلاپ يوللارنى...
بىر پەستىلا تۈكەتتىم مىڭىپ،
ئاخشامغا قاراپ بارىمەن يەنە،
داۋامىنى تۇتۇپ يوللارنىڭ.

بەزەن

1

بەزەن...
سەھەردە
چىقىپ كېتەر شېئىرىدىم
يەلكىمىگە تاشلاپ چاپىنى،
قايتىپ كېلەر ئاخشىمى
بويىلىپ قانغا
يۈز - كۆزى.

2

بەزەن...
ئوخلايدۇ بوران
كۆز چىمدىلا
قويۇپ تاشقا بېشىنى.
كىرەر چۈشىگە
يىگىنا غۇچلار...

3

بەزەن...
كۆرىمەن كۆكۈمنى
بازاردا،
ئولتۇرىدۇ زوڭزىيىپ،
ئالدىدا
بىر دۆۋە يۇلتۇز.

4

بەزەن...
ياتار شامال ئۆگزىدە

ئويلىنىپ:
نەدىن باشلىدى،
نەدە تۈگەيدۇ،

ئىچمەيدۇ نېمە؟
5
بەزەن...

تولۇپ چىقار خۇدا بىر كېچە
شائىر كۆزىدە.
1986 - يىل، ئۈرۈمچى.

ئىككى شېئىر

ئاسىپ راخمان

بىز شۇنداق مەخلۇقلار

قۇياش دېدىم،
ۋىسالىڭغا تەلمۈردۈم ئۇزاق،
كۆيدۈم سەمەندەردەك
ئاتەشلىرىدە.
قاي ۋاقىتكىن
ئۇرۇپ ئالدىم كۆكتىن ئۇنى
سالدىم قوينۇمغا.
....
ئۇچىقىمدا
بىر پارچىسى مۇز تاغنىڭ...

قار ياغماقتا لەيلەپ، ئاق قار....

(قىش تەسىراتلىرى)

قار ياغماقتا لەيلەپ، ئاق قار...،
توزىماقتا ئوماق چېچەكلەر
مەن كۆرىمەن ئەمما
زەڭگەر كۆكتە تۇرنىلارنى.
قار ياغماقتا لەيلەپ، ئاق قار...
مەن كېلىمەن ئەمما
چىمەنلەرنى قىلىپ پايانداز.
قار ياغماقتا لەيلەپ، ئاق قار..
مەن ئاڭلايمەن ئەمما
ئاڭلاپ - ئاڭلاپ قانماس بىر كۈينى—
ئايغىم ئاستىدا
سايرايدۇ بۇلبۇل!

سىلەر سۇنغان، سۇناي مەنئۇ جام....

باتۇر روزى

ئوسال يەرلەر ئۇيۇپتۇ تۇتاش،
تىكەنلەرگە يامراماقتا نەم؛
بەلباغ - بەلباغ نۇر سېپەر قۇياش،
بېرىپ يەرگە تەبەسسۇم شۇ دەم.
چانا ھەيدەپ كەلگەنچە بىر قىز
ئۆتۈپ كەتتى مۇز كېچىپ غىل-پال؛
ئۇ دالامنى ئايلىنىپ تېز-تېز،
زەڭگەر رەڭدە ئەل بەردى دەرھال.
قاپتاللاردا ياڭرىتىپ سادا،
تۆمۈر تۇمشۇق چوقۇلار ئورمان؛
ئۇمۇ بىزدىن بولمىدۇ جۇدا،
زەڭگەر چۈشلەر كۆرمەيدۇ ئىنسان.
تەبىئەت گاھ ياسىداق ئايۋان،
كىيمە تازىغا ئوخشايدۇ گاھى؛
ئۇ ھېچكىمگە بولالماس ماكان،
ۋە ھېچكىمنىڭ ئەمەس پادىشى
دوستلار، دوستلار كۆڭلۈڭلار بەڭ كەڭ.
سىغار ئاڭا مەن تۇرماق، ئالەم!
ئۇ تۈزۈمەس ھەرئان خەزىنىلەرگە؛
ئۇ ياسايدۇ مىليونلاپ ھاتەم.
ئەي، تەبىئەت، سەن شاللاق، رەڭباز،
كۆڭۈل كۆرۈلدۈڭ بولغاچ دوستلار ساز؛
دوستلار، دوستلار كېلىڭلار بۇياق،
بەدەشتانغا بولاي پايانداز،
يادلانمىسۇن رەھمەتلىك ئاتام،
ماتەملەرگە ئەمەس كۆڭلۈم جاي؛
سىلەر سۇنغان، سۇناي مەنئۇ جام،
ئىچە - ئىچ مەي!
ئىچە، شەلپەر چاي.

يۇلتۇز قەبرىسى

پەرھاد ئىلىياس

1

ھارغىن كېچە....
چاقنىدى بىر ئىز
يىراق كۆكتە ئۈنسىز، ئۈمىدسىز،
چاقناپ ئۆتتى ئاداققى تىنىق،
ئاقار يۇلتۇز
قالدى لېكىن كۆكتە قەبرىسىز...

2

تەشۇشلەنگەن يۇلتۇزلار
ئۇزاق-ئۇزاق ئىبادەت قىلىپ،
ئۇخلاپ قالدى كۆز يۇمۇپ.
بۇلۇتلاردىن سىيلاپ باشقا ئاق،
ئاي ئۇيۇققا باتتى مۇڭلىنىپ...
ئۇخلالمىدىم،
مۇڭلانمىدىم،
ئوت ئىچىدە ياتتىم تولغىنىپ...

3

تۇۋلىدىم:
ھەي!!!—
ئاڭلا، ئاڭلا ئاسمان، تەڭرىسى،
كەڭ ئاسماننى ئەيلىگەن كۆمبەز؛
كۆكسۈم بولسۇن ئۇنىڭ قەبرىسى!...

ئىككى شېئىر

ئەزىزى

ئالەم يوقسا.....

ئالەم كېزىپ ئىزدەگەن زېمىنى،
يوقاپ كەتسەم بىخۇتلۇقۇمدىن،
ھېچ گەپ ئەمەس ئالەم يوقسا،
تېپىمىش ئاسان كۆز قارچۇقۇمدىن.

جاۋاب سادا

مەن ھاياتقا نېمىلەر بەردىم،
ھايات ماڭا نېمىلەر بەردى؟
ئاخشا قىلىپ تۇۋلىسام بۇنى،
ساداسىغا ئالەم تار كەلدى.

كۈتۈش

ئادىلجان تۇنىياز

ئورمانىدىكى خىلۋەت بۇلاق بويىدا،
شىلدىرلايدۇ ئەقىدىنىڭ ئاخشىسى.
ئاڭلىنىدۇ چاتقاللىقنىڭ ئىچىدىن،
كېيىنكىنىڭ يول تاپالماي قاخشىشى.
كۆڭۈل ئۇخلار، ئۆركەشىدە دەريانىڭ
جۇپ سايلەر قول سىلكىشەر يىراقتا.
ھىجران بىلەن داۋالغۇسا دولقۇنلار،
كۆڭۈل ئۇنى قۇچاقلايدۇ يىراقتا.

خىسلەتلىك تاش بالا

(چۆچەك پوۋست)

(مۇھەممەت روزى يارقىن)

(بېشى ئۆتكەن ساندا)

قاچقۇن

رىچارد چوشكورتوش دورىسىنى پۇراپ تۇرۇپ باغلاقلىق تاش بالىغا كۈلۈپ تۇرۇپ سۆزلىدى.

— بىز تونۇشۇۋالايلى، مېنىڭ ئىسمىم رىچارد، ناھايىتى مۇلايىم ۋە مېھرىبان ئادەممەن.

— يالغان، سەن مېھرىبان ئادەم بولساڭ نېمىشكە مېنى باغلاتقۇزىسەن، — تاش بالا قەتئىيلىشىپ سۆزلىدى.

— ياق، ياق، سېنى باغلاتقۇزغان مەن ئەمەس، ئۇ باشقا ئادەم، كېيىن بىلىسەن.

رىچارد چوشكورۇشكە تەييارلىنىپ چىرايىنى پۈرۈشتۈردى. ئەپسۇسكى چوشكۇرەلمىدى. ئۇ بۇرنىغا يەنە دورىنى يېقىن ئەكەلدى، تاش بالا ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن مۇراجىئەت قىلدى.

— مېنى قويۇۋەت، مەن كېتىمەن!

— كېتىمەن؟ نەگە كېتىسەن؟

— مومام يالغۇز قالدى، مومامنىڭ قېشىغا كېتىمەن.

— مومامنىڭ قېشىغا كېتىمەن؟!...ھە ...ھە...ھەپچوش، مۇنداق دېگىن، ھەپچوش. تاش بالىنىڭ مومىسى ھەرقاچان تاش بولىدىغۇ دەيمەن... ھەپچوش.

تاش بالىنىڭ ئەتراپىدىكى رىچاردنىڭ ئىككى ئادىمى رىچاردنىڭ مەسخىرىسىدىن ھوزۇرلىنىپ قاھقاھلاپ كۈلدى. تاش بالا غەزەپ بىلەن رىچاردقا ھومايدى-دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ ئىشىككە يۈگۈردى. رىچاردنىڭ ئىككى ئادىمى دەرھال كەينىدىن بېرىپ تاش بالىنى تۇتۇۋالدى.

— سەن يۇۋاش بول، — دېدى رىچارد ئورنىدىن تۇرۇپ، — سەن كېيىمگە كىرسەڭ، سېنى باغلاقتىن ئازاد قىلىمەن.

تاش بالا ئۈندىمىدى.

— قانداق، ئىككىمىز كېلىشىۋالامدۇق؟

— ...

رىچارد مۈرىسىنى قىسىپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى.

— مەن سېنى ھېچنەرسە قىلمايمەن، پەقەت دۇنيانى ساياھەت قىلغۇزىمەن، لېكىن سەن نەي چېلىپ، كۆكۈش نۇر چاقنىتىپ بېرىشكە ۋەدە بېرىسەن، قانداق؟

ئىشىك ئېچىلىپ رىچاردنىڭ خىزمەتچىسى چارلىز كىرىپ كەلدى. ئۇ رىچاردنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

— ھاپىز باي كەلدى، — دېدى.

رىچارد ئالمان-تالمان تاش بالىنى تۇتۇپ تۇرغان ئىككى ئادەمگە ئىشارەت قىلدى، ئۇلار تاش بالىنى ئېلىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن رىچارد چارلىزغا:

— تاش شۇمتەك ناھايىتى ياۋۇزكەن، ئۇ قېچىپ كەتمىسۇن، ئۇنى ساندۇققا سېلىپ، ساندۇقنىڭ ئۈستىنى مىخلىۋېتىڭلار، ئاندىن مېنىڭ تەييارلىقىنى ئىشلەڭلار، قاراڭغۇ چۈشكەن ھامان يولغا

چىقىپ كېتىمىز، ـ دېدى.

چارلىز رىچاردنىڭ ھەر جۈملە سۆزىگە باش لىڭشىتىپ:

— بولىدۇ، خوپ، — دېدى.

رىچارد ئاخىرىدا:

— ھاپىز باينى مېنىڭ قېشىمغا كىرگۈزۈۋېتىڭلار، ئۇنتۇما، ئىش شۇنداق توغرىلىنىدۇ، ـ دەپ بۇيرۇق قىلدى. چارلىز ئالدىراپ ـ تېنەپ چىقىپ كەتتى. ھايال ئۆتمەي ھاپىز باي كىرىپ كەلدى.

— ئوھوي دوستۇم، — دېدى رىچارد خۇشخۇيلۇق بىلەن، — سىز بىلەن كۆرۈشكەنلىكىمدىن ناھايىتى خۇشالمەن.

رىچارد خېنىملارنىڭكىدەك ئىنچىكە قوللىرىنى ھاپىز بايغا سۇندى.

— سالامەت تۇرۇپسىز رىچارد ئەپەندى؟

ئۇلار يالغاندىن كۈلۈشۈپ قول ئېلىشتى. ھاپىز باينىڭ ساپاندەك قوللىرى رىچارد ئەپەندىنىڭ ماھۇتتەك قوللىرىنى ئاغرىتىۋەتتى بولغاي، ئۇنىڭ چىرايى كۈلكىدىن يىغىغا ئۆزگىرىۋاتقان ئادەمنىڭكىدەك كۆڭۈلسىز كۆرۈندى.

— كۆرگەنلا نەرسىنى قامىلاپ ئالىدىغان قوللىرىڭىز نېمىدېگەن ئاجايىپ، ھە؟! ـ دەۋەتتى رىچارد ئەپەندى قولىنى تارتىۋېلىشقا ئالدىراپ.

— ئەلۋەتتە، شۇ قوللاردىن ئامەتلەنگەنلىكىمىزنى ئۇنتۇپ قالماپسىز ـ دە، رىچارد ئەپەندى.

ئۇلار يەنە بىر ھازا يالغان كۈلۈشتى. ئاندىن ئورۇندۇقلاردىن جاي ئېلىشتى.

— شۇنداق قىلىپ يەنە ئىككى مىڭغا رازى بولمايسىز؟

رىچارد ئۇزۇن ۋە توم، رەڭگى قارا سىگارىسىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا ئوت تۇتاشتۇرغاچ يەر ئاستىدىن ھاپىز بايغا قارىدى.

— يوقسۇ رىچارد ئەپەندى، سودىمىز سودا بولسۇن، گېپىمىز گەپ.

— تاش بالىنى سىز تاپقىنىڭىز بىلەن ئۇنى ئەكىلىشكە مېنىڭ ئادەملىرىمنىڭ ياردەملەشكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالماڭ.

— بىلىمەن، بىلىمەن جانابى رىچارد ئەپەندى. سىزنىڭ كىشىلىرىڭىزنى مەن باشلاپ ئاپارمىسام ئۇلار نەدىن تاپالايتتى.

ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر مەھەل جىممابىق ھۆكۈم سۈردى. بىر بىزدەك چىۋىن ئۇلارنىڭ بېشىدا گىژىلداپ ئۇچۇپ يۈرۈپ، رىچارد ئەپەندىنىڭ يۈزىگە قونسا، بىردەم ھاپىز باينىڭ يۈزىگە قوناتتى. ئۇلار زېرىككەنستىن قولى بىلەن يۈزىنى قورۇيتتى.

— ئىسسىپ كەتكەنسىز، — دېدى رىچارد بىر چاغداجىملىقىنى بۇزۇپ، — دېرىزىنى ئېچىۋاتاي.

رىچارد بېرىپ دېرىزىنى ئېچىۋەتتى. ھۇپپىدە سالقىن شامال كىرىپ دېرىزە پەردىلىرىنى يەلپىدى. رىچارد غەربىتىكى ئېگىز تاغلار ئارقىسىغا يېتىۋاتقان قۇياشقا بىر ھازا تىكىلىۋېلىپ ھاپىز بايغا مۇراجىئەت قىلدى.

— ئۇسسىغانسىز باي ئەپەندى، بىر ئاز چاي ئىچەيلى.

ئۇ بېرىپ ئىشىكنى ئاچتى ـ دە:

— چارلىز، چارلىز، ـ دەپ توۋلىدى.

— نېمە ئىش خوجايىن، ـ سورىدى چارلىز بىر ئۆيدىن چىقىپ.

— چاي ئەپكىر، بىز ئۇسسۇدۇق.

رىچارد جايىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— جانابى رىچارد ئەپەندى، ـ دېدى هاپىز باي رىچاردنىڭ تايىنى يوق ئىشلار بىلەن ۋاقىتنى سوزۇۋاتقانلىقىدىن زېرىكىپ، — ئىشنى ۋاقتىدا بىر تەرەپ قىلىۋېتەيلى. مەن يەنە تاقەت قىلالمايمەن.

— نېمىگە ئالدىرايسىز، هەقاچان رىچارد گېپىدىن يېنىۋالىدۇ دەپ ئويلاۋاتامسىز، بۇ مۇمكىن ئەمەس، مەن دەسلەپتىلا ئۇنىڭغا ئېغىز ئاچقانكەنمەن، ئاخىرى سۆزىمىز شۇنداق بولىدۇ.

ئىشىك ئېچىلىپ چارلىز پەتنۇسقا ئىككى ئىستاكان چاي ئەكىرىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويدى ـ دە، چىقىپ كەتتى.

— قېنى چاي ئىچىڭ.

هاپىز باي رىچاردنىڭ ئونىڭ تىللانى ساق بېرىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، بىردىنلا خۇشال بولۇپ كەتتى، ئۇ ئىستاكانغا قولىنى ئۇزىتىپ:

— قېنى، قالغان بەشىمىڭنى ئۈستەلگە قويۇڭ، — دېدى.

رىچارد ئىستاكاندىكى چاينى بىر ئوتلىۋېلىپ:

— ئالدىرىماڭ، گېپىم گەپ، بەربىر هەممىنى ئالىسىز ـ دېدى.

هاپىز باي چاينى ئارقا-ئارقىدىن ئوتلىدى.

رىچارد سومكىنى ئالدى ـ دە، ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئۈستەلگە كۆمتۈردى، تاراڭلاپ چۈشكەن تىللالار باينىڭ كۆزلىرىنى چاقنىتىۋەتتى. ئۇ ئىستاكاندىكى چاينى بىراقلا گۇپۇلدىتىپ ئىچىپ بولدى ـ دە، ئورنىدىن تۇردى.

— ئۆزىڭىز ساناپ ئېلىۋېلىڭ، — دېدى رىچارد سېخىلىك بىلەن.

باي ئورۇندۇقنى تارتىپ ئولتۇرۇپ ساناشقا باشلىدى. ئۇنىڭ قوللىرى شۇقەدەر چاققان ئىدىكى رىچارد هەيران قالدى. بىراق ساناش ئۇزۇنغا داۋام قىلالمىدى. هاپىز باينىڭ بېشى ئېغىرلىشىپ، كۆزى يۇمۇلۇشقا باشلىدى. ئۇ بېشىنى بىر نەچچە قېتىم سىلكىپ باقتى. لېكىن بارغانسېرى بولالمىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى بىر خىل شىرىنلىق تۇيغۇسى قاپلىۋالدى، ئۇ بېشىنى ئۈستەلگە قويغىنىچە ئۇيقۇغا كەتتى.

رىچارد ئەپەندى شۇ چاغدىلا چوڭقۇر تىنىۋالدى ـ دە، سىگارتقا سەرەڭگە چاقتى ۋە ئۇنىڭدىن بىر نەچچە نەپەس كۇچلۇك شۇمۇردى. ئاندىن، هاپىز باينىڭ ئالدىدىكى تىللالارنى يىغىشتۇرۇپ قايتا سومكىغا سالدى.

— ئەخمەق، — دېدى ئۇ ئۆلۈكتەك مىدىرىمۇ قىلماي ئۇخلاۋاتقان بايغا قاراپ، — ساڭا بېرىدىغان نەدىكى ئونمىڭ تىللا، پېقىر تىللانى دەپ يۇرتمۇ-يۇرت يۈرۈيدۇ.

رىچارد ھاپىزباينىڭ يېنىنى ئاختۇردى ۋە تىللا قاچىلانغان خالتىنى تېپىپ چىقتى. خالتىنىڭ ئىچىدە رىچارد ئىلگىرى بەرگەن بەشمىڭ تىللادىن باشقا يەنە كىشىلەردىن قاقتى-سوقتى قىلىپ يىققان پۇللاردىنمۇ خېلى بار ئىدى. رىچارد كۈلۈمسىرىگەن ھالدا خالتىدىكى تىللالاردىنمۇ سومكىسىغا قۇيۇۋالدى.

— خەير-خوش، جانابى باي ئەپەندى، سالامەت بولۇڭ!...

جەڭگەلدىكى كېچە

چۆللۈكتە تۆگىلەر ۋە ئاتلارغا قوشۇلغان ھارۋىلار كېتىپ باراتتى. ھارۋىلارنىڭ ئۈستىدىكى مەنقۇلاتلار، تۆمۈر قەپەزدىكى «ئاجايىپ ئادەملەر» گاھ سولغا، گاھ ئوڭغا ئىغاڭلايتتى. رىچارد ئەڭ ئاخىرىدىكى تۆگىدە شىلەپىسىنى چوڭقۇر كىيىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئۆز ئېلىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىنكى گۈزەل مەنزىرىلەر نامايان بولماقتا ئىدى.

ئەنە، ھەيۋەتلىك چېركوۋلار، ئېگىز بىنالار، سارايلار، باغچىلار، تاملاردىكى تاش بالىنى كۆرگەزمە قىلىش ئېلانلىرى، ئايىغى ئۈزۈلمىگەن ئۆچرەتلەر، «ئاجايىپخانە» دىكى تاش بالىنى كۆرۈۋاتقان بەس-بەس ئادەملەر، بەگزادىلەر، ئېسىلزادە خېنىملار، گېنېراللار. ماتا ئەمدى كارولمۇ كەلدى. ئۇ رىچارد ئەپەندىگە چوڭ ھۆرمەت بىلدۈردى. رىچارد ئەپەندىنىڭ نام-شۆھرىتى پۈتكۈل شەھەرنى زىل-زىلىگە كەلتۈردى... گويا ئاسماندىن يامغۇردەك تىللا ياغدى...

رىچارد ئەپەندى ئىختىيارسىز ھېجىيىپ يۈزىنى ئاسمانغا تۇتتى. ئۇنىڭ يۈزلىرىگە ئۇششاق بىر نەرسىلەر تامچىلىدى. ئۇ گويا راستىنلا تىللا چۈشۈۋاتقاندەك ھاياجانلىنىپ يۈزىنى سىلىۋىدى يامغۇر ئىكەن. ئۇنىڭ بايىقى خۇشاللىقلىرى بىردەمدە نەگىدۇ غايىب بولدى. ئۇ، تۆگىچىلەرگە ۋاقىرىدى:

— تېز بولۇڭلار، ئالدىمىزدىكى تاغ جىلغىسىغا كىرىۋالايلى!

تۆگىچىلەر تۆگىلىرىنى تېز مېڭىشقا مەجبۇرلىدى، لېكىن نەچچە كۈندىن بۇيان ھېرىپ ھالى قالمىغان تۆگىلەر ئېرىنچەكلىك بىلەن ئىگىلىرىنىڭ زورىغا پەسەنت قىلمىغاندەك باشلىرىنى ئۇياق-بۇياققا لىڭشىتىپ قويۇپ، ئاياغلىرىنى ئېغىر-ئېغىر ئېلىشتى...

رىچارد ئەپەندى زەردە بىلەن تېخىمۇ بەكرەك توۋلىدى:

— گېپىمنى ئاڭلاۋاتامسىلەر، تېز بولۇڭلار دەۋاتىمەن، تېز، ھوي چارلىز، مەن ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن.

چارلىز جىددىيلىشىپ باشقىلارنى توۋلىدى.

— تېز بولۇڭلار، تېز! خوجايىنىنىڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلىمايۋاتامسىلەر؟!

ئۇلار قانچە قىلغان بىلەنمۇ ئاخىر شىددەتلىك يامغۇرغا قالدى. ئۇلار تاغ جىلغىسىغا كىرىپ بولغىچە گويا دەرياغا چۆمۈلۈپ چىققاندەك پۈتۈنلەي سۇ بولۇپ كەتتى. تۆگە، يۈك-تاقلارمۇ، قەپەزدىكى «ئاجايىپ ئادەملەر» مۇ

بۇنىڭدىن خالى بولالمىدى.

قاراڭغۇ چۈشۈشكە يېقىن يامغۇر توختىدى. غەرب ئۇپۇقى شەپەققە پۈركەندى. رىچارد كېچىنى جاڭگالدا ئۆتكۈزمەكچى بولۇپ، ئادەملىرىگە چېدىر تەييارلاشنى بۇيرۇدى. ھارۋىلاردىن تۆگە، ئاتلار بوشىتىلدى. چارلىز رىچاردنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— خوجايىن، تاش بالىنى ساندۇقتىن بوشىتىمىزمۇ، قانداق؟ - دەپ سورىدى.

رىچارد ئەتراپىغا بىر قارىۋېتىپ:

— بۇ يەردە بىرەرسى كۆرۈپ قالماس؟ - دېدى.

— بۇ جاڭگالدا بىزدىن باشقا كىممۇ بولسۇن دەيسىز؟!

— بوشاتساق بوشاتايلى، لېكىن ئۇ قېچىپ كەتمىسۇن.

— قېچىپ نەگە بارالايتتى. بىر ئازدىن كېيىنلا قەپەزگە سولىۋېتىمىز.

— بولمايدۇ، قەپەزدىكىلەر ناھايىتى ياۋايى، ئۇلار تاش بالىغا زەخمەت يەتكۈزۈپ قويۇشتىن يانمايدۇ. ئۇنى چېدىردا قوندۇرۇپ، ياخشى كۆزەتچى قويۇشىمىز كېرەك.

— بولىدۇ، دېگىنىڭىزنى ئىجرا قىلىمىز.

چارلىز ئىككى ئادىمىنى باشلاپ، تاش بالا سېلىنغان ساندۇقنى ھارۋىدىن چۈشەردى - دە، تۆمۈر - بولقىلار بىلەن ساندۇقنى ئاچتى...

تاش بالا ساندۇقتىن چىقىپ، كۆزى قاراڭغۇلىشىپ، ھېچنەرسىنى كۆرەلمىدى. ئۇنىڭ ماغدۇرسىزلىقتىن بېشى قېيىۋاتاتتى، بىر چاغدا ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ئىمىر - چىمىر بىر نەرسىلەر كۆرۈنگەندەك بولدى. بارا - بارا قەپەزدىكى «ئاجايىپ ئادەملەر»نى ئېنىق پەرق ئەتتى - دە، چۆچۈپ كەتتى.

بۇ نېمە ئادەملەردۇ؟ — دەپ ئويلىدى ئۇ كۆڭلىدە، — ئۇلارنىڭ تېرى نېمانچە باشقىچە،

— ھەي تاش بالا، - دەپ خىتاب قىلدى قەپەزدىكى يۇڭلۇق ئادەم بوم ئاۋاز بىلەن، — سەن مەندىن قورقما، بۇ ياققا كەل.

تاش بالا ئۇنىڭ يۇڭلۇق زور بەستىگە قاراپ بېقىپ ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىشقا زادىلا جۈرئەت قىلالمىدى - دە، بېشىنى چايقىدى.

— قورقما، — دېدى يۇڭلۇق ئادەم قەپەزنىڭ شادىلىرىنى تۇتقىنىچە، — بۇ ياققا كەل، بىز دوست بولايلى.

تاش بالا دەسلەپ ئارسالدا بولۇپ تۇرۇپ قالدى، كېيىن قەدەملىرىنى ئاستا - ئاستا يۆتكەپ قەپەزنىڭ ئالدىغا كەلدى. يۇڭلۇق ئادەم ئىككى يېنىغا قارىۋېتىپ:

— ئاۋۇ تاشنى ئېلىپ بەر، - دەپ تاش بالىنىڭ پۇتىدىكى ئادەم مۇشتىدەك تاشنى كۆرسەتتى. تاش بالا قورقۇپ تۇرۇپ:

— ئۇنى نېمە قىلىسىز؟ — دەپ سورىدى.

— سەن ئېلىپ بەرگەندىن كېيىن بىلمىسەن.

— مېنى ئۇرامسىز؟

— سېنى ئۇرۇشتىن ماڭا نېمە پايدا، سەنمۇ ماڭا ئوخشاش تۇتقۇن تۇرساڭ.

— تۇتقۇن؟ - ھەيرانلىق بىلەن چۆچۈپ تەكرارلىدى تاش بالا.

— سەن ئۆزەڭنىڭ تۇتقۇن ئىكەنلىكىڭنى بىلمەمسەن؟ ئاۋۇ قەپەزلەرگە قارا، — يۇڭلۇق ئادەم باشقا قەپەزدىكىلەرنى كۆرسەتتى، — ئۇلارمۇ تۇتقۇن، بىز ھەممىمىزنى رىچارد دېگەن بۇلاڭچى دۇنيادىكى ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن تۇتقۇن قىلغان. ئۇنىڭ دۇنيادا بارمىغان ھېچ نەرى قالمىغان. ئۇ بىزنى دۇنيادىكى چوڭ شەھەرلەرگە ئاپىرىپ كۆرگەزمە قىلىپ پۇل تاپىدۇ. ئۇ ھازىر سېنى تاپقانلىقىدىن بەكمۇ خۇشال. ئۇ سەن بىلەن تېخىمۇ باي بولماقچى.

— ئۇ مېنى ئۆز ئېلىمدىن ئېلىپ كەتمەكچىمۇ؟

— ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىدۇ.

— مەن ئۇنىمايمەن، - تاش بالا قەتئىيلىشىپ سۆزلىدى، - مەن ئۆز ئېلىمنى بەكمۇ ياخشى كۆرىمەن.

— كىممۇ ئۆز ئېلىنى ياخشى كۆرمەيدۇ؟! مېنىڭچە بولسا بۇ تار قەپەزلەرنى چېقىپ تاشلاپ، بۈركۈتتەك پەرۋاز قىلىپ، ئۆز يۇرتۇمغا كەتسەم دەيمەن. لېكىن ئامال قانچە، مېنىڭ يۇڭلۇق ئادەم بولۇپ قېلىشىم، ئاۋۇ قەپەزدىكىلەرنىڭ بىرسىنىڭ ئىنتايىن يوغان ئادەم بولۇشى، بىرسىنىڭ ئىنتايىن ئېگىز ئادەم بولۇشى، يەنە بىرسىنىڭ قارا تەنلىك ئادەم بولۇشى، يەنە باشقىلىرىنىڭ ئىنتايىن پاكار پاپا ئادەم بولۇشى، يەتتە بارماقلىق ئادەم بولۇشى، سېنىڭ خىسلەتلىك تاش بالا بولۇشۇڭ، ھەممىمىزنى ئۆز ئېلىمىزدىن ئايرىۋەتتى. بىز بەكمۇ بىچارە ئادەملەر بولۇپ قالدۇق...

يۇڭلۇق ئادەم ئەلەم بىلەن چوڭقۇر بىر تىنىپ قويدى. تاش بالىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆزلىرىگە ياش كەلدى. ئۇ ئۆزى قورققان بۇ ئادەملەرنىڭ ناھايىتى ياخشى ئادەم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، يەردىكى تاشنى ئالدى - دە، يۇڭلۇق ئادەمگە بەردى. ئاندىن باشقا قەپەزلەرنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇلارغا سولانغان كىشىلەر بىلەن تونۇشتى.

توساتتىن مەيدىلىرى توكلوك، ئۇزۇن چاچلىق ئالۋاستىدەك بىرسى تاش بالىنى:

— نېرى تۇر، - دەپ ئىتتىرىۋەتتى. تاش بالا ئۇنىڭ ئەتراپىدىن يىركىنگەندەك ئارقىغا داجىدى. مەيدىلىرى توكلوك ئادەم قەپەزدىكىلەرگە نان تارقىتىپ بېرىشكە باشلىدى. ئۇ يۇڭلۇق ئادەمنىڭ قېشىغا كېلىپ ناننى سۇنۇشىغا يۇڭلۇق ئادەم ئۇنىڭ قولىنى شارتتىدە تارتىپ قەپەز شادىلىرىدىن كىرگۈزدى - دە، تاش بالا ئېلىپ بەرگەن تاش بىلەن ئۇنىڭ بېشىغا ئىككىنى ئۇردى. مەيدىسى توكلوك ئادەم «ۋايجان!» دەپ تووۋلىدى

ۋە كۆزلىرى چەكچىيىپ قەپەز ئالدىغا يېقىلدى. بىردەمدىلا رىچاردنىڭ ئادەملىرى قامچا ۋە پىچاقلارنى كۆتۈرۈشۈپ، قەپەزنىڭ ئالدىغا كېلىشتى، ئۇلار ھۇرپىيىشىپ، يۇڭلۇق ئادەمنى ئۇرماقچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن قەپەزنى ئېچىشقا جۈرئەت قىلالمىدى - دە، ئامالسىز ئۆز ئادىمىنى ئېلىشىپ كېتىشتى. قەپەزدىكىلەرنىڭ ھەممىسى خۇشال كۈلۈشتى. رىچاردقا پاقلىرىنى تورۇپ، تىترىگەن ھالدا:

— ھۇشۇڭنى يىغىۋال، بولمىسا كۆرگىلىكىڭنى كۆرۈشىسەن، - دەپ تۈۋلىدى، لېكىن قەپەزدىكىلەر تېخىمۇ بەكرەك ئۈن سېلىپ قاھقاھلاشتى. رىچارد چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ:

— ۋۇ ياۋايىلار، — دېدى ۋە كەينىگە ئۆرۈلۈپ، چېدىرغا كىرىپ كەتتى.

تاش بالا يۇڭلۇق ئادەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ مىننەتدارلىق بىلەن:

— تاغا، ياخشى قىلدىڭىز، — دېدى.

يۇڭلۇق ئادەم ناننى ئۇشتۇپ، يېرىمىنى تاش بالىغا سۇندى. شۇ ئەسنادا رىچارد چېدىردىن چىقىپ تاش بالىنى چاقىردى. تاش بالا يۇڭلۇق ئادەمگە:

— تاغا، بۇ نان كۆپ ئەمەسكەن سىز يەڭ، — دېدى ۋە ئاستا كەينىگە بۇرۇلۇپ چېدىرغا يول ئالدى...

چېدىرلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىچىككىنە ئۇستەل قويۇلغان بولۇپ ئۇستىدە بىرمۇنچە يېمەك - ئىچمەك تۇراتتى. رىچارد تاش بالىغا:

- ئاۋۋال بۇلاردىن يەپ - ئىچىپ، ئاندىن ئۇخلا! - دېدى.

تاش بالا ئولتۇرۇپ تاماقلىنىشقا باشلىدى. لېكىن ئۇنىڭ كاللىسىدا بىر ئامال قىلىپ قېچىپ كېتىش پىكرى ئايلىنىپ يۈرەتتى...

تاش بالىنىڭ ئورنى چېدىرنىڭ باش تەرىپىگە راسلانغان ئىدى. ئاياغ تەرىپىگە رىچارد ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ ئىككى ئادىمىنىڭ ئورنى تەييارلانغان بولۇپ، ئۇلاردىن ئۆتۈپ، قېچىپ چىقىش خېلىلا تەس ئىدى. تاش بالا ئۇندىن ئەستىن بېرىپ ئۆزىگە راسلانغان ئورۇندا ياتتى. بىر ئازدىن كېيىن رىچارد ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ ئىككى ئادىمىمۇ ھاراقنى بولۇشىغا ئىچىپ، ئۆز جايلىرىغا تەقىلىشتى. چېدىرنىڭ ئىشىكىدە رىچاردنىڭ يەنە ئىككى ئادىمى كۆزەتتە تۇردى.

تاش بالا بۇ قاتمۇ-قات توساقلارنى كۆرۈپ، خېلى بىر چاغلارغىچە قانداق قىلىشنى بىلمەي قالدى، بىر چاغدا ئىشىكتىكى كىزەتچىلەر بىر-بىرىگە دۈمبىسىنى قىلىپ ئۇيقۇغا كەتتى. چېدىر ئىچى ۋە سىرتىدىن خورەك ئاڭلىنىشقا باشلىدى. تاش بالا بۇپۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويماسلىقنى ئويلاپ، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، رىچارد ئەپەندىنىڭ ئاياغ تەرىپىدىن ئۆمىلەپ ئۆتۈپ، ئىشىككە كەلدى. كۆزەتچىلەر تاش بالىنىڭ قاچماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى سەزگەندەكلا قىمىر-

لىشىپ، بېشىنى كۆتورۇشتى، تاش بالا يانىغا ئۆتۈۋالدى. كۆزەتچىلەر ئۇيقۇلۇق كۆزلىرى بىلەن ئەتراپقا چالا - بۇلا قاراپ قويۇپلا يەنە خورەككە چۈشۈشتى. تاش بالا ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن ئۇلاردىن ئاتلاپ ئۆتتى - دە، قاچتى....

جىلغا سۈتتەك ئايدىڭ ئىدى، نەدىندۇ سۇنىڭ يېنىك شىلدىرلىشى ئاڭلىنىۋاتاتتى. تاش بالا خېلى ئۇزاپ، تاغ ئېغىزىغا كەلگەندە، بىردىن ئۇنىڭ ئېسىگە قەپەزدىكى كىشىلەر كېلىپ قالدى.

قەپەزدىكى كىشىلەرمۇ ئازادلىققا تەشنا ئادەملەر ئىدىغۇ؟ — دەپ ئويلىدى تاش بالا، — ئۇلارنى قۇتقۇزۇپ قويۇشقا بولماسمۇ؟

ئۇ شۇ ئوي بىلەن كەينىگە ياندى. چىدىر ئالدىغا كەلگەندە كۆزەتچىلەر بىر خىلدا ئۇخلىشىۋاتاتتى. تاش بالا قەپەزلەرگە كۆز يۈگۈرتتى. قەپەزلەرنىڭ ئىشىكلىرى چوڭ قۇلۇپلار بىلەن ئېتىلگەن ئىدى. تاش بالا قۇلۇپلارنىڭ ئاچقۇچىنى تاپماقچى بولدى - دە، كۆزەتچىلەرنى ئاتلىدى، بىراق كۆزەتچىلەرنىڭ بىرىسىگە پۇتى تېگىپ كېتىپ، ئۇلارنى ئويغىتىۋەتتى. ئۇلار تاش بالىنى كۆرۈپ چۆچۈشكەن ھالدا:

— شۇمتەك، نەگە قاچماقچىدىڭ؟ — دەپ ئۇنىڭ قوللىرىنى قايرىدى. چىدىردىكىلەرمۇ ئارقا - ئارقىدىن ئويغىنىپ، ئالمان - تالمان ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

— نېمە ئىش؟ — رىچارد غاراڭ - غۇرۇڭ ئاۋازى بىلەن كۆزەتچىلەرگە خىتاب قىلدى.

— خوجايىن، — دېدى كۆزەتچىلەرنىڭ بىرى، — بۇ قاچماقچى بوپتىكەن، تۇتىۋالدۇق.

— نېمە، قاچماقچى؟!

رىچارد كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تاش بالىنىڭ ياقىسىدىن ئالدى.

— ياق، رىچارد ئەپەندى، — دېدى تاش بالا ئىككىلەنمەي تۇرۇپ، — مەن قاچسام قېچىپ كېتەتتىم، لېكىن قاچمىدىم. مەن چېدىردىن چىققىنچە ئۇلار مېنى زادىلا تۇيمىدى، مەن يىراققا بېرىپ نەي چېلىپ كەلدىم. چۈنكى كېچىدە نەي چېلىشنى ياخشى كۆرىمەن.

— نېمە، نەي چېلىپ كەلدىم؟

رىچاردنىڭ كۆڭلى بىردىن يايراپ كەتتى:

— سىز ئىشەنمەمسىز؟ ئىشەنمىسىڭىز ھەر كېچىسى مەن بىلەن بىللە بولۇڭ، مەن نەي چالىمەن.

— ئىشىنىمەن، ئىشىنىمەن، — دېدى رىچارد قولىنى تاش بالىنىڭ ياقىسىدىن بوشىتىپ، — سەن نەيلا چالساڭ مەن سېنى بەخت - سائادەتكە يەتكۈزىمەن. سېنى ھەرگىز قەپەزگە سولىمايمەن.

— ماقۇل، مەن شۇنداق قىلىمەن.

رىچارد بىردىن كۆزەتچىلەرگە تۇۋلىدى.

— ۋۇ دۆتلەر، چىققاندا تۇتماي، كىرگەندە تۇتۇشتىڭمۇ، ئاڭلىمىدىڭلارمۇ؟ بۇ نەي چېلىشقا چىقىپتۇ.

كۆزەتچىلەر بىر ھازا سوكۇتتە تۇرۇپ

بىر - بىرىگە قاراشتى - دە مۆرىلىرىنى قىسىپ قويۇشتى.

تاش بالا جايىغا بېرىپ ياتتى. رىچارد ئەپەندىمۇ كۆڭلى جايىغا چۈشۈپ قايتا يوتقىنىغا كىردى، باشقىلارمۇ بېرىپ يېتىشتى. كۆزەتچىلەر سىرتقا چىقىپ كەتتى...

تاڭ ئېتىشقا يېقىن تاش بالا يەنە ئورنىدىن تۇردى ۋە ئاستا رىچارد ئەپەندىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ چاپىنىنىڭ يانچۇقلىرىنى ئاختۇردى. بىراق ئاچقۇچلار كۆرۈنمىدى، تاش بالا ئۇنىڭ باشقا نەرسىلىرىنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن رىچارد ئەپەندىنىڭ تىللالىرى، سىگارلىرى، دائىم بۇرنىغا ئاپىرىپ پۇرايدىغان چۈشكۈرتۈش دورىلىرى چىقتى. تاش بالا تىت - تىت بولۇپ باشقا يەرلەرگە كۆز يۈگۈرتتى. بىردىن رىچارد ئەپەندىنىڭ ياستۇقى ئاستىدىكى كىچىككىنە تۆرت چاسا ساندۇقچە ئۇنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى، تاش بالا ئۇنى ئېلىشقا قانچە ھەرىكەت قىلىپ باقسىمۇ زادىلا مۇمكىن بولمىدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ تاش بالا خېلى ئويلىنىپ ئاخىر ئامال تاپتى، ئۇ رىچاردنىڭ چۈشكۈرتۈش دورىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ رىچاردنىڭ بۇرنىغا پۇراتتى. رىچارد بىردەمدىلا ئارقا-ئارقىدىن چۈشكۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ ھەر چۈشكۈرگەندە بېشى ياستۇقتىن بىر غېرىچ - بىر غېرىچ كۆتۈرۈلۈپ كېتەتتى. تاش بالا پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ساندۇقچىنى ئېلىۋالدى.

كۆپ ئۆتمەي رىچارد بەخۇدۇك ئۇيقۇغا كەتتى. تاش بالا ساندۇقچىنى ئېچىۋىدى، بىر كىچىك خالتا چىقتى. خالتىنى ئېچىپ قارىۋىدى، دەل ئاچقۇچ ئىكەن. تاش بالا خۇشاللىقىدىن ئاچقۇچنى ئالدى - دە ئىشىككە باردى. كۆزەتچىلەر ئەمدى ئىشىكنى توراپ ئەمەس، بەلكى چېدىرغا يۆلىنىپ ئۇخلىشىۋاتاتتى.

تاش بالا توساقسىز چىقىپ توپ - توغرا تۆمۈر قەپەزلەرنىڭ ئالدىغا باردى ۋە بىردىن - بىردىن ئېچىپ ھەممىنى قەپەزدىن چىقىرىۋەتتى. قەپەزدىكىلەر تاش بالىنى ئورۇۋشۇۋالدى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ھەم جىددىيلىك ھەم مىننەتدارلىق ئەكس ئېتەتتى.

— رەھمەت، ساڭا تاش بالا، — دېدى يۇڭلۇق ئادەم تاش بالىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ، — بىز سېنىڭ بۇ ياخشىلىقىڭنى ئۆمۈرۋايەت ئۇنتۇمايمىز.

— تېز قېچىڭلار، — دېدى تاش بالا جىددىي قىلىپ، — ئۇلار ئويغىنىپ قالمىسۇن.

— سەنچۇ؟ — سورىدى يۇڭلۇق ئادەم.

— مەنمۇ قاچىمەن، ئۆز يۇرتۇمنىڭ گۈزەل دەرياسى بويىدا نېيىمنى چېلىپ، مومام بىلەن تىنچ - خاتىرجەم ئۆتىمەن.

ئۇلار خوشلاشتى، قەپەزدىكى «ئاجايىپ ئادەملەر» كۈن پېتىشقا قاراپ يول ئېلىشتى. تاش بالا ئۇلارنىڭ قارىسى يوقىغاندىن كېيىن كۈن چىقىشقا قاراپ يۈرۈپ كەتتى...

قەپەزدىكى ئالمىشىش

گويا ھەيۋەتلىك دولقۇندا كۆتۈرۈلۈۋاتقان قارا بوران قۇم ـ توزاڭلارنى ئۇچۇرتاتتى، بىر قولىدا ئېتىنى يېتىلەپ بىر قولىدا كۆزىنى توساپ كېلىۋاتقان ھاپىز باي كىرىۋېلىشقا بىرەر دالدىنىڭ ئۇچرىماي ۋاتقانلىقىدىن ناھايىتىمۇ غەزەپلىنىپ:

— ھەممە بالايى ـ ئاپەتنى كەلتۈرگەن ئاشۇ رىچارد دېگەن ساختىپەز قاچقۇن، — دەپ ئۇنى تىللايتتى.

ئۇ شۇ كۈنى ئۇيقۇدىن بېشىنى كۆتەرگەندە تاڭ ئېتىپ مېھمانخانىدا ئۆزىدىن باشقا ھېچكىمنىڭ قالمىغانلىقىنى ۋە يېنىدىكى تىللالارنىڭ ئوغرىلانغانلىقىنى كۆرۈپ ئەلەمگە چىدىماي ساقىلىنى يۇلدۇغىنىچە:

— خەپ رىچارد، سېنى نەدىن بولمىسۇن تاپمىسام ھاپىز بولماي كېتەي، — دېگەنىدى. ئۇ شۇ كۈندىن ئېتىبارەن رىچاردنى ئىزلەپ چەكمىگەن جەبىر ـ زۇلۇمى قالمىدى. كالپۇكلىرى يېرىلىپ، سىڭا كۆزلىرى ئېچكىرىلەپ، بىرلىك ئېتىدىن چۈشۈپ كەتتى. لېكىن ئۇ زادىلا رىچاردنى قوغلاش نىيىتىدىن يانمىدى. بىردەم ـ بىردەم ئۆزىگە «ئۇنىمىڭ تىللا»، «ئۇنىمىڭ تىللا» دەپ مەدەت بېرەتتى، ئەمدى بولسا ئۇ مەدەتنىڭمۇ رولى بولماي قالدى. چۈنكى ئۇ پۈتۈنلەي ماغدۇرسىزلانغانىدى. ئەگەر ئۇ يىقىلسىلا بوران ئۇنى قۇم ـ توزاڭلار بىلەن كۆمۈۋېتەتتى. ئۇ شۇنى ئويلىۋېدى، بىردىنلا ۋۇجۇدىنى ئۆلۈم ۋەھىمىسى چىرمىۋالدى. ئۇنىڭ بەدىنى ئىختىيارسىز بوشىشىپ ئاتنىڭ چۇلۋۇرى قولىدىن چىقىپ كەتتى. ئات بېشىنى تولغاپ كەينىگە كېتىپ قالدى. ھاپىز باي ئۇنىڭ كەينىدىن قوللىرىنى سوزۇپ تۇۋلىغىنىچە مېڭىۋىدى يىقىلىپ چۈشتى. ئۇ ئۆمىلەپ قوللىرىنى سوزدى. بىراق ئات بىردەمدىلا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن غايىب بولدى. ھاپىز باي قورقۇنچ ئىچىدە تىزلىنىپ خۇداغا نالە قىلدى.

— ئۇلۇغ پەرۋەردىگار، ماڭا رەھىم قىل، مېنىڭ جېنىم ئامان قالسۇن. بۇ چۆلدە قاغا ـ قۇزغۇنلارغا يەم بولۇپ كېتىشتىن ئۆزەڭ ساقلىغىن... ئۇلۇغ خۇدا...

ئۇنىڭ نالىسى بوراننىڭ دەھشەتلىك ئاۋازى ئارىسىدا ئاللا قاياقلارغىمۇ كەتتى، بوران تېخىمۇ كۈچەيمەكتە. قۇم ـ توزاڭلار ئاسمانىنى بىر ئالغان.... ھاپىز باي ئەڭ ئاخىرقى مادارىنى ئىشقا سېلىۋىدى، بىر قەدەممۇ ئىلگىرىلىيەلمەي يىقىلدى...

ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكى نامەلۇم. بىر چاغلاردا بوران پەسەيدى. بۇ يەرگە تاش بالا كېلىپ قالدى. ئۇ كۆمۈلۈپ كېتىشكە ئازلا قالغان ھاپىز باينىڭ دومبىسىنى كۆردى. ئۇ بىلمىگەنلىكتىن ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۈستىدىكى قۇملارنى چۈشۈرۈپ ئۇنى تارتىپ چىقتى ۋە ئۇنى كۆرۈپلا چۆچۈپ كەتتى. ھاپىز بايمۇ كۆزلىرىنى ئەلەڭ ـ سەلەڭ قىلىپ تاش بالىغا قارىدى ۋە باشقىچىلا جانلىنىپ كەتتى:

— سەنمىدىڭ؟ — دېدى ئۇ خىرقىراپ،

— خۇدا يەتكۈزدى...

ئۇنىڭ كۆزلىرى قايتىدىن يېنىپ، يېرىلغان كالپۇكلىرىدا كۈلكە پەيدا بولدى.

— رىچارد نەدە؟ — دېدى ئۇ قولىغا تايىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، بىر نەچچە سەنتورۇلۇپ توختاپ، — سەن... قاندا... قانداق قىلىپ قۇتۇلۇۋالدىڭ... ئۇ... ئۇ ئالدامچىدىن؟ ...

تاش بالا ھېچنەرسە دېمەيلا تېزلا يولىغا ماڭدى. ھاپىز باي جىددىيلىشىپ ئۆزىنى تاش بالىغا ئاتتى. ئىككىسى بىللە قۇمغا يىقىلدى، ھاپىز باي بوغۇلۇپ:

— مېنى تاشلاپ نەگە قاچىسەن؟ ماڭا رىچارد كېرەك رىچارد، — دېدى. ئۇ شۇ تاپتا تاش بالىنى رىچاردنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ ئۇنىڭ تىللانى ئۇندۇرۇۋالماقچى بولۇۋاتاتتى، تاش بالا ھاپىز باينى ئىتتىرىۋېتىپ، ئۇنىڭ قولىدىن يۇلقۇنۇپ چىقتى — دە، يۈگۈردى. ھاپىز باي ئورنىدىن تۇرۇپ تاش بالىنى قوغلىدى. ئۇ گاھ يىقىلاتتى، گاھ ئۆمىلەيتتى، گاھ «توختا!» دەپ توۋلايتتى. ئۇ ئاخىرى بىر نېمىلەر قىلىپ، تاش بالىنىڭ يىقىلىپ چۈشۈشىگىلا ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى. تاش بالا ھاسىراپ تۇرۇپ يەردىن بىر سىقىم قۇمنى ئالدى-دە، ھاپىز باينىڭ كۆزىگە چېچىۋەتتى. باي «ۋايجان!» دەپ بىر قولىدا كۆزىنى ئۇۋۇلىغان بولسىمۇ لېكىن يەنە بىر قولىدىكى تاش بالىنى قويۇۋەتمىدى. شۇ ئەسنادا يىراقتىن بىر-مۇنچە قارا-قۇرىلار كۆرۈندى. ھايال ئۆتمەي بىر نەچچە ئاتلىق ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ يېتىپ كېلىشتى. ئۇلار رىچاردنىڭ ئادەملىرى ئىدى.

— تاپتۇق، تاپتۇق! — دېيىشتى ئۇلار ۋەھشىلىك يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىگە كۈلكە يۈگۈرتۈپ.

تاش بالا بەكمۇ قورقۇپ كەتتى. لېكىن ھاپىز باي كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىغىنىچە خۇشال بولدى.

— مەن تۇتتۇۋالدىم، مەن تۇتتۇۋالدىم،

— بۇلارنى باغلاڭلار، — دېدى ئاتلىقلارنىڭ ئىچىدىكى چارلىز.

ھايت-ھۇيت دېگىچە ھاپىز باي بىلەن تاش بالا باغلاندى. باي قارشىلىق قىلىپ:

— سىلەر نېمىشكە مېنى باغلايسىلەر؟ تاش بالىنى مەن تۇتتۇۋالدىم، مەن رىچاردنىڭ دوستى! — دەپ توۋلىدى.

لېكىن رىچاردنىڭ ئادەملىرى قىلچە پەرۋا قىلمىدى، ئۇلار بىر ئاتنى بوشىتىپ باي بىلەن تاش بالىنى بىر-بىرىگە چىگىپ چېتىپ ئاتقا ئولتۇرغۇزدى-دە، ئاتلارنى چاپتۇرۇپ يۈرۈپ كەتتى....

× × ×

چېدىر ئالدىدىكى يوغان دەرەخكە يۇڭلۇق ئادەم باغلانغانىدى. ئۇنىڭ بەدىنىدىن تامچىلىغان قان بەدىنىدىكى قويۇق يۇڭلارنى قىپ-قىزىل قىلىۋەتكەنىدى. رىچارد ۋە ئۇنىڭ مەيدىسى تۈكلۈك، بېشى تېڭىلغان بىر ئادىمى نۆۋەت بىلەن يۇڭلۇق ئادەمگە قامچا سېلىۋاتاتتى.

ئەسلىدە قەپەزدىكىلەر قېچىپ كۆپ

بارمايلا تاڭ ئېتىپ قالىدۇ-دە، ئارقىدىن رىچاردنىڭ ئادەملىرى قوغلاپ كېلىپ قالىدۇ. بۇنى كۆرگەن يۈگلۈق ئادەم باشقىلارنى قاچۇرۇۋېتىپ ئۆزى بىر تۆپىلىككە چىقىپ رىچاردنىڭ ئادەملىرىگە تاش ئاتىدۇ... بىر مەھەل كەسكىن ئېلىشىشتىن كېيىن رىچاردنىڭ ئادەملىرى ئۇنى تۇتۇۋالىدۇ...

رىچارد غەزەپلىنىپ يۈگلۈق ئادەمنىڭ بەدىنىدىكى يۈگلارنى يۇلۇشقا باشلىدى:

— ئېيتامسەن، ئېيتامسەن؟ تاش بالا قاياققا قاچتى، باشقىلار قاياققا قاچتى!

يۈگلۈق ئادەم ناھايىتى ئازابلاندى. لېكىن ھېچنەرسە دېمىدى. رىچارد تېخىمۇ ئەسەبىيلىشىپ يېنىدىن پىچاقنى چىقاردى-دە، يۈگلۈق ئادەمنىڭ بەدىنىنى تىلماقچى بولدى، دەل شۇ پەيتتە دۈپۈرلىگەن ئات تۇيىقى ئاڭلاندى، رىچارد ۋە ئۇنىڭ ئادەمى دەرھال كەينىگە قايرىلدى. يۈگلۈق ئادەممۇ گويا بىرنەرسىدىن ئەندىشە قىلغاندەك كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ يولغا تىكىلدى...

ھايال ئۆتمەي تاش بالا بىلەن ھاپىز باينى تۇتۇپ قايتقان رىچاردنىڭ ئادەملىرى يېتىپ كەلدى. تۇتقۇنلار ئاتتىن چۈشۈرۈلدى، تاش بالا بىلەن يۈگلۈق ئادەمنىڭ كۆزلىرى ئۇچراشتى-دە، ئەھۋالنى چۈشىنىشتى. رىچارد تاش بىراق بالىنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدى. ھاپىز باينى كۆرۈپلا ئەرۋاھى ئۇچتى.

— ھۆرمەتلىك باي ئەپەندى، سىز چوڭنى خام سوقماڭ — دېدى رىچارد تەرىنى تۈرۈپ، — سىز مېنىڭ ئەسىرىم بولۇپ قالىدىغىنىڭىزنى ئويلاپ باقمىغان بولغىيتتىڭىز؟!

— نېمە دەۋاتىسىز، جانابىي رىچارد ئەپەندى؟ — دېدى ھاپىز باي باغلاق پېتىچە، — سىز مېنى مەس قىلىپ قويۇپ كەتكىنىڭىز بىلەن تاش بالىڭىز يەنە مېنى ئىزدەپ تاپتى. بىراق مەن دوستلۇق ئۈچۈن ئۇنى سىزگە ئېلىپ كېلىۋاتقىنىمدا...

— بولدى، بولدى، — رىچارد ھاپىز باينىڭ سۆزىنى بۆلۈپ تاشلاپ يېنىدىن سىگارىتىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا سەرەڭگە ياقتى، — سىزنىڭ مېنى قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىڭىزنى كىم بىلمەيدۇ.

ھاپىز باي ئۇنىڭغا قاتتىق تەگمەكچى بولدى-يۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ تېخىچە باغلاقلىق تۇرغانلىقىنى ئويلاپ نىيىتىدىن ياندى.

— رىچارد ئەپەندى، سىز بىزنىڭ دوستلۇقىمىز ئۈستىدە كۆپ سۆزلەيتتىڭىز، ئەگەر گېپىڭىز راستلا بولسا مېنى يېشىۋېتىڭ.

— يېشىۋېتىڭ؟ — رىچارد قاھقاھلاپ كۈلدى، — نېمە دەپ جۆيلۈۋاتىسىز باي ئەپەندى، بىلەمسىز، سىزنى تىرىك قويۇش مەن ئۈچۈن خەۋپ.

— نېمە دەۋاتىسىز، ...سىز... سىز...

باينىڭ كۆزلىرى چاچراپ چىقىپ كەتكۈدەك بولۇپ، ئۇنىڭدىن غەلىتە ئوتلار چاقناپ كەتتى. رىچارد شېرىكلىرىگە ئىشارەت قىلدى. ئىككەيلەن ئۇنى تاش

بالىدىن ئاجرىتىپ ئىزلاندۇردى.

— رىچارد سەن ... — باي بۇغۇلۇپ سۆزلىدى، — سەن ياخشىلىققا يامانلىق قىلساڭ خۇدا جاجاڭنى بېرىدۇ.

— ھا ... ھا ... ھا، ئەخمەق، خۇدا كىمنىڭ جاجىسىنى بېرىدىغانلىقىنى ھازىر كۆرىسەن، — رىچارد ئۆز ئادەملىرىگە بۇيرۇق قىلدى، — بۇ ئەبلەخ ئۆز دەرگايىغا ۋاقتىدا بارسۇن، ئۇنى دەرەخكە ئېسىپ ئۆلتۈرۈڭلار!

رىچاردنىڭ بۇيرۇقى بىلەن تەڭلا ئۇنىڭ ئادەملىرى ھاپىز باينى دارىلدىتىپ سۆرەپ نېرىراقتىكى بىر دەرەخنىڭ قېشىغا ئاپاردى ۋە ھايت-ھۇيت دېگۈچە دار تەييارلىدى. ھاپىز باي غەزەپتىن يېرىلىپ كەتكۈدەك بولدى، ئۇ قانداقلا قىلىغان بىلەن بەرىبىر ئۆلىدىغانلىقىنى ئويلاپ يەتتى-دە، ئاۋازىنىڭ بېرىچە توۋلاشقا باشلىدى:

— ئالدامچى رىچارد، قاراقچى رىچارد، ئىت نەسلىدىن بولغان بۇلاڭچى رىچارد...

رىچارد بۇ ئاھانەتلىك سۆزلەرگە چىداپ تۇرالماي دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا باردى ۋە قامچىسى بىلەن ئۇنىڭ باشلىرىغا بىرنەچچىنى ئۇرۇۋەتتى. ھاپىز باي تېخىمۇ ئەسەبىيلىشىپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، رىچاردقا ئېتىلدى. رىچاردنىڭ ئادەملىرى ئۇپۇر-تۇپۇر قىلىپ قىلىچ-قامچىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ ھاپىز باي بىلەن بولۇپ قالدى.

تاش بالا بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي دەرھال چېدىرگە كىردى. ئۇ ئۇياق-بۇياققا كۆز يۈگۈرتۈپ رىچاردنىڭ سومكا-ساندۇقلىرى ئۈستىدە تۇرغان شەمشەرنى كۆرۈپ قالدى-دە، ئۇنى ئېلىشقا ھەرىكەت قىلدى. بىراق ئۇنىڭ قولى ئارقىغا قىلىپ، بېغىشىدىن باغلانغىنى ئۈچۈن، قانچە قىلىپمۇ شەمشەرنى ئالالمىدى. ئاخىرى ئۇ تۈگۈلۈپ، ئىككى پۇتىنى جۈپلەپ ئېگىپ، بېغىشىنىڭ ئاغرىپ كەتكىنىگىمۇ قارىماي قولىنى پۇتىدىن ئۆتكۈزۈپ ئالدىغا قىلدى ... شەمشەر قولىغا چىقتى. ئۇ يۈگۈرگىنىچە يۇڭلۇق ئادەمنىڭ قېشىغا كەلدى.

— تاغا بىز قاچايلى، — دېدى ئۇ جىددىي قىلىپ.

يۇڭلۇق ئادەم ئالاقزادىلىق بىلەن رىچاردلارغا قارىدى. ھاپىز باي تېخىچە تىركىشىۋاتاتتى.

— تېز بول! — دېدى يۇڭلۇق ئادەم تاش بالىغا.

تاش بالا دەرھال دەرەخنىڭ ئارقىغا ئۆتۈپ، يۇڭلۇق ئادەمنىڭ باغلىقىغا شەمشەرنى سۈركىدى، يۇڭلۇق ئادەم كۈچەپ بىر-ئىككى قىمىرلىۋىدى، ئاغامچا شەمشەر تەككەن يېرىدىنلا ئۈزۈلدى.

ئۇ چاققىچە ھاپىز باي دارغا ئېسىلىپ، كۆزلىرى ئادەمنىڭ تېنىنى شۈركەندۈرگۈدەك دەرىجىدە چەكچىيىپ قالغانىدى.

يۇڭلۇق ئادەم ئاغامچىدىن بوشىنىپ، شەمشەرنى قولىغا ئېلىپ، تاش بالىنىڭ باغلىقىنى كەسكىچە رىچارد كۆرۈپ قالدى:

— ئۇنى تۇتۇپ باغلاڭلار، رىچارد توۋلىغىنىچە ئۇقتەك ئېتىلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

رىچاردنىڭ شېرىكلىرىمۇ ئاچ قالغان بۆرىلەر قوينى كۆرگەندەك يوگورۇشۇپ كېلىشتى ۋە يۇڭلۇق ئادەمنى قورشىۋالدى. يۇڭلۇق ئادەم ئۇلارنىڭ قوللىرىدىكى قامچا، قىلىچ ۋە پىچاقلارغا شەمشەرنىڭ تاقابىل تۇرالمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، نېرىراقتا تۇرغان ئۇزۇن چوماققا يوگوردى. تويۇقسىز ئۇنىڭ دۈمبىسىگە «ۋارس» قىلىپ قامچا تەگدى. يۇڭلۇق ئادەم شۇ قەدەر غەزەپكە كەلدىكى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن رىچارد ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ ئۆلۈمناسى روشەن ئەكس ئەتتى. ئۇ چوماقنى ئېلىپلا دەھشەتلىك چوقان كۆتەرگىنىچە ئالدىغا يوگوردى ۋە رىچاردنىڭ ئادەملىرىنى قوغلاپ يۈرۈپ خۇددى قوناق سوققاندەك ئۇرۇشقا باشلىدى. چارلىز قاتتىق تاياق زەربىدىن يەرگە دوم چۈشتى. ئۇ قىلىچنى تاشلاپ قاچماقچى بولۇپ بېشىنى كۆتۈرۈشىگە يەنە بىر چوماق تەگدى. ئۇنىڭ ئاغزىلىرىدىن بۇلدۇقلاپ قان چىقىپ، توڭگۇزدەك خارتىلداپ ياتقىنىچە قايتا بېشىنى كۆتەرمىدى. بۇنى كۆرگەن رىچاردنىڭ ئادەملىرى ساراسىمىگە چۈشۈپ، تەرەپ - تەرەپكە ئۆزىنى تاشلىدى. لېكىن رىچارد دەرەخنىڭ كەينىگە ئۆتۈپلا تاش بالىنى تۇتىۋالدى - دە، سۆرىگىنىچە ئاپىرىپ تۆمۈر قەپەزگە سولاپ ئىشىكىنى قۇلۇپلىۋالدى. تاش بالا توۋلىدى. يۇڭلۇق ئادەم كەينىگە ئۆرۈلدى، رىچارد چاققانلىق بىلەن تاياق زەربىدىن ئۇچۇققان چارلىزنىڭ قىلىچىنى ئېلىۋالدى. لېكىن ئۇنىڭ پۇتقوللىرى غالىلداپ تىترەيتتى. يۇڭلۇق ئادەم ئۇنىڭغا ئېتىلدى. رىچارد قىلىچنى ئۇنىڭ چومىقىغا تۇتۇپ بەردى. چوماق ئوتتۇردىن ئىككى بولۇپ كەتتى. رىچاردنىڭ قىلىچىمۇ تاراڭگىدە قىلىپ ئۇچۇپ قەپەزنىڭ يېنىغا چۈشتى. يۇڭلۇق ئادەم رىچاردنىڭ گېلىغا قول سېلىۋىدى، رىچارد بېشىنى قاچۇردى. ئۇنىڭ ساقىلى يۇڭلۇق ئادەمنىڭ قولىغا چىقىپ قالدى.

— ۋايجان، ۋاي ساقىلىم! — دەپ توۋلىدى، رىچارد كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ.

- تاغا، ئارقىڭىزدىن ئالۋاستى كەلدى!

— دەپ توۋلىدى تاش بالا بىردىنلا.

يۇڭلۇق ئادەم، رىچاردنى قويۇۋېتىپ كەينىگە ئۆرۈلدى ۋە ئۆزىگە سېلىنىشقا تەييارلانغان پىچاقنى كۆردى. ئۇ چەبدەسلىك بىلەن، پىچاق كۆتەرگەن ئەبلەخنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ، قايرىدى، ئۇنىڭ قولىدىن پىچاق چۈشۈپ كەتتى. يۇڭلۇق ئادەم ئەمدى ئۇنىڭ گېلىدىن ئالدى ۋە سىقىپ ئۆلتۈرۈپ قويدى...

رىچارد قىلىچىنى ئېلىش ئۈچۈن قەپەزنىڭ قېشىغا كەلدى، ئۇ شۇنداق ئېگىلىشىگە تاش بالا كاپلا قىلىپ ئۇنىڭ كوكۇلىسىدىن ئالدى ۋە قويۇۋەتمەي كوچەپ تارتتى. بىر چاغدا ئۇنىڭ قولىدا رىچاردنىڭ بىر تۇتام چېچى قېلىپ، رىچارد ئالدىغىلا دوم چۈشتى. ئۇنىڭ پېشانىسى

يەردىكى تاشقا تېگىپ يېرىلدى، ئۇ
هوشسىزلىنىپ يېتىپ قالدى.

يۈگلۈق ئادەم بارغىنىچە قېلىچىنى ئال-
دى ۋە ئاتقا چىقتى، رىچاردنىڭ ئاتلىق
قاچقان ئىككى ئادىمىنى قوغلاپ كەتتى...

بىر چاغدا ئۇ يارىلانغان هالدا پىيادە
قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئەزايى - بەدىنى-
دىن توختىماي قان چىقىۋاتاتتى. ئۇ قە-
پەز ئالدىدا تېخىچە قوپالماي ياتقان رى-
چاردنى پۈتى بىلەن تۈرتتى، رىچارد
كۆزلىرىنى ئەستە ئاچتى ۋە يۈگلۈق ئا-
دەمنىڭ غەزەپلىك چىرايىنى كۆرۈپ دەر-
هاللا كۆزىنى يۇمۇۋالدى.

— تۇر ئورنىڭدىن! — دېدى يۈگلۈق
ئادەم ئۇنى يەنە تۈرتۈپ غەزەپ بىلەن.

رىچارد بىردىنلا بەدىنىگە سوغۇق سۇ
چاچراپ كەتكەندەك ئەندىكىپ، ئورنىدىن
تۇرۇپ، تىزلاندى.

— مەن جېنىمنى تىلەيمەن... مەن
جېنىمنى تىلەيمەن.

رىچاردنىڭ كۆزلىرى قەلبىدىكى ۋەھى-
مىنى روشەن ئىپادە قىلىپ ساقىمدەك بىر
ئورۇندا تۇرمايتتى.

— قەپەزنى ئاچ! — خىتاب قىلدى
يۈگلۈق ئادەم.

رىچارد ئالدىراپ يېنىنى ئاقتۇردى،
لېكىن ئاچقۇچ چىقمىدى.

— بۇ ئۆلگۈر ئاچقۇچ نەگە كەتتى،
نەگە كەتتى، نەگە چۈشۈپ قالدى؟...

رىچارد پەرىشان بولغىنىچە بىر تەرەپ-
تىن يانلىرىنى ئاقتۇرۇپ بىر تەرەپتىن
ئۆمىلەپ يەرنى ئىزدىدى.

بىر چاغدا ئۇ قانغا مىلىنىپ ياتقان
چارلىزنىڭ قېشىغا بېرىپ قالدى، ئۇنىڭ
يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكىدەك دە-
رىجىدە دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى.

— خۇدا مېنى ئۆزۈڭ ساقلا! — دېدى رى-
چارد كۆزىنى يۇمۇپ.

— ئاچقۇچ! — دەپ توۋلىدى يۈگلۈق
ئادەم.

رىچارد چۆچۈپ كۆزىنى ئاچتى ۋە يە-
نە ئۆمىلەپ يۈرۈپ ئاخىر بىر تاش تۈ-
ۋىدە تۇرغان ئاچقۇچنى كۆردى.

— بۇ يەردىكەن، بۇ يەردىكەن! — دېدى
ئۇ ئۆمرىدە ئۇشتۇمتۇت زور بايلىققا ئې-
رىشكەندەك هاياجان بىلەن ئاچقۇچقا ئۆ-
زىنى تاشلاپ...

رىچارد قەپەزنى ئاچتى. تاش بالا
ئازاد بولدى. ئۇلار قۇچاقلىشىپ كۆرۈش-
تى.

— تاغا سىز يارىلىنىپسىز، قان چىقىۋا-
تىدۇ، — دېدى تاش بالا يۈگلۈق ئادەمگە
ئىچ ئاغرىتىپ.

يۈگلۈق ئادەم رىچاردقا قارىدى، رى-
چارد تەمتىرىگىنىچە تۇراتتى.

— كىيىمىڭنى سال! — دېدى يۈگلۈق
ئادەم رىچاردقا.

بۇ، بۇ، بۇ نېمە ئۈچۈن! — رىچارد
تولىمۇ بىچارىلەندى:

— كىيىمىڭنى سال!

يۈگلۈق ئادەم غەزەپ بىلەن توۋلىدى.
رىچارد قاتتىق چۆچۈپ غال - غال تىت-
رەپ كەتتى - دە، قارشىلىق بىلدۈرەلمەي
كىيىم - كېچەكلىرىنى سالدى.

— قەيەرگە كىر!

— ھە، قەيەرگە ؟!

يۇگىلۇق ئادەم ئۈندىمەستىن ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلدى. رىچارد ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى. ئۇ قانداقلارچە قەيەرگە كىرىپ كەتكەنلىكىنىمۇ بىلمەي قالدى، ئىشىك تاراڭلىدە قىلىپ تاقالدى، رىچارد توۋلىۋەتتى.

— مېنى قويۇۋېتىڭلار، مېنى چىقىرىۋېتىڭلار، مەن ... مەن بارلىق بايلىقىمنى بېرەي ... ئونمىڭ تىللا، يۈزمىڭ تىللا ...

يۇگىلۇق ئادەم ئاچقۇچقا بىر قارىۋېتىپ، نەگىدۇ، بىر يافقا چۆرىۋەتتى. رىچاردنىڭ كۆزلىرى بىردىنلا ئۆلۈك ئادەمنىڭكىدەك نۇرسىزلىنىپ كەتتى.

— مېنى بۇنداق تاشلاپ قويغىچە ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار، ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار!

رىچاردنىڭ ئاۋازى تاغ جىلغىسىدا ئەكس سادا پەيدا قىلدى. يۇگىلۇق ئادەم تاش بالىغا كۈلۈمسىرەپ قارىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ھالسىزلىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپلا تۇراتتى.

— تاغا، سىز، سىز...

— يوق، مەن سېنى ئۇزىتىپ قوياي.

يۇگىلۇق ئادەم تاش بالىغا ھەمراھ بولۇپ ماڭدى. تاش بالا بىردەم - بىردەم ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ قوياتتى. بىر چاغدا يۇگىلۇق ئادەم بولالماي قالدى. تاش بالا ئۇنى يۆلىۋالدى. ئۇلار بىر ئېرىق بويىغا كەلگەندە:

— مېنى ياتقۇزۇپ قوي، — دېدى يۇگىلۇق ئادەم ئارانلا.

تاش بالا ئۇنى ئاۋايلاپ ياتقۇزدى. لېكىن كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش تۆكۈلدى.

— نېمىشكە يىغلايسەن ؟ بىز ئازاد بولدۇق، قەيەر رىچاردقا قالدى. ئۇنىڭ باشقا ئادەملىرى چاچىسىنى يېدى. سەن ئەمدى خەتەرسىز موماڭنىڭ قېشىغا بېرىپ، گۈزەل دەريا بويىدا تىنچ - خاتىرجەم ئۆتىسەن.

— تاغا، سىز... سىز ئۆز يۇرتىڭىزنى ...

يۇگىلۇق ئادەم كۈلۈمسىرەپ تاش بالىنىڭ كۆز يېشىنى سۈرتتى.

— يىغلىما، مېنى خوش بولسۇن دېسەڭ، نېيىڭنى چېلىپ بەرگىن، مەن ئۇنى زادىلا ئاڭلاپ باقمىغان.

تاش بالا يىغلاپ تۇرۇپ نېينى قولىغا ئالدى ۋە چېلىشقا باشلىدى. كۆكۈش نۇر زېمىننى گۈزەللىككە پۈركىدى........

يۇگىلۇق ئادەم نۇر ئىلكىدە تاش بالا بىلەن ۋىدالاشتى..................

خۇشاللىق

شەھەر سىرتىدىكى كۆۋرۈك بېشى بازىرىنى كېسىپ ئۆتىدىغان يولدا ھارۋىلىقلار، ئېشەكلىكلەر يولنى تورىۋالغان ئادەملەرنى پوش - پوشلاپ كېتىۋاتاتتى. لەمپىلىك ئاشخانا ۋە چايخانىلارنىڭ ئالدى خېرىدارلارغا قارىغاندا، پاراڭچىلارغا تولغانىدى.

تاش بالا بۇ يەرگە ناھايىتى ئۇسساپ يېتىپ كەلدى، ئۇنىڭ قىزىققىنى بىر پىيالە چاي ئىچكۈسى بار ئىدى. بىراق يېنىدا چاي ئېلىپ ئىچكىدەك بىر تىيىنمۇ

پۇلى يوق ...... ئۇ بىردەم تۇرۇپ باقتى. كېيىن چايچىغا بىر نېمە دېمەكچى بولۇپ تەمشىلىشىگە، پاراڭچىلارنىڭ بىرسى ھاپىز باي ئۈستىدە سۆزلەپ قالدى.

— شەھەردىكى ھەممە ساتارمەنلەر ئۇ زالىم باينىڭ يوقالغانلىقىدىن ناھايىتى خۇشال كەن، بىراق پادىشاھ ئەسكەر چىقىرىپ ئۇنى ئىزدەۋېتىپتۇ ......

— ئۇنى ئىزدەپ نېمە قىلىدىكەن، — سورىدى مەيدىسى ئۇچۇق ئورۇقراق بىرسى.

— نېمە قىلاتتى، تۇتۇپ ئەكىلىپ تاش بالىنى تاپتۇرىدۇ، تاپالمىسا مۇساۋايدەك زىنداندا ياتىدۇ.

— مۇساۋايمۇ زىنداندىمىكەن؟

— ھەي ... ئۇ راستىنى ئېيتقاندا لىللا ئىش قىلىدىغان توغرا نىيەتلىك ئادەم ئىدى. پادىشاھمۇ چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكىلى تۇردى، ئەسلىدە ئۇ تاش بالىنى تاش پېتىدە ھاپىز بايدىن ئەپتىكەن، پادىشا تاش بالىنى تاپالماي ئاخىرى گۇمانلىق دېيىلگەنلەرنى ھەتتا تاش بالىنى كۆردۈم دەپلا قويغانلارنى... ھەممىسىنى تۇتۇپ سولىغىلى تۇرۇپتۇ. شۇ قاتاردا مۇساۋايمۇ تۇتقۇن بوپتۇ، ئۇ تاش بالىنى قايتا كۆرمىدىم دەپ قەسەم ئىچسىمۇ پادىشاھ ئىشەنمەپتۇ ....

— بۇ تاش بالا دېگەن نەرسە يۇرتقا بالايى - قازا ئېلىپ كەپتۇ - دە ... ؟!

— بىچارە مۆمىنلەر زىنداندا نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتقاندۇ ؟! ... ...

ئۇلار يەنە نېمىلەرنىدۇ دېيىشتى، لېكىن ئۇلارنىڭ كېيىنكى سۆزلىرى تاش بالىنىڭ زادىلا قۇلىقىغا كىرمىدى. ئۇنىڭ ئېسى - يادى پادىشاھ تۇتقۇن قىلغان بىلگۈنا كىشىلەردە قالدى، ئۇ چاي ئىچىشىنىمۇ ئۇنتۇدى - دە، دەرھال يولغا چۈشتى ۋە توپ - توغرا پادىشاھ ئوردىسىنىڭ ئالدىغا باردى.

ئوردا ئالدىدا قاتمۇ - قات نۆۋكەرلەر تۇراتتى. ئۇلار تاش بالىنى ئوردا دەرۋازىسىغا يېقىنمۇ كەلتۈرۈشمىدى. تاش بالا ئاخىر:

— مېنى كىرگۈزۈۋېتىڭلار، مەن پادىشاھ ئىزدىگەن تاش بالا بولىمەن، — دېدى.

نۆۋكەر بېشى تاش بالىنىڭ سۆزىگە ھەيران بولۇپ ئۇنىڭ ئۈستى - بېشىغا قارىدى ۋە تاش بالىنىڭ ئۈستى - بېشىدىكى توپا - چاڭلارنى كۆرۈپ قاھاھلاپ كۈلدى، ئاندىن:

— شۇمتەك، كىمنى ئەخمەق قىلماقچىسەن، ساڭا ئالدىنىدىغان ئادەم يوق، ماڭ بېرىپ ئويۇنىڭنى ئوينا، — دېدى.

تاش بالا قانداق قىلىشىنى بىلمەي بىردەم تۇرۇپ قالدى. نۆۋكەر بېشى ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن خىتاب قىلدى.

— ھەي ھاڭۋاقتى، نېمىگە قاراپ تۇرىسەن، مەن سېنى كەت دەۋاتىمەن، زىنداندا ياتقۇڭ بارمىدى - يە؟!

تاش بالا بىردىن جانلىنىپ كەتتى.

— ھە، مېنىڭ زىندانغا كىرگىم بار، مېنى ئەكىرىپ قويۇڭلار!

نۆۋكەر بېشى تاش بالىنى چوقۇم كاللىسى ئايلىنىپ قالغان ساراڭ بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قالدى - دە، ئۇنى

چاپسانىراق كۆزدىن يوقىتىش ئۈچۈن ئۆۋە-
كەرلەرگە:

— بۇنى يىراققا ئاپىرىۋېتىڭلار، — دەپ بۇيرۇق قىلدى. ئۆۋكەرلەر شۇ زاماتلا بالىنىڭ تېپىرلاپ قارشىلىق قىلغىنىغىمۇ قارىماي ئۇنى كۆتۈرۈپ نېرىراقتىكى بىر ئۆستەڭنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئاپىرىۋېتىپ كېتىپ قالدى.

تاش بالا ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە ئوردا تامان ماڭدى. ئۇ يولغا چىقىشىغا يىراقتىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ - توزاڭلارنى كۆردى. ئۇ دەرھال ئۆزىنى چەتكە ئالدى. ھايال ئۆتمەي ئۇنىڭ ئالدىدىن ئاۋۋال ئاتلىق لەشكەرلەر، ئاندىن لەشكەرلەر ئادەم تۇتۇپ ئېلىپ ماڭىدىغان تۆت - تەرىپى شادىلىق ئۈچ ئات قوشۇلغان ھارۋا، ئاخىرىدا يەنە ئاتلىق لەشكەرلەر، ئەڭ ئاخىرىدا بىر توپ خالايىق ئۆتۈشۈپ كەتتى. تاش بالا خالايىقنىڭ توپىغا قوشۇلدى.

كۆپچىلىك پادىشاھ ئوردىسى ئالدىغا بارغاندا توختاشتى. لەشكەرلەر ھارۋىدىن بىر موماينى ئېلىپ چۈشتى. تاش بالا ئۇنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز:

— موما! موما! — دەپ توۋلاپ ئالدىغا ئېتىلدى. بىراق ئادەملەر كۆپ بولغاچقا، كىشىلەرنى يېرىپ ئۆتۈپ ئالدىغا بېرىشقا مۇمكىن بولمىدى. كىشىلەرنىڭ نارازىلىق چۇقان - سۈرەنلىرى ئارىسىدا مومايمۇ تاش بالىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىيالمىدى.

لەشكەرلەر موماينى ئېلىپ كىرىشىپ كېتىشتى. تاش بالا چىداپ تۇرالماي كىشىلەرگە مۇراجىئەت قىلدى:

— تاغىلار، تاغىلار، تۇتقۇن قىلىنغان مېنىڭ مومام بولىدۇ، يولنى ئېچىۋېتىڭلار، مەن ئالدىغا ئۆتۈۋالاي ....

جامائەتچىلىك ئىچىدە بىردىن غۇلغۇلا كۆتۈرۈلدى.

— بۇ نېمە دەۋاتىدۇ؟

— بۇ تاش بالا بولمىسۇن يەنە...

— ئۇنىڭ ھېچيېرى تاشقا ئوخشىمايدىغۇ؟

— بۇ ساراڭ ئوخشايدۇ...

— ....

كىشىلەر شۇنداق دېيىشسىمۇ، لېكىن يولنى ئۇنىڭغا بوشىتىپ بەردى. تاش بالا ئالدىغا ئۆتۈپ دەرۋازىغا يۈگۈردى. ئۆۋكەرلەر يۈگرۈشۈپ كېلىپ ئۇنى تۇتۇۋالدى ۋە «بايىقى ساراڭ بالىكەن» دېيىشىپ غەزەپ بىلەن ئۇنى ئىتتىرىپ خالايىقنىڭ ئارقىسىغا ئاپىرىۋېتىپ قايتتى. تاش بالا يەنە ئالدىغا ماڭدى. ئۆۋكەرلەر قېلىچىنى يالىڭاچلىتىپ ئۇنىڭغا ھەيۋە قىلدى.

تاش بالا توختاپ قالدى. چۈنكى بۇنداق قىلىپ ئوردىغا كىرەلمەيدىغانلىقىغا ئۇنىڭ كۆزى يەتكەن ئىدى. ئۇنداق ئويلاندى، بۇنداق ئويلاندى، بىردىن نەي چېلىش ئەقلىگە كەلدى. ئۇ نېيىنى چىقىرىپ كالپۇكلىرىغا ئاپاردى - دە، پۈلىدى ...... نەيدىن شۇنداق ئاجايىپ كۈي ياڭرىدىكى يىغىلغان خالايىقمۇ، ئۆۋكەرلەرمۇ تاڭ قالدى. چېچىلماۋاتقان كۆكۈش نۇر

پۇتكول شەھەرگە تەڭداشسىز گوزەللىك بەخش ئەتتى. بارلىق كىشلەر قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى تاشلاپ ئوردا ئالدىغا ئاقتى...

ئىختىيارسىز ئوردا دەرۋازىسى ئېچىلىپ شاھ ۋە ئوردا ئەھلى چىقىشتى. تاش بالا پەقەت شۇ چاغدىلا نەي چېلىشتىن توختاپ شاھ ئالدىغا كەلدى ۋە ئەدەب بىلەن شاھقا سالام بەردى، ئاندىن:

— ھورمەتلىك شاھى جاھان، شەپقەت قىلىپ مېنى ئادەم قىلىپ ياسىغان مۇسا تاغامنى، مېنى بېقىۋالغان مومامنى ۋە باشقا بارلىق تۇتقۇنلارنى قويۇپ بېرىشلىرىنى سورايمەن. ئۇلار گۇناھسىز ياخشى ئادەملەر، — دېدى ۋە ئۇزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن بارلىق سەرگوزەشتىسىنى سۆزلەپ بەردى.

پادىشاھ تاش بالىنىڭ باتۇرلۇقى ۋە ئۆز ئېلىگە بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتىدىن قاتتىق تەسىرلەندى.

— ھەي خىسلەتلىك تاش بالا، — دېدى پادىشاھ خۇرسەن بولغان ھالدا، — سېنىڭ سەرگوزەشتىڭ يۇرت ئەھلىنىڭ تىللىرىدا داستان بولغۇسى، مەن سېنىڭ چەككەن جەبىرى - جاپالىرىڭ ئۈچۈن سېنى بەختلىك قىلىمەن، مەرھەمەت، مېنىڭ ئوردامدا مەڭگۇ راھەت - پاراغەتتە ئومۇر سۈرگەيمەن.

— ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، — تاش بالا تەۋەنچىلىك بىلەن جاۋاپ قايتۇردى، — سېلىمنىڭ ئىلتىپاتلىرىغا رەھمەت، مەن ئۆز مومام بىلەن ئۆزەم ياخشى كۆرىدىغان دەريا بويىدا ياشاشنى خالايمەن، دەريا مېنىڭ ماكانىم، ئۇ مېنى ۋە ماڭا ئوخشاش مىليونلارنى ئۆزىنىڭ يېقىملىق شاۋقۇنى بىلەن خۇشال قىلىدۇ، شەربەتلىك سۈيى بىلەن ياشنىتىدۇ... رۇخسەت قىلغايلا.........

شاھ بالىنىڭ سۆزىدىن تېخىمۇ تەسىرلەندى. ئۇ تاش بالىنىڭ ئارزۇسىغا خىلاپ ئىش قىلىشنى ئادالەتسىزلىك دەپ ھېس قىلىپ ئۇنىڭغا ئىجازەت بەردى ۋە بارلىق تۇتقۇنلارنى ئازاد قىلىشقا پەرمان چۈشەردى.........

ئوردا ئالدى تەنتەنىگە چۆمدى، تۇتقۇنلار ئۆز ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بىلەن خۇشال كۆرۈشتى. تاش بالا بەختلىك ھالدا مومىسىنى قۇچاقلىدى، مۇساۋايمۇ تاش بالىنى باغرىغا باستى...

يۇرت ئەھلى يولىنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرۇپ تاش بالا بىلەن مومايىنى ئۇزىتىپ قويدى......

دەريا خۇشاللىق ئىلكىدە ئۆركەشلەيتتى... زېمىن نۇر ئىلكىدە چاقنايتتى...

زويا

نازىم ھىكمەت

(داستان)

ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر تەرجىمىسى

تۈركىيە خەلقىنىڭ تالانتلىق شائىرى ۋە دراماتۇرگى نازىم ھىكمەت 1902 - يىلى تۈركىيىنىڭ سالونىكى شەھىرىدە بىر گېنېرال گۇبېرناتور ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن.

شائىر كوممۇنىزم ئىدىيىسىنى تەرغىپ قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئەينى چاغدىكى ھۆكۈمەت تەرىپىدىن 15 يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ، 1923 - يىلىدىن 1936 - يىلغىچە 13 يىل تۈرمىدە ياتقان. ئۇ تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىنمۇ تىنچلىق - دېموكراتىيە ۋە ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن توختىماي كۈرەش قىلغانلىقى تۈپەيلىدىن 1938 - يىلى ھەربىي دېڭىز سوتى تەرىپىدىن يەنە 35 يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ، تۈركىيىنىڭ بورسا دېگەن يېرىدە زىندانغا تاشلانغان.

نازىم ھىكمەت زىنداندا ياتقان مەزگىللىرىدە ئۆز تالانتىنى تېخىمۇ نامايان قىلىپ، فاشىزمغا قارشى كۈرەشنى، ئازادلىقنى، ھۆرلۈكنى كۈيلەپ نۇرغۇنلىغان مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى يازغان. «زويا» داستانى شائىرنىڭ زىنداندا يازغان داڭلىق ئەسەرلىرىدىن بىرى. بۇ داستان ئەينى يىللاردا بىرقانچە چەت ئەل تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنىپ، دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولغانىدى. ئۇ تا بۈگۈنگىچە مەيلى مەزمۇنى ياكى بەدىئىي جەھەتتىن بولمىسۇن ئۆز قىممىتىنى ساقلاپ كەلمەكتە. مەن بۇ داستاننى تۈركچە «نازىم ھىكمەت ئەسەرلىرى»نىڭ 4 - تومىدىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ چىقتىم.

تەرجىمە قىلغۇچىدىن

كەلدى قىستاپ دۈشمەن لەشكەرى،
ياكروما ھەم تولا تەرەپكە.
چۈشتى ياۋنىڭ دىققەت كۆزلەرى،
جەڭ مەيدانى ـ ئالدىنقى سەپكە.
پېتربىشىشۆتا، ۋىرا بويىدا،
قېلىن قارلىق ئاپئاق دالىدا.
فاشىستلار، يىرتقۇچ بۆرىلەر،
ياش بىر قىزنى ئېسىشتى دارغا.
بۇ سەبى قىز ـ بويىغا يەتكەن،
موسكۋالىق جەسۇر پارتىزان.
ۋەتەن سۆيگەن، ھەققە ئىشەنگەن،
كۆكرەك كېرىپ جەڭگە ئاتلانغان.
سىرتمىقىدا بوغۇلدى دارىنىڭ،
ئۇنىڭ نازۇك، ئىنچىكە بويىنى.
«ئۇرۇش ـ تىنچلىق» ۋاراقلىرىدەك،
پۇلاڭلىدى ئاپئاق قوللىرى.

× ×

كېسىلدى پېتربىشىشۆتا تېلېفون سىملىرى،
ئېسىس ئاتخانىسى ياندى يالقۇنلاپ.
ئون يەتتە ئارغىماق كۆل بولدى كۆيۈپ،
بىراق تاڭ ـ سۈبھىدە، نىشان ئالدىدا.
پارتىزان قىز قالدى تۇتۇلۇپ...
مۇڭغا چۆمدى كۆكتىكى يۇلتۇز.
ياش يۈرەككە تولدى زەرداپ، قان.
بېنزىن تولغان نەچچە بوتۇلكا،
ياتار ئىدى چېچىلىپ ھەريان.
تۇتاشمىدى ياققان سەرەڭگە،
ئېتىلمىدى تاپانچا ھەتتا.
نازۇك قوللار ماتالدى شۇئان،
بۇرۇپ، ھەيدەپ ماڭدى سوراققا.

× ×

مۆرىسىگە خالتا ئېسىلغان،
كالتە جۇۋا كىيگەن ئۈستىگە.
قۇلاقچىسى، ئەپچىل پەيمىسى،
ھۆسۈن قوشقان ئۇنىڭ ھۆسنىگە.
سولداتلارمۇ قېلىشتى ھاڭ ـ تاڭ،
ھەر تەرەپتىن كېلىپ قارىشىپ.
گۈل چىراي قىز تۇراتتى تەمكىن،
فاشىستلارغا غەزەپلىك بېقىپ...

× ×

قاينار ئىدى ئۆينىڭ ئىچىدە،
بىر ساماۋەر ئاستا گىژىلداپ.
تۇرار ئىدى ئۈستەل ئۈستىدە،
بىر بوتۇلكا ياپيېشىل كونياك.
تۇرار ئىدى بەش دانە كەمەر،
تۇراتتى ھەم يالغۇز تاپانچا،
چېچىلغانتى نان ئۇۋاقلىرى،
تۇراتتى ۋە ئاشقان كولباسا...
. . . .
ئۆي ئىگىسى ھەيدەلگەن ئىدى
ئاشخانىغا تىل ـ تاياق بىلەن.
چىراغ ئۆچكەن، ئەتراپ قاراڭغۇ،
ئوچاقتا ئوت يانار گىرىمسەن...
تولغان ئىدى ئاشخانا ئىچى
سوۋاركىنىڭ تونۇش ھىدىغا.
ئولتۇراتتى سىغدىلىپ ئۇندا،
بوۋاي، موماي، بىر ئوغۇل بالا.
ئولتۇراتتى چىل بۆرىلەردىن،
قاچقان قويدەك ئۈركۈشۈپ گويا.
قۇلىقىغا ئۇلارنىڭ شۇ تاپ،
ئاڭلىناتتى مۇنداق بىر سادا:
«بىلمەيمەن»
«ياق!»
«ئېيتمايمەن!»

«ئۆلتۈرسەڭمۇ ئېيتمايمەن ئەسلا!»
پارتىزان قىز غەزەپ ئىلكىدە،
شۇ ئۈچ سۆزنى ئېيتاتتى تەكرار.
ئۇنىڭ قەلبى، پۈتكۈل ھاياتى،
شۇ ئۈچ سۆزدىن بولاتتى ئىزھار.
روشەن ئىدى بۇ سۆز قۇياشتەك،
شۇنچە دەل ۋە شۇنچىلىك راۋان.
ياغسىمۇ گەر مۇدھىش تىل - تاياق،
غىڭ قىلماستىن تۇراتتى پالۋان.
چىقسىمۇ گەر قىزدىل قان چاچراپ،
بەدىنىدىن تىرقىراپ ھەر ئان.
زارلىماستىن تىغدەك قاددىلىپ،
تۇراتتى ئۇ گويا تاغسىمان.
كەمەر تېگەر ئىدى قاراسلاپ،
يىلان كەبى ئاچچىق تولغۇنۇپ.
كىرگەن ئىدى بىر ياش ئوفىتسىر،
چىدالمىدى بىرپەس ئولتۇرۇپ.
ئېتىۋالدى قۇلاقلىرىنى؛
كۆزلىرىنى يۇمدى ئۇ مەھكەم.
«قاچان تۈگەر؟» دەيتتى سوراقنى،
تاقەتسىزلىك ئىچىدە ئۇ ھەم.
كەمەر تىنماي تېگەر قاراسلاپ،
بوۋاي ئوغلى سانار بىر - بىرلەپ:
«ھە، مانا بولدى ئىككى يۈز...»
سوراق قىلار دۈشمەن دىۋەيلەپ:
«بىلمەيمەن!»
«ياق»
«ئېيتمايمەن»
تەكرارلار قىز ئاشۇ سۆزنى.
تۇرار ئىدى قەد كېرىپ مەغرۇر،
ياۋۇزلارغا قاداپ كۆزىنى.
قاتتىق تاياق زەربىدىن بىراق
كەتكەن ئىدى ئۇنى بوغۇلۇپ.
قالدى جىمىپ قانىغان مۈشتەك،
كۆپ ئۆتمەيلا ئاغزى يۇمۇلۇپ.

× ×

قىزنى ئۆيدىن چىقىشتى ھەيدەپ،
كۆرۈنمەيتتى كالتە جۇۋىسى.
قولاقچىسى، پەيپەسىمۇ يوق،
بولاپ كەتكەن نېمىس سولداتى.
يېلىڭ كوپتا كىيگەن ئۈستىگە،
يالاڭ ئاياغ ماڭاتتى قاردا.
ئاچچىق سوغۇق چاقار ھەردەك،
ماڭار ئىدى پۇتلىرى يارا.
چىشلەۋېرىپ ئازاب ئىلكىدە،
قاناپ كەتكەن قىزنىڭ لەۋلىرى.
ھەيدەر ئىدى تېپىپ، دۈشكەلەپ،
دۈشمەن شىلتىپ نەيزىلىرىنى.
قىز ماڭاتتى چىشىنى چىشلەپ،
ماڭغىنىدا قانىنىڭ ئىزلىرى...
تاپىنىدىن قان تېمىپ تەپچىپ،
ماڭاتتى قىز قېلىن قار كېچىپ...

× ×

ۋاسىلى كولىنىك قونالغان ئۆيگە،
ئېلىپ كەلدى ئۇنى ئىتتىرىپ.
ئولتۇرغۇزدى تاختاي سۇپىغا،
كەتكەننى قىز ئۇسساپ، بەك ھېرىپ.
بىر يۇتۇم سۇ سورىغان ئىدى،
مازاق قىلدى قاراۋۇل كۈلۈپ.
يېتىپ كەلدى شۇ چاغ پاشىدەك،
بىر توپ سولدات يىغىنى تولۇپ.
نوقىدى ۋە تەپتى پوكزەكتەك،
يۈزلىرىگە ياقتى سەرەڭگە.
بىرسى چىشلىق ھەرىنى ئېلىپ،

قالدىن چېچەك ئاچتى بەدەندە،
قىنىناۋېرىپ زېرىكتى ياۋلار،
ۋە ئۇيقۇغا مېگىشتى مۇگدەپ،
نەيزە تەگلەپ قاراۋۇل يەنە،
چىقتى قىزنى كوچىغا ھەيدەپ.

. . . × . . . × . . .

يوپ - يۇمىلاق قوي كۆزلۈك،
ئوغلان باقار ئەيىنەكتىن،
ئالەمچە مۇز ئىچىدە،
كۆز ئالدىدا بىر چولپان،
يالغۇز كىچا، ئاپئاق قار،
سانىز يۇلتۇز ئىچىدە.

. . . .

ئۇ تۇسەر، ئويلۇك بولار،
ئونتولار كۆرگەنلىرىن.
بىراق مەڭگو ئونتولماس،
شۇ يۇلتۇزلۇق ئۇزۇن تۈن.
ئۇ ئونتۇماس تا مەڭگۇ،
يالاڭ ئاياغ شۇ قىزنى.
شۇ قاراڭغۇ كېچىدە،
قارغا گۈل چەككەن ئىزنى.

. . . × . . . . . × . .

قىز ماڭاتتى قارلىق كوچىدىن،
ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغىچە..
ماڭاتتى ئۇ يېلىڭ - يالىڭاچ،
شاھىت ئىدى يۇلتۇزلۇق كېچە.
ماڭدى شۇنداق ئۇدا توت سائەت،
ماڭدى شۇنداق تېختىباي پەقەت.
مۇزلاپ كېتىپ قاراۋۇل ھەتتا،
ئۆيگە كىرىپ چىقتى قانچە رەت.
قاراۋۇلمۇ ئالماشتى ئاخىر،
يېرىم كېچە - سائەت ئىككىدە.

قىيسايدى قىز تاختاي سۇپىغا،
قەلبى سوكوت، خىيال ئىلكىدە:
ئۇ بىلەتتى ئۆلۈم نۆۋىتى،
كەلگىنىنى ئەمدى ئۆزىگە.
ۋەتەن ئۈچۈن ئەجەل دەھشىتى،
كۆرۈنمەيتتى ئەسلا كۆزىگە.
قويغان ئىدى جېنىنى ئاتاپ،
تۇرار شۇڭا مەزمۇت نەۋقىران؛
باقار ئىدى ئاياغلىرىغا،
تاپانلىرى قاناپ، يېرىلغان.
قەلبى تولغان ئىدى ئەلەمگە،
سىغمايتتى ھېچ شۇ دەم قېنىغا.
ئاشۇ پەيتتە ئىشەنچ، ئىنتىقات،
ئۈمىد نۇرى يار ئىدى ئاڭا...
ئەسلەر ئىدى ئانىسىنى ئۇ،
ئەسلەر ئىدى مەكتىپىنى ھەم،
ئەسلەر ئىدى گۈزەل يۇرتىنى —
ئۇلۇغ ئىلئىچ ھەيكىلىن ھەردەم.
ئەسلەر ئىدى بالىلىقىنى،
غۇنچە پەسلى...
ئۆتەر تىزلىپ...
ئەسلەر ئىدى تۇنجى بوھېمنى،
ئىدى ئۇچاغ بەك ئەنسىزچىلىك...
ئۇلۇغ سەپكە ئاتلانغان ئىدى،
كۆكرەك كېرىپ تاغلار شۇدەم.
ناخشا توۋلاپ چوڭ كوچىلاردىن،
ئۆتكەن ئىدى تاشلىشىپ قەدەم؛
ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ئۇزاق،
چاپقانتى ئۇ دوستلىرى بىلەن.
توپلانغاندا مەيدانغا قوشۇن،
ھەۋەس قىلىپ باققانتى زوقمەن...
كۆرۈنەتتى بىردىن كۆزىگە،

تەرامۋايلار توختىغان مەيدان.
ئانا خوش! دەپ كۆزدىگە ياش ئېلىپ،
ئۇنى سۆيۈپ باغرىغا باستىم...
كېلەتتى گاھ ئېسىگە ئۇنىڭ،
كومسومولار يىغىن ئاچقان كۈن.
قۇلىقىدا مەردانە سۆزلەر —
چىن يۈرەكتىن جاراڭلىغان ئۈن.
خىياللىرى ئۇلىشار ئۇنىڭ،
ياتقان ئۆيگە كېلىپ ھايالسىز.
ئەسكە كېلىپ بولار خاتىرجەم،
«بىلمەيمەن»
«ياق»
«ئېيتمايمەن» دېگەن ياڭراق سۆز.
ئىسمى قىزنىڭ بولسىمۇ زويا،
«تانە» دېدى يوشۇرۇپ ھەتتا.
....

☆

تانە،
مەن بۈگۈن بۇرسادا ـ زىندان ئىچىدە،
تۇردۇ مانا ئالدىمدا رەسىمىڭ.

سەن كىچىك، بۇرسانى بىلمەسسەن بەلكىم،
بۇرسا — بۇ مېنىڭ ئىللىق ۋەتىنىم.
تۇرىمەن زىنداندا، ئالدىمدا رەسىمىڭ...
كەلمەسكە كەتتى سەن ئازابلانغان،
مىڭ توققۇز يۈز قىرىق بىرىنچى يىل.
كەلدى ئەلنىڭ قەلبى شادلانغان،
خاسىيەتلىك قىرىق بەشىنچى يىل.
ئەمدى، سېنىڭ ئەزىمەت تاغلىرىڭ،
ئەمەس موسكۋا بوسۇغىسىدا،
جەڭ قىلىۋاتىدۇ بېرلىن دەرۋازىسىدا،
غەلىبە قۇچۇپ ھەردەم، ھەر نەپەس.
تانە،

سەن قانداق سۆيەڭ مەملىكىتىڭنى،
مەنمۇ ئۆز ئېلىمنى سۆيىمەن شۇنداق.
سەن دارغا ئېسىلدىڭ ۋەتەن سۆيگەچكە،
مەن ياشىماقتىمەن، ياشايمەن، بىراق،
سېنىڭ ئۆلۈمىڭگە چىدايمەن قانداق.
ياشىدىڭ ئاز ۋاقىت ئارىمىزدا سەن،
قانىمىدىڭ كۈن نۇرى ـ يورۇق ئالەمگە،
ئۇن سەككىز ياشتا توزىدى گۈلۈڭ،
يولۇقۇپ رەھىمسىز، مۇدھىش ئەجەلگە.
....

تانە،
سەن دارغا ئېسىلغان ياش بىر پارتىزان،
مەن شائىر ـ قاماقتا باغرى ئېزىلگەن.
سەن مېنىڭ قىزىم ھەم سادىق سەپدىشىم.
رەسىمىڭگە تەلمۈرۈپ يېشىم تۆكىمەن.
قارايمەن يۈزۈڭگە تىكىلىپ ئۇزاق:
قاشلىرىڭ ئىنچىكە، كۆزلىرىڭ بادام.
فوتو سۈرەتتىن مۇمكىنمۇ ئاخىر،
چىن ھۆسنۈڭ ـ رەڭگىڭنى چۈشىنىش تامام.
سېنىڭ كۆزۈڭدەك تىنىق كۆك كۆزلەر،
بىھېساب مېنىڭ كەڭ ۋەتىنىمدىمۇ.
چاچلىرىڭ نەقەدەر قىسقا قىرقىلغان،
دەل شۇنداق ياساتقان مېنىڭ ئوغلۇممۇ.
ماڭلىيىڭ كەڭ شۇنچە تولۇن ئاي كەبى،
ئاق سېرىق يۈزلىرىڭ سەل ـ پەل سوزۇنچاق...
بويىنۇڭ خۇددى بالىنىڭكىدەك
قۇلاقلىرىڭ سەل ـ پەل ئۇزۇنراق...
تېخى قول تەگمىگەن ئاپئاق بويىنۇڭغا،
قانداقمۇ سىرتماق بولسۇن مۇناسىپ؟!
بۇ نازۇك بويۇنغا دەل مۇشۇ پەيتتە،
ئاھ، تانە يۈرسەڭدى مەرۋايىت ئېسىپ...
چاقىردىم تورمىداش ـ سەپداشلىرىمنى،

سۆز قاتتى بىر - بىرلەپ رەسىمگە قاراپ:
« شۇ ياشتا چىرايلىق قىزىم بار ئىدى »
«شۇ ياشتا سىڭلىم بار، رۇخسارى تاپتاپ»
«شۇ ياشتا يارىم بارباغرى ئوت - كاۋاپ»
رەنجىمە تانە، بۇ سۆزنى ئاڭلاپ.
چۈنكى سەن بىلمەيسەن، مېنىڭ ئېلىمدە،
ياتلىق بولىدۇ سەن ياشلىق قىزلار.
ئۇلار زاۋۇتتا، مەكتەپ، ئېتىزدا،
بىزگە ھەممەپەس، سەپداش مەدەتكار...

....

تانە، سەن ئۆلدۈڭ،
ئۆلەكتە قانچىلاپ ۋىجدانلىق ئىنسان .
كەچۈرگىن مېنى،
ئۆتمەكتە ئۆمرۈم بىھۇدە زايە.
بولماقتا ماكانىم قاراڭغۇ زىندان...
مېنىمۇ قويۇشتى ياۋلار كىشەنلەپ،
ۋە لېكىن مەنلىك ياشايمەن ھامان......

× ×

تاڭ ئاتتى، تانەنى كىيىندۈرۈشتى.
يوق ئىدى ئۈستىدە كالتە جۇۋىسى.
يوق ئىدى بېشىدا قۇلاقچىسىمۇ،
يوق ئىدى پۇتىدا چاقتان پېيمىسى.
ئېلىنىپ كېلىشتى خالتىسىنى ھەم،
ئىچىدە بار ئىدى ئوق، تۇز، سەرەڭگە.
بوتۇلكىلارنى ئاسقان بويىنغا،
« پارتىزان » دەپ يازغان كۆكسىگە.

× ×

يېزا ئوتتۇرىسىغا قۇرۇلدى بىر دار،
ئاتلىقلار شىلتىشار قېلىچلىرىنى.
سولداتلار ھالقا بوپ كېلىشتى ھەيدەپ،
يېزىنىڭ جىمى ياش - قېرىلىرىنى.
دەستلەپ قويۇشتى ئىككى يەشىكنى،
ئارقان ھاۋادا تۇراتتى لەيلەپ.
ئىلمەكلىك ئۇچى قىزنىڭ بويىنغا.
توغرىلاپ قويۇلغان بىرغۇشنى كۆزلەپ.
قولىنى كەينىگە باغلىدى ماتاپ.
سىرتماقنى بويىنغا سېلىشتى چىڭقاپ.
قولىدا تاپپارات ياش بىر ئوفىتسېر
تارتماقچى بولدى سۈرەتكە شۇتاپ.
تانە سۆزلىدى كولخوزچىلارغا:
« قېرىنداشلار، خوش، بولۇڭلار ئامان .
كۈرەش قىلىڭلار تا ئاداققىچە،
غەلىبە بايرىقى قىلىدۇ جەۋلان...
ئۆرتەڭلار، دۈشمەننى كۆيۈپ كۈل بولسۇن .
پۇرسەتنى قولدىن بەرمەڭلار ھامان!...»
بىر سولدات مۇش سالدى قىزنىڭ ئاغزىغا،
لىۋىدىن شۇرقىراپ ئاقتى ئىسسىق قان.
قانخور فاشىستقا ئوقنەك قادىلىپ
سۆزلىدى غەزەپتە جەسۇر پارتىزان:
« بىز ئىككى يۈز مىليون خەلق،
ئىككى يۈز مىليوننى ئاسالمايسىلەر!
ئۆلىمەن ۋەتەن دەپ، بىراق كېچىكمەي،
كېلىدۇ شان قۇچۇپ بىزنىڭ جەڭچىلەر.
تەسلىم بولۇڭلار، كېچىكمەيسىلەر...»

....

كولخوزچى ئانىلار يىغلاشتى ھۆكرەپ
جاللاتلار بىردىنلا تارتتى ئارقاننى.
قىز بوغۇق ئاۋازدا ئاخىرقى دەمدە،
تۈۋەنگە ئېگىلىپ شۇنداق سۆز قاتتى:
« قېرىنداشلار، خوش، كۈرەش قىلىڭلار،
غەلىبە سىلەرگە مەنسۇپ ھەر قاچان!»
جاللات غەزەپتە تەپتى يەشىكنى،
تانە پۇلاڭلاپ، چايقالدى ئاسمان.

1945 - يىلى، بورسادا يېزىلغان.

شۇنداق بىر ئەدەبىيات يارىتايلۇقكى...

لېنىن ۋە س س س ر دۆلەت مۇكاپاتلىرىنىڭ لائۇرېئاتى،
سوتسىيالىستىك ئەمگەك قەھرىمانى چىڭگىز
ئايتماتوۋ بىلەن سۆھبەت

— «ئىسسىق كۆل كېچىشى» ۋەكىللىرىنىڭ كرېملدىكى قوبۇل قىلىنىشى تېلېۋىزوردا كۆرسىتىلىۋاتقاندا مەن سەمەرقەندتىكى چەت يېزىدا، بىر چوپان بوۋاينىڭ ئۆيىدە ئىدىم. ئۇ، رۇسچىنى دېگەندەك بىلمەيتتى ۋە شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭغا دىكتورنىڭ سۆزلىرىنى تەرجىمە قىلىپ بېرىپ ئولتۇراتتىم.

— يازغۇچى دېگەن مانا مۇشۇنداق بولسا! پۈتۈن جاھاندىن ئادەملەرنى توپلىدى-دە! مانا ئەمدى ئىككى چىڭگىزنى كۆرۈڭ. بىرى قىلىچىنى يالىڭاچلاپ، دۇنيانى يەكسان قىلماقچى بولغانىدى. بىزنىڭ چىڭگىز بولسا، جاھان بويلاپ تىنچلىق بايرىقىنى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتىدۇ. ئىشقىلىپ، ئۆمرى ئۇزۇن بولسۇن... — دەيتتى ئۇ تاڭلىيىنى چاكىلدىتىپ.

گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە تاقەت قىلالمىدىم ۋە بوۋايغا:

— پات ئارىدا ئايتماتوۋنىڭ ئالدىغا بارماقچىمەن. نېسىپ بولسا، ئۇ كىشى بىلەن سۆھبەتلىشىمەن، — دېدىم مەن ھاياجانلىنىپ.

— كۆرۈشسەڭلار، مەندىن، بارلىق يۇرتداشلىرىمدىن ئۇنىڭغا سالام ئېيتىپ قوي. دۇنيانى ئۇرۇش ئاپىتىدىن ساقلاپ قېلىشتىكى ئىشىدا ئۇنىڭغا ئۇتۇق تىلە. يېڭى-يېڭى كىتابلىرى كۆپەيگۈرسۇن، — دېدى بوۋاي.

— رەھمەت، ئەنۋەر، يولىڭىز چۈشۈپ، ئۇنىڭكىگە يەنە بېرىپ قالسىڭىز، ئۇنىڭغا مېنىڭ سالىمىمنى، ئەڭ ياخشى ئىستەكلىرىمنى يەتكۈزۈپ قويارسىز.

— دېمىسىمۇ، ئىسسىق كۆل كېچىشى ئالەمشۇمۇل ۋەقە بولدى-دە! چىڭگىز تۇراقۇلوۋىچ، ئۇنى تەشكىل قىلىش غايىسى قانداق ۋۇجۇتقا كەلگەنلىكى ھەققىدە سۆزلەپ بەرسىڭىز.

— ئۇ ئۆزلۈكىدىنلا پەيدا بولغىنى يوق، ئەلۋەتتە. ئىشەنچىم كامىلكى، كېچىشى-

نى تەشكىل قىلىش غايىسى دەۋرىمىزنىڭ رېئال ۋەقەلىكىدىن كېلىپ چىق- قان. ئۇ، ئۆزىدە ئىنسان تەپەككۇرىنىڭ يېڭىلىنىشىنى مۇجەسسەم- لەشتۈرىدۇ.

توغرىسى، بۈگۈندىن ئون - يىگىرمە يىللار ئىلگىرى دەۋرىمىزنىڭ ئەڭ جىددى- دىي مەسىلىلىرى ئۈستىدە پىكىر ئالماشتۇرۇش مەقسىتى بىلەن پۈتۈن دۇنيا- دىن مەسلەكداشلارنى ئۆز ئۆيىدە ئەنە شۇ تەرزدە توپلاش ھېچكىمنىڭ خىيا- لىغا كىرمىگەنىدى. مېنىڭچە، بۇ غايە دەل ۋاقتىدا پىشىپ يېتىلدى ۋە ئە- مەلگە ئاشتى. گەرچە بىز تامامەن باشقا - باشقا ئادەملەر بولساقمۇ، سىياسىي- مەدەنىي تۈزۈملىرىمىز ئوخشاش بولمىسىمۇ، ھامان ئورتاق تىل تاپالايدىغانلى- قىمىزغا ئىشىنەتتىم. ياق، بۇ ئىشەنچ پەرەز ياكى تەۋەككۇلگە ئاساسلانغان ئەمەس. مەن بۇ ئادەملەرنىڭ كىملىكىنى، ئۇلاردىن ھەر بىرىنىڭ ھوقۇق دائىرى- سىنى بىلەتتىم. ھە، مەن ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ تەكلىپىمنى رەت قىلمايدىغانلىقىنى يۈرىكىمنىڭ چوڭقۇر يېرىدە سېزەتتىم، چۈنكى مەن بۇ ئادەملەر بىلەن ئۇزاقتىن بۇيان تونۇش ئىدىم. بىز تۈرلۈك خەلقئارا سورۇنلاردا پات - پات ئۇچرى- شىپ، سۆھبەتلىشەتتۇق ۋە گېپىمىز كۆپىنچە پۈتۈن ئىنسانىيەتنى ئەندىشىگە سېلىۋاتقان مەسىلىلەرگە ئۆتەتتى. ئەنە شۇنداق سۆھبەتلەر ئارقىسىدا سەييارى- مىزدىكى ئەڭ گەۋدىلىك تەشۋىشلەرنى سەگەكلىك بىلەن كۆرىدىغان، بىر - بىرلە- رىگە قەلبى يېقىن ئادەملەرنى ئۆز ئەتراپىغا ئۇيۇشتۇرىدىغان غەيرىي رەسمىي بىر ئۇيۇشما قۇرۇشقا ئېھتىياج تۇغۇلدى.

— ئەپۇ قىلىڭ، ئەمما بۇ سىياسەتچىلەر قىلىدىغان ئىش ئە- مەسمۇ؟

— دەرۋەقە، بۇ مەسىلىلەر بىلەن بىرىنچى بولۇپ، دۆلەتلەرنىڭ سىيا- سىي ئەربابلىرى، تۈرلۈك پارتىيىلەرنىڭ ۋەكىللىرى شۇغۇللىنىشى كېرەك. شۇن- داقتىمۇ، دۇنيا پەقەت كېلىشىملەر ۋە شەرتنامىلەرنى تۈزۈشتىنلا ئىبارەت ئە- مەسقۇ. مېنىڭچە، مەدەنىيەت ئەربابلىرى، بولۇپمۇ زىيالىيلار مەلۇم دەرىجىدە كەڭ ئاممىنىڭ ئوي - پىكرىنى بەلگىلەيدۇ.

— نېمە ئۈچۈن؟

— چۈنكى زىيالىيلار ئاددىي خەلقنىڭ، پۈتۈن ئەمگەكچى ئاممىنىڭ ئو- مۇمىي ئەھۋالى ۋە ياخشى مەقسەتلىرىنى گوياكى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن بولىدۇ، ئۇلارنىڭ ئارزۇ - ئۈمىدلىرىنى ئۆز ئىجادىيىتى ئارقىلىق ئەكس ئەت- تۈرىدۇ. ئومۇمەن ئالغاندا، تۇرمۇش ئۇلارنىڭ ئەڭ زور تەتقىقات ئوبيېكتى

ھېسابلىنىدۇ. مەن بۇ يەردە ئالدى بىلەن ئىجادىيەت، يەنى بەدىئىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان زىيالىيلارنى كۆزدە تۇتىۋاتىمەن. لېكىن تەبىئىكى، بۇنىڭغا پەن ۋە ئۇنىڭ بارلىق ساھەلىرى - ئېنىق پەنلەردىن تارتىپ، جەمئىيەتشۇناسلىق بىلەن شۇغۇللانغۇچى زىيالىيلارمۇ كىرىدۇ. قىسقىسى، زىيالىيلار خەلقنىڭ شۇنداق بىر قاتلىمى ھېسابلىنىدۇكى، ئۇلار ئەڭ چوڭقۇر زىددىيەتلىك مەسىلىلەرنىمۇ ئىجابىي ھەل قىلىشقا قادىر رېئال كۈچتۇر. سىياسەتچىلەرمۇ ئۆز يېنىدا مۇشۇنداق ئىشەنچىلىك تايانچ بولالايدىغان كۈچكە مۇھتاج. تۈزۈملەر ئوتتۇرىسىدىكى ئەسلىدىن چىگىش بولۇپ، ھەربىي ستراتېگىيە تۈپەيلىدىن يەنىمۇ مۇرەككەپلىشىپ كېتىۋاتقان قارىمۇ - قارشىلىقلار مەۋجۇت ئىكەن، بىۋاستە يۇقىرى دەرىجىلىك مۇزاكىرىلەرنى ئېلىپ بېرىش بەك قىيىنغا توختايدۇ. مانا بىز ھازىر ×× ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا ئادەملەر ئوتتۇرىسىدا ئورتاق تىل تېپىش ئۈچۈن كۈچ سەرپ قىلىنىۋاتقىنىغا گۇۋاھچى بولۇپ تۇرۇۋاتىمىز. سىياسەتچىلىرىمىزنىڭ قانداق نەتىجىگە ئېرىشىدىغانلىقىنى ئاددىي تاماشىبىن سۈپىتىدە قول قوشتۇرۇپ كۆزىتىشكە ھەققىمىز يوق، ئەلۋەتتە. شۇڭا، ئالدى بىلەن ئۆز ئارا ئورتاق تىل تېپىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشقا ۋە بىرلىكتە ئىشلەپ چىققان غايىلىرىمىزنى كەڭ جامائەتچىلىككە، جۈملىدىن سىياسەتچىلەرگە ھاۋالە قىلىشقا بەل باغلىدۇق. مەزكۇر كېڭەشنىڭ ئۇلى ئەنە شۇ ئاساستا قۇرۇلدى.

نۆۋەتتىكى گەپ بىزنى كىمدۇر بىرىنىڭ جەم قىلىشىدا قالغانىدى. بۇ ۋەزىيەتنى كەمىنە قولىدىن كېلىشىچە ھۆددىگە ئېلىشقا ھەرىكەت قىلدى: جاھاندىكى مەشھۇر كىشىلەرگە تەكلىپنامىلەرنى يوللىدىم ۋە شۇلاردىن ئون بەش كىشى كەلدى.

— ئاز ئەمەسمۇ؟

— تۇنجى ئۇچرىشىشقا بۇنىڭدىن كۆپ ئادەم كېلىشىنى كۈتمىگەنىدىم. ئەمما شۇنداق ئادەملەر جەم بولۇشتىكى، ئۆز ساھەسىنىڭ ئەڭ نوپۇزلۇقلىرى؛ شۇنداق ئادەملەر يىغىلدىكى، ھەتتا دۆلەتلەرنىڭ رەھبەرلىرىمۇ ئۇلار بىلەن، ئۇلارنىڭ پىكىرلىرى بىلەن ھېسابلىشىدۇ. ھازىر ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنى ئېيتىپ ئولتۇرمايمەن. ئۇلار توغرىسىدا ئۆز ۋاقتىدا مەتبۇئاتتا مەلۇماتلار بېرىلگەنىدى.

بىز بەش - ئالتە كۈن داۋامىدا باش قوشتۇق. جۈملىدىن، ئىككى كۈن ئىسسىق كۆل بويىدا ئۆتتى. مېنىڭچە، ئاساسلىق پىكىرلەر ئەنە شۇ يەردە ۋۇجۇدقا كەلگەن.

— دېمەك، شۇنىڭ ئۈچۈن «ئىسسىق كۆل كېچىشى» دەپ ئاتىلىپتۇ. دە - ؟ بۇ نامنى بىرىنچى بولۇپ كىم ئوتتۇرىغا قويدى؟

— بىز تۇنجى قېتىم فرۇنزېغا يېقىن جايدىكى تاغلىق رايون ئەلەرچىدە يىغىلىپ، يىغىنىمىزنى شېئىرلىق ھالدا «دوستلارنىڭ ئەلەرچىدىكى ئۇچرىشىشى» دەپ ئاتىغانىدۇق. يۇقىرىدا تەكىتلىگىنىمدەك، ئاساسىي سۆھبەت ئىسسىق كۆلدە بولۇپ ئۆتكىنى ئۈچۈن «ئىسسىق كۆل كېچىشى» دەپ ئاتىدۇق. ھازىر بۇنى بىرىنچى بولۇپ كىم تەكلىپ قىلغانلىقى ئېسىمدە يوق. توغرىسىنى ئېيتقاندا، بۇ نام ئورتاق كېلىشىلگەن ھالدا بېرىلدى.

شۇنداق قىلىپ، بىز ئىچكى تەلەپلىرىمىزدىن كېلىپ چىققان بۇ تەشكىلاتنى باش قوشۇشنىڭ ئەڭ مۇۋاپىق شەكلىنى ئىزلەش يولىدا قۇرۇپ چىقتۇق. بۇ خىل ئۇچرىشىشنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى ئىسسىق كۆل بويىدا تولۇق ھېس قىلدۇق، چۈنكى بۇ قىسقىغىنە بىر نەچچە كۈن دەۋرىمىزنىڭ ئەڭ جىددىي مەسىلىلىرىگە قارىتىلغان چوڭ - چوڭ سۆھبەتلەر بىلەن ئۆتتى. تەبىئىكى، بىز ئالدى بىلەن زامانىۋى مەدەنىيەت، تەلىم - تەربىيە، ئېكولوگىيە، سەنئەت مەسىلىلىرى ئۈستىدە توختالدۇق. قارىشىمچە، بىز بىر - بىرىمىزنى يېڭى - يېڭى مەلۇماتلار بىلەن بېيىتتۇق، ئۆز ئارا تەجرىبە ئالماشتۇردۇق.

كېچىشنىڭ يۇقىرى پەللىسى گورباچېۋ بىلەن كۆرۈشۈشتىن ئىبارەت بولدى. بۇ كۆرۈشۈش ئۈچ سائەتچە داۋام قىلدى. بىز كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان ۋە كۆتۈرۈپ چىقىشقا بەل باغلىغان مەسىلىلەرنىڭ مەركىزىي كومىتېت سېكرېتارى تەرىپىدىن قوللاپ - قۇۋۋەتلەنگەنلىكى روھىمىزغا مەدەت بېغىشلىدى. ئۇچۇقىنى ئېيتىش كېرەككى، بىر قىسىم كىشىلەر بىز باشلىغان بۇ ئىشنى توغرىمۇ - خاتامۇ، دەپ ئىككىلەنگەنىدى. كرېملدىكى قوبۇل قىلىش بۇنداق ئىككىلىنىش ۋە ئۈمىدسىزلىكنى يوققا چىقاردى. بۇ كۆرۈشۈش كىم قەيەردە ياشىمىسۇن، تەشۋىشلىرى ئومۇمىيۈزلۈك ئوخشاش ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلىدى.

— كېچىشنىڭ نىزامنامىسى، مەتبۇئات ئورگىنى بارمۇ؟

— نىزامنامىسى يوق، چۈنكى بىز مۇستەقىل راۋاجلىنىش ئىقتىدارىغا ئىگە، ئەركىن، تەشەببۇسكار گۇرۇپپا. بىز «ئىسسىق كۆل كېچىشى» نىڭ باياناتىنى ئوقۇغىنىڭىزدا دىققەت قىلغان بولسىڭىز كېرەك، ئۇ بايانات ئۆزىگە خاس بولۇپ، ھېچكىمگە مەسئۇلىيەت يۈكلىمەستىن، يولىيورۇقسىز يېزىلغان. باسما ئورگىنىمىزمۇ يوق. بىز كېچىشىمىزدىن بۇرۇن تۈزۈلگەن تەشكىلاتلاردىن نۇسخا كۆچۈرمەسلىكىمىز كېرەك.

— «ئىسسىق كۆل كېڭەشى» نىڭ رەھبەرلىك ئورگىنى بار ئىكەن. بۇ ئورگان فرونزېدىمۇ؟

— ھە، بار. موسكۋادا. ئۇنىڭ مەسئۇل خادىمى كېڭەشنىڭ خەت ئالاقىلىرىنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

موسكۋادا «يادروسىز دۇنيا ئۈچۈن، ئىنسانىيەتنىڭ ئامان قېلىشى ئۈچۈن!» خەلقئارالىق يىغىن ئېچىلىۋاتقاندا «ئىسسىق كۆل كېڭەشى» نىڭ نۆۋەتتىكى خىزمەت مەجلىسى بولۇپ ئۆتتى. گەپ شۇنىڭدىكى، كېڭەشىمىزنىڭ كۆپچىلىك ۋەكىللىرى موسكۋا خەلقئارا يىغىنىغا قاتناشتى. بىز ئۆز مەجلىسىمىزدە پات ئارىدا بېجىرىشىمىز لازىم بولغان ئىشلارنى كېلىشىۋالدۇق. پىتېر ئوستىنوۋنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن كېڭەشنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق يىغىنى بۇ يىل كۈزدە جەنۋە شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلىدىغان بولدى.

— موسكۋا يىغىنى تۈزۈلمىسى جەھەتتىن سىلەرنىڭ كېڭەشڭلارغا ئوخشامدۇ؟

— نېمە دېسەم بولىدىكىن. موسكۋادىكىسى بىر قېتىملىقلا يىغىن. ئۇ «ئىسسىق كۆل كېڭەشى» گە ئوخشاش دائىمىي پائالىيەت ئېلىپ بارغۇچى تەشكىلات ئەمەس. لېكىن شۇنى ئېيتماقچىمەنكى، «ئىسسىق كۆل كېڭەشى» نىڭ مودېلى موسكۋا يىغىنىغا ئاساس بولدى. ئېيتايلۇق، ئۇنىڭ ئىشتىراكچىلىرىمۇ شەخسىي تەكلىپ پرىنسىپىدا يىغىلدى، يەنى ھەرقايسى ئەللەردىكى ئاتاقلىق كىشىلەرنى ئېلىمىزدىكى سەنئەت، ئەدەبىيات، پەن ناماياندىلىرى شەخسەن مېھمان چاقىرىشتى.

— گارسىيا ماركېس فرونزېدىمۇ، موسكۋادىمۇ كۆرۈنمىدى. تەكلىپ قىلىمىغانمىدىڭلار؟

— شەخسەن ئۆزۈم كېڭەشىمىزگە تەكلىپ قىلغانىدىم. ئەمما، تەكلىپ قىلىنغانلارنىڭ ھەممىسىلا كېلەلمىشى ناتايىن. ۋاقتى بولماسلىقى ياكى بىرەر ئىشى چىقىپ قېلىشى مۇمكىن.

— كېڭەشڭلارنىڭ مائارىپ سىستېمىسىنى تۈپتىن ئۆزگەرتىش زۆرۈر دېگەن پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويۇشىدىكى ئاساسىي سەۋەب نېمە؟

— مەكتەپلەردىكى ھازىرقى تەلىم تەلەپكە ئۇيغۇنمۇ، دېگەن مەسىلە كۆز ئالدىمىزدا تۇرماقتا. شۇ ھەقتە جىددىي ئويلاش كېرەككى، مەكتەپلەردىكى تەلىم كەلگۈسىدىكى ئېھتىياجلارنى قاندۇرالامدۇ؟ مەكتەپ كەلگۈسىدە ئىنسانىيەت ھاياتىدا سادىر بولىدىغان زور ئۆزگىرىشلەرگە، بولۇپمۇ ئىقتىسادىي ھايات، ئىشلەپ-

چىقىرىش ۋە ئۇچۇر ئىلمىدە يۈز بېرىدىغان ئۆزگىرىشلەرگە ماسلىشالامدۇ؟ ھا-
زىر شۇ نەرسە بارغانسېرى روشەنلىشىپ قېلىۋاتىدۇكى، بىر سىنىپتا ئوتتۇز-قىس-
رىق بالىنىڭ تەلىم ئېلىشى، يەنى سىنىپلارنىڭ ئوقۇغۇچىلار بىلەن ھەددىدىن ئار-
تۇق تولۇپ كېتىشى ۋە ھەر قىرىق بەش مىنۇتتا پەن بويىچە مۇئەللىملەرنىڭ
ئالمىشىشى كۆڭۈلدىكىدەك ئۈنۈم بەرمەيۋاتىدۇ. نېمە دېگۈلۈك، مەكتەپلەردە شۇ
تەرزدە ئىش ئېلىپ بېرىش سىستېمىسى ئۈچ يۈز يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتنىڭ ما-
بەينىدە داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ-دە.

— دېمەك، سىزلەر ئۇنىڭ ئورنىنى باسىدىغان باشقا بىر سىستېمىنى ئىش-
لەپ چىقىدىكەنسىزلەر-دە؟

— ياق. بىز مۇتەخەسسىس ئەمەس. شۇڭا ھېچقانداق سىستېما ئىختىرا
قىلالمايمىز.

— ئۇنداقتا...

— بىز مەسىلە قويىمىز ۋە شۇ مەسىلىگە، ئۇنى ھەل قىلىش يولىغا كەڭ
جامائەتچىلىكنىڭ دىققىتىنى تارتىمىز.

ئوقۇتقۇچىلارنىڭ، مائارىپ ساھەسىدە ئىشلەۋاتقانلارنىڭ ئالدىدا ناھايىتى
زور ۋەزىپىلەر تۇرماقتا. چۈنكى ھەر بىر ساھەدە، ھەر بىر پەندە ئۆزىگە خاس
مۇتەخەسسىسلىك «جۇغلانمىسى» بولىدۇ. بۇ ھال ئەسلىدىن ئىنسانىيەتكە خاس
بولۇپ، يېڭىلىققا قەدەم تاشلىغان ئادەمزاتنىڭ يەلكىسىدە ئىختىيارسىز ھالدا
مۇتەخەسسىسلىك يۈكى بولىدۇ. مەكتەپلەردىكى ئوقۇتۇشنىڭ قالاقلىقى ئەنە شۇ يۈك-
نىڭ ئەڭ چېكى قىسمىدۇر.

— سىز پۈتۈن دۇنيادىكى مەكتەپلەرنى كۆزدە تۇتۇپ سۆزلەۋاتامسىز؟

— ھەئە. بىزدىكىلەرنىمۇ، ئامېرىكىدىكىلەرنىمۇ. بەلكىم ئامېرىكا ۋە
ياۋروپا مەكتەپلىرى تېخنىكىلىق قوراللىنىش جەھەتتە نىسبەتەن ياخشىراقتۇر، ئۇ
يەرلەردىكى كۆپچىلىك ئوقۇش ئورۇنلىرىدا ئېلېكترونلۇق ھېسابلىغۇچ قوللىنىلىدۇ.
توغرا، ھېسابلىغۇچ بىزنىڭ ئايرىم مەكتەپلىرىمىزدىمۇ بار، ئەمما تېخى ناھايىتى
ئاز. ئېلېكترونلۇق ھېسابلىغۇچ پۈتۈن دۇنيادىكى مەكتەپلەردە ئومۇملاشمىسا، قا-
لاقلىق يەنىمۇ چوڭقۇرلىشىدۇ. كېڭىشىمىزدە ئەنە شۇ ھەقتە سۆز بولدى.

— كېڭەش قاتناشچىلىرى ھېچقانداق كونتېرتىپى بولمىغان ھالدا سۆز-
لەشىپتۇ، يەنى كىم قانچىلىك خالىسا، شۇنچىلىك سۆزلەپتۇ. ئامېرىكىلىق فۇتۇ-
رولوگ① ئولۋىن توفلېر ئىككى سائەت سۆزلەپتۇ، تەبىئىكى، ئۇ ئۆز كەسپىنىڭ

① فۇتۇرىزم — تەسۋىرىي سەنئەت ۋە شېئىرىيەتتە رېئالىزمنى ئىنكار قىلىپ، شەكىلنى تەشەببۇس قىلى-
لىدىغان ئېقىم.

تەقەززاسى بويىچە ئىنسانىيەتنىڭ كەلگۈسىنى بېشارەت قىلغان بولسا كېرەك؟ ئۇنىڭ ئاشۇ بېشارىتى سىر ئەمەستۇر؟

— دەرۋەقە، بۇ ئالىم ئۇزۇن سۆزلىدى. لېكىن، ھازىر ئۇنىڭ نېمىلەرنى، دەپ بېشارەت بەرگەنلىكىنى ئېنىق ئەسلىيەلمەيمەن. ئەمما شۇ نەرسە ئېسىمدىكى، تۇغۇلغۇچى تەسەۋۋۇرىدىكى كەلگۈسى دۇنيا ئىنتايىن مۇرەككەپ مەنزىرىلىك بولىدىكەن.

— ئۈمىدلىك مەنزىرىمۇ؟

— نۇرلۇق ياكى قاراڭغۇ دەپ ئېنىق ئېيتىشقا بولمايدۇ. تۇغۇلغۇچى بيۇروكراتىزمغا مايىللىقى بولغان تۈزۈمنىڭ، ئىجتىمائىي تۈزۈلمىسى قانداق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر ئىنسانىيەت تەرەققىياتى يولىدىكى توسالغۇ بولىدىغانلىقىنى ۋە بۇنداق ستراتېگىيىلىك قۇرۇلمىدىن بالدۇرراق قۇتۇلۇشىمىزنىڭ زۆرۈرلۈكىنى تەكىتلىدى.

— ئۇ، ئاشۇ توسالغۇدىن قانداق قۇتۇلۇش ھەققىدە كونكرېت پىكىرلەرنى ئېيتتىمۇ؟

— ئېيتمىدى. چۈنكى بۇ بىر شىلتىپلا ھەل قىلىۋەتكىلى بولمايدىغان قىيىن مەسىلە. ئىنسانىيەت بيۇروكراتىزم پاتقىقىدىن ھېچقاچان بىر سەكرەپلا چىقىپ كېتەلمەيدۇ، بەلكى ئۇ يەردىن ئاستا ـ ئاستا چىقىدۇ.

— كېيىنكى ھاتناشچىلىرى ئوتتۇرىسىدا بىر قىسىم مەسىلىلەردە كەسكىن كېلىشەلمەسلىكلەرمۇ بولغاندۇر؟

— ئارىمىزدا ئۇنچىلىك چوڭ كېلىشەلمەسلىكلەر بولدى دېيەلمەيمەن. ھەر بىرىمىز ئۆز تەجرىبىمىز، ئۆز ئېتىقادىمىزدىن چىقىپ سۆزلىدۇق. يەنە تۇغۇلغۇچىغا كېلەيلى، ئۇنىڭ پىكرىچە، ئېلېكترونلۇق ھېسابلىغۇچىلارنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە ئىلىم ـ پەن ئىنقىلابى تۈپەيلىدىن يەر يۈزىدە ئەمگەك كۈچىگە بولغان تەلەپ ناھايىتى كەسكىن كېمىيىپ، ئاخىرى كۆپچىلىك ئىشسىز قالىدىكەن، تۇغۇلغۇچىنىڭ تەرىپىچە، ئىشسىز قالغان «ئارتۇقچە ئادەملەر»نى نېمە قىلىش كېرەك؟ ئالىم ئەنە شۇ سوئالنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ ھەقتە تۈرلۈك تەخمىنلەر ئېيتىلدى. ئامېرىكىلىق يازغۇچى جېيمس بولدۇيىن بىلەن تۇغۇلغۇچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاشۇ «ئارتۇقچە ئادەملەر» ئاتالغۇسى ئۈستىدە قىزغىن مۇنازىرە بولدى. بولدۇيىن بۇ ئاتالغۇغا قارشى چىقتى. «ئارتۇق ئادەم» سۆزىنى دوتلەق ئىشلەتمەسلىك كېرەك، چۈنكى بۇ ئىنساننى كەمسىتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئادەملەرگە ئىنتايىن ئېھتىياتچانلىق بىلەن يېقىنلىشىش كېرەك. ھېچكىم ھېچقاچان، بولۇپمۇ مۇشۇ ئەسىرىمىزدە

ئۆزىنى ئارتۇقچە ياكى كېرەكسىز دەپ ھېسابلىمايدۇ. دۇنياغا قەدەم قويغان ھەربىر ئىنسان ئۆزىنى كېرەكلىك دەپ ھېسابلايدۇ. شۇڭا، بۇ ئاتالغۇ ئۆز - ئۆزىدىن خاتا. يېڭىچە ئىشلەپچىقىرىش ۋە سانائەتلىشىش شارائىتلىرىدا ئىنساننىڭ ئىجتىمائىي ئورنىنى بەلگىلەشكە ئىمكان بېرىدىغان باشقا بىر خىل ئاتالغۇ تېپىش زۆرۈر — دېدى ئۇ. يەنە بىر قېتىم تەكىتلەيمەنكى، بىزنىڭ مۇنازىرىلىرىمىزدە ئۆتكۈر قارىمۇ - قارشىلىقلار بولمىدى. بىز شۇنداق بىر ھالەتنى شەكىللەندۈرۈشكە تىرىشتۇقكى، بىر ھەمسۆھبەت ئىككىنچىسىنىڭ ماۋزۇسىغا گويا بىر يۇمشاق كۆۋرۈك ئارقىلىق ئاستا ئۆتتۈۋەردى.

— كېڭەشكە مەملىكىتىمىزدىن كىملەر قاتناشتى؟

— موسكۋادىكى كۆرۈشۈشكىچە ئىككى كىشى ئىدۇق: مەن ۋە باش مەسلىھەتچى سوۋېتىمدە خىزمەت قىلغۇچى تاجىكىستانلىق پەيلاسوپ ئەكبەر تۇرسۇنوۋ. موسكۋا يىغىنىدىن كېيىن تەشكىلاتىمىزغا س س س ر خەلق ئارتىسى مىخايىل ئۇليانوۋمۇ ئەزا بولدى.

— بۇندىن بىر نەچچە يىل ئىلگىرى سىز بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ جەنۇبىي ئافرىقا جۇمھۇرىيىتىدىكى ئىرقچىلىققا قارشى كۈرەش كومىتېتىنىڭ مەخسۇس يىغىنىدا ۋە ئامېرىكا تىنچ ئوكيان «پاسىفىك» رادىئو ئىستانسىسى ئارقىلىق سۆزلىگەن نۇتۇقلىرىڭىزدا ئىرقچىلىققا قارشى كۈرەشكە ئائىت كۆپلىگەن دادىل پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغانىدىڭىز. ئېيتىڭا، شۇنداق كۈرەش «ئىسسىق كۆل كېڭىشى»نىڭ پروگراممىسىغىمۇ كىرگۈزۈلدىمۇ؟

— يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك، كېڭىشىمىزنىڭ يىغىنلىرى ئاساسەن ئەركىن پىكىر قىلىش خاراكتېرىدە ئىدى. شۇڭا، ئىرقچىلىققا قارشى كۈرەش بىزنىڭ ئۇچرىشىشلىرىمىزدا تولۇق مەناسى بىلەن ئەكس ئەتمىدى. توغرا، مەن ۋە كېڭىشىمىزنىڭ باشقا ئەزالىرى ئىرقچىلىقنى بىر ئىللەت دەپ قارايمىز. بىزنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىمىز جەمئىيەت قانداق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئىنساننى ئىنسانىلىقىچە تونۇش مەسىلىسى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزۈشتىن ئىبارەت.

— بۇ يىلنىڭ بېشىدا پارىژدا سىز «ئىسسىق كۆل كېڭىشى»نىڭ رەئىسى بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن بۇ كېڭەشنىڭ بىر قىسىم ۋەكىللىرىنى باشلاپ، ب د ت م پ م كومىتېتىنىڭ ① رەھبەرلىرى بىلەن، جۈملىدىن ئۇنىڭ باش مۇدىرى ئامادۇ ماختار بىلەن كۆرۈشكەن ۋە مۇزاكىرىلەشكەنىدىڭىز. شۇنىڭ يەكۈنى قانداق بولدى؟

① بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى مائارىپ، پەن ۋە مەدەنىيەت كومىتېتى.

(ئاخىرى 28 - بەتتە)

ھۆرمەتلىك كىتابخان:

تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 1987 - يىلى پەسىللىك نەشر قىلىنغاندىن كېيىن كەڭ ئاممىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، شەھەرلىك پارتكومنىڭ تەستىقلىشى بىلەن 1988 - يىلىدىن باشلاپ قوش ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنال قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

تەڭرىتاغ ژۇرنىلى دەۋر روھى، يەرلىك خۇسۇسىيەت، ياشلار ئالاھىدىلىكى، مىللىي ئۇسلۇبتىن ئىبارەت تۆت تۈرلۈك پرىنسىپنى داۋاملىق ئىجرا قىلىپ، ئەدەبىي ئاخبارات ئەسەرلىرىنى ۋە ياش يازغۇچى، ھەۋەسكارلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىشنى ئاساس قىلىشتەك ئالاھىدىلىكنى گەۋدىلەندۈرۈپ، شەھىرىمىزنىڭ شۇنداقلا ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ھەسسە قوشۇشقا تىرىشىدۇ.

ژۇرنالنىڭ پارچە باھاسى 70 پۇڭ، يىللىق باھاسى تۆت يۈەن 20 پۇڭ. ۋەكالەت نومۇرى 83 — 58. جايلاردىكى پوچتىخانىلارغا بېرىپ تىزىملاتسىڭىز، ژۇرنالنى خىزمەت ئورنىڭىزغا ياكى ئائىلىڭىزگە يەتكۈزۈپ بېرىدۇ.

تەھرىر بۆلۈم

«ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» گە مۇشتەرى بولۇشىڭىزلارنى قارشى ئالىمىز

«ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ، پارتىيىنىڭ سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىپ، ئىسلاھات ئۇچۇرلىرىنى يەتكۈزىدۇ؛ مەدەنىيەت بىلىملىرىنى تارقىتىپ، خەلقنىڭ مەدەنىي تۇرمۇشىنى بېيىتىدۇ. ھەرمىللەت خەلقىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ۋە ئىلھاملاندۇرۇپ، «ئىككى مەدەنىيەت» قۇرۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» مول كۆپ خىل مەزمۇنغا ئىگە، جانلىق، ئېتىك بولۇش شەكىللىرى ئارقىلىق مىللىي ئالاھىدىلىكنى گەۋدىلەندۈرگەن ئاساستا، مۇشتەرىلەرگە ئۈرۈمچىنىڭ قىياپىتىنى، تەڭرىتاغ مەنزىرىلىرىنى، ھەرمىللەت خەلقىنىڭ شىنجاڭنى ئېچىش ۋە گۈللەندۈرۈشتىكى قەھرىمانانە ئىشلىرىنى تونۇشتۇرىدۇ.

«ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» نىڭ «چولپان» ئەدەبىيات بېتىدە ھەرخىل ئەدەبىي ئەسەرلەر ئېلان قىلىنىش بىلەن بىللە «يۇرتىمىز تارىخىدىن»، «مەشھۇر زاتلار»، «ئۆچمەس مىراس»، «كۆزنەك»، «سۆزلۈك بۇلاق» ۋە «ماياك» قاتارلىق كۆپ خىل سەھىپىلەر ئېچىلغان. «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» ھەپتىدە ئالتە سان چىقىدۇ. پۈتۈن مەملىكەت دائىرىسىدە تارقىتىلىدۇ. جايلاردىكى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ. 1988 - يىل 1 - يانۋاردىن ئېتىبارەن ئايلىق باھاسى 1.00 يۈەن، پارچە باھاسى تۆت پۇڭ بولىدۇ.

پوچتا ۋەكالەت نومۇرى 31 — 57

«ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى

ئىلھام جىلان فوتو سۈرەتلىرى

ئەل نەغمە

ئاجايىپ ماھارەت

▽

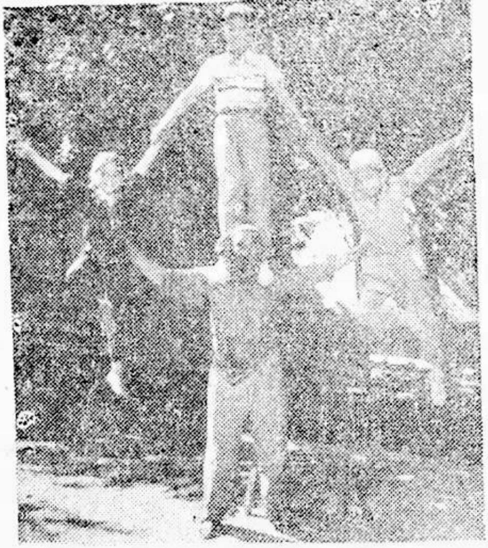

△

چەۋەنداز

ئىخلاس بىلەن
ئۆگىنىش

《天尔塔格》文学季刊

（天山维文版）

تەڭرىتاغ پەسىللىك ئەدەبىي ژۇرنىلى

主办单位：乌鲁木齐市文学艺术界联合会

编辑出版：《天尔塔格》编辑部

地　　址：乌鲁木齐市新华南路16号　电话：78897

印　　刷：乌鲁木齐市第十四中学印刷厂

国内统一刊号

CN65—1012／I

ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى تەرىپىدىن چىقىرىلىدى.

تەڭرىتاغ ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى تۈزۈپ نەشر قىلىدى.

ئادرېس: ئۈرۈمچى جەنۇبىي شىنخۇا يولى 16 - نومۇر تېلېفون: 78897

ئۈرۈمچى شەھەرلىك 14 - ئوتتۇرا مەكتەپ باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى.

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى

CN65—1012／I

发行范围：国内公开发行

邮局代号58—83

零售价：0.90元

مەملىكەت ئىچىدە ئاشكارا تارقىتىلىدۇ.

پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 58—83

پارچە باھاسى: 90 پۇڭ